

ISSN 2786-5355
DOI 10.31891/MDES

Науковий журнал

MODELING THE DEVELOPMENT OF THE ECONOMIC SYSTEMS

2023, № 1

Scientific journal

MODELING THE DEVELOPMENT
OF THE ECONOMIC SYSTEMS

2023, Issue 1

Хмельницький 2023
Khmelnyskyi 2023

MODELING THE DEVELOPMENT OF THE ECONOMIC SYSTEMS

SCIENTIFIC JOURNAL

Published since 2021 year

4 time a year

Khmelnytskyi, 2023, № 1 (7)

Establishers: Khmelnytskyi National University (Ukraine)

National Library of Ukraine named after V. Vernadsky

<http://nbuv.gov.ua/j-tit/mdes>

The journal is included in scientometric databases:

Google Scholar <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=KFoYlcMAAAAJ>
Index Copernicus <https://journals.indexcopernicus.com/search/details?id=70162&lang=en>
CrossRef <http://doi.org/10.31891/MDES>

Editors

Nila Khrushch

Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Finance, Banking and Insurance, Khmelnytskyi National University (Khmelnytskyi, Ukraine)

Head of editorial board

Pavlo Hryhoruk

Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Automated Systems and Modeling in Economics, Khmelnytskyi National University (Khmelnytskyi, Ukraine)

Executive secretary

Liudmyla Prystupa

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance, Khmelnytskyi National University (Khmelnytskyi, Ukraine)

Editorial board:

Asta Raupelienė, Doctor of Economic Sciences, Professor (Kaunas, Lithuania)

Audrius Gargasas, Doctor of Economic Sciences, Professor (Kaunas, Lithuania)

Tea Munjishvili, Doctor of Economics Sciences, Associate Professor (Tbilisi, Georgia)

Givi Bedianashvili, Doctor of Economics Sciences, Professor (Tbilisi, Georgia)

Nina Rizun, Candidate of Technical Sciences, Associate Professor (Gdansk, Poland)

Lesia Buiak, Doctor of Economic Sciences, Professor (Ternopil, Ukraine)

Nataliia Havlovska, Doctor of Economic Sciences, Professor (Khmelnytskyi, Ukraine)

Kateryna Gorbatiuk, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor (Khmelnytskyi, Ukraine)

Svitlana Grygoruk, Candidate of pedagogical Sciences, Associate Professor (Khmelnytskyi, Ukraine)

Viktoriya Hurochkina, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor (Irpina, Ukraine)

Hanna Danylchuk, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor (Cherkasy, Ukraine)

Iryna Yepifanova, Doctor of Economic Sciences, Professor (Vinnytsia, Ukraine)

Dmytro Zherlitsyn, Doctor of Economic Sciences, Professor (Kyiv, Ukraine)

Raisa Kvasnytska, Doctor of Economic Sciences, Professor (Khmelnytskyi, Ukraine)

Liubov Kibalnyk, Doctor of Economic Sciences, Professor (Cherkasy, Ukraine)

Liudmyla Kozarezenko, Doctor of Economic Sciences, Professor (Kyiv, Ukraine)

Taras Marshalok, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor (Ternopil, Ukraine)

Olena Ovchynnikova, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor (Khmelnytskyi, Ukraine)

Nina Poyda-Nosyk, Doctor of Economic Sciences, Professor (Uzhhorod, Ukraine)

Liudmyla Prystupa, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor (Khmelnytskyi, Ukraine)

Yevhenii Rudnichenko, Doctor of Economic Sciences, Professor (Khmelnytskyi, Ukraine)

Olga Slobodianiuk, Doctor of Economic Sciences, Professor (Odesa, Ukraine)

Valentyna Stadnyk, Doctor of Economic Sciences, Professor (Khmelnytskyi, Ukraine)

Technical editor

Kravchuk Yurii, Candidate of Economic Sciences

Recommended for publication by the decision of the Academic Council of Khmelnytskyi National University, protocol №09 from 30.03.2023

Editorial board address: Scientific journal "MODELING THE DEVELOPMENT OF THE ECONOMIC SYSTEMS", Khmelnytskyi National University, Instytutska str. 11, Khmelnytskyi, 29016, Ukraine

☎ +38 (097) 861 42 43

e-mail: mdes@khmnu.edu.ua

web: <http://mdes.khmnu.edu.ua/>
<http://lib.khnu.km.ua/mdes.htm>

Registered by the Ministry of Justice of Ukraine
Certificate of state registration of the print media Series KB № 24853-14793P dated 28.05.2021

MODELING THE DEVELOPMENT OF THE ECONOMIC SYSTEMS

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Засновано у 2021 році

Виходить 4 рази на рік

Хмельницький, 2022, № 1 (7)

Засновник:

Хмельницький національний університет (Україна)

Наукова бібліотека України ім. В.І. Вернадського

<http://nbuv.gov.ua/j-tit/mdes>

Журнал включено до наукометричних баз:

Google Scholar <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=KFoYlcMAAAAI>
Index Copernicus <https://journals.indexcopernicus.com/search/details?id=70162&lang=en>
CrossRef <http://doi.org/10.31891/mdes>

Головний редактор

Хрущ Ніла Анатоліївна

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Хмельницького національного університету (м. Хмельницький, Україна)

Голова редакційної колегії

Григорук Павло Михайлович

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри автоматизованих систем і моделювання в економіці Хмельницького національного університету (м. Хмельницький, Україна)

Відповідальний секретар

Приступа Людмила Анатоліївна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Хмельницького національного університету (м. Хмельницький, Україна)

Члени редколегії:

Раупелієне Аста, доктор економічних наук, професор
(м. Каунас, Литва)

Жерліцин Д. М., доктор економічних наук, професор
(м. Київ, Україна)

Гаргасас Аудріус, доктор економічних наук, професор
(м. Каунас, Литва)

Квасницька Р. С., доктор економічних наук, професор
(м. Хмельницький, Україна)

Мунджішвілі Теа, доктор економічних наук, доцент
(м. Тбілісі, Грузія)

Кібальник Л. О., доктор економічних наук, професор
(м. Черкаси, Україна)

Бедіанашвілі Гіві, доктор економічних наук, професор
(м. Тбілісі, Грузія)

Козарезенко Л. В., доктор економічних наук, професор
(м. Київ, Україна)

Різун Ніна, кандидат технічних наук, доцент
(м. Гданськ, Польща)

Маршалок Т. Я., доктор економічних наук, доцент
(м. Тернопіль, Україна)

Буяк Л. М., доктор економічних наук, професор
(м. Тернопіль, Україна)

Овчиннікова О. Р., кандидат економічних наук, доцент
(м. Хмельницький, Україна)

Гавловська Н. І., доктор економічних наук, професор
(м. Хмельницький, Україна)

Пойда-Носик Н. Н., доктор економічних наук, професор
(м. Ужгород, Україна)

Горбатюк К. В., кандидат економічних наук, доцент
(м. Хмельницький, Україна)

Приступа Л. А., кандидат економічних наук, доцент
(м. Хмельницький, Україна)

Григорук С. С., кандидат педагогічних наук, доцент
(м. Хмельницький, Україна)

Рудніченко Є. М., доктор економічних наук, професор
(м. Хмельницький, Україна)

Гурочкіна В. В., доктор економічних наук, доцент
(м. Ірпінь, Україна)

Слободянюк О. В., доктор економічних наук, професор
(м. Одеса, Україна)

Данильчук Г. Б., кандидат економічних наук, доцент
(м. Черкаси, Україна)

Стадник В. В., доктор економічних наук, професор
(м. Хмельницький, Україна)

Єпіфанова І. Ю., доктор економічних наук, доцент
(м. Вінниця, Україна)

Технічний редактор

Кравчик Юрій, канд. екон. наук

Рекомендовано до друку рішенням

Вченої ради Хмельницького національного університету, протокол №09 від 30.03.2023

Адреса редакції:

Україна, 29016, м. Хмельницький, вул. Інститутська, 11, Хмельницький національний університет, редакція журналу "MODELING THE DEVELOPMENT OF THE ECONOMIC SYSTEMS"

+38 (097) 861 42 43

e-mail:

mdes@khmnu.edu.ua

web:

<http://mdes.khmnu.edu.ua/>
<http://lib.khnu.km.ua/MDES.htm>

Зареєстровано Міністерством юстиції України

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації

Серія КВ № 24853-14793Р від 28 травня 2021 року

© Хмельницький національний університет

© Редакція журналу «Modeling the development of the economic systems», 2023

CONTENTS

VIVCHAR Oksana THE PRACTICAL BASIS OF FINANCIAL SECURITY SYSTEM THE BUSINESS STRUCTURES: NEW CHALLENGES AND OPPORTUNITIES	8
VASYLTSIV Taras, STAHIV Iryna GENERALIZATION OF THE GLOBAL EXPERIENCE OF THE FORMATION AND IMPLEMENTATION OF MECHANISMS OF STATE POLICY DEVELOPMENT MANAGEMENT OF THE HOUSING FUND	14
HANTSIK Mykhailo DEFAULT AND RESTRUCTURING AS POSSIBLE SCENARIOS FOR SETTLEMENT OF DEBT PROBLEMS	20
DYKHA Valerii, LUKIANOVA Valentyna ENERGY MARKET RISKS: ESSENCE OF DEFINITION AND CHARACTERISTICS	28
STANISLAVYK Olena, ZAMLYNSKYI Viktor SUSTAINABILITY OF BUSINESS DEVELOPMENT IN STRATEGIC MANAGEMENT	37
AVERKYNA Maryna, ZAHORUIKO Oksana APPLICATION OF CLOUD TECHNOLOGIES IN LOGISTICS SYSTEMS	45
VERHELIUK Yuliia INVESTMENT IN THE FINTECH MARKET	50
ZALUTSKA Khrystyna, POMIRCHA Marta THE ESSENCE AND CONTENT OF THE FUNCTIONAL STRATEGY OF THE ENTERPRISE	57
BILOKINNA Iлона LOCAL GOVERNMENT AS A COMPONENT OF "GREEN" POST-WAR RECOVERY OF UKRAINE	62
CHASTOKOLENKO Ihor DIRECTIONS OF INSTITUTIONAL CHANGES IN THE SYSTEM OF STATE REGULATION OF DIGITALIZATION PROCESSES	73
YERMOLENKO Oksana, VLASENKO Tetiana, SHAPOVALOVA Inga CONSEQUENCES OF THE DIGITAL DIVIDE AND WAYS TO OVERCOME IT	79
SAKUN Lesia, VIEDIENINA Yuliia, SHYSHLOVA Yuliia THE INFLUENCE OF MODERN INFORMATION TECHNOLOGIES AND TEAMWORK ON MANAGEMENT SYSTEMS IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION CHANGES	85
KAPINOS Hennadii, LARIONOVA Katerina PROBLEMS OF MANAGEMENT OF UKRAINE'S SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE CONDITIONS OF WAR	93
VASYLTSIV Taras, BILETSKA Iryna FORMATION OF INVESTMENT SOURCES FOR INNOVATIVE DEVELOPMENT OF HEALTH CARE INSTITUTIONS	104
PANCHENKO Volodymyr, PANCHENKO Oksana FORMATION OF INSTITUTIONAL SUPPORT FOR THE MANAGEMENT OF DIGITAL COMMUNICATIONS OF THE ENTERPRISE	109
BILETSKYI Ihor STIMULATE THE DEVELOPMENT OF THE CONSTRUCTION INDUSTRY: TAX ASPECT	115
TARASOVA Oksana FORMATION OF INVESTMENT INFRASTRUCTURE IN THE SYSTEM OF ENVIRONMENTALLY-ORIENTED ECONOMIC GROWTH	121

AVERKYNA Maryna, LYKHOSHERSTOVA Yuliia DIGITAL PLATFORMS IN INTERACTIVE LEARNING	128
KALINICHENKO Sergiy, GRIBINYK Andrey, AVRIATA Andrii THE EFFECT OF DIGITALIZATION OF THE TOURIST INFRASTRUCTURE ON THE DEVELOPMENT OF REGIONAL TOURISM	133
IZHEVSKYI Pavlo, POTAPOVA Nataliya FORMATION OF INVESTMENT MECHANISM FOR ENSURING INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE BUSINESS ENTITY	139
REZNIKOVA Natalia, BULATOVA Olena, IVASHCHENKO Oksana MEDIA ECONOMY AND MEDIA MARKET IN THE CONDITIONS OF DIGITALIZATION OF INFORMATION PRODUCTS AND SERVICES: NEW OPPORTUNITIES FOR INTERNATIONAL BUSINESS	146
STRUTYNSKA Lesya CRITERIA OF ECONOMIC EFFICIENCY OF INNOVATIVE SOLUTIONS IN THE ACTIVITIES OF ENTERPRISES	154
LIUBOKHYNETS Larysa, POPLAVSKA Olha, OSHOVSKY Artem STAFFING AS A FACTOR FOR OPTIMIZING SOCIAL TENSION AT THE ENTERPRISE: ANALYSIS METHODOLOGY	161
ZATONATSKA Tetiana, HERASYMENKO Oksana ORGANIZATIONAL LEARNING AS A TOOL FOR ENSURING PERSONNEL COMPETENCE: THE ASPECT OF EFFECTIVENESS	169
KHODAKEVICH Serhiy, PONOMARENKO Kateryna, ZHURAVLEV Oleg DEVELOPMENT OF NEO-BANKS IN UKRAINE AND THE WORLD	175
YEPIFANOVA Iryna IMPROVEMENT OF THE INVESTMENT ENVIRONMENT IN THE FIELD OF HOUSING FUND DEVELOPMENT IN UKRAINE	185
STETSENKO Bogdan, BURIACHENKO Andrii, ZAKHOZHAI Kostiantin, PRISNIAK Sergii DEBT SECURITY OF UKRAINE: KEY IMPERATIVES OF MARTIAL LAW	194
LOZA Svitlana INVESTMENT IN THE TRANSPORT INDUSTRY - AS THE BASIS OF RECOVERY OF THE COUNTRY'S ECONOMY	200
ZABASHTANSKYI Maksym, ROGOVYI Andrii STATE POLICY PRIORITIES FOR STIMULATING THE DEVELOPMENT OF THE HOUSING STOCK OF UKRAINE: THE ASPECT OF INVESTMENT ACTIVITY	212
TKACHENKO Alla CRISIS MANAGEMENT AS A COMPREHENSIVE SYSTEM OF CRISIS PREVENTION	220
VOINALOVYCH Iryna THE TASK OF THE SOCIAL AND HUMANITARIAN POLICY OF PRESERVING THE HUMAN CAPITAL OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF WAR	226
DROHOBETSKY Ivan SOCIO-ECONOMIC AND ORGANIZATIONAL AND LEGAL PREREQUISITES OF THE DEVELOPMENT OF THE INSTITUTE OF COMMUNAL OWNERSHIP IN UKRAINE	223

ЗМІСТ

ВІВЧАР Оксана ПРАКТИЧНИЙ БАЗИС СИСТЕМИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР: НОВІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ	8
ВАСИЛЬЦІВ Тарас, СТАХІВ Ірина УЗАГАЛЬНЕННЯ СВІТОВОГО ДОСВІДУ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ЖИТЛОВОГО ФОНДУ	14
ГАНЦЯК Михайло ДЕФОЛТ ТА РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ ЯК МОЖЛИВІ СЦЕНАРІЇ ВРЕГУЛЮВАННЯ БОРГОВИХ ПРОБЛЕМ	20
ДИХА Валерій, ЛУК'ЯНОВА Валентина РИЗИКИ ЕНЕРГОРИНКУ: СУТНІСТЬ ДЕФІНІЦІЇ ТА ХАРАКТЕРИСТИКИ	28
СТАНІСЛАВИК Олена, ЗАМЛИНСЬКИЙ Віктор СТАЛІСТЬ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА В СТРАТЕГІЧНОМУ УПРАВЛІННІ	37
АВЕРКИНА Марина, ЗАГОРУЙКО Оксана ЗАСТОСУВАННЯ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЛОГІСТИЧНИХ СИСТЕМАХ	45
ВЕРГЕЛЮК Юлія ІНВЕСТУВАННЯ НА РИНКУ FINTESCH	50
ЗАЛУЦЬКА Христина, ПОМІРЧА Марта СУТНІСТЬ І ЗМІСТ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА	57
БЛЮКІННА Ілона МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ ЯК СКЛАДОВА «ЗЕЛЕНОГО» ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	62
ЧАСТОКОЛЕНКО Ігор НАПРЯМИ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ЗМІН В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ	73
ЄРМОЛЕНКО Оксана, ВЛАСЕНКО Тетяна, ШАПОВАЛОВА Інга НАСЛІДКИ ЦИФРОВОГО РОЗРИВУ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ	79
САКУН Леся, ВЕДЄНІНА Юлія, ШИШЛОВА Юлія ВПЛИВ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА КОМАНДНОЇ РОБОТИ НА СИСТЕМУ МЕНЕДЖМЕНТУ ОРГАНІЗАЦІЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ	85
КАПІНОС Геннадій, ЛАРІОНОВА Катерина ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	93
ВАСИЛЬЦІВ Тарас, БЛЕЦЬКА Ірина ФОРМУВАННЯ ДЖЕРЕЛ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я	104
ПАНЧЕНКО Володимир, ПАНЧЕНКО Оксана ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЦИФРОВИМИ КОМУНІКАЦІЯМИ ПІДПРИЄМСТВА	109
БЛЕЦЬКИЙ Ігор СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ: ПОДАТКОВИЙ АСПЕКТ	115
ТАРАСОВА Оксана ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В СИСТЕМІ ЕКОЛОГО- ОРІЄНТОВАНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ	121

АВЕРКИНА Марина, ЛИХОШЕРСТОВА Юлія ЦИФРОВІ ПЛАТФОРМИ В ІНТЕРАКТИВНОМУ НАВЧАННІ	128
КАЛІНІЧЕНКО Сергій, ГРІБНИК Андрій, АВРЯТА Андрій ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ НА РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОГО ТУРИЗМУ	133
ІЖЕВСЬКИЙ Павло, ПОТАПОВА Наталія ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ	139
РЕЗНІКОВА Наталія, БУЛАТОВА Олена, ІВАЩЕНКО Оксана МЕДІАЕКОНОМІКА ТА МЕДІАРИНОК В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРОДУКТІВ ТА ПОСЛУГ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ	146
СТРУТИНСЬКА Леся КРИТЕРІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНИХ РІШЕНЬ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ	154
ЛЮБОХИНЕЦЬ Лариса, ПОПЛАВСЬКА Ольга, ОШОВСЬКИЙ Артем ЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ ПЕРСОНАЛОМ ЯК ЧИННИК ОПТИМІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ НАПРУЖЕНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ: МЕТОДИКА АНАЛІЗУВАННЯ	161
ЗАТОНАЦЬКА Тетяна, ГЕРАСИМЕНКО Оксана ОРГАНІЗАЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕРСОНАЛУ: АСПЕКТ ЕФЕКТИВНОСТІ	169
ХОДАКЕВИЧ Сергій, ПОНОМАРЕНКО Катерина, ЖУРАВЛЬОВ Олег РОЗВИТОК НЕОБАНКІВ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ	175
ЄПІФАНОВА Ірина УДОСКОНАЛЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА В СФЕРІ РОЗВИТКУ ЖИТЛОВОГО ФОНДУ В УКРАЇНІ	185
СТЕЦЕНКО Богдан, БУРЯЧЕНКО Андрій, ЗАХОЖАЙ Костянтин, ПРИСНЯК Сергій БОРГОВА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: КЛЮЧОВІ ІМПЕРАТИВИ ВОЄННОГО СТАНУ	194
ЛОЗА Світлана ІНВЕСТУВАННЯ ТРАНСПОРТНОЇ ГАЛУЗІ – ЯК ОСНОВА ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ	200
ЗАБАШТАНСЬКИЙ Максим, РОГОВИЙ Андрій ПРІОРИТЕТИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ЖИТЛОВОГО ФОНДУ УКРАЇНИ: АСПЕКТ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ	212
ТКАЧЕНКО Алла АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ ЯК КОМПЛЕКСНА СИСТЕМА ЗАПОБІГАННЯ КРИЗОВИМ СИТУАЦІЯМ	220
ВОЙНАЛОВИЧ Ірина ЗАВДАННЯ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	226
ДРОГОБЕЦЬКИЙ Іван СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ	223

ПРАКТИЧНИЙ БАЗИС СИСТЕМИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР: НОВІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

ВІВЧАР Оксана

Західноукраїнський національний університет

<https://orcid.org/0000-0001-9246-2226>

e-mail: o.vivchar84@gmail.com

В сучасних умовах викликів та загроз одним із найважливіших аспектів забезпечення ефективного функціонування підприємницьких структур, а також формування позитивних результатів його фінансової діяльності є існування ефективної системи фінансової безпеки, яка забезпечить захист бізнесу від загроз. Захист обумовлений здатністю органів управління підприємства на відповідних рівнях: забезпечити сталий економічний розвиток підприємства; нейтралізувати негативний вплив кризових явищ економіки; сформувати адекватну систему обліку фінансових потоків і зміцнити операційну ефективність системи контролю; забезпечити проведення робіт із захисту конфіденційності інформації, що становить комерційну таємницю тощо. Сучасні наукові дослідження вказують на той факт, що без єдиної системи фінансової безпеки підприємств неможливо знайти вихід із кризи, стабілізувати економічну ситуацію, створити ефективний механізм ведення бізнесу.

Ключові слова: безпека підприємств, фінансова безпека, система фінансової безпеки підприємств, комплексна система фінансової безпеки підприємства, стратегія фінансової безпеки підприємства, ефективність стратегії.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-1>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Підвищення рівня ризиків функціонування підприємницької діяльності вимагає від суб'єктів господарювання ефективного формування середовища фінансової безпеки, визначення та попередження основних факторів впливу на їх безпеку. Слід звернути увагу на той факт, що виробничо-економічні системи, незалежно від форми власності, характеризуються наявністю постійного ризику та загроз, що пов'язані з динамічним впливом зовнішнього та внутрішнього середовищ їх функціонування. Встановлено, фінансова безпека підприємств залежить від стану фінансової безпеки країни. Між тим слід зазначити, що в даний час фінансова безпека України знаходиться під загрозою, оскільки всі складові забезпечення фінансової безпеки знаходяться в умовах небезпеки та воєнного стану. Проблеми власної фінансової безпеки виникають перед кожною підприємницькою структурою не тільки в кризові періоди, але й під час роботи в стабільному економічному середовищі, комплекс вирішуваних при цьому цільових завдань має істотну відмінність.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження сучасної проблематики з питань фінансової безпеки підприємств висвітлюють такі провідні науковці як Г. Лянной, О. Ареф'єва, І. Бінько, М. Войнаренко, О. Вівчар, В. Духов, М. Єрмошенко, Т. Косянчук, Т. Кузенко, В. Микитенко, В. Мунтіян та ін. У практичній діяльності безпеці підприємницьких структур приділяється надто мало уваги: у більшості випадків проблеми усвідомлюються лише тоді, коли кризові явища набувають суттєвих масштабів або, що значно гірше – незворотного характеру.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою роботи є дослідження концептуальних контекстів фінансової безпеки, розкритті особливостей функціонування системи фінансової безпеки підприємницьких структур, а також виокремлення структурних елементів розроблення стратегії в контексті фінансової безпеки підприємств в умовах сучасних викликів та загроз.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Забезпечення належного рівня безпеки підприємств є однією із фундаментальних засад підтримання його життєздатності в умовах динамічного економічного середовища. Безпека підприємницьких структур – це основа збереження стійких конкурентних позицій, передумова ефективного функціонування та стабільного розвитку суб'єкта господарювання. Отже, управління безпекою підприємств є невід'ємним елементом функціонування бізнесу, а згідно сучасним поглядам – якості бізнесу в цілому. Якість бізнесових структур визначається такими основними

елементами як: економічна ефективність; соціальне спрямування; безпека [2, с.120]. Щодо безпеки як складової «якості» вітчизняного бізнесу, то, на думку експертів, основними негативним чинниками є: відсутність повноцінного ринкового середовища; незавершеність формування інституційної бази економічної політики; незбалансованість державної регуляторної політики; недосконалість бюджетної політики; зловживання монополією становищем цінового характеру; збільшення кількості кримінальних посягань, так званого «рейдерства», корупційних та дискримінаційних дій щодо підприємств; недосконалість судової системи, корумпованість органів влади та відсутність державних інститутів, які б ефективно захищали права власника; низький рівень конкурентоспроможності підприємств та їх інноваційної активності; незадовільні показники фінансового стану та ефективності функціонування підприємств і використання ними ресурсного забезпечення тощо.

Загалом безпека підприємств – це такий стан корпоративних ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації і технології, техніки та устаткування, прав) і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективно їхнє використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам. Основними функціональними елементами безпеки підприємств є: захист комерційної таємниці і конфіденційної інформації; комп'ютерна безпека; внутрішня безпека; безпека будівель і споруд; фізична безпека; технічна безпека; безпека зв'язку; безпека перевезень вантажів і осіб; екологічна безпека; конкурентна розвідка тощо [3, с. 97].

Вивчаючи дану наукову проблематику, слід зазначити, що під фінансовою безпекою підприємств слід розуміти стан захищеності його ресурсів та інтелектуального потенціалу від наявних та потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього середовища його функціонування, який характеризується високими фінансовими показниками діяльності та перспективою економічного розвитку в майбутньому. Кожна підприємницька структура є системою, яка характеризується наявністю певних зв'язків між елементами даної системи, тому діяльність спрямована на забезпечення фінансової безпеки підприємства повинна також носити системний характер.

На основі проведених досліджень встановлено, що саме комплексний та системний підходи до організації фінансової безпеки підприємств забезпечать найбільш повною мірою його надійний захист. У цьому контексті систему можна охарактеризувати комплексом управлінських, страхових, правових, фінансових, охоронних, режимних, судово-правових та інших заходів із захисту бізнесу від незаконних посягань, мінімізації або уникнення матеріальних та інших утрат.

Так як основні характеристики системи фінансової безпеки підприємств залежать від об'єкта захисту, який є складним і багатогранним, то необхідно комплексно підходити до процесу управління системою фінансової безпеки. Комплексна система фінансової безпеки підприємства – це комплекс взаємозв'язаних заходів організаційно-правового характеру, що здійснюються спеціальними органами, службами, підрозділами суб'єкта господарювання, спрямованих на захист життєво важливих інтересів особистості, підприємства і держави від протиправних дій з боку реальних або потенційних фізичних або юридичних осіб, що можуть призвести до істотних економічних утрат та забезпечення економічного зростання в майбутньому [5, с. 101].

Головною метою системи фінансової безпеки підприємств є забезпечення його стійкого і максимально ефективного функціонування, створення високого потенціалу розвитку і зростання в майбутньому. Ми в свою чергу будемо відстоювати думку про те, що важливим елементом функціонування системи фінансової безпеки підприємств є механізм її забезпечення, який реалізується через стратегічне та оперативне планування заходів з забезпечення фінансової безпеки. Управління системою фінансової безпеки підприємств – це організовані дії, які забезпечують злагоджене функціонування всіх служб, підрозділів і співробітників підприємства з метою запобігання чи усунення загроз діяльності підприємства.

Слід зазначити, що до основних завдань системи фінансової безпеки підприємств належать: захист законних прав і інтересів підприємства і його співробітників; збір, аналіз, оцінка даних і прогнозування розвитку обстановки; вивчення партнерів, клієнтів, конкурентів, кандидатів на роботу; виявлення, попередження і припинення можливої протиправної та іншої негативної діяльності співробітників підприємства на шкоду його безпеці; забезпечення збереження матеріальних цінностей і відомостей; отримання необхідної інформації для розроблення найбільш оптимальних управлінських рішень з питань стратегії і тактики фінансової діяльності компанії тощо [7].

Основне значення системи фінансової безпеки підприємств полягає в тому, що вона повинна мати попереджувальний характер, а основними критеріями оцінки її надійності та ефективності є:

- забезпечення стабільної роботи підприємства, збереження і примноження фінансів і матеріальних цінностей;
- попередження кризових ситуацій, у тому числі різних надзвичайних подій, пов'язаних з діяльністю «зовнішніх» або «внутрішніх» загроз [5, с. 101].

Як свідчать результати досліджень, що в системі фінансової безпеки підприємств особливим є застосування блокової схеми регулювання: прогресивне управління витратами підприємства; бюджетування; управління грошовими коштами; діагностика стану підприємства; управління оборотними коштами; застосування міжнародних стандартів забезпечення безпеки; податкове планування тощо. На основі проведених теоретичних досліджень нами розроблена та систематизована структурно-логічна схема системи фінансової безпеки підприємств (рис.1).

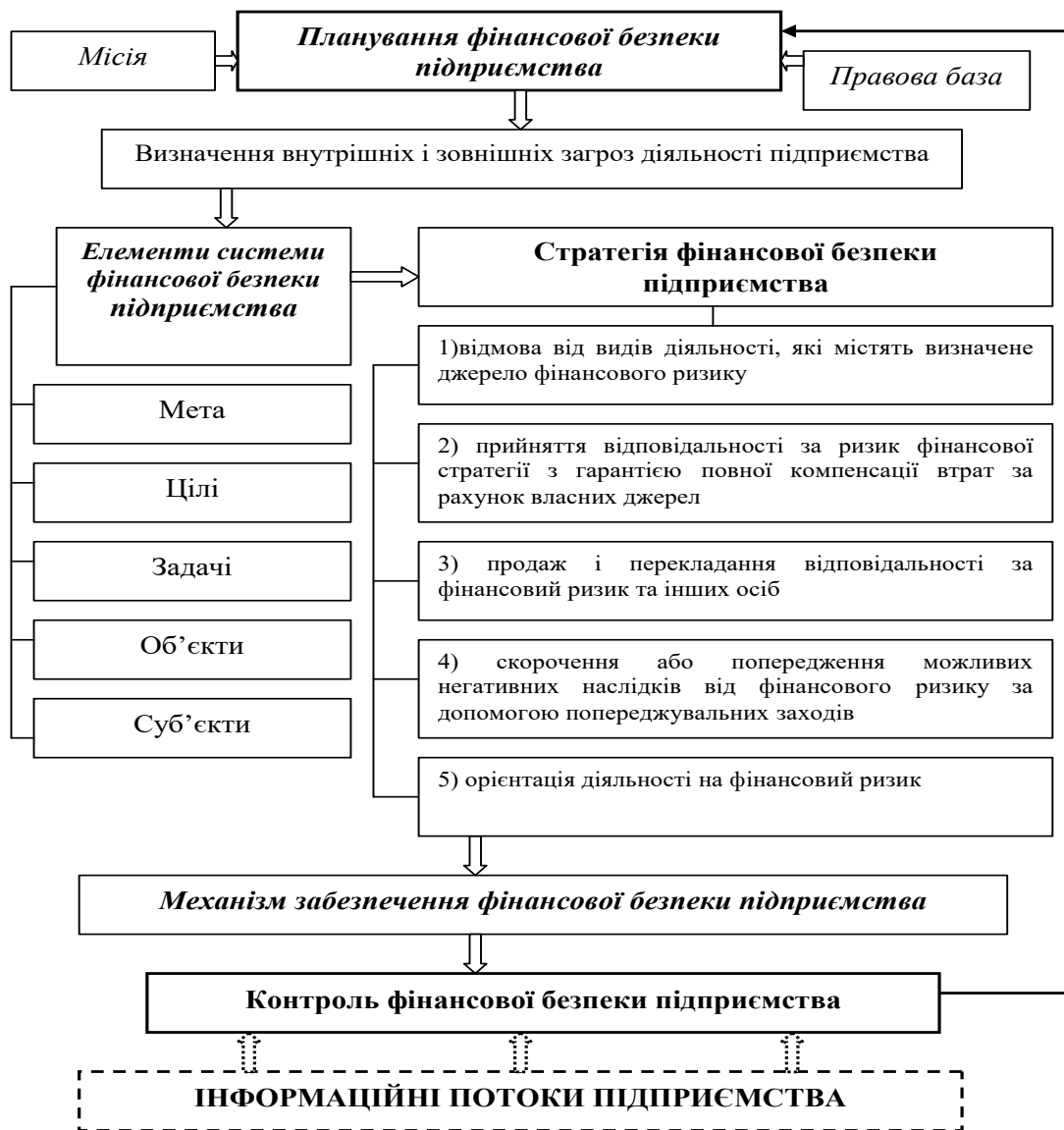

Рис. 1. Структурно-логічна схема системи фінансової безпеки підприємства

Примітка: власна розробка

Прагматика системи фінансової безпеки підприємства вимагає вірно обраної методики забезпечення безпеки, зокрема до якої слід віднести збір та обробку аналітичної інформації про досвід та заходи забезпечення безпеки зарубіжних підприємств, аналіз, постійний моніторинг та прогнозування умов, загроз, небезпек та індикаторів фінансової безпеки, розробка та запровадження необхідних заходів щодо підтримки фінансової безпеки на належному рівні.

Слід відзначити, що методика побудови системи фінансової безпеки підприємства охоплює такі етапи:

- вивчення специфіки ведення підприємницької діяльності, сегмента, який воно займає на ринку, штатного розпису, а також знайомство з персоналом;
- аналіз зовнішніх і внутрішніх загроз фінансовій безпеці підприємства та вивчення інформації про кризові ситуації, їхні причини і шляхи врегулювання;
- аудит наявних засобів із забезпечення безпеки й аналіз їх відповідності виявленим загрозам;
- моделювання нової системи фінансової безпеки підприємства: розроблення плану усунення виявлених під час аудиту недоліків; підготовка пропозицій щодо удосконалення системи фінансової безпеки (у т.ч. створення служби безпеки на підприємстві, якщо такої не існувало, чи системи безпеки на її базі, визначення механізмів її забезпечення), розрахунок усіх видів необхідних ресурсів; планування щомісячних витрат на забезпечення функціонування системи економічної безпеки;
- затвердження керівництвом моделі нової системи та бюджету на її утримання;
- формування нової системи фінансової безпеки;
- оцінка ефективності сформованої системи, а також її удосконалення [4, с.44].

Завершальним етапом управління системою фінансової безпеки підприємства є контроль за отриманими результатами та їх співставлення з планами з можливістю подальшого їх коригування. Основним критерієм ефективності управління системою фінансової безпеки є оцінка економічного стану підприємства та його фінансової стабільності. Визначення системи показників оцінки ефективності управління системою фінансової безпеки підприємства і буде напрямком подальшого дослідження.

Звертаємо увагу на те, що фінансова безпека досягається здійсненням єдиної, узгодженої, збалансованої, скоординованої системою заходів, адекватних внутрішнім та зовнішнім загрозам. Без створення єдиної системи фінансової безпеки підприємства неможливо досягнути виходу з кризи, стабілізувати економічну ситуацію, створити ефективний механізм функціонування виробничо-економічних систем. Система фінансової безпеки підприємства буде ефективною за умов визначення стратегії і тактики. Стратегія фінансової безпеки передбачає визначення мети і завдань системи фінансової безпеки, напрямів їх вирішення, а також форм і способів застосування відповідних сил і засобів, можливість їх перегрупування, створення необхідних резервів для нейтралізації та локалізації можливих загроз. Тактика фінансової безпеки підприємства – це найбільш гнучка частина системи фінансової безпеки, яка змінюється залежно від дії внутрішніх і зовнішніх загроз, зміни пріоритетності економічних інтересів тощо. Складність та мінливість економічної та соціальної ситуації вимагає застосування різноманітних тактичних заходів щодо забезпечення фінансової безпеки підприємства. Важливо чітко розмежувати стратегічні цілі і тактичні заходи [7].

Ми в свою чергу будемо відстоювати думку про те, що в системі фінансової безпеки підприємства вагоме місце займає впровадження ефективної стратегії фінансової безпеки. Стратегія фінансової безпеки повинна включати: характеристику та класифікацію внутрішніх і зовнішніх загроз фінансовій безпеці; визначення і моніторинг факторів, які підривають стійкість фінансового становища підприємства; визначення критеріїв і параметрів, які характеризують фінансові інтереси і відповідають поставленим вимогам; формування фінансової політики та необхідного механізму, що усуває або полегшує дію факторів, які підривають стійкість системи фінансової безпеки; основні напрями фінансової безпеки; управління системою фінансової безпеки, координація діяльності та управління щодо забезпечення фінансової безпеки на всіх рівнях.

Загалом існує п'ять можливих стратегій, які можуть бути використані для оптимізації рівня фінансових ризиків при побудові фінансової стратегії бізнесу: 1) відмова від видів діяльності, які містять визначене джерело фінансового ризику; 2) прийняття відповідальності за ризик фінансової стратегії з гарантією повної компенсації втрат за рахунок власних джерел; 3) продаж і перекладання відповідальності за фінансовий ризик на інших осіб (зокрема страхові організації); 4) скорочення або попередження можливих негативних наслідків від фінансового ризику за допомогою попереджувальних заходів; 5) орієнтація діяльності на фінансовий ризик, тобто використання усіх видів ресурсів в одній сфері діяльності з метою отримання прибутку при високому рівні ризику [6, с. 45]. В основі забезпечення фінансової безпеки підприємства лежить концепція системного поєднання функцій контролю, планування, зворотного зв'язку та інформаційного забезпечення.

Слід відзначити, що необхідне розроблення стратегії фінансової безпеки підприємства, повинна містити:

- характеристику зовнішніх і внутрішніх загроз фінансової безпеки підприємства;
- визначення і моніторинг чинників, що зміцнюють або руйнують стійкість його соціально-економічного положення на короткострокову і середньострокову перспективу;
- розроблення економічної політики, що охоплює механізми обліку, які впливають на стан фінансової безпеки чинників; напрями діяльності ведення підприємницької діяльності щодо реалізації стратегії.

В таких умовах організаційними заходами, що забезпечують реалізацію стратегії фінансової безпеки підприємства є: 1) створення координаційного центру на чолі з керівником організації, оперативним органом якого є служба безпеки; 2) розроблення і затвердження наказом по підприємству нормативно-методичного забезпечення стратегії; 3) ресурсне забезпечення і цільове використанням ресурсів.

Також слід звернути увагу на те, що всі управлінські рішення в галузі забезпечення захисту фінансових інтересів підприємства, від зовнішніх і внутрішніх загроз, взаємопов'язані і мають прямий або непрямий вплив на результати його діяльності. Захист обумовлений здатністю органів управління підприємства на відповідних рівнях: забезпечити сталий економічний розвиток підприємства; нейтралізувати негативний вплив кризових явищ економіки; сформуванню адекватну систему обліку фінансових потоків і зміцнити операційну ефективність системи контролю; забезпечити проведення робіт із захисту конфіденційності інформації, що становить комерційну таємницю тощо. У цілому сучасні виробничо-економічні системи повинні управляти фінансовими ризиками, котрі виникають через різні дестабілізуючі чинники. Для забезпечення фінансової безпеки і можливості передбачення ризиків на підприємстві повинна існувати ефективна система управління фінансовою безпекою бізнесу в цілому [1, с. 55].

Отже, на кожному підприємстві нагальним завданням є розробка дієвої стратегії розвитку фінансової безпеки, яка характеризується тісним взаємозв'язком і взаємообумовленістю її окремих складових, тому при прийнятті управлінських рішень потрібно враховувати цей взаємовплив одних факторів на інші.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Резюмуючи вищезазначене слід відзначити, що розкриті концептуальні аспекти фінансової безпеки підприємства вказують на той факт, що є необхідними умовами формування ефективної системи фінансової безпеки повинна передбачати: підвищення рівня захищеності підприємництва через посилення відповідальності держави (правової, судової, інституційної тощо) перед суб'єктами господарської діяльності; дієвість політики підтримки підприємницької діяльності; впровадження адаптивних систем управління безпекою; забезпечення внутрішньої збалансованості основних фінансових параметрів бізнесу; стратегічну орієнтацію на довгостроковий та раціональний розвиток. Запропоновано удосконалену систему фінансової безпеки підприємства, яка в практичних реаліях забезпечить більш високий рівень роботи підприємства на ринку, позитивно вплине на рівень ефективності функціонування в невизначених умовах та сприятиме досягненню поставлених цілей підприємницької діяльності з максимальною продуктивністю, оскільки зображує найбільш широкий спектр можливих ситуацій і дає змогу послідовно і, не втрачаючи певних деталей, швидко зорієнтуватися в умовах невизначеності та загроз. Між тим слід зазначити, що саме розробка та впровадження ефективної стратегії дозволить підприємству запобігти збитку від негативних впливів на його безпеку з різних аспектів фінансово-господарської діяльності виробничо-господарської діяльності, а також забезпечить контроль і балансування доходів і витрат.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алькема В. Г. Параметри економічної безпеки підприємства як логістичної системи. Вісник економіки транспорту і промисловості : зб. наук.-практ. праць. Вип. 29. Харків. 2010. С. 51–59.
2. Бондарчук Ю., Марущак А. Безпека бізнесу: організаційно-правові основи. К.: Вид-во КНТ. 2008. 369 с.
3. Вівчар О. І. Управління економічною безпекою підприємств: соціогуманітарні контексти: *монографія*. Тернопіль, ФОП Паляниця В. А., 2018. 515 с.
4. Вівчар О. І., Колесніков А. П. Соціальна безпека: навчальний посібник. Тернопіль: ФО-П Шпак В. Б. 2015. 146 с.

5. Козаченко Г. В., Пономарьов В. П., Ляшенко О. М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : монографія. К.: Лібра, 2003. 280 с.
6. Швиданенко Г. О., Олесюк Г. О. Сучасна технологія діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства: монографія. К.: КНЕУ, 2002. 192 с.
7. Modern Content of Strategic Regional Development Potential / Kubiniy N., Marhitich V., Kosovilka T. // Economics and Business. 2020. №1.
URL:<http://eb.tsu.ge/?cat=nomer&leng=eng&adgi=945&title=Modern%20Content%20of%20Strategic%20Regional%20Development%20Potential>

REFERENCES:

1. Alkema, V. H. Parametry ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva yak lohystychnoi systemy [Parameters of economic security of the enterprise as a logistics system]. Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti : zb. nauk.-prakt – Bulletin of Transport Economics and Industry: Coll. scientific-practical wash. Vyp. 29. Kharkiv. 2010. 51–59. [in Ukrainian].
2. Bondarchuk, Yu., Marushchak, A. Bezpeka biznesu: orhanizatsiino-pravovi osnovy – Business security: organizational and legal framework. K.: Vyd-vo KNT. 2008. 369. [in Ukrainian].
3. Vivchar, O. I. (2018) Upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstv: sotsiohumanitarni konteksty [Management of economic security of enterprises: socio-humanitarian contexts]. Ternopil, FOP Palianytsia V. A. 515. [in Ukrainian].
4. Vivchar, O. I., Kolesnikov, A. P. (2015) Sotsialna bezpeka [Social security]. navchalnyi posibnyk – textbook. Ternopil. FO-P Shpak V. B. 2015. 146 p. [in Ukrainian].
5. Kozachenko, H. V., Ponomarov, V. P., Liashenko, O. M. Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist ta mekhanizm zabezpechennia : monohrafiia [Economic security of the enterprise: the essence and mechanism of provision: a monograph] K.: Libra, 2003. 280. [in Ukrainian].
6. Shvydanenko, H. O., Olesiuk, H. O. Suchasna tekhnolohiia diahnostryky finansovo-ekonomichnoi diialnosti pidpriemstva : monohrafiia [Modern technology of diagnostics of financial and economic activity of the enterprise: monograph] K.: KNEU, 2002. 192. [in Ukrainian].
7. Kubiniy N., Marhitich V., Kosovilka T. (2020) Modern Content of Strategic Regional Development Potential. Economics and Business. Tbilisi, Georgia [Online]. №1. available at URL: <http://eb.tsu.ge/?cat=nomer&leng=eng&adgi=945&title=Modern%20Content%20of%20Strategic%20Regional%20Development%20Potential> (Accessed 19 January 2022).

THE PRACTICAL BASIS OF FINANCIAL SECURITY SYSTEM THE BUSINESS STRUCTURES: NEW CHALLENGES AND OPPORTUNITIES

VIVCHAR Oksana
West Ukrainian National University

In today's conditions of challenges and threats, one of the most important aspects of ensuring the effective functioning of business structures, as well as the formation of positive results its financial activities, is the existence of an effective financial security system that will protect business from threats. Protection is due to the ability of management bodies the enterprise at appropriate levels: to ensure sustainable economic development of the enterprise; to neutralize the negative impact of economic crisis phenomena; to form an adequate accounting system of financial flows and to strengthen the operational efficiency of control system; ensure the implementation of work on the protection confidentiality of information constituting a commercial secret etc. Modern scientific studies point to the fact that without a unified system of financial security enterprises, it is impossible to find a way out of the crisis, stabilize the economic situation and create an effective mechanism for conducting business.

Key words: enterprise security, financial security, enterprise financial security system, enterprise financial security complex system, enterprise financial security strategy, strategy effectiveness.

УЗАГАЛЬНЕННЯ СВІТОВОГО ДОСВІДУ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ЖИТЛОВОГО ФОНДУ¹

ВАСИЛЬЦІВ Тарас¹, СТАХІВ Ірина²

¹ ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України»

<https://orcid.org/0000-0002-2889-6924>

e-mail: tgvas77@ukr.net

² Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського

<https://orcid.org/0000-0003-3658-8056>

e-mail: ira.stakhiv@gmail.com

У дослідженні актуалізовано увагу до проблематики формування та реалізації державної житлової політики, зокрема в частині розвитку соціального житлового будівництва. Метою статті є узагальнення світового досвіду формування та реалізації механізмів державної політики розвитку житлового фонду на прикладі соціального житла. На основі аналізу світового досвіду узагальнено понятійний апарат та структурні характеристики соціального житла, визначено перелік видів та суб'єктів права на соціальне житло, ідентифіковано джерела та механізми інвестування і фінансування програм зі забезпечення населення соціальним житлом, обґрунтовано стратегію та тактику розвитку системи соціального житла в країні. Показано, що специфічні умови України, особливо в умовах війни потребують формування власної моделі державної політики в цій сфері, базисними компонентами якої слугують сутнісно-змістові засади, інституційно-правова основа, інституційно-організаційна структура, спектр послуг, перелік реципієнтів та механізми фінансування програм.

Ключові слова: житловий фонд, соціальне житло, механізми розвитку, державна політика, світовий досвід, організаційні та економічні інструменти.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-2>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Проблема високої соціальної вразливості, особливо в частині забезпеченості житлом, була характерна для України й у довоєнний час. Натомість, повномасштабна війна РФ проти України спричинила масові вимушені переміщення населення як в середині країни, так і за кордон, руйнування будівель (з початку війни зруйновано 35,2 млн м. кв житлових будинків на 31 млрд дол. США), соціальної та житлово-комунальної інфраструктури (на понад 94,3 млрд дол. США), що об'єктивно розвинуло цілу низку соціально-гуманітарних проблем рівня національної безпеки.

Не менш загрозливі наслідки війни пов'язані зі внутрішньою вимушеною міграцією, яка охопила майже 20 % населення України. Вже зараз очевидно, що разом з міграційними втратами наслідки війни призведуть до масштабної демографічної кризи, яка закономірно ставить під загрозу соціальний та економічний розвиток держави, її існування на загал. Втрати людського капіталу України в умовах війни у значній мірі обумовлені загостренням наявних та активізацією нових системних вад соціальної вразливості населення в Україні як характеристики міри розвитку проблеми самостійного задоволення потреб і реалізації прав населення унаслідок обмеженості ресурсів або потрапляння до особливо складних соціальних умов. З-поміж всього спектру проблем соціальної вразливості однією з ключових постає доступність житла, причому як в Україні, так і українців за кордоном.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У другій половині ХХ століття в епоху неоіндустріалізації актуалізувалася як проблематика, так і наукові дослідження в сфері ролі, значимості та розвитку людського капіталу, людського потенціалу, інтелектуально-кадрового ресурсу тощо. Стало зрозуміло, що ефективна соціальна політика не менше значуща, а ніж суто економічна, адже від неї залежить якісне становлення одного з провідних факторів виробництва – праці. Таке розуміння активізувало дослідження в сфері соціальної економіки, а разом із тим – соціальної політики, причому безпосередньо в тих аспектах, які є найбільш проблематичними, а з-поміж них – недостатня забезпеченість населення житлом, що породжує соціальну несправедливість та призводить до деструктивних процесів у соціально-економічній системі країни, не сприяє її сталому зростанню. Відповідно, з тих пір проблематика

¹ Стаття підготовлена у межах виконання НДР «Механізми проактивної політики зниження соціальної вразливості населення (на прикладі Карпатського регіону України)» (номер державної реєстрації 0121U112014).

соціального житла постійно у фокусі чисельних наукових дискурсів. Її теоретико-методичні засади достатньо комплексно розкриті у публікаціях К. Ілляшенко, Т. Ілляшенко, О. Товстухи [1,с.163-172], М. Елсінги, Дж. Хоекстри, М. Седйхи, Б. Таебі [4,с.1920], В. ван Гента, С. Хочстенбаха [9,с.156-172] та ін.

Вдосконаленню теоретико-прикладних засад використання інструментарію соціального житла для врегулювання соціальних проблем країни сприяють також й напрацювання в сфері аналізу впливу політики соціального житла на соціально-просторові (А. Джонс, Н. Валеро-Сілва [6,с.361-389], Б. Кім, А. Мерло, Дж. Парк, Ю. Хонг [7,с.73-87], Р. Лупак [8,с.70]) наслідки.

Власне, на основі результатів цих та інших досліджень суттєво розвинулися й науково-прикладні засади формування та реалізації політики забезпечення населення житлом, особливо в частині комплексної житлової підтримки мало захищених сімей (К. Чум, Г. Фітджеррі, К. Робінсон та ін. [2,с.178-192], С. де Люка, Е. Розен [3] та ін.). В тому числі багато існуючих на нині напрацювань стосуються державної політики управління соціальним житлом й у контексті безпосередньо вирішення проблематики соціальної вразливості населення (А. Гранат Ханссон [5,с.13-36], Т. Васильців [10,с.105-112]), у т. ч. відносно громадського житла, а також жила в системі муніципальних стратегій соціально-економічного розвитку міст.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Однак, існує своя специфіка (і обсяги проблеми і її гострота) в забезпеченні населення соціальним житлом в умовах війни, що потребує додаткових досліджень в цій сфері як в частині теоретико-методичних засад, так і суто прикладних рекомендацій.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є узагальнення світового досвіду формування та реалізації механізмів державної політики розвитку житлового фонду на прикладі соціального житла.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Відносно внутрішньо переміщених осіб в межах України, то проблема соціального житла активізувалася з початку російсько – української війни (з 2014 року). За той час урядом країни реалізовано низку заходів у цій сфері та на нині повний спектр прямих чи опосередкованих інструментів послаблення проблеми відсутності житла для внутрішньо переміщених осіб стосується постановки на облік для отримання тимчасового житла або соціального житла, а також постановки на облік внутрішньо переміщених осіб з числа учасників бойових дій чи осіб з інвалідністю III групи на квартирний облік для отримання житла та ін.

Однак, проблема соціального житла була характерна для України і до активної фази воєнних дій. Так, за 2014-2021 рр. у середньому на одного жителя припадало лише 24,2 м.кв житлового фонду, тоді як за мінімальними стандартами ООН лише на одного громадянина має припадати не менше 30 м.кв житлової площі; у Норвегії відповідний показник становив 74,0 м.кв, у США – 65,0 м.кв, у Данії – 50,6 м.кв, у Швеції – 44,4 м.кв, у Великобританії – 44,0 м.кв, у Німеччині – 40,1 м.кв. Кількість осіб, які перебували на квартирному обліку в Україні, перевищувала 600 тис. од., у той час як кількість сімей чи однаків, які протягом року одержали житло, – 3-10 тис. од. Ще до війни для усунення проблеми забезпеченості житлом Україна мала ввести в експлуатацію біля 280 млн м.кв житла, на що необхідно було близько 30 років.

Відтак, ця проблема все більше набуває статусу системної, а в умовах війни – критично актуальної для забезпечення соціально-гуманітарної складової національної безпеки України. Суто внутрішньо український потенціал її усунення все більше звужується, зокрема через ресурсно-бюджетні обмеження, однак необхідність вирішення цієї проблеми – безальтернативна. Така дилема змушує до застосування, по-перше, системного підходу; по-друге, найбільш раціональних і ефективних світових практик; по-третє, побудови політики на засадах принципів та використання інструментів, характерних для сучасної політики країн ЄС аби конвергентувати відповідні середовища та сприяти пришвидшенню процесів євроінтеграції України.

Аналіз світового досвіду відносно механізмів фінансування соціального житла дозволяє узагальнити такі існуючі практики. По-перше, це прямі бюджетні витрати на будівництво соціального житла. На це в країнах ЄС виділяються достатньо значні ресурси з державного і місцевих бюджетів. До прикладу, у Франції це 1,9 % ВВП, у Фінляндії, Данії, Австрії – 1,2-1,4 % ВВП, в Італії – 0,3 %.

По-друге, це зобов'язання забудовників віддавати частину житлової площі у новобудовах для забезпечення житлом малозабезпечених громадян. Така практика характерна для Великобританії і Франції.

По-третє, це змішаний варіант. Так, у Нідерландах соціальне житло будується переважно у містах, площею 80-95 м.кв та ним забезпечуються студенти й емігранти. Змішана дольова участь передбачає залучення коштів центральної влади і місцевої громади, бізнесу, населення та інших осіб. При цьому змішаною й є мотивація учасників інвестиційних проектів, коли влада і громада зацікавлені в усуненні соціальних проблем, зокрема вразливості населення; бізнес – в отриманні комерційних площ у ново забудованих кварталах; інші фізичні та юридичні особи – в інвестуванні у муніципальні чи державні облігації або ж соціально відповідальній громадянській поведінці (пожертвуваннях).

По-четверте, це іпотечне кредитування на пільгових засадах та т. зв. житлові будівельні заощадження. Переваги цього варіанту в меншому навантаженні на бюджети та перенесенні активності відносно забезпечення населення житлом з держави на самих громадян. При цьому одночасно стимулюється і розвиток фінансово-кредитної системи країни (регіону) і будівельний сектор, страхова сфера тощо. Саме цей шлях вельми перспективний для нинішньої України з огляду на обмеженість бюджетного ресурсу, а також потребу в задіянні до різних економічних процесів всіх секторів національної економіки. При цьому і фінансовий ресурс і гарантії мінімізації ризиків можуть покладатися на міжнародні економічні організації.

По-п'яте, це використання різноманітних інструментів ДПП в житловій сфері.

По-шосте, це повне або часткове субсидування (компенсація) вартості будівництва і ремонту (до 70 %), а також оренди житла соціально вразливими категоріями населення. Така практика широко розповсюджена в Австрії, Великобританії, Німеччині, Франції, Данії, Швеції та інших країнах Європи. Власне, цей інструмент на нині в значній мірі використовується й відносно українських біженців, які перебувають за кордоном, та має всі логічні підстави на період допоки тривають воєнні дії на теренах проживання українців.

Окремо можна виділити такий інструмент управління політикою соціального житла, як її програмування. У більшості розвинених країн формування та використання соціального житлового фонду здійснюється згідно спеціально прийнятих національних та регіональних програм. Перевагами такого підходу є системність та скоординованість заходів; довгостроковий характер політики; можливість програмування та узгодження між собою ресурсного забезпечення і результатів регулювання і т. п. Так, у США у другій половині 2010-х років діяла програма Subsidized Housing, орієнтована на надання житла зі зниженою орендною платою. З 2009 р. вступила в дію нова програма доступного житла – Making Home Affordable Program. Ця програма була спрямована на підтримання американців – власників приватних житлових будинків, які не спроможні виконати зобов'язання за своїми іпотечними кредитами в умовах глобальної фінансово-економічної кризи. Треба додати, що в США діють й інші програми в сфері соціального житла, зокрема предметом яких є житло для інвалідів, осіб, заражених вірусом імунодефіциту людини та ін.

В Італії реалізується програма «Житловий план», якою передбачено будівництво 100 тис. нових соціальних квартир для молодих сімей, осіб похилого віку, осіб, котрі перебувають у складному економічному становищі, студентів, емігрантів з низьким рівнем доходу, які щонайменше 10 років перебувають в країні.

Суб'єктами правовідносин щодо формування і використання соціального житла згідно Закону України «Про житловий фонд соціального призначення» є: громадяни України, які відповідно до законодавства визнані такими, що потребують соціального захисту та мають право на отримання соціального житла; органи виконавчої влади; органи місцевого самоврядування; юридичні та фізичні особи. Органи місцевого самоврядування створюють за рахунок коштів місцевих бюджетів, інших джерел фінансування житловий фонд соціального призначення; здійснюють управління житловим фондом соціального призначення; здійснюють контроль за використанням соціального житла; встановлюють плату за його використання; ведуть облік і моніторинг.

У США управлінням соціальним житлом опікується спеціальний відділ уряду – Department of Housing and Urban Development, який має відповідні підрозділи у всіх штатах. За рахунок цього система чітко централізована і має власну вертикальну вісь.

У Швеції у 70-80-х роках минулого століття реалізувалася програма «Мільйон», якою передбачалося збудувати один мільйон квартир т. зв. непоганого соціального житла, для чого було передбачено цілий комплекс стимулюючих заходів для функціонування й діяльності великої

чисельності суспільно корисних будівельних компаній (ефект – у розвитку підприємництва, причому соціально відповідального, створенні великої кількості нових робочих місць, активізації суміжних з будівництвом галузей та видів економічної діяльності, розширенні банку соціального житла і т. п.).

У більшості європейських країн для реалізації політики соціального житла на регіональному (місцевому) рівні створюються спеціальні уповноважені установи з функціями та завданнями обліку соціально вразливих (у питаннях житла) громадян, обліку житла соціального призначення, залучення фінансування.

Одночасно слід звернути увагу й на високий рівень громадського контролю функціонування системи соціального житла, що може стати актуальним для України як країни, для якої у довоєнний час були характерні прояви корупції та нераціонального, часто навіть нецільового, використання публічного ресурсу. Впровадження провідних світових підходів у цій сфері слугуватиме надійним запобіжником їх повернення та можливого поширення при активізації інструментарію соціального житла у практиці повоєнного відновлення України. Йдеться про те, що у багатьох країнах відповідальними (завдання в поєднанні з можливостями) за політику в цій сфері одночасно є спеціалізовані державні установи та незалежні громадські об'єднання, асоціації забудовників, інші приватні організації (Австрія, Данія, Нідерланди, Фінляндія, Німеччина, Латвія, Естонія, Люксембург та ін.).

Відносно суб'єктів, на які поширюється право отримання соціального житла, то в Україні правом взяття на соціальний квартирний облік користуються громадяни України: для яких таке житло є єдиним місцем проживання або які мають право на поліпшення житлових умов; середньомісячний сукупний дохід яких за попередній рік з розрахунку на одну особу в сумі менший від величини опосередкованої вартості найму житла в даному населеному пункті та прожиткового мінімуму, встановленого законодавством; внутрішньо переміщені особи, які не мають іншого житла для проживання на підконтрольній українській владі території або житло яких зруйновано (знищене) або пошкоджене до стану, непридатного для проживання.

У Німеччині соціальне житло призначене виключно для найбільш вразливих та багатодітних родин, самотніх батьків; у Франції до соціально незахищених осіб належать молоді сім'ї, одинокі матері, одинаки, інваліди, люди похилого віку; у США право на одержання соціального житла мають особи похилого віку, інваліди, багатодітні та малозабезпечені сім'ї, інші категорії громадян, які не мають можливості орендувати житло за ринковими цінами; в Італії соціальне житло призначається для молодих сімей, осіб похилого віку та/чи які перебувають у складному економічному становищі, студентів, довгострокових емігрантів.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Як свідчить світовий досвід, в стратегічному плані дуже важливо не лише ліквідувати проблему наявного і доступного житла для соціально вразливих категорій населення, але й створити якісну систему мотивації для самих осіб аби вони могли вийти з ситуації високого рівня залежності від соціального житла і соціальної підтримки держави на загал.

Відносно інституційно-організаційних засад створення та надання в користування (власність) соціального житла в Україні, то можна погодитися з низкою українських дослідників цієї проблеми, які вважають, що це має бути спеціальна нова модель, яка враховує як перспективний світовий досвід в цій сфері, так і специфіку України як в частині війни, так і ментального середовища, усталених відносин в системі координат «влада – забудовники – громадяни», внутрішнього інституційно-правового забезпечення житлових відносин тощо, а також здатна нівелювати потенційні загрози фактів корупції, впливу тіньової сфери зайнятості і доходів, обігу житлових фондів і т. п. Відтак, перспективною може стати модель, яка або забезпечить акумуляцію прибутків в державній установі, яка буде оператором надання відповідної соціальної послуги, або дозволить такому оператору (іншій уповноваженій структурі) залишатися власником соціального житла, надаючи його в оренду відповідним соціально вразливим особам. Для цього можуть залучатися компанії з управління активами, що управляють пайовими інвестиційними фондами, з використанням форвардних контрактів, за якими первинним активом є майнові права на ще не існуючі соціальні житлові приміщення.

Подальші наукові дослідження у цьому напрямі стосуються удосконалення методики аналізування ефективності державної політики формування та використання житлового фонду в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ілляшенко К., Ілляшенко Т., Товстуха О. Європейський досвід фінансування соціального житла як інструмент забезпечення сталого розвитку міст України. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*. 2021. № 1. С. 163-172.
2. Chum K., Fitzhenry G., Robinson K., Murphy M., Phan D., Alvarez J., Hand C., Rudman D.L., McGrath C. Examining community-based housing models to support aging in place: A scoping review. *The Gerontologist*, 2022. № 62(3). P. 178-192.
3. DeLuca S., Rosen E. Housing Insecurity Among the Poor Today. *Annual Review of Sociology*, 2022. № 48. URL: <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-090921-040646>.
4. Elsinga M., Hoekstra J., Sedighi M., Taebi B. Toward sustainable and inclusive housing: Underpinning housing policy as design for values. *Sustainability*, 2020. № 12(5). P 1920.
5. Granath Hansson A. Housing the Vulnerable: Municipal Strategies in the Swedish Housing Regime. *European Journal of Homelessness*, 2021. № 15(2). P. 13-36.
6. Jones A., Valero-Silva N. Social impact measurement in social housing: a theory-based investigation into the context, mechanisms and outcomes of implementation. *Qualitative Research in Accounting & Management*, 2021. № 18(3). P. 361-389.
7. Kim B., Merlo A. V., Park J., Hong Y. O. A systematic review of public housing, poverty (de) concentration, and risk behaviors: what about youth? *Trauma, Violence, & Abuse*, 2022. № 23(1). P. 73-87.
8. Lupak R. L., Kunytska-Iliash M. V. Substantiation of the directions of structural reforms in the economy of Ukraine in the context of realization of the state region and branch policy of import substitution. *Інноваційна економіка*. 2017. № 7-8. С. 70.
9. Van Gent W., Hochstenbach C. The neo-liberal politics and socio-spatial implications of Dutch post-crisis social housing policies. *International Journal of Housing Policy*, 2020. № 20(1). P. 156-172.
10. Vasylytsiv T., Lupak R. Priorities and Tools of the State Regional Policy of Import Substitution in the Market of Ukraine's Consumer Goods. *Стратегічні пріоритети*. 2017. Вип. 3. С. 105-112.
11. Savin, S., Kravchyk, Y., Dzhereliuk, Y., Dyagileva O., & Naboka, R. (2021). Management of the Processes on the Quality Provision of the Logistic Activity in the Context of Socio-Economic Interaction of Their Participants. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*, 21(12), 45-52. <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2021.21.12.7>

REFERENCES:

1. Ilyashenko, K., Ilyashenko, T., Tovstukha, O. (2021). European experience of financing social housing as a tool for sustainable development of Ukrainian cities. *Bulletin of SSU. "Economics" series*. vol. 1, pp. 163-172.
2. Chum, K., Fitzhenry, G., Robinson, K., Murphy, M., Phan, D., Alvarez, J., Hand, C., Rudman, D.L., & McGrath, C. (2022). Examining community-based housing models to support aging in place: A scoping review. *The Gerontologist*, vol. 62(3), pp. 178-192.
3. DeLuca, S., & Rosen, E. (2022). Housing Insecurity Among the Poor Today. *Annual Review of Sociology*, pp. 48.
4. Elsinga, M., Hoekstra, J., Sedighi, M., & Taebi, B. (2020). Toward sustainable and inclusive housing: Underpinning housing policy as design for values. *Sustainability*, vol. 12(5), pp. 1920.
5. Granath Hansson, A. (2021). Housing the Vulnerable: Municipal Strategies in the Swedish Housing Regime. *European Journal of Homelessness*, vol. 15(2), pp. 13-36.
6. Jones, A., & Valero-Silva, N. (2021). Social impact measurement in social housing: a theory-based investigation into the context, mechanisms and outcomes of implementation. *Qualitative Research in Accounting & Management*, vol. 18(3), pp. 361-389.
7. Kim, B., Merlo, A. V., Park, J., & Hong, Y. O. (2022). A systematic review of public housing, poverty (de) concentration, and risk behaviors: what about youth?. *Trauma, Violence, & Abuse*, vol. 23(1), pp. 73-87.
8. Lupak, R. L., Kunytska-Iliash, M. V. (2017). Substantiation of the directions of structural reforms in the economy of Ukraine in the context of realization of the state region and branch policy of import substitution. *Innovative economy*. no. 7-8, pp. 70.
9. Van Gent, W., & Hochstenbach, C. (2020). The neo-liberal politics and socio-spatial implications of Dutch post-crisis social housing policies. *International Journal of Housing Policy*, vol. 20(1), pp. 156-172.
10. Vasylytsiv, T., Lupak, R. (2017). Priorities and Tools of the State Regional Policy of Import Substitution in the Market of Ukraine's Consumer Goods. *Strategic priorities*. vol. 3. pp. 105-112.
11. Savin, S., Kravchyk, Y., Dzhereliuk, Y., Dyagileva O., & Naboka, R. (2021). Management of the Processes on the Quality Provision of the Logistic Activity in the Context of Socio-Economic Interaction of Their Participants. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*, 21(12), 45-52. <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2021.21.12.7>

GENERALIZATION OF THE GLOBAL EXPERIENCE OF THE FORMATION AND
IMPLEMENTATION OF MECHANISMS OF STATE POLICY DEVELOPMENT MANAGEMENT OF
THE HOUSING FUND

VASYLTSIV Taras¹, STAHIV Iryna²

¹ State Institution «Marian Dolishnyi Institute of Regional Research»

² Ivan Bobersky Lviv State University of Physical Culture

In the study, attention is updated to the issues of the formation and implementation of the state housing policy, in particular, in the part of the development of social housing construction. The purpose of the article is to generalize the global experience of the formation and implementation of state policy mechanisms for the development of the housing stock using the example of social housing. Based on the analysis of world experience, the conceptual apparatus and structural characteristics of social housing are generalized, the list of types and subjects of the right to social housing is defined, the sources and mechanisms of investment and financing of programs for providing the population with social housing are identified, the strategy and tactics of the development of the social housing system in the country are substantiated. It is shown that the specific conditions of Ukraine, especially in the conditions of war, require the formation of an own model of state policy in this area, the basic components of which are substantive and content principles, institutional and legal basis, institutional and organizational structure, range of services, list of recipients and mechanisms of financing programs.

To fulfill the tasks, a set of general scientific methods of scientific research was used, namely generalization - to determine the conceptual provisions of social housing, theoretical and methodological grouping - to generalize the world experience of forming and implementing the state policy of providing socially vulnerable population with social housing, analysis and synthesis - to preserve system approach in the formation of the state policy of providing the population of Ukraine with social housing in the conditions of war. It has been established that the specific conditions both in Ukraine in general and the environment of war in particular.

Keywords: housing fund, social housing, development mechanisms, state policy, world experience, organizational and economic tools.

УДК: 331.1

ДЕФОЛТ ТА РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ ЯК МОЖЛИВІ СЦЕНАРІЇ ВРЕГУЛЮВАННЯ БОРГОВИХ ПРОБЛЕМ

ГАНЦЯК Михайло

Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

<https://orcid.org/0000-0002-6136-3193>

Статтю присвячено вивченню теоретичних та практичних аспектів дефолту та реструктуризації як можливих сценаріїв врегулювання боргових проблем. Обґрунтовується актуальність дослідження дефолту та реструктуризації, яка обумовлюється нарощенням обсягу глобальної заборгованості, зростанням державних боргів країн світу та України. Помилкове сприйняття дефолту, яке базується на сценарії повної відмови від сплати суверенних боргів викликає необхідність детального опису механізму дефолту в сучасному світі боргових відносин. Описано приклади дефолту та реструктуризації, що мали місце в світі. Високий рівень чутливості до дефолту, що визначений в статті обумовив дослідження досвіду здійснення реструктуризації державного боргу України у 2015 році. Розглянуто види дефолту та здійснено його порівняння із реструктуризацією в розрізі переваг та недоліків кожного за такими критеріями: зміна статусу позики, зменшення суми боргу, зменшення відсотків за боргом, зміна терміну погашення заборгованості, зниження рейтингу країни-позичальника, підтримка проведення реформ спрямованих на відновлення фінансової стабільності, боргова ізоляція країни-позичальника. В статті домінує ідея врегулювання боргових проблем із збереженням доступу до ринку капіталів та досягнення домовленостей з кредиторами.

Ключові слова: дефолт, реструктуризація, державний борг, дефіцит державного бюджету, боргові проблеми, боргова стійкість, державні позики.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-3>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Прорахунки в економічній політиці, в цілому та в борговій зокрема, відображаються на кількісних та якісних показниках, які характеризують залучення фінансових ресурсів на ринку державного боргу. Зокрема, мова йде про показники, що характеризують темпи нарощення державного боргу в цілому та в розрізі ринків залучення – зовнішнього та внутрішнього, його структуру та співвідношення розміру боргу з ключовими макроекономічними показниками, а також показники, що характеризують боргову безпеку країни. Зростання темпів нарощення державних боргів у багатьох країнах світу, а також швидке зростання розміру глобального боргу стали причиною серйозних боргових проблем, вирішення яких виходить за межі кордонів держав-боржників. Форс-мажорні обставини у вигляді війни на території України також обумовлюють пошук оптимальних та швидких векторів врегулювання боргових проблем сьогодні, що дозволять в майбутньому продовжувати залучати фінансові ресурси на ринку державного боргу у рамках коридору боргової безпеки. В цьому руслі актуальним залишається питання вивчення теоретичних та практичних аспектів можливих сценаріїв врегулювання боргових проблем, серед яких дефолт та реструктуризація.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Беззаперечна актуальність тематики дослідження пояснює велику увагу науковців, практиків та державних управлінців до теорії та практики врегулювання боргових проблем держав. В ході даного дослідження ключовими виявились наукові доробки таких українських вчених: Верещака І., Кузнецов К., Куш О., Лондар С., Паращій О., Сологуб К.. Серед зарубіжних науковців: А. Гелперн, Дж. Бьюлов, Дж. Амс, К. Рейнхард, К. Рогофф, К. Требеш, Р. Бакір.

Проте, нагальна потреба підвищення результативності вирішення різноманітних боргових проблем, які перебувають під впливом множини екзогенних факторів впливу, обумовлює необхідність наукового обґрунтування вибору сценаріїв їх вирішення. Малодослідженими з наукової точки зору є сценарії дефолту та реструктуризації для країн-боржників, не зважаючи на те, що і один і другий сценарії мають місце в сучасній борговій системі світу.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті полягає в обґрунтуванні підходів до вибору сценаріїв врегулювання боргових проблем країн-боржників. При цьому досягненню мети сприяло вирішення наступних завдань: поглиблення теоретичних підходів до визначення сутності, видів та сценаріїв дефолту та реструктуризації; дослідження досвіду реструктуризації в Україні; порівняння сценаріїв дефолту та реструктуризації як можливих напрямків врегулювання боргових проблем.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Зважаючи на поточну економіко-політичну ситуацію в Україні, варто зауважити, що з врахуванням розміру боргових зобов'язань виникає необхідність детального розгляду можливих сценаріїв поведінки країни-боржника для врегулювання проблем, що пов'язані із виплатою та обслуговуванням державного боргу. Об'єктивні обставини можуть стати причиною виникнення труднощів із обслуговування та погашення державної заборгованості. Виникнення таких обставин в країні унеможливило виплату боргових платежів. Якщо на мікроекономічному рівні неможливість належним чином в повному обсязі та вчасно виплачувати борги асоціюється з банкрутством, то у випадку із державою варто розглядати дефолт. Проте, сучасні науковці не радять ототожнювання банкрутства підприємства та дефолт держави, адже у першому випадку підприємство після банкрутства ліквідується, а держава продовжує існувати [1].

Фахівці МВФ досліджуючи явище дефолту, стверджують що в вузькому розумінні термін означає порушення контракту, договору. Якщо ж мова про державний борг то порушення може включати порушення терміну чи суми платежу за боргом, або ж викривлення інформації, що стосується платоспроможності. Саме тому, порушення умов контракту, слід деталізувати, адже, те, що на рівні виконання зобов'язань держави може трактуватись як неважливе, насправді матиме ряд наслідків. Виокремлюють три види боргового дефолту, які можна розглядати як рівні відповідальності при невиконанні зобов'язань. Це – технічний дефолт, договірний дефолт та істинний дефолт.

Таким чином, можна стверджувати, що в сучасних умовах у світовій фінансовій системі виробилися такі правила, що навіть часткове невиконання зобов'язань без узгодження з кредитором є менш ефективне ніж двостороннє врегулювання умов щодо виплати заборгованості. Дефолт, зовсім не означає, що за взятими зобов'язаннями не потрібно буде платити, швидше за все це призведе до зміни умов сплати боргу та боргової ізоляції позичальника з неможливістю залучати фінансові ресурси на зовнішньому ринку.

Дефолт – це відмова позичальника від виконання своїх зобов'язань по будь якій позиції, що сформувала сукупний борг держави (гарантований борг+державний борг). Порушення графіку чи розміру платежів за випущеними державними борговими цінними паперами чи платежі за несек'юритизованим боргом стають причиною дефолту. При цьому, дефолт країни-позичальника оголошують її кредитори. Проте, поетапно мають місце вище зазначені види дефолту.

Технічний дефолт не є юридичним терміном, який означає формальне, але зрештою неважливе порушення. Для прикладу Європейське банківське управління (European Banking Authority) визначає технічний дефолт (ситуація технічного прострочення) яка має місце лише тоді, коли невиконання зобов'язань є результатом [2]:

- помилки даних або системних помилок;
- збою платіжної системи;
- часового проміжку між оплатою та отриманням коштів.

Інколи технічним дефолтом називають тимчасову втрату позичальником платоспроможності, яка може бути відновлена не пізніше ніж за три місяці без оголошення істинного дефолту. Технічний дефолт можна розглядати як тимчасову неспроможність погашення заборгованості чи відсотків, але фактично держава-позичальник зможе продовжувати сплачувати борги. Вихід зі стану технічного дефолту країни відбувається тоді, коли відновлюється обслуговування зобов'язань у порядку, який узгоджено з кредиторами, за чийми позиками було порушення зобов'язання.

Якщо технічний дефолт має місце, то він переходить на наступний рівень – договірний (контрактний) дефолт – це пільговий період, який надається позичальнику для врегулювання ситуації до моменту настання істинного дефолту. Умови договірного дефолту є індивідуальними для кожного випадку, але здебільшого не переважають 30 днів [2]. Наприклад Світовий банк, містить в Генеральних умовах нормативно задекларовані умови, які змінюються в залежності від позичальника.

Розглядаючи класифікацію типів дефолту варто виокремити повний та частковий дефолт. Повний дефолт характеризується невиконанням зобов'язань за всіма позиками країни-боржника, або ж за більшістю позик. Якщо ж мова йде про невиконання зобов'язань за однією з позик, а за рештою зобов'язання виконуються то має місце частковий дефолт.

Особливе місце у типологізації дефолту посідає крос-дефолт, який характеризується процесом перенесення неможливості виконання зобов'язань з інструмента до інструмента у портфелі позичальника. Тобто, невиконання одних вимог тягне за собою невиконання і інших.

Зазвичай мова йде про борги за найбільш жорсткими зобов'язаннями, припинення виплат за якими означає дефолт і по іншим зобов'язанням, адже дане зобов'язання є найжорсткішим. Такими зобов'язаннями є виплати за позиками міжнародних фінансових установ – Міжнародного валютного фонду та Світового банку. В числі пріоритетних є зобов'язання країни за випущеними єврооблігаціями.

Ретроспективний якісний аналіз дефолтів, що мали місце в світі, дозволив виокремити ключові закономірні характеристики, серед яких найбільш вразливі до дефолту сегменти залучення фінансування на ринку державного боргу.

1. Якщо розглядати кредитний сегмент ринку державного боргу та сегмент державних боргових цінних паперів то країнам частіше оголошують дефолт за залученнями на кредитному сегменті (сегменті прямих позик). Це пояснюється тим, що відносини з окремими кредиторами легше врегулювати ніж із рядом власників державних боргових інструментів. До того ж завжди державні облігації вважались найбільш надійними борговими інструментами.

2. Зовнішній і внутрішній сегменти ринку державного боргу також відрізняються за частотою дефолту по державним зобов'язанням. Найчастіше борговий дефолт стосується саме зовнішнього кредитного ринку. Причини полягають в широких можливостях внутрішнього рефінансування боргу з використанням монетарних інструментів. Для прикладу «у 2016-у році Уряд та Національний банк України вже здійснили тут «бездефолтну» реструктуризацію: в рамках так званого репрофайлінгу було подовжено термін портфеля гривневих ОВДП обсягом 219,6 млрд. грн.» [3].

3. З огляду на додаткове валютне навантаження, яке несе борг в іноземній валюті, останній вважається більш чутливим до дефолту елементом державної заборгованості.

Таблиця 1.

Фактори чутливості до дефолту на ринку державного боргу України станом на кінець 2022 р.

Характеристика чутливості	Частка відповідного сегменту залучення в Україні	Тенденція в аналізованому періоді (2014-2022рр).
Залучення на кредитному сегменті ринку державного боргу (прямі позики)	43,9	↑
Залучення на внутрішньому сегменті ринку державного боргу	35,9	↓
Залучення, що погашаються у іноземній валюті	67,0	↑

Джерело: обраховано автором за [4].

У таблиці 1 відображено дані, що характеризують фактори чутливості на ринку державного боргу України станом на кінець 2022 року і демонструють переважну присутність в портфелі державних запозичень України чутливих до дефолту елементів. Така ситуація демонструє надмірну залежність України від запозичень у сегменті прямих кредитів, зовнішніх кредитів в іноземній валюті.

Це підтверджують і альтернативні обрахунки. Bloomberg, беручи до уваги прибутковість державних облігацій (середньозважена прибутковість доларових облігацій країни), п'ятирічний спред кредитного дефолту (CDS), процентні витрати у відсотках від валового внутрішнього продукту (ВВП) і державний борг у відсотках від ВВП обраховує сукупний показник ризику дефолту країни, що дає змогу вибудувати рейтинг вразливості державного боргу. Чим вище в рейтингу перебуває країна-боржник, тим вищий ризик дефолту країни-позичальника. За результатами обрахунків у 2022 -у році Україна перебуває на 8 місці серед країн світу за ризиком ймовірності дефолту. Гірша ситуація у таких країн, що займають вищі позиції у рейтингу, зокрема: Сальвадор, Гана, Туніс, Пакистан, Єгипет, Кенія, Аргентина [5].

Враховуючи можливі наслідки в світі існують два протилежні сценарії до яких вдаються держави - позичальники в разі втрати платоспроможності та неможливості виконувати власні зобов'язання за отриманими позиками (рисунок 1). Перший сценарій призводить до дефолту у тій чи іншій формі, які розглянуті вище і передбачає відмову держави - позичальника від виконання своїх зобов'язань (усіх або окремих). При цьому, сучасні умови реалізації кредитних відносин, особливо на світовому рівні, побудовані таким чином, що країні-позичальнику загрожуватиме повна фінансова ізоляція і вихід із ринку зовнішніх запозичень.

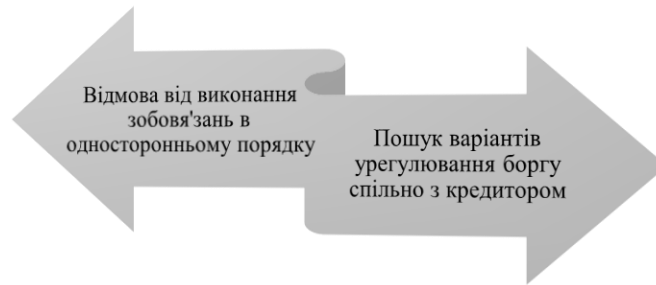

Рис. 1. Потенційні сценарії для держави – позичальника у випадку втрати платоспроможності

Другий сценарій дій для держави-позичальника полягає у погодженні плану врегулювання боргу з кредитором, що за обставин втрати платоспроможності є єдиним ефективним варіантом. Фактично це єдиний можливий варіант, який доступний позичальнику.

Розглянемо основні методи врегулювання державного боргу країни. Серед найбільш популярних форм врегулювання слід виокремити реструктуризацію. Реструктуризація - це процес зміни параметрів кредитної угоди, що змінюють параметри самого боргу і які збільшують можливості позичальника виконувати зобов'язання або за рахунок зниження боргового тиску, або за рахунок збільшення жорсткості зобов'язань. Основною метою реструктуризації є мінімізація втрат кредиторів та забезпечення економічного зростання економіки країни-позичальника.

Сьогодні у світі не сформувалось єдиного підходу до реструктуризації, і її параметри є індивідуальними для кожного окремого випадку. Для зменшення боргового тиску в процесі реструктуризації використовують два інструменти:

- зменшення суми самого боргу (за рахунок списання частини зобов'язань);
- зменшення процента, який сплачує позичальник в процесі обслуговування боргу.

Найчастіше має місце використання обох інструментів одночасно.

Досить часто реструктуризація державного боргу вимагає розширення джерел його обслуговування, чого вдається досягти шляхом реалізації ряду реформ національної економіки. Також, можливе виділення додаткового фінансування на проведення таких програм реформ, що в кінцевому підсумку збільшує сумарний борг держави.

Починаючи з 1950 рр. реструктуризацію суверенного боргу було проведено більш ніж у 600 країнах світу. Виникнення боргових криз було тісно пов'язане з основними циклами потоків міжнародного капіталу, істотний вплив на боргову стійкість мали дев'ять хвиль кредитування, під час яких сталося чимало дефолтів та багаторазово було проведено реструктуризацію суверенних боргів [6].

Одним із важливих інструментів, що може використовуватись під час реструктуризації суверенного боргу є Положення про колективні дії (Collective Action Clause), яке було розроблено у 2013 році для запобігання розвитку негативного сценарію у країн-боржників. Причиною розробки Положення стали події у Греції, коли проведена реструктуризація не дала бажаного результату і країна опинилась на межі дефолту, а кредитори відмовились від чергової реструктуризації. Положення про колективні дії допомагає координувати кредиторів у разі наближення дефолту. В ньому описано процедуру прийняття рішень більшістю кредиторів та зміну умов погашення державних боргових інструментів [7].

Варто зосередити увагу на практиці реструктуризації заборгованості в Україні, в тому числі співробітництво з ключовими міжнародними об'єднаннями, що сприяють врегулюванню боргів. Показники боргової безпеки України до 2013 року перебували у межах допустимих значень. Проте, 2014 рік відзначився тим, що відношення державного та гарантованого державного боргу до ВВП перевищив задеклароване у Бюджетному кодексі значення та досяг свого максимуму – 70,3% ВВП. Це стало приводом для пошуку шляхів урегулювання державної заборгованості. Наслідком переговорів зі Спеціальним комітетом кредиторів у 2015 році стало підписання попередньої угоди про зміну умов за діючими боргами. 22.09.2015 р. затверджено розпорядження КМУ «Про початок процедури реструктуризації державного та гарантованого державою боргу і його часткового списання» [8]. Умови реструктуризації стосувались державних (11 випусків) і гарантованих державою єврооблігацій (три випуски єврооблігації Державного підприємства «Фінансування інфраструктурних проектів»).

Проте, варто детально переглянути умови проведеної реструктуризації боргу України у 2015 р., для того, щоб зрозуміти неоднозначність досягнутих домовленостей із короткочасним позитивним ефектом. Проведена реструктуризація передбачала:

- зміну відсоткової ставки по боргах;
- подовження терміну по боргах;
- часткове списання заборгованості.

З огляду на те, що списання заборгованості є найрадикальнішим шляхом реструктуризації, який вкрай не вигідний для кредиторів, домовленості про це вдалось досягти шляхом корекції перших двох пунктів в сторону меншої вигоди для позичальника. Так збільшення ставки за заборгованістю, яку не списано із 7,66% до 7,75%. Що ж до термінів – вдалось досягти їх збільшення на 4 роки. Ключовою умовою списання частини боргу став випуск додаткових боргових інструментів – варантів, які передбачають додаткові виплати в разі зростання ВВП України більш ніж на 3%. Термін виплати по варантах ВВП – 2040 р. Таким чином, ситуативно вдалось покращити боргову позицію України. Але, розглядати однозначно проведену реструктуризацію в Україні не варто, особливо з огляду на подальшу динаміку кількісних показників, що описують боргові відносини України. Чимало практиків дискутують про те, що погодження на випуск варантів відбулось під впливом безкомпромісної позиції МВФ, яка полягала в терміновій умові списання боргу та реструктуризації для подальшої співпраці та кредитній підтримці [9].

Враховуючи форс-мажорні обставини, в яких функціонує економіка України з 24 лютого 2022р., які знаменуються початком війни, а також накопичені за попередні періоди борги, зумовили необхідність розглянути можливість реструктуризації. Група міжнародних кредиторів, до якої входять Канада, Франція, Німеччина, Японія, Велика Британія та США 1 серпня 2022 року дали згоду пролонгації виплат за зовнішнім боргом до кінця 2023 року.

Уже 14 вересня 2022 р. між Україною та групою офіційних кредиторів України з країн G7 та Паризького клубу підписано меморандум про взаєморозуміння щодо призупинення виплат за державним та гарантованим державою боргом. Метою підписання меморандуму є пом'якшення економічних наслідків агресивної війни росії проти України. Це стосується частини зовнішніх зобов'язань України та регламентує призупинення виплат основної суми та відсотків за двосторонніми боргами з 1 серпня 2022 року до кінця 2023 року з можливістю продовження призупинення ще на один додатковий рік.

Внесено зміни до 13 випусків облігацій зовнішніх державних позик, які передбачають подовження терміну погашення на 2 роки, а купонні платежі, які припадають на наступні два роки відстрочуються до кінця дії 2-річного періоду, а за відстроченим доходом нараховуються відсотки в розмірі відповідної договірної ставки до кінця періоду відстрочки. Також, змінено умови випуску деривативів (ВВП-варантів, що випущені у 2015 році як додатковий інструмент реструктуризації), за якими виплати призупинено на 2 роки, а умови змінюються наступним чином: раніше передбачалось, що до 2025 року максимальний розмір виплат за цим інструментом обмежувався 1% від ВВП, а після – без обмежень з урахуванням темпів зростання економіки. Проте рішенням Уряду ця умова може виглядати наступним чином: до кінця 2027 року максимальний розмір виплат обмежується 0,5% від ВВП [10].

Реструктуризовано також заборгованість гарантовану державою за облігаціями таких підприємств - Державне агентство автомобільних доріг України «Укравтодор», ПрАТ «Національна енергетична компанія «Укренерго» ». Що ж до НАК «Нафтогаз України», яка не отримувала згоди на відстрочку погашення єврооблігацій, про яку клопотали власники. Проте уже у вересні 2022р. компанії вдалось домовитись з кредиторами про відстрочку виплат на два роки облігацій, термін виплати за якими настуває у 2024 р. Проте, заборгованість по виплатах за облігаціями виплата по яких передбачена у 2022 та 2026 рр. не урегульована.

Про необхідність реструктуризації в Україні говорять провідні економісти світу. Так у 2015 році відомий економіст, професор Гарвардського університету Кеннет Рогофф, який спеціалізується на дослідженні боргових криз та реструктуризації суверенних боргів, відмітив, що Україні, з огляду на боргову ситуацію, необхідна довгострокова реструктуризація. З 2015 року боргова ситуація в Україні не покращилась, а навпаки - загострилась. Цьому сприяла світова криза спричинена пандемією Covid-19 і в 2022 році – війна. Досвід переддефолтного нарощення боргу змушує науковців та практиків без оптимізму оцінити ситуацію в Україні. Так, аналіз 89 епізодів дефолту в період 1827-2003рр. демонструє, що дефолтам передували суттєве збільшення як внутрішнього так і зовнішнього боргу [11].

Фінансовий аналітик О. Куц відстоює думку, що найкращий момент для довгострокової реструктуризації державного та гарантованого державою боргу – це стан економіки, який характеризується втратою як мінімум 30% потенціалу. Враховуючи поточну ситуацію, реструктуризація неминуча. При цьому, розділяємо думку аналітика про масштабну реструктуризацію, яка передбачає: списання 50% боргу (внутрішнього та зовнішнього), відтермінування погашення заборгованості на 20 років та зниження відсоткової ставки до 1-2% (окрім ставок за кредитами МВФ) [12].

Так, масштабна реструктуризація розширить можливості відновлення економіки та дозволить розпочати формування нової виваженої боргової політики, що вкрай необхідно щоб не допустити уже зроблених помилок. Адже, порівнюючи дефолт та реструктуризацію (таблиця 2), очевидним є факт, що реструктуризація є більш прийнятним сценарієм для країни-боржника.

Таблиця 2

Порівняльна характеристика дефолту та реструктуризації, як сценаріїв поведінки країни-боржника у випадку втрати платоспроможності

Характерна ознака	Дефолт	Реструктуризація
Зміна статусу позики	-	+
Зменшення суми боргу	-	+
Зменшення відсотків за боргом	-	+
Зміна терміну погашення заборгованості	+	+
Зниження рейтингу країни-позичальника	+	+/-
Підтримка проведення реформ спрямованих на відновлення фінансової стабільності	-	+
Боргова ізоляція країни-позичальника	+	-

Джерело: побудовано автором.

Питання, пов'язані із вирішенням боргових проблем України не втрачають своєї актуальності та значно посилюються форс-мажорними обставинами, які визначають функціонування країни в цілому – війна з росією зі всіма негативними наслідками. Саме тому, необхідність дослідження варіантів реструктуризації визначається тенденціями, які склались на ринку державного боргу України в довоєнний період та значно посилених війною. Збереження доступу до ринку позичкового капіталу є необхідним для України, адже процес поствоєнного відновлення на тлі значних матеріальних та фінансових втрат – складний та довготривалий. Зазначене, лежить в основі подальших наукових досліджень.

**ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ
І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ**

Таким чином, з огляду на існуючі боргові проблеми, що притаманні як Україні так і багатьом країнам світу, не викликає сумнівів необхідність вивчення можливих сценаріїв країн-боржників. Саме тому, в статті приділено увагу дефолту та реструктуризації, що можуть бути можливими сценаріями врегулювання боргових проблем в сучасних умовах. Домінанти політики урегулювання на ринку державного боргу не повинні обиратись ізольовано, а враховувати ряд факторів та загроз зростання державного боргу.

За сучасної конфігурації світової фінансової системи виробились такі правила, що навіть часткове невиконання зобов'язань без узгодження з кредитором є менш ефективне ніж двостороннє врегулювання умов щодо виплати заборгованості. Виокремлюються два напрями урегулювання на ринку державного боргу, зокрема: відмова від виконання зобов'язань в односторонньому порядку та пошук варіантів врегулювання боргів спільно з кредитором.

Досвід України в реструктуризації не можна оцінити однозначно. Проте, реструктуризація державного боргу, що проводилась у 2015р., дозволила зменшити борговий тиск та проілюструвала практичний приклад досягнення домовленостей з кредиторами. В цьому руслі, актуалізується питання проведення реструктуризації у час війни. Адже, теперішній час та обставини, можна вважати унікальним періодом, що дає можливість вирішити боргові проблеми України.

Через присутність різкого впливу факторів чутливості до дефолту на ринку державного боргу України увагу приділено особливостям дефолту в сучасних умовах. Описано основні види дефолту та його наслідки для економіки. Порівнюючи реструктуризацію та дефолт визначено переваги та недоліки кожного за такими критеріями: зміна статусу позики, зменшення суми боргу, зменшення відсотків за боргом, зміна терміну погашення заборгованості, зниження рейтингу

країни-позичальника, підтримка проведення реформ спрямованих на відновлення фінансової стабільності, боргова ізоляція країни-позичальника.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сологуб І. Що таке дефолт і що він означає для України. Kyiv School of Economics. URL: <https://kse.ua/ua/community/stories/shho-take-defolt-i-shho-vin-oznachaye-dlya-ukrayini/>.
2. Julianne Ams , Reza Baqir, Anna Gelpert and Christoph Trebesch. SOVEREIGN DEFAULT. 2019. URL: https://www.researchgate.net/publication/338040110_Sovereign_DefaultS
3. Шпек Роман "Керований дефолт": безглуздий і небезпечний. *Економічна правда*. 20.05. 2019. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2019/05/20/647881///>
4. Богрова статистика МФУ. Державний та гарантований державою борг. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovaniy-derzhavju-borg>.
5. List of countries with highest default risk 2022. URL: <https://www.geo.tv/latest/427768-list-of-countries-with-highest-default-risk-2022>.
6. Sovereign debt restructuring. Centre for International Governance Innovation. URL: https://www.cigionline.org/sites/default/files/cigi_paper_no.64web.pdf.
7. Лондар С. Л., Кузнєцов К. В., Верещака І. М. Вплив реструктуризації зовнішніх боргових зобов'язань перед приватними кредиторами на боргову стійкість України. *Фінанси України*. 2016. №1 С. 39-56.
8. Про початок процедури реструктуризації державного та гарантованого державою боргу і його часткового списання: Розпорядження КМУ від 22 вересня 2015 р. № 978-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/978-2015-%D1%80#Text>.
9. Паращій О. Без вар (і) антів. Чому реструктуризація держборгу України у 2015 році – не економія, а зрада. *Фокус*. 02.06.2021. URL: <https://focus.ua/uk/opinions/484366-bez-varr-i-antov-pochemu-restrukturizaciya-gosdolga-ukrainy-v-2015-godu-ne-ekonomiya-a-zrada>.
10. Вишлати України за єврооблігаціями можуть відкласти на два роки. *Економічна правда*. 19 липня 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/07/19/689344/>.
11. Джереми Бьюлоу, Кармен Рейнхарт, Кеннет Рогофф і Кристоф Требеш Пандемія задолжености. МВФ. URL: <https://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/fandd/2020/09/pdf/debt-pandemic-reinhart-rogoff-bulow-trebesch.pdf>.
12. Куц О. Геополітичний форс-мажор як шанс для України зняти борговий зашморг. *Фокус*. 28.03.2022р. URL: <https://focus.ua/uk/opinions/510606-geopoliticheskij-fors-mazhor-kak-shans-snyat-dolgovuyu-udavku>.

REFERENCES:

1. Solohub I. Shcho take defolt i shcho vin oznachae dlia Ukrainy. Kyiv School of Economics. URL: <https://kse.ua/ua/community/stories/shho-take-defolt-i-shho-vin-oznachaye-dlya-ukrayini/>.
2. Julianne Ams , Reza Baqir, Anna Gelpert and Christoph Trebesch. SOVEREIGN DEFAULT. 2019. URL: https://www.researchgate.net/publication/338040110_Sovereign_DefaultS
3. Shpek Roman "Kerovanyi defolt": bezgluzdyi i nebezpechnyi. *Ekonomichna pravda*. 20.05. 2019. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2019/05/20/647881///>
4. Bohrova statystyka MFU. Derzhavnyi ta harantovanyi derzhavoiu borh. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovaniy-derzhavju-borg>.
5. List of countries with highest default risk 2022. URL: <https://www.geo.tv/latest/427768-list-of-countries-with-highest-default-risk-2022>.
6. Sovereign debt restructuring. Centre for International Governance Innovation. URL: https://www.cigionline.org/sites/default/files/cigi_paper_no.64web.pdf.
7. Londar S. L., Kuznietsov K. V., Vereshchaka I. M. Vplyv restrukturyzatsii zovnishnikh borhovyykh zoboviazan pered pryvatnymy kredytoramy na borhovu stiikest Ukrainy. *Finansy Ukrainy*. 2016. №1 S. 39-56.
8. Pro pochatok protsedury restrukturyzatsii derzhavnoho ta harantovanoho derzhavoiu borhu i yoho chastkovoho spysannia: Rozporiadzhennia KMU vid 22 veresnia 2015 r. № 978-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/978-2015-%D1%80#Text>.
9. Parashchii O. Bez var (i) antiv. Chomu restrukturyzatsiia derzhborhu Ukrainy u 2015 rotsi – ne ekonomiiia, a zrada. *Fokus*. 02.06.2021. URL: <https://focus.ua/uk/opinions/484366-bez-varr-i-antov-pochemu-restrukturizaciya-gosdolga-ukrainy-v-2015-godu-ne-ekonomiya-a-zrada>.
10. Vyplaty Ukrainy za yevrooblihatysiiamy mozhut vidklasty na dva roky. *Ekonomichna pravda*. 19 lypnia 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/07/19/689344/>.
11. Dzheremy Biulou, Karmen Reinkhart, Kennet Rohoff y Krystof Trebesh Pandemiiia zadolzhenosti. MVF. URL: <https://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/fandd/2020/09/pdf/debt-pandemic-reinhart-rogoff-bulow-trebesch.pdf>.
12. Kushch O. Neopolitychnyi fors-mazhor yak shans dlia Ukrainy zniaty borhovyi zashmorh. *Fokus*. 28.03.2022r. URL: <https://focus.ua/uk/opinions/510606-geopoliticheskij-fors-mazhor-kak-shans-snyat-dolgovuyu-udavku>.

DEFAULT AND RESTRUCTURING AS POSSIBLE SCENARIOS FOR SETTLEMENT OF DEBT
PROBLEMS

HANTSIK Mykhailo
State Research Institute of Economic Informatization and Modeling

The spread of debt problems in Ukraine and in the world necessitates the study of possible scenarios of actions of the borrower countries. In case of loss of solvency, countries can choose two ways: the first is based on a complete rejection of their own obligations, the second consists in reaching agreements with creditors. That is why the article examines default and restructuring as two possible scenarios available to states in a difficult debt situation. The purpose of the article is to substantiate the approaches to the selection of scenarios for settling the debt problems of the debtor countries. In order to achieve the goal, it is necessary to solve the following tasks: to deepen the theoretical approaches to determining the essence, types and scenarios of default and restructuring; to investigate the experience of restructuring in Ukraine; compare the scenario of default and restructuring as possible scenarios for settling debt problems. Available scenarios of the borrower's behavior in the market when solving debt problems should not be chosen in isolation, but should take into account a number of factors and threats to the growth of the public debt. Examples of default and restructuring that took place in the world are described. The high level of sensitivity to default, defined in the article, led to the study of the experience of the restructuring of the state debt of Ukraine in 2015. The types of default were considered and compared with restructuring in terms of the advantages and disadvantages of each according to the following criteria: change of loan status, reduction of the amount of debt, reduction of interest on the debt, change of the debt repayment term, reduction of the rating of the borrowing country, support for reforms aimed at restoring the financial stability, debt isolation of the borrowing country. The article is dominated by the idea of settling debt problems while maintaining access to the capital market and reaching agreements with creditors.

Keywords: default, restructuring, state debt, state budget deficit, debt problems, debt sustainability, state loans.

РИЗИКИ ЕНЕРГОРИНКУ: СУТНІСТЬ ДЕФІНІЦІЇ ТА ХАРАКТЕРИСТИКИ

ДИХА Валерій¹, ЛУК'ЯНОВА Валентина²

¹Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0009-0004-2398-3692>

e-mail: dyhavalera@gmail.com

²Хмельницький національний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0036-3138>

e-mail: lukianivww@ua.fm

Проаналізовано висвітлення поняття «ризик» у ретроспективі. Узагальнено погляди науковців щодо трактування поняття «ризик». З'ясовано, що частина дослідників висвітлюють поняття «ризик» як імовірність настання збитків/втрат через несприятливі обставини, прийняті рішення, вчинені дії; інша когорта дослідників акцентують увагу на невизначеності і на необхідності прийняття рішення, яке визначатиме результат; треті – розглядають ризик як об'єктивно-суб'єктивну категорію та надають визначенням певну динамічну компоненту, закладаючи у визначення «процеси подолання невизначеності». Описано основні ознаки ризику як багатоаспектної категорії. Охарактеризовано об'єктивно-суб'єктивний контекст ризику. Зазначено, що зміст і характерні ознаки ризиків обумовлюється впливом специфічних для функціонування галузей чинників. Запропоновано авторське визначення ризику енергоринку як імовірності виникнення певних наслідків від результатів дій (або бездіяльності) суб'єктів енергоринку, їх взаємодії, впливу чинників зовнішнього середовища та від результатів імовірних цілеспрямованих дій контрагентів. Описано основи функціонування енергоринку. Зазначено важливість належного виконання функцій та завдань Міністерством енергетики України з метою унеможливлення/нівелювання імовірних негативних наслідків від ризиків для енергетичного ринку. Також акцентовано увагу на фаховості при прийнятті управлінських рішень, важливості кваліфікованого виконання завдань на усіх рівнях функціонування суб'єктів енергоринку. Окреслено перелік чинників зовнішнього середовища, їх вплив на функціонування енергоринку. Обгрунтовано ризики цілеспрямованих впливів на суб'єкти господарювання, які в умовах війни проявилися у масштабних руйнуваннях об'єктів енергетики. Зазначено важливість оновлення об'єктів енергетичного ринку на інноваційній основі, у т. ч. через реалізацію перспектив розвитку відновлювальних джерел енергії.

Ключові слова: ризик, невизначеність, загрози, рішення, енергоринок.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-4>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Життєдіяльність кожної людини, діяльність суб'єктів господарської діяльності супроводжується ризиками. З початком повномасштабного вторгнення росії в Україну кожна людина відчула на собі вплив ризиків імовірних негативних подій (починаючи від ризиків втрати матеріальних благ, житла тощо, так і ризиків для власного здоров'я та життя). Очевидними стали ризики для функціонування галузей національної економіки, які намагаються максимально ефективно протистояти негативним впливам, тримаючи «економічний фронт». Негативні наслідки різного характеру через війну росії проти України відчутні не лише в Україні, але й в усьому світі.

У результаті численних масованих ракетних ударів об'єкти енергетичної інфраструктури зазнали цілеспрямованих впливів з відповідними наслідками (відсутність електропостачання впродовж певних періодів, подача енергії згідно графіка, пошук альтернативних джерел енергії, використання генераторів).

У контексті теми дослідження зазначимо, що з огляду на базовий характер функціонування енергетичної системи, збої у її роботі обумовлюють ризики для нормального функціонування усіх інших галузей економіки та забезпечення життєдіяльності людей. Тому тема дослідження під призмю сучасних реалій є актуальною.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

В економічній літературі висвітлено результати численних досліджень з'ясування сутності ризику. Трактування сутності ризику представлено у працях представників класичної та неокласичної теорій; визначення ризику представлено у словниках [8; 9; 10; 25; 26].

Основоположними та визнаними у світі є результати дослідження В. Вітлінського, які висвітлені у численних публікаціях, зокрема [3; 4; 5]. Науковець дав визначення категорії економічного ризику, ввів поняття «ризикології» як науки, запропонував концептуальні основи управління ризиком, розробив ігровий розпливчастий метод аналізу ієрархій як метод інтелектуальної підтримки прийняття рішень. Також питанням економічного ризику присвятили

свої дослідження В. Гранатуров [1], П. Верченко [2], І. Івченко [13], В. Лук'янова [16], Н. Машина [17] та інші, у працях яких охарактеризовано види ризиків, вплив чинників на динаміку економічних ризиків, методи вимірювання ризиків, основи управління ризиками тощо. У публікації [15] приділено увагу питанням ризику енергетичної галузі, приділено увагу управлінню ризиками у галузі енергетики. У контексті забезпечення енергетичної безпеки важливе значення має обґрунтованість управлінських рішень; врахування впливу чинників шляхом багатокритеріального вибору, що висвітлено у публікації [27].

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті - обґрунтувати сутність ризику, основні ознаки, що його характеризують у галузі енергетики у контексті сучасних реалій.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Дослідження сутності ризику, його ознак, джерел виникнення та наслідків характеризується багатоаспектністю. Загальноновизнані словники [25; 26] тлумачать ризик: 1) як «загрозу, небезпеку, перешкоду або схильність до невдачі, нещасного випадку чи небезпеки»; 2) як «дію з розрахунком на успіх, рішучість, справу випадку»; 3) як «щасливий випадок (удача, успіх), шанс». В «Економічній енциклопедії» ризик трактується як «атрибут прийняття рішення в ситуації невизначеності» [8, с. 214], а автори «Економічного енциклопедичного словника» дають таке визначення: «ризик – непередбачуваність і можливість настання подій з негативними наслідками (зазнати збитків, втратити вигоду тощо), зумовлених певними діями або рішеннями, які матимуть місце в майбутньому» [9, с. 244]. Ризик як «усвідомлену можливість небезпеки виникнення непередбачених втрат очікуваного прибутку, майна, грошей у зв'язку з випадковими змінами умов економічної діяльності, несприятливими обставинами» А. Загородній та Г. Вознюк трактують у «Фінансово-економічному словнику» [10, с. 785]. Також доцільно звернути увагу на «Стандарт управління ризиками», який був сформований на основі словника основної термінології ризик-менеджменту ISO/IEC Guide 73:2002. У Стандарті [24] ризик визначається як «комбінація ймовірностей події та її наслідків».

У ретроспективі зазначимо, що починаючи з XVII ст. дослідники (англійські статистики Д. Граунт, Я. Вітт, Е. Галлей) робили спроби обґрунтування ризиків. У XVIII ст. була спроба наукового визначення суті та змісту поняття «ризик» німецьким математиком Й. Тетенсом.

Класична теорія (представниками якої є шотландський економіст А. Смітт, подальший розвиток теорії у працях англійських економістів Дж. Мілль та Н. Сеніор, німецького економіста Й. фон Тюнена) ототожнює економічний ризик з математичним сподіванням збитків, що можуть виникнути у процесі реалізації обраного рішення; тобто ризик (R) є імовірністю (W) виникнення небажаної події з розміром її наслідків (S):

$$R = \{W, S\} \quad (1).$$

Згідно неокласичної теорії (основоположниками якої були англійські економісти А. Маршалл та А. Пігу) поведінка економічного суб'єкта обумовлена концепцією граничної корисності. Дж. Кейнс розвинув неокласичну теорію ризику, акцентуючи на схильності підприємців до ризику; та виділив три різновиди ризику: 1) ризик підприємця (позичальника); 2) ризик кредитора (ризик ухилення від сплати боргу); 3) ризик зменшення вартості грошової одиниці (ризик інфляції). Обґрунтування теорії граничної корисності, згідно якої рішення суб'єкта в умовах ризику полягає у виборі найкращої з можливих альтернатив, знайшло продовження у працях, зокрема, американських вчених Дж. фон Неймана та О. Моргенштерна.

У сучасній теорії вибору / прийняття рішень на основі оцінювання ризику розглядається три типи моделей:

- вибір рішень в умовах визначеності; тобто відносно кожної дії відомо, що вона обов'язково призводить до деякого конкретного результату;
- рішення в умовах невизначеності; тобто вибір рішень в умовах, коли та або інша дія або дії мають своїм наслідком безліч окремих результатів, але їх вірогідність абсолютно не відома або не мають сенсу;
- рішення, яке ухвалюється в умовах ризику; тобто вибір рішень в умовах, коли кожна дія призводить до одного з безлічі можливих окремих результатів, причому, кожен результат має обчислювану або експертно оцінювану вірогідність, відому особі, що ухвалює рішення.

Впродовж 50-60-х рр. ХХ-го ст. ризик став об'єктом вивчення теорії ігор, теорії ймовірності, теорії прийняття рішень, логіки, військових, економічних, медичних та правових дисциплін, тобто був предметом міждисциплінарних досліджень.

Наприкінці ХХ ст. проводилися дослідження з економічного ризику. Зокрема, в Україні в середині 90-х рр. В. Вітлінський опублікував низку публікацій (зокрема [3]), у яких дав визначення категорії економічного ризику, обґрунтував його природу, систему оцінювання ризиків, ввів поняття «ризикології» як науки.

У наукових публікаціях представлені різні підходи до висвітлення поняття «ризик», окремі із них представимо у таблиці 1.

Таблиця 1

Трагування поняття «ризик»

Автор, джерело	Характеристика поняття «ризик»
В. Вітлінський, Г. Великоіваненко, [4, с. 5]	Ризик – це економічна категорія, яка відображає особливості сприйняття заінтересованими суб'єктами економічних відносин об'єктивно існуючих невизначеності та конфліктності, іманентних процесам цілепокладання, управління, прийняття рішень, оцінювання, що обтяжені можливими загрозами і невикористаними можливостями.
В. Вітлінський, П. Верченко, [5, с. 9]	Економічний ризик – це об'єктивно-суб'єктивна категорія у діяльності суб'єктів господарювання, що пов'язана з подоланням невизначеності та конфліктності в ситуації неминучого вибору. Вона відображає міру (ступінь) відхилення від цілей, від бажаного (очікуваного) результату, міру невдачі (збитків) з урахуванням впливу керованих і некерованих чинників, прямих та зворотних зв'язків стосовно об'єкта керування.
І. Івченко, [13, с. 18].	Ризик – це ймовірність виникнення збитків чи недоотримання доходів порівняно з прогнозованим варіантом.
А. Камінський, [14, с. 11]	Ризик – узагальнена об'єктивно-суб'єктивна характеристика ситуації прийняття рішення в умовах невизначеності, яка відбиває можливість прояву та значимість для суб'єкта прийняття рішення збитків, внаслідок прийняття того чи іншого рішення.
В. Лук'янова, [16, с. 22]	Ризик – об'єктивно-суб'єктивна категорія, пов'язана з подоланням невизначеності, випадковості, конфліктності в ситуації неминучого вибору, що відображає ступінь досягнення суб'єктом очікуваного результату.
Н. Машина, [17, с. 8].	Ризик – це об'єктивно-суб'єктивна категорія, яка пов'язана з подоланням невизначеності, випадковості і конфліктності в ситуації неминучого вибору й відображає ступінь досягнення очікуваного результату.
Г. Осовська, О. Осовський [19, с. 680]	Ризик – ситуаційна характеристика діяльності суб'єкта господарювання, пов'язана зі станом невизначеності.
Л. Останкова, Н. Шевченко [20, с. 8]	Економічний ризик – це об'єктивно-суб'єктивна категорія подолання конфліктності та невизначеності в ситуації неминучого вибору, що відображає ступінь досягнення очікуваного результату з урахуванням контрольованих і неконтрольованих факторів.
В. Пасічник, О. Акіліна, [21, с. 168]	Сутність ризику полягає в тому, що кожному підприємству постійно загрожує втрата прибутку і платоспроможності при здійсненні господарсько-фінансової діяльності під впливом непередбачених змін внутрішнього середовища.
О. Стещенко, [22, с. 11]	Ризик – це ймовірність (загроза) втрати підприємцем частини ресурсів, недоотримання прибутків або поява додаткових витрат внаслідок здійснення господарської діяльності.
О. Ястремський, [23, с. 11]	Ризик можливий лише тоді, коли приймається рішення в умовах невизначеності, а особа, яка приймає рішення, зацікавлена в результаті рішення.

Аналіз результатів досліджень, присвячених питанням ризику, показує, що значна частка науковців [13; 21; 22] розглядають ризик як імовірність збитків/втрат через несприятливі обставини або в результаті прийнятого рішення, вчиненої дії. На нашу думку, бачення «ризик» лише в негативному аспекті є неповним. У цьому контексті зазначимо, що здійснення господарської діяльності постійно супроводжується ризиками різного походження, різної вагомості з імовірними наслідками. Наприклад, ризик несприятливих/сприятливих погодних умов для підприємств АПК (тобто, ризик природно-кліматичного характеру) може спричинити втрати/збитки, недоотримання запланованих прибутків або навпаки, високу врожайність сільськогосподарських культур (тобто, можуть бути як негативні, так і позитивні наслідки; до того ж різної вагомості). Яскравими прикладами є стартап проекти, частина з яких стають затребуваними, надзвичайно успішними та надприбутковими, інші проекти – «затухають» як незатребувані ринком або як такі, що не комерціалізовані з різних причин.

Деякі дослідники [14; 19; 20; 23] при висвітленні поняття «ризик» акцентують увагу на невизначеності і на необхідності прийняття рішення, яке визначатиме результат. Науковці [1; 2; 3; 4; 5; 16; 17] розглядають ризик як об'єктивно-суб'єктивну категорію та надають визначенням певну динамічну компоненту, адже закладають у визначення «процеси подолання невизначеності».

Отже, є різні підходи до обґрунтування сутності ризику в основу яких закладається трактування ризику як:

- усвідомленої небезпеки виникнення у будь-якій системі небажаної події з певними в часі та просторі наслідками;
- ймовірності несприятливих наслідків; ймовірності позитивних наслідків;
- невизначеності, пов'язаної з можливістю виникнення у ході реалізації проекту несприятливих ситуацій і наслідків, а також сприятливих подій та сприятливого збігу обставин;
- об'єктивно-суб'єктивної категорії, що пов'язана з подоланням невизначеності та конфліктності в ситуації неминучого вибору і відображає міру досягнення сподіваного результату, невдачі та відхилення від цілей з урахуванням впливу контрольованих та неконтрольованих чинників за наявності прямих та зворотних зв'язків.

Ризик як багатоаспектна категорія характеризується різними ознаками:

- відсутність впевненості у досягненні поставленої мети;
- доцільність зміни стратегії діяльності, відхилення від раніше визначеної мети, потреба корегування раніше визначених завдань тощо;
- імовірність загроз внаслідок прийняття певного рішення, імовірність виникнення небажаних наслідків, загроз/невдач від реалізації певного варіанту/певної стратегії діяльності; імовірність матеріальних, моральних та інших втрат від реалізації рішення/ідеї/проекту;
- імовірність виникнення сприятливих обставин у ході реалізації прийнятого рішення за невизначених умов; сприятливий вплив чинників у ході реалізації певного варіанту/певної стратегії діяльності;
- імовірність досягнення бажаного результату.

Ризик як імовірнісна категорія характеризується суб'єктивним та об'єктивним контекстами. Суб'єктивний аспект ризику проявляється у здійсненні суб'єктивного вибору певних альтернатив/варіантів/сценаріїв із розрахунком ймовірності їх настання та відповідних наслідків у рамках настання відповідного варіанту подій. Також суб'єктивна сторона ризику проявляється через різне сприйняття людьми імовірних подій, різне оцінювання масштабності наслідків, величини ризику через психологічні, моральні, ідеологічні, політичні відмінності.

Об'єктивність ризику проявляється у відображенні реально існуючих у суспільному житті явищ, процесів, сторін діяльності. Ризик має кількісне та якісне вираження реально існуючої невизначеності.

При цьому ризик існує незалежно від усвідомлення його наявності, врахування чи ігнорування його імовірних наслідків.

Історичний контекст ризику як категорії обґрунтовується усвідомленням людини можливої небезпеки. Ризик як економічна категорія – це подія, яка може статися або не статися. Імовірними варіантами такої події можливі різні економічні наслідки/результати: негативний (програш, збиток, не окушені витрати); позитивний (виграш, вигода, прибуток); нульовий.

Варто зазначити, що зміст і характерні ознаки ризиків у різних сферах діяльності різняться, що значною мірою обумовлюється впливом специфічних для функціонування галузей чинників.

У контексті теми дослідження звертаємо увагу на визначення ризику як економічної категорії з огляду на специфіку енергетичної галузі. Зокрема, у дослідженні [15, с. 137] «ризик суб'єктів енергетичного ринку» трактується як об'єктивно-суб'єктивна категорія, пов'язана з імовірністю виникнення небажаних подій (загроз) в умовах невизначеності та конфлікту економічних інтересів різних груп суб'єктів енергетичного ринку, яка відображає міру їх втрат (збитків) внаслідок неузгоджених дій даних суб'єктів.

На нашу думку таке визначення є громістким, проте не характеризується системністю щодо природи виникнення та імовірних наслідків ризиків для функціонування енергоринку.

Не заперечуючи об'єктивно-суб'єктивний контекст ризику як економічної категорії вважаємо, що **ризик енергетичного ринку** – це імовірність виникнення певних наслідків від результатів дій (або бездіяльності) суб'єктів енергоринку, їх взаємодії, впливу чинників зовнішнього середовища та від результатів імовірних цілеспрямованих дій контрагентів.

Характеризуючи учасників (суб'єктів) енергоринку важливо зазначити, що на початку 90-х років ХХ ст. енергосистема України була вертикально інтегрованим енергетичним комплексом.

У ретроспективі зазначимо, що у контексті реформування галузі з метою створення ринку електроенергії, створення умов для конкуренції серед енерговиробників і постачальників електричної енергії здійснювалася демонополізація регіональних енергооб'єднань із збереженням об'єднаної енергетичної системи країни і централізованого управління нею. Перехід на ринкові відносини широко

обговорювався серед представників органів державної влади, фахівців галузі, у наукових і громадських організаціях. У середині 90-х рр. координатором з розробки моделі оптового ринку електроенергії був визначений Світовий банк, який залучив до розроблення моделі іноземних консультантів. Згідно з програмою реформування галузі було створено Державну енергетичну компанію магістральних електромереж; а оперативно-диспетчерські служби регіональних енергооб'єднань підпорядковувалися Національному диспетчерському центру. Саме з метою створення ринкових передумов функціонування енергетики монопольні, вертикально інтегровані енергетичні об'єднання були ліквідовані; та на їх базі було створено сім енергогенеруючих компаній (ТЕС, АЕС, ГЕС). Усі ці компанії створили Оптовий ринок електроенергії, підписавши в 1996 р. Договір учасників (тобто договір суб'єктів оптового енергоринку). Згодом до підписання договору доєдналися незалежні енергопостачальними, які отримали право купувати енергію на оптовому ринку електроенергії. У перехідний період значно зменшилося централізоване управління енергетикою органами державної влади. Також у 1995 р. Указом Президента України утворена Національна комісія регулювання електроенергетики (НКРЕ), завданнями якої визначались регулювання діяльності оптового ринку, ліцензування діяльності в енергетиці, тарифна політика і захист прав споживачів електроенергії. [18]

Для виконання функцій оператора енергоринку у складі Національного диспетчерського центру було створено Державне підприємство «Енергоринок» (був прийнятий Закон «Про електроенергетику» № 545/97-ВР від 16.10.1997 р., який уже втратив чинність). Також зазначаємо, що 15 квітня 1998 р. ці дві державні структури були об'єднані в Національну енергетичну компанію «Укренерго», яка не підлягає приватизації, функціями якої є управління об'єднаною енергетичною системою України, експлуатація магістральних і міждержавних електричних мереж. [18]

На сьогодні чинним є Закон України «Про ринок електричної енергії» від 13 квітня 2017 року № 2019-VIII із змінами та доповненнями [11] до якого 31 грудня 2023 р. будуть внесені зміни на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення укладення угоди між Україною та Європейським Союзом про взаємне визнання кваліфікованих електронних довірчих послуг та імплементації законодавства Європейського Союзу у сфері електронної ідентифікації» [12].

Об'єднана енергосистема України є сукупністю електростанцій, електричних і теплових мереж, інших об'єктів електроенергетики, що об'єднані спільним режимом виробництва, передавання та розподілу електричної й теплової енергії за їх централізованого керування.

У контексті обґрунтування результатів дій (або бездіяльності) суб'єктів енергоринку зазначимо, що місією Міністерства енергетики України є надійне забезпечення споживачів чистою, безпечною, доступною енергією; функції та завдання Міністерства енергетики України представимо на рисунку 1.

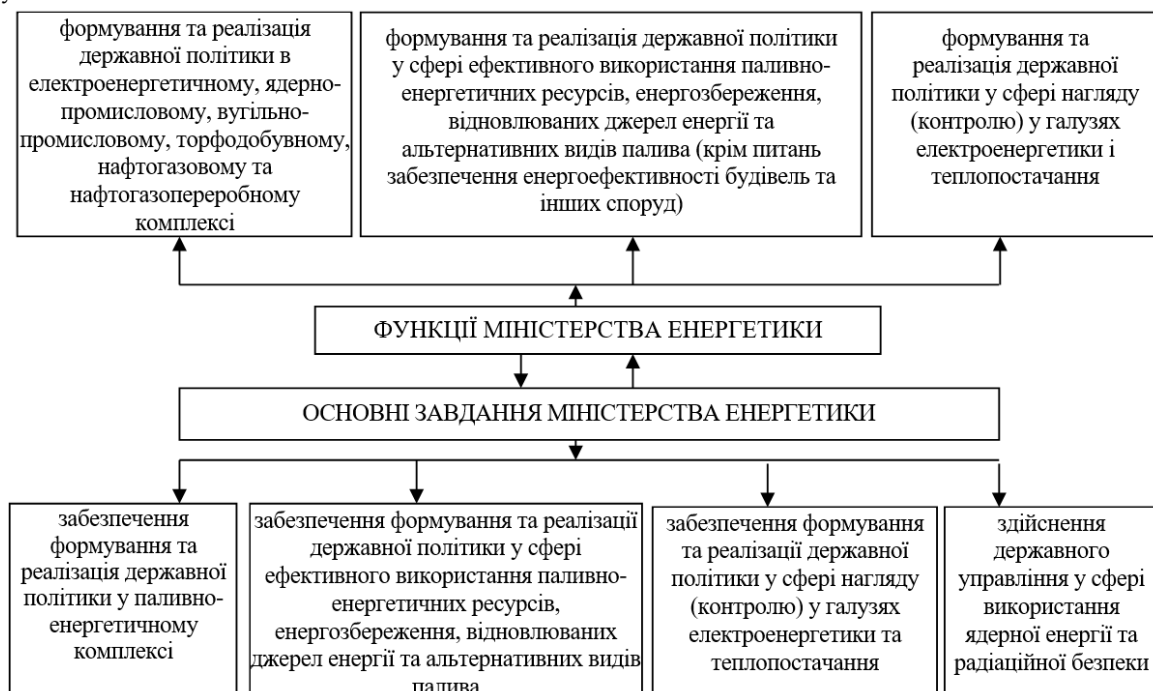

Рис. 1. Функції та завдання Міністерства енергетики України

Побудовано авторами за матеріалами [18].

Належне виконання вище зазначених завдань та функцій є важливою складовою у системі унеможливлення / нівелювання ризиків енергетичного ринку.

Ризики для енергетичного ринку / загрози від результатів дій (або бездіяльності) суб'єктів енергоринку можуть виникати на різних рівнях. Тому важливим є кваліфікованість, фаховість як при прийнятті управлінських рішень представниками відповідних суб'єктів енергоринку, так і при їх виконанні.

Зазначаємо, що внутрішній устрій суб'єктів енергоринку є контрольованим, керованим вищим менеджментом, регуляторними інституціями підконтрольних рівнів.

Щодо чинників зовнішнього середовища (політико-правове, макроекономічне, соціокультурне, техніко-технологічне, природно-географічне (макросередовище); постачальники, посередники, конкуренти, споживачі, контактні групи (мікросередовище)), то їх вплив необхідно враховувати суб'єктам господарської діяльності усіх галузей та сфер господарювання. Зокрема, забезпечення можливостей безперебійного функціонування галузі ускладнюється через зниження платіжної спроможності населення України, заборгованість споживачів за спожиту енергію. До того ж, на тимчасово окупованих територіях України захоплені об'єкти енергетики утримуються окупаційними російськими військами, останні навіть виставляють рахунки новостворених підприємств у рублях населенню для розрахунків за спожиту енергію.

Вплив чинників зовнішнього середовища та функціонування енергоринку є не лише прямим, а й з огляду на специфіку функціонування галузі, – високий ступінь зворотнього впливу. Функціонування енергоринку у значній мірі обумовлює макроекономічне середовище та умови функціонування інших галузей; функціонування суб'єктів енергоринку має стратегічне значення; орієнтири розвитку атомної енергетики, відновлювальних джерел енергії тощо визначаються у документах державного рівня.

Ризики цілеспрямованих впливів на суб'єкти господарювання потенційно можуть бути від внутрішніх контрагентів (працівників галузі/підприємств), так і від зовнішніх контрагентів. Наприклад, негативного впливу та, відповідно, збитків може зазнати компанія внаслідок промислового шпionажу, хакерських атак тощо. В умовах війни ризики цілеспрямованих дій на об'єкти енергетики є очевидними. На сьогодні, на жаль, інфраструктура енергетичної сфери в Україні зазнає цілеспрямованих руйнувань. Війна росії в Україні обумовлює проблеми, які вимагають надзвичайних зусиль відповідних служб для відновлення пошкоджень та функціонування енергетичної галузі. росія створює загрози ядерної катастрофи. Обстріли Запорізької атомної електростанції (ЗАЕС – найбільша у Європі, третя у світі) стали серйозним ризиком для безпечної її функціонування. З 4 березня 2022 р. ЗАЕС, захоплена російськими військовими, а постійні маніпуляції/втручання у її роботу створюють ризики порушення норм радіаційної та пожежної безпеки.

У публікації [6] акцентовано увагу на важливості забезпечення енергетичної безпеки України, відзначено, що з початком російської гібридної агресії проти України це питання набуло загрозливого характеру; стратегічні превентивні кроки, рішення щодо унеможливлення будівництва «Північного потоку-2» було упущено. На жаль, лише повномасштабне вторгнення росії в Україну продемонструвало для багатьох країн багатоаспектність загроз з боку росії (у т. ч. енергетичних); спонукало уряди країн до радикальних рішень щодо зменшення залежності або й повної відмови від російських енергоресурсів, диверсифікації джерел постачання, а також прискореного переходу на безвуглецеві технології; на сьогодні уже стоїть питання про демонтаж Північного потоку-2.

Комплекс заходів, направлених на вступ України до Європейського Союзу є орієнтиром для планування відбудови і подальшого розвитку енергетики в Україні. Синхронізація роботи української та європейської енергетичних систем надає ряд переваг учасникам ринку електричної енергії, однак ставить перед ними нові виклики. Функціонування енергетичної сфери в Україні має відповідати нормам та стандартам ЄС, тобто мають повноцінно функціонувати конкурентні ринки природного газу й електроенергії з прозорим ціноутворенням та належним захистом споживачів. Прозорі ринкові відносини на конкурентних засадах створять додаткові стимули для розвитку відновлювальних джерел енергії та наблизять Україну до цілей вуглецевої нейтральності.

У зв'язку із повномасштабним вторгненням росії на територію України (у т.ч. із території білорусі), більш ніж на рік раніше запланованого терміну, енергосистема України була повністю синхронізована з енергомережею континентальної Європи ENTSO-E. Відповідне рішення було ухвалено об'єднанням системних операторів ENTSO-E 11 березня 2022 р. 16 березня 2022 р. відбулась

історична подія: українська енергосистема була остаточно від'єднана від енергомереж росії та білорусі. [18]

Архіважливим для України є ефективний енергоменеджмент, реалізація передумов для розвитку відновлювальної енергетики, передусім біоенергетики, що аргументовано у публікації [7]. Необхідно повною мірою реалізувати потенціал країни (відходи сільського господарства, деревини, енергетичні культури) як джерел енергії, який поки використовується на низькому рівні.

Попри війну росії в Україні працівники у сфері енергетики виконують покладені на них завдання та функції (у т. ч. докладають усі можливі зусилля для відновлення пошкоджених об'єктів інфраструктури). Енергетична галузь у вкрай важких воєнних умовах створює можливості функціонування усіх інших галузей.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Проаналізовано та узагальнено погляди науковців щодо визначення поняття «ризик». Обґрунтовано, що визначення ризику як імовірність настання збитків/втрат через несприятливі обставини, прийняті рішення, вчинені дії є неповним, адже не враховує імовірності позитивних результатів, які можливі навіть при високих ризиках невдач на певних етапах реалізації проєктів/заходів. З'ясовано, що деякі дослідники при висвітленні поняття «ризик» акцентують увагу на невизначеності і на необхідності прийняття рішення, яке визначатиме результат; інші розглядають ризик як об'єктивно-суб'єктивну категорію та надають визначенням певну динамічну компоненту, закладаючи у визначення «процеси подолання невизначеності».

Описано основні ознаки ризику як багатоаспектної категорії. Охарактеризовано суб'єктивно-об'єктивний контекст ризику. Запропоновано авторське визначення ризику енергоринку та обґрунтовано його складові. Ризики енергетичного ринку визначено як імовірність виникнення певних наслідків від результатів дій (або бездіяльності) суб'єктів енергоринку, їх взаємодії, впливу чинників зовнішнього середовища та від результатів імовірних цілеспрямованих дій контрагентів.

Описано основи функціонування енергоринку. Представлено функції та завдання Міністерства енергетики України, належне виконання яких є важливою складовою у системі унеможливлення / нівелювання негативних наслідків від ризиків для енергетичного ринку, що особливо важливо, зважаючи на ризики настання негативних наслідків від впливу багатьох чинників зовнішнього середовища в умовах війни. Також акцентовано увагу на важливості кваліфікованого виконання завдань на усіх рівнях функціонування суб'єктів енергоринку, а також фаховості при прийнятті управлінських рішень.

Ризики цілеспрямованих впливів на суб'єкти господарювання потенційно можуть бути різними. На сьогодні ризики цілеспрямованих дій на об'єкти енергетики проявилися у масштабних руйнуваннях.

Функціонування енергоринку відновлюється як усуненням пошкоджень (ремонт об'єктів енергетики), так і альтернативними способами, реалізацією системи заходів, у т. ч. за підтримки партнерів. Важливим є повосенне оновлення об'єктів енергетичного ринку на інноваційній основі, у т. ч. реалізація перспектив розвитку відновлювальних джерел енергії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гранатуров В. М., Литовченко І. В., Харічков С. К. Аналіз підприємницьких ризиків: проблеми визначення, класифікації та кількісної оцінки: монографія; за наук. ред. В. М. Гранатурова. Одеса : Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, 2003. 164 с.
2. Верченко П. І. Багатокритеріальність і динаміка економічного ризику. (Моделі та методи) : монографія. К. : КНЕУ, 2006. 272 с.
3. Вітлінський В. В. Аналіз, оцінка і моделювання економічного ризику : монографія. Київ : ДЕМІУР, 1996. 211 с.
4. Вітлінський В. В., Великоіваненко Г. І. Ризикологія в економіці та підприємництві : монографія. К. : КНЕУ, 2004. 480 с.
5. Вітлінський В. В., Верченко П. І. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком : навч.-метод. посіб. К. : КНЕУ, 2000. 292 с.
6. Диха М. В., Диха В. В. Енергетична безпека України у контексті загроз запуску «Північний потік-2» *Інструменти регулювання національної економіки та національної безпеки в умовах сучасних*

глобальних викликів: зб. наук. праць за матер. VI Міжнар. наук.-практ. конф. (5 листопада 2021 р.). Хмельницький : ХНУ. 2021. С. 60-63. URL : <http://elar.khnu.km.ua/jspui/handle/123456789/10862>

7. Диха М. В., Диха В. В. Енергоменеджмент у системі стратегічного управління. *Розвиток України та її регіонів: реалії і перспективи*: матеріали VII Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (20 жовтня 2021 р.). Хмельницький : ХТЕК КНТЕУ. 2021. С. 52-56. URL : <http://elar.khnu.km.ua/jspui/handle/123456789/11539>

8. Економічна енциклопедія: у трьох томах; відп. ред. С. В. Мочерний та інші. К. : Видавничий Центр «Академія», 2001. Т. 2. 848 с.

9. Економічний енциклопедичний словник : у 2 т.; С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, О. А. Устенко, С. І. Юрій. Львів : Світ, 2006. Т. 2. 568 с.

10. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. Фінансово-економічний словник. К. : Знання, 2007. 1072 с.

11. Закон України «Про ринок електричної енергії» від 13 квітня 2017 року № 2019-VIII із змінами та доповненнями. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#n1784>

12. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення укладення угоди між Україною та Європейським Союзом про взаємне визнання кваліфікованих електронних довірчих послуг та імплементації законодавства Європейського Союзу у сфері електронної ідентифікації» від 01.12.2022 р. № 2801-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-20#Text>

13. Івченко І. Ю. Моделювання економічних ризиків і ризикових ситуацій: навч. посібник. К. : ЦУЛ, 2007. 344 с.

14. Камінський А. Б. Економічний ризик та методи його вимірювання : монографія. К. : Козаки, 2002. 119 с.

15. Карасва Н. В., Войтко С. В., Сорокіна Л. В. Ризик-менеджмент сталого розвитку енергетики: інформаційна підтримка прийняття рішень : навч. посібник. К. : Альфа Реклама, 2013. 308 с.

16. Лук'янова В. В. Діагностика ризику діяльності підприємства : монографія. Хмельницький : ПП Ковальський В. В., 2007. 312 с.

17. Машина Н. І. Економічний ризик і методи його вимірювання : навч. посібник. К. : ЦУЛ, 2003. 188 с.

18. Міністерство енергетики. URL : <https://mev.gov.ua/storinka/istoriya-enerhetyky>

19. Осовська Г. В., Осовський О. А. Менеджмент організацій : навч. посібник. К. : Кондор, 2005. 854 с.

20. Останкова Л. А., Шевченко Н. Ю. Аналіз, моделювання та управління економічними ризиками : навч. посібник. К. : Центр учбової літератури, 2011. 256 с.

21. Пасічник В. Г., Акіліна О. В. Планування діяльності підприємства : навч. посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 256 с.

22. Стещенко О.Д. Економічні ризики : навч. посібник. Х. : УкрДАЗТ, 2011. 145 с.

23. Ястремський О. І. Основи теорії економічного ризику: навч. посіб. для студентів екон. спец. вищ. навч. закладів. К. : «АртЕк», 1997. 248 с.

24. ISO/IEC Joint Technical Committee for Information Technology. 2002. ISO/IEC Guide 73 – Ed/1/0/ Risk management. Vocabulary. Guidelines for Use in Standards. Way of access : URL : <http://www.iso.org>

25. The New Encyclopaedia Britannica. 15th Edition in 32 Volumes Encyclopedia Hardcover. 1989. January 1. URL : <https://www.amazon.com/New-Encyclopaedia-Britannica-Volumes-Encyclopedia/dp/B001KJHDH8>

26. The Oxford English Dictionary Being a corrected re-issue with an introduction, supplement and bibliography of a New English Dictionary on Historical principles. Oxford. : Vol. VIII. P. 714.

27. Voynarenko Mykhaylo, Dykha Mariia V., Mykoliuk Oksana, Yemchuk Ludmyla and Danilkova Anastasiia. Assessment of an enterprise's energy security based on multi-criteria tasks modeling. *Problems and Perspectives in Management*. 2018. 16(4), 102-116. URL : [http://dx.doi.org/10.21511/ppm.16\(4\).2018.10](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.16(4).2018.10)

REFERENCES:

1. Hranaturov V. M., Lytovchenko I. V., Kharichkov S. K. Analiz pidpriemnytskykh ryzykiv: problemy vyznachennia, klasyfikatsii ta kilkisnoi otsinky: monohrafiia; za nauk. red. V. M. Hranaturova. Odesa : Instytut problem rynku ta ekonomiko-ekolohichnykh doslidzhen NAN Ukrainy, 2003. 164 s.

2. Verchenko P. I. Bahatokryterialnist i dynamika ekonomichnoho ryzyku. (Modeli ta metody) : monohrafiia. K. : KNEU, 2006. 272 s.

3. Vitlinskyi V. V. Analiz, otsinka i modeliuvannia ekonomichnoho ryzyku : monohrafiia. Kyiv : DEMIUR, 1996. 211 s.

4. Vitlinskyi V. V., Velykoivanenko H. I. Ryzkykolohiia v ekonomitsi ta pidpriemnytstvi : monohrafiia. K. : KNEU, 2004. 480 s.
5. Vitlinskyi V. V., Verchenko P. I. Analiz, modeliuvannia ta upravlinnia ekonomichnym ryzykom: navch.-metod. posib. K. : KNEU, 2000. 292 s.
6. Dykha M. V., Dykha V. V. Enerhetychna bezpeka Ukrainy u konteksti zahroz zapusku «Pivnichnyi potik-2» Instrumenty rehuliuвання natsionalnoi ekonomiky ta natsionalnoi bezpeky v umovakh suchasnykh hlobalnykh vyklykiv: zb. nauk. prats za mater. VI Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (5 lystopada 2021 r.). Khmelnytskyi : KhNU. 2021. S. 60-63. URL : <http://elar.khnu.km.ua/jspui/handle/123456789/10862>
7. Dykha M. V., Dykha V. V. Enerhomenedzhment u systemi stratehichnogo upravlinnia. Rozvytok Ukrainy ta yii rehioniv: realii i perspektyvy: materialy VII Vseukr. nauk.-prakt. internet-konf. (20 zhovtnia 2021 r.). Khmelnytskyi : KhTEK KNTEU. 2021. S. 52-56. URL : <http://elar.khnu.km.ua/jspui/handle/123456789/11539>
8. Ekonomichna entsyklopediia: u trokh tomakh; vidp. red. S. V. Mochernyi ta inshi. K. : Vydavnychi Tsentri «Akademiia», 2001. T. 2. 848 s.
9. Ekonomichni entsyklopedychni slovnyk : u 2 t.; S. V. Mochernyi, Ya. S. Larina, O. A. Ustenko, S. I. Yurii. Lviv : Svit, 2006. T. 2. 568 s.
10. Zahorodnii A. H., Vozniuk H. L. Finansovo-ekonomichni slovnyk. K. : Znannia, 2007. 1072 s.
11. Zakon Ukrainy «Pro rynek elektrychnoi enerhii» vid 13 kvitnia 2017 roku № 2019-VIII iz zminamy ta dopovnenniamy. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#n1784>
12. Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiajkykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zabezpechennia ukladennia uhody mizh Ukrainoiu ta Yevropeiskym Soiuzom pro vzaiemne vyznannia kvalifikovanykh elektronnykh dovirchykh posluh ta implementatsii zakonodavstva Yevropeiskoho Soiuzu u sferi elektronnoi identyfikatsii» vid 01.12.2022 r. № 2801-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-20#Text>
13. Ivchenko I. Yu. Modeliuвання ekonomichnykh ryzykiv i ryzykovykh sytuatsii: navch. posibnyk. K. : TsUL, 2007. 344 s.
14. Kaminskyi A. B. Ekonomichni ryzyk ta metody yoho vymiriuvannia : monohrafiia. K. : Kozaky, 2002. 119 s.
15. Karaieva N. V., Voitko S. V., Sorokina L. V. Ryzkyk-menedzhment staloho rozvytku enerhetyky: informatsiina pidtrymka pryiniattia rishen : navch. posibnyk. K. : Alfa Reklama, 2013. 308 s.
16. Lukianova V. V. Diahnostyka ryzyku diialnosti pidpriemstva : monohrafiia. Khmelnytskyi : PP Kovalskyi V. V., 2007. 312 s.
17. Mashyna N. I. Ekonomichni ryzyk i metody yoho vymiriuvannia : navch. posibnyk. K. : TsUL, 2003. 188 s.
18. Ministerstvo enerhetyky. URL : <https://mev.gov.ua/storinka/istoriya-enerhetyky>
19. Osovskaya H. V., Osovskiy O. A. Menedzhment orhanizatsii : navch. posibnyk. K. : Kondor, 2005. 854 s.
20. Ostankova L. A., Shevchenko N. Yu. Analiz, modeliuvannia ta upravlinnia ekonomichnymy ryzykamy : navch. posibnyk. K. : Tsentri uchbovoi literatury, 2011. 256 s.
21. Pasichnyk V. H., Akilina O. V. Planuvannia diialnosti pidpriemstva : navch. posibnyk. Kyiv : Tsentri navchalnoi literatury, 2005. 256 s.
22. Steshenko O.D. Ekonomichni ryzyky : navch. posibnyk. Kh. : UkrDAZT, 2011. 145 s.
23. Yastremskyi O. I. Osnovy teorii ekonomichnogo ryzyku: navch. posib. dlia studentiv ekon. spets. vyshch. navch. zakladiv. K. : «ArtEk», 1997. 248 s.
24. ISO/IEC Joint Technical Committee for Information Technology. 2002. ISO/IEC Guide 73 – Ed/ 1/0/ Risk management. Vocabulary. Guidelines for Use in Standards. Way of access : URL : <http://www.iso.org>
25. The New Encyclopaedia Britannica. 15th Edition in 32 Volumes Encyclopaedia Hardcover. 1989. January 1. URL : <https://www.amazon.com/New-Encyclopaedia-Britannica-Volumes-Encyclopaedia/dp/B001KJHDH8>
26. The Oxford English Dictionary Being a corrected re-issue with an introduction, supplement and bibliography of a New English Dictionary on Historical principles. Oxford. : Vol. VIII. P. 714.
27. Voynarenko Mykhaylo, Dykha Mariia V., Mykoliuk Oksana, Yemchuk Ludmyla and Danilkova Anastasiia. Assessment of an enterprise's energy security based on multi-criteria tasks modeling. *Problems and Perspectives in Management*. 2018. 16(4), 102-116. URL : [http://dx.doi.org/10.21511/ppm.16\(4\).2018.10](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.16(4).2018.10)

ENERGY MARKET RISKS: ESSENCE OF DEFINITION AND CHARACTERISTICS

DYKHA Valerii, LUKIANOVA Valentyna
Khmelnitskyi National University

The coverage of the concept of "risk" in retrospect is analyzed. The views of scientists regarding the interpretation of the concept of "risk" are summarized. It was found that some researchers highlight the concept of "risk" as the probability of losses/damages due to adverse circumstances, decisions made, actions taken; another cohort of researchers emphasize uncertainty and the need to make a decision that will determine the outcome; the third - consider risk as an objective-subjective category and give the definition a certain dynamic component, including "processes of overcoming uncertainty" in the definition. The main signs of risk as a multifaceted category are described. The objective-subjective context of risk is characterized. It is noted that the content and characteristic features of risks are determined by the influence of factors specific to the functioning of industries. The author's definition of energy market risk is proposed as the probability of certain consequences arising from the results of actions (or inaction) of energy market subjects, their interaction, the influence of external environmental factors, and from the results of likely purposeful actions of counterparties. The basics of the functioning of the energy market are described. The importance of the proper performance of functions and tasks by the Ministry of Energy of Ukraine with the aim of preventing /leveling the possible negative consequences of risks for the energy market is indicated. Attention is also focused on professionalism when making management decisions, the importance of qualified performance of tasks at all levels of functioning of energy market entities. The list of factors of the external environment and their impact on the functioning of the energy market is outlined. The risks of purposeful impacts on business entities, which manifested themselves in large-scale destruction of energy facilities in wartime, are substantiated. The importance of updating energy market facilities on an innovative basis, including through the realization of prospects for the development of renewable energy sources, is noted.

Key words: risk, uncertainty, threats, solutions, energy market.

SUSTAINABILITY OF BUSINESS DEVELOPMENT IN STRATEGIC MANAGEMENT

STANISLAVYK Olena¹, ZAMLYNSKYI Viktor²

¹ State University of Intellectual Technologies and Communication (SUITT)

<https://orcid.org/0000-0003-2481-9961>

² State University of Intellectual Technologies and Communication (SUITT)

<https://orcid.org/0000-0001-7642-2443>

The formation of sustainable prerequisites for the strategic development of the enterprise in conditions of increased risks is an urgent management task. To solve it, we propose to consider a set of tools and necessary resources, and introduce changes to the management system. Corporate social responsibility shows the interaction of business, society, and the state in the context of global conditions of modern development. In addition, implementing a CSR strategy is critical to ensuring the success of any corporate social responsibility program. A successful CSR plan is a competitive advantage, the trust of investors and customers, which must be supported by transparent, concise and positive long-term reports, statistics, anti-crisis management and a global industry plan that benefits all existing structures and future generations. The development of the field of scientific interests in this direction has relevance and strategic importance for the further spread of the paradigm of sustainable development. The enterprise must learn to overcome risks and manage them: accounting for sustainable development in business risk assessments and opportunity analysis, studying a portfolio of companies, managing supply chains, evaluating strategies and business models in order to identify threats and opportunities, cooperation with consulting companies are components of strategic management modern company. The choice of strategic goals of sustainable development and the main directions of achievement were highlighted by the authors and their expediency was also substantiated in the publication.

Keywords: sustainable development, strategic priorities, corporate social responsibility, ESG indicators, stakeholders, strategic risks, competitiveness, artificial intelligence, digitalization.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-5>

STATEMENT OF THE PROBLEM IN A GENERAL FORM

The most important characteristic of the management process for economic systems of various levels is the concept of sustainable development, which defines the best development management strategy - long-term sustainable growth in all business areas of economic systems.

Currently, companies face fierce competition and a large number of risks, so it is relevant the concept of an integrated approach to activity, which includes a combination of resources and skills of the organization, on the one hand, and opportunities and risks arising from the environment, on the other; that operate in the present and the future, and under which the organization hopes to fulfill its mission during the life cycle. In order to ensure the financial stability of such systems, the need for their flexible response to changing market conditions, improvement of product quality and increased responsibility to the consumer, they must purposefully and regularly change the management paradigm, directly of the business processes themselves, as well as their administration. The modern paradigm is formed on the basis of understanding and taking into account objective global trends in the economy, financial and social, environmental spheres and provides for the creation of a system of social responsibility of business taking into account environmental and social factors (ESG).

ANALYSIS OF RECENT RESEARCH AND PUBLICATIONS

For the successful integration of companies into the global economic space, social, environmental, ethical human rights, the conditions of partners and investors, consumer requirements should be taken into account - when implementing business administration, correlate the strategy in close cooperation with stakeholders of the growth of brand equity or business value. Improving business reputation through corporate social responsibility leads to an increase in investment attractiveness, provides the potential for the development of new markets and directions. The active sustainable position of the company and the building of a socially responsible corporate culture, the policy of business communications based on a common system of values, allows you to join the team of global corporations that support the mission and develop a strategy for ensuring sustainability criteria, a balance of economic, social and environmental indicators, business process reengineering, structures and forms of ensuring effective goals.

From the point of view of economic theory, the development of corporate social responsibility (CSR) strategy for the company is one of the organic components of effective enterprise operation, because it raises the relationship of the company with society and is one of the most important factors in economic development as separate enterprises and countries in general.

Corporate social responsibility (CSR) can be defined as an instrument for applying the concept of corporate sustainability (Kleine and Von Hauff, 2009), Montiel (2008: 246) includes practices and policies that reflect the responsibility of business organizations towards society and is considered as "giving back to society" in return for the resources provided by it (Barnett, Henriques, & Husted, 2020; Gon & Mititelu, 2016).

Sustainable business development is not merely the latest business fad. Sustainable investment has endured the global financial and economic crisis of 2008. In addition, the number of companies increasing investment in sustainability has more than doubled since 2010 (Sanders and Wood, 2015).

Social responsibility is a management strategy adopted by companies of any size, sector, or type – whether due to philanthropic, ethical, or vested pressure to differentiate – that provides an opportunity to gain a competitive advantage. Pires, CM, Moura-Leite, RC, Pereira, MWG, & Tang-Serquen, I. (2020).

Under modern conditions, corporate reporting of sustainable management is an important indicator of reliability and stability of business, a marker of its long-term goals and intentions, a guarantor of corporate responsibility of business to customers, society, and the environment. (V Zamlynskyi *et al*, 2023).

Social responsibility is now being dynamically built into the management strategy that companies of any size, sector or type are adopting – whether it be because of philanthropic, ethical or vested pressures to differentiate themselves to gain competitive advantage.

The benefits that CSR is a factor in creating are opportunities that increase the value of an enterprise: attracting and retaining professional staff, attracting new customers and increasing their loyalty, strategic cooperation with business partners, reducing operating costs, creating sustainable relationships with authorities, creating sustainable relations with the local community, reducing non-financial and financial risks, strengthening the reputation of the organization, forming a positive opinion.

FORMULATION OF THE GOALS OF THE ARTICLE

The purpose of the article is to highlight the issues of strategic sustainability of the enterprise during risks and the formation of a paradigm of sustainable development as a systemic, complex phenomenon of the global economic system, which is closely related to social and environmental problems, the crisis of the national and world economy, and the determination of strategic priorities of sustainable development.

To achieve the goal, the article formulates and solves tasks related to the study of the principles of sustainable development and the identification of systemic problems of the socio-economic development of the country, which may arise as a result of ignoring the principles of sustainable development.

PRESENTATION OF THE MAIN RESEARCH MATERIAL

Adopting sustainable business practices globally is no longer a matter of choice for business - it is now an axiom of its existence.

Strategic stability means the interaction of the organization's components, its abilities and the ability to "fit" into global economic processes, which allows for positive dynamics of activity indicators to increase the effectiveness of the organization's functioning in the long term.

In modern conditions, the problem of the sustainability of the development of enterprises and their competitiveness falls on the shoulders of organizations, whose working conditions significantly depend not only on the weakened internal potential, but also on the serious pressure of external environmental factors. From the point of view of enterprises, resilience can be considered as the ability of a system to maintain its operational state to achieve planned results in the presence of various disturbing influences. Disturbance can cause temporary deviations of the coordinates of the state of the system within predetermined tolerances, but when the effects cease, the stable system must return to its original position. The concept of sustainability of the management system and the organization are not the same. This distinction is the subject of special research. Regardless of the forms of ownership, organizations should, as a rule, solve three groups of tasks:

the first consists in identifying and establishing the type of activity of the company, its goals and ways of ensuring them in the conditions of interaction with the external environment (that is, it is necessary to establish "what to do?" and "with what resources to do it?"); the second - in the formation of such a way of performing work that would answer the question: "when, how and in what sequence" and, finally, the third task consists in establishing a highly effective motivational mechanism of people management, which ensures the achievement of the set goals and objectives.

Each enterprise needs to develop a unique strategy for growth and solving existing problems, taking into account the circumstances that have developed, caused primarily by external influences.

It is absolutely necessary to take into account the need to develop flexible methods of strategic planning that allow predicting and preventing the emergence of crisis situations; methods and techniques of tactical management of the organization and its structural divisions, which make it possible to respond quickly to unacceptable deviations from the planned course of production; methods and approaches regarding the selection of flexible structures and communications capable of rapid adaptation of the organization to the conditions of the external environment; development of effective techniques and methods of organizational and economic substantiation and management decision-making aimed at ensuring the stability of the management system and the organization in general.

A remarkable property of sustainable systems is their ability to restore the initial state after the removal of disturbing factors or when internally counteracting controlled factors. In other words, the managed system can and should adapt to harmful influences that are irritating, go to the set goal and successfully counteract.

State settings are flexible, even for resilient systems. Often they experience small fluctuations of their own, depending on random factors, which are well defined by the methods of statistics and probability theory.

As we can see based on the experience of 2022 - the processes of development of events can also take place under a force majeure scenario - catastrophically, at certain moments faster, slower, discretely or continuously. Preventive measures and measures of operational countermeasures against these phenomena are important.

Modern managers are aware of the need to form such a management system that would be able not only to support their effectiveness in the short term, but also to ensure the stability and efficiency of its development in the long term. This can be done only on the basis of understanding and taking into account objective global trends in the economy, financial sphere, and social processes. These include the trend of promoting sustainable development, as well as its derivatives - the development of sustainable finances, the implementation of the concept of corporate social responsibility (CSR), taking into account environmental and social factors (ESG factors) in its operational activities.

Strategic management is a management process of determining long-term prospects for the development of the organization, managing personnel, production activities, developing a strategy for achieving the set goal in the context of all existing and forecasted internal and external conditions, as well as effective implementation of the action plan. A significant contribution to the development of the classification of enterprise development strategies was made by the founder of the positioning school, Michael Porter, who argued that for the competitiveness of the organization it is necessary to apply such strategies as cost leadership, differentiation and focus. Strategic analysis is an approach from which factors, both external and internal in relation to the company, are identified and controlled, including powers and threats in the external environment. Sustainable development is a process of economic and social change, in which the use of natural resources, the activity of the economy, the targeting of the development of science and technology, the development of the individual and changes in the management of society are coordinated with each other and strengthen the existing and future potential for improving the quality of life of people and all humanity

A special place in the development of the concept of CSR is occupied by attempts to directly integrate it into the theory of strategic management. At the same time, on the one hand, the specific role of corporate social responsibility is emphasized in the works of such "gurus" of modern management as Peter Drucker, Henri Fayol, and Michael Porter. On the other hand, the logic of the development of the CSR concept led its leading theoreticians to enter the field of strategic management. Thus, the concept of CSR demonstrated its interdisciplinary nature and significantly increased its significance in the eyes of practitioners.

As for the theoretical side of the issue of the connection between the concept of CSR and strategic management, the ongoing discussion in the world management literature already today leads to an understanding of a number of interrelated aspects of the problem. Corporate social responsibility, interpreted as a balanced rational response of the company to the system of conflicting expectations of interested parties, as itself capable of carrying a strategic character, as acting as the most important element of strategic management of the company, and can be considered as an independent concept of strategic management.

In the conditions of rapid changes in the business context, many companies face risks of a strategic nature that can lead to the need to revise the business strategy. A tool for increasing the stability of the

organization in such conditions is such an approach to management, in which strategic risks are taken into account already at the stage of strategy development and reassessed in a timely manner as new challenges arise. This increases the volume of information available for prompt decision-making on issues that determine the medium- and long-term development of the company.

With the rapid change of the business context, which can certainly be called the dynamics of the development of external and internal factors of the functioning of companies in 2022, it is quite difficult to adequately respond to challenges that require intervention in conceptual issues of business functioning - competitiveness, investment and financial policy, production and logistics, international activities. The sustainable nature of economic ties and chains is being destroyed at an accelerated pace. These trends reflect the realities of largest and medium-sized companies and are accompanied by unpreparedness for emerging strategic risks. Strategic risks are those risks that may lead to the failure of long-term goals. But the stability of the company in conditions of rapid changes can be increased by identifying and evaluating strategic risks already at the stage of strategy formation.

Any business strategy begins with the development of a unique mission and goals of the company, around which separate directions and parameters of business administration of the business are built. The theory of risk management studies the impact of uncertainty on any goals of the organization, and the entire methodology is aimed at optimizing such impact in practice, trying to help the company overcome uncertainty in achieving the set goal, therefore, strategic business management is accepted as a horizon for assessing uncertainty factors in terms of strategic planning.

It is necessary to quickly formulate the key strategic risks, carry out an assessment, appoint responsible persons in each direction (primarily, from the point of view of potential damage, for example, total underachieved revenue, operating profit, if such indicators are used as strategic goals). Next, decide on methods of response and prepare long-term measures that will be monitored during the strategy implementation period.

However, it should be noted that not all risks can be directly linked to variables. For example, security risks, compliance risks, such as physical damage to enterprises due to an increase in the number of natural disasters caused by climate change, military actions; a sharp increase in purchase prices due to changes in supply and demand or changes in resource prices;

loss of customers due to a weak corporate image; the inability to offer new value due to a delayed response to changes in consumer lifestyles and diversification of values. For such risks, it is important to understand the duration and intensity of their current impact and possible reasons for strengthening or weakening during the strategy implementation period, since, for example, a focus on the reliability of current operational processes is not possible in the absence of a long-term strategy for ensuring the security of the organization.

If strategic risks are identified, the consequences of these risks are assessed from the point of view of achieving strategic goals, new emerging challenges can be absorbed in the process of operational management. In other words, each re-emerging challenge, provided it is relevant to the business, is correlated with previously identified and assessed strategic risks. And if the complete identification of strategic risks was previously ensured, new challenges in most cases will only lead to a reassessment of strategic risks and a review of measures in response to the corresponding risks. This creates a readiness for business interruption due to unforeseen circumstances, which can become a key factor in the long-term competitiveness of a business and a source of its "survival".

In practice, there are four possible outcomes of the challenge analysis in the context of previously identified and assessed strategic risks.

- 1) Challenges are fully correlated with strategic risks.
- 2) Challenges increase strategic risks.
- 3) Challenges are partially related to strategic risks.
- 4) Challenges do not correlate with strategic risks.

If the challenges are fully correlated with the strategic risks, it is assumed that the work carried out in the formation of the strategy allowed to foresee the main options of events, and the challenges that arise now only voice what was discussed earlier, which was evaluated and allowed to formulate measures with neutralization of negative effects. Thus, the challenges do not affect the strategy, affect only the current operational goals and are leveled in the process of operational management.

If challenges increase strategic risks, it means that the factors and consequences of challenges are already known to the management, but the amplitude, depth of influence was underestimated, due to which there is a real threat of failure to fulfill the goals of the strategy. This is typical today, for example, for companies that are dependent on imports and face the reluctance of former partners to continue

supplying products for which strategic development plans have already been laid. Since it is assumed that this risk was assessed by the companies, most likely, these companies worked out plans to substitute imported products. But the speed of current changes forced them to force replacement and, as a result, increased the cost of countermeasures. Of course, an option is also possible if the risks, taking into account the challenges, become too high, due to which the previously approved strategy will turn out to be unsustainable. In this case, the review of the strategy itself becomes a business response tool, which allows for an operational restructuring of the system of goals.

When the challenges are partially correlated or not correlated with strategic risks, it is assumed that the business did not suspect such risks, as a result of which the management will be forced to make strategic decisions already within the framework of operational management - to change strategic goals (for example, abandoning individual projects, directions), adjust long-term financial plans (for example, spend reserves or long-term investment funds). In fact, this implies a temporary blurring of the boundaries between strategic and operational planning, where the need to ensure the current functioning of the organization becomes a priority.

Thus, the ability of the company to respond to the changing context is largely determined by the depth of processing risks affecting the achievement of long-term business goals and its development strategy. If strategic risks have been qualitatively worked out - identified with a sufficient degree of completeness, correctly evaluated in terms of impact on goals - each challenge that arises can be correlated with these risks, allowing the company's management to better understand the long-term effects of challenges in the scope of the company's strategy. Due to this, the quality of decision-making increases, allowing at least this opportunity to avoid spontaneous and instantaneous response measures to significant changes in the business context.

The thesis that "corporate social responsibility" adequately characterizes the relationship between business and society is, at first glance, quite banal. Business serves society, and not the other way around. Business is an institution created by social development, and it is obvious that organizations engaged in business must answer to society, must meet certain public expectations. The other is more difficult: what should be the context and content of this responsibility, who or what is its object and subject, what are the public expectations and to what extent should business respond?

CSR reports enable organizations to communicate their mission, activities and results to external and internal stakeholders. These include customers, the local community, society at large, staff, decision makers and shareholders.

If a company's CSR efforts have been bold and effective, issuing its CSR report is a communication tool as well as a marketing and public relations effort. Since there are no mandatory criteria, you can also use reports from auditing companies and use these reports to promote your organization's achievements and incorporate social responsibility into your brand identity.

An annual report on corporate social responsibility can also help increase accountability. For example, suppose your firm announces its goal of becoming carbon neutral by 2035 in its 2022 CSR report. In this case, employees are likely to feel motivated to achieve this goal so that it can be mentioned in the 2025 report. Suppose that the goal is not achieved within the specified period. In this case, the CSR reporting process can lead to an investigation of how the project went astray and what can be done to rebuild and reach the goal in a reasonable time frame.

Today, stakeholders evaluate a campaign's ESG activity based on its environmental, social and governance performance. It is important for every company to show its action plan and focus on global and regional results. To select the ESG aspects on which to focus efforts, it is necessary to analyze all the company's operational processes and the supply chain, consult with internal and external stakeholders, set specific goals for each strategic ESG area, and create a set of key indicators against which the results of work will be monitored, based on which reports will be formed. The plan of initiatives for each specific ESG priority, aimed at achieving the set goals, will be positioned as a potential in the field of sustainable development, a roadmap for the integration of ESG principles into operational activities. Climate goals, stages of ESG-principles implementation in corporate strategy and corresponding changes in accounting and analytical support and reporting should be taken into account.

Big-name firms like Ernst & Young, PricewaterhouseCoopers, Deloitte, and KPMG are spending billions to assemble vast global networks of sustainability experts to help companies measure their greenhouse-gas emissions, achieve climate and diversity pledges, overhaul supply chains, and comply with forthcoming regulations.

The fees from all this work could provide a windfall for these firms, of course, yet the hiring spree also underscores the complexity of injecting sustainability into their clients' business models.

In April, Deloitte announced a \$1 billion investment in its sustainability and climate practice, including offering training to all 340,000 of its employees. KPMG said in October it would spend more than \$1.5 billion over three years to expand its environmental, social, and governance, or ESG, practice and train its 227,000 workers across the Americas, Europe, and Asia Pacific. A year ago, PwC unveiled the largest push of the Big Four accounting firms with plans to invest \$12 billion over five years and make 100,000 new hires in ESG and artificial intelligence (Catherine Boudreau, 2022).

The solution of global companies - giant consultants will help to collect ESG data, calculate indicators, set and monitor key ESG performance indicators, export reports or view data in the form of interactive information panels (dashboards) for all subsidiary companies. The tool will also facilitate reporting, ensure consistent settlements, while keeping your ESG data secure and accessible in one place. It will help you comply with ESG regulations, share ESG data with stakeholders and strategically manage ESG performance.

The tool you need for ESG reporting - for example, the ESG Management Solution tool, designed for companies that have decided to submit reports and manage their ESG data on their own initiative. This ESG software was developed specifically in collaboration with PwC's sustainability teams.

The tool provides full management transparency and control over ESG indicators and efficiency. All data can only be generated at the level of individual companies/subsidiaries or as a consolidated group report. Upon request, we can individually customize information panels and export reports according to your needs. The tool provides a high level of application flexibility, allowing you to set individual efficiencies, choose reporting indicators, as well as your own data for calculation (e.g. emission factor) or international databases.

Functional capabilities of team management ensure interaction at the level of different companies and several people thanks to the ability to check the progress of work, distribute tasks, set automatic messages or deadlines.

The tool includes a document library where you can store all the documents you need and all the data in the ESG area in one place. The library also includes guidelines and guides related to ESG reporting to facilitate this process.

On request, we can fully customize the software according to your needs, connecting the tool to existing data or reporting systems (via application interfaces (APIs) or cloud data integration tools) or text recognition (OCR) technologies to automate data entry.

The tool tracks activities, allows data blocking and export reports with detailed logs and settlement details to facilitate future audits and ensure a high level of data protection.

Systemic risk cannot be completely eliminated, but it can be reduced and work can be done to eliminate it more effectively. Addressing systemic risk requires the use of existing know-how in the field of risk reduction, as well as the development of improved approaches to address such characteristics of systemic risk as its cascading effects and inherent complexity and uncertainty.

By introducing social responsibility criteria (economic, environmental and social aspects), ethical management and transparency, companies can become more competitive, reduce risk and improve management practices. That is why companies with a firm corporate social responsibility commitment are growing in number throughout Spain. AENOR offers advanced and comprehensive solutions such as IQNet SR10 certification or certification of criminal compliance model and solutions aimed at interest groups and specific aspects such as the prevention of bribery (ISO 37001) or the checking of social responsibility and sustainability reports.

The impact of the main directions of social responsibility on the competitiveness and investment attractiveness of a modern enterprise, which must meet the strategic goals of a sustainable enterprise, is shown in Fig. 1.

Consumer demand for environmental sustainability will continue to grow and will drive businesses to use sustainable ways (Olena Chukurna & Viktor Zamlynskyi, 2023). This presents a significant opportunity for the accounting industry, as managing this resilience requires risk assessment and reporting skills that they can present as a competitive advantage. As sustainability efforts evolve, the sector is looking to increase innovation by offering environmentally friendly services to help its clients measure their sustainability performance. Environmental, Social and Governance (ESG) issues are also key issues and outcomes for global investors focused on sustainability and climate change. The bulk of these criteria are businesses that must measure and reduce their greenhouse gas emissions. Since there are no globally significant standards for ESG yet, global standards are under development, which gives accountants and auditors ample opportunity to grow in this area. Artificial intelligence will change the nature of accounting operations, increase efficiency, reduce errors and streamline workflows, and help

professionals make real-time business decisions based on data analysis. Demand for accounting software has surged thanks to the surge in digital payments. Accountants need to be digitally proficient as more companies keep their money digitally archived. Accountants, analysts and statisticians also need to prepare for the future with technologies such as blockchain. Accounting with the development of digital technologies in the economy, both in theoretical and practical terms, is undergoing significant changes, which involve innovative processes for creating, storing and transmitting information. Today it is impossible to distinguish between the traditional and digital sectors of the economy, since almost all types of companies rely on digital components to one degree or another. At the same time, the development of digital technologies has a direct impact on the speed and quality of these processes.

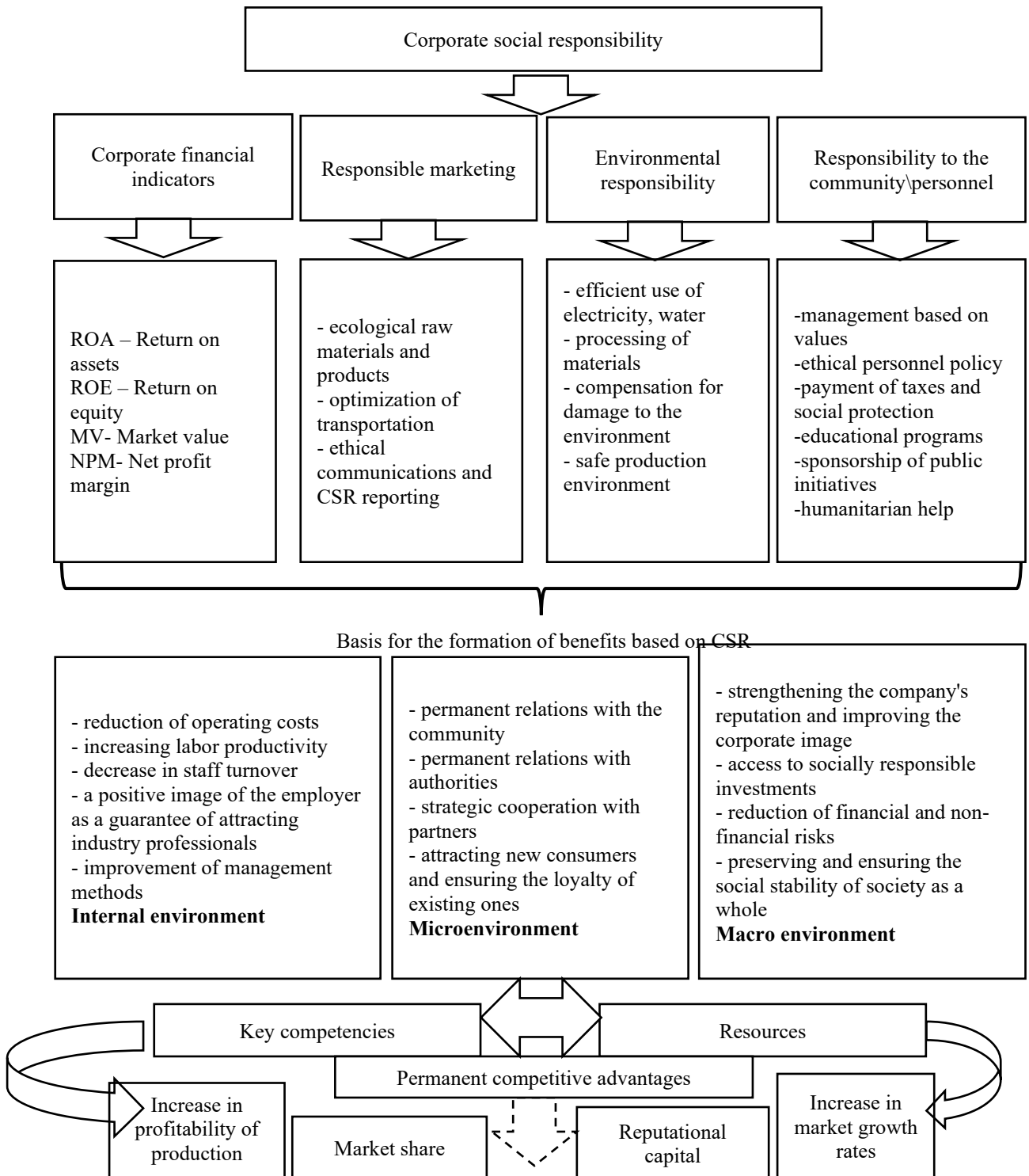

Fig. 1. CSR as a factor of competitiveness of enterprises

CONCLUSIONS

Sustainable development should be seen as a competitive advantage, a personal role in solving a number of the most pressing global problems, and not a sacrifice of profits. This has become a crucial element of the company's capitalization and the successful strategy of any organization. A business that does not take into account the risks of sustainable development loses the best staff, partners, value and reputation, is less successful in terms of profitability, growth and retention of market share. By integrating sustainability into its business strategy, a business will definitely succeed because of sustainability, not against it. Protecting an organization's capital base used to be a generally accepted, long-standing, and sustainable business principle. But if sustainable development has a global principle, it should be implemented through implementation in the planning and accounting system, public reporting, transparent measurement and publication of quality parameters of ESG of enterprises. A critical competitive advantage is developing and adopting AI and cloud-based business strategies and actions that meet the needs of the enterprise and stakeholders today, while protecting, conserving and enhancing the human and natural resources that future generations will need.

REFERENCES:

1. Kleine, A., & Von Hauff, M. (2009). Sustainability-driven implementation of corporate social responsibility: Application of the integrative sustainability triangle. *Journal of Business Ethics*, 85(3), 517. <https://doi.org/10.1007/s10551-009-0212-z>
2. Montiel, I. (2008). Corporate social responsibility and corporate sustainability: Separate pasts, common futures. *Organization & Environment*, 21(3), 245-269. <https://doi.org/10.1177/1086026608321329>
3. Barnett, ML, Henriques, L., & Husted, BW (2020). Beyond good intentions: Designing CSR initiatives for greater social impact. *Journal of Management*, 46(6), 937-964. <https://doi.org/10.1177/0149206319900539>
4. Gon, A., & Mititelu, C. (2016). CSR practices in leading Indian banks. In D. Crowther & LM Lauesen (Eds.), *Accountability and social responsibility: International perspectives (Developments in corporate governance and responsibility, Vol. 9, pp. 127-153)*. <https://doi.org/10.1108/S2043-052320160000009006>
5. Sanders, NR and Wood, JD (2015) *Foundations of sustainable business: Theory, function, and strategy*. John Wiley & Sons.
6. Pires, CM, Moura-Leite, RC, Pereira, MWG, & Tang-Serquen, I. (2020). Corporate social responsibility from the consumer perspective: a cross-cultural study. *Brazilian Journal of Marketing*, 19(2), 334-360. <https://doi.org/10.5585/remark.v19i2.17773>.
7. Porter M. (1980) *Competitive strategy: techniques for analyzing industries and competitors*. Free Press, New York
8. The Big Four accounting firms need sustainability experts – and are investing big in training in order to get them / Catherine Boudreau Jun 13, 2022 URL:<https://www.businessinsider.com/accounting-and-financial-firms-are-hiring-sustainability-experts-2022-6>
9. Zamlynskiy V. et al 2023 *IOP Conf. Ser.: Earth Environ. Sci.* 1126 012002 DOI 10.1088/1755-1315/1126/1/012002
10. Modern trends in digital transformation of marketing & management/ collective monograph /Edited by Olena Chukurna and Viktor Zamlynskiy. Košice: University of Safety Management in Košice, 2023. - 605 p. \\ URL:https://www.researchgate.net/publication/368450165_Modern_trends_in_digital_transformation_of_marketing_management_collective_monograph_Edited_by_Olena_Chukurna_and_Viktor_Zamlynskiy_Kosice_Vysoka_skola_bezpecnostneho_manazerstva_v_Kosiciach_2023_-_60/citations

СТАЛІСТЬ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА В СТРАТЕГІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

СТАНІСЛАВИК Олена, ЗАМЛІНСЬКИЙ Віктор
Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку

Формування стійких передумов стратегічного розвитку підприємства в умовах підвищених ризиків є актуальним управлінським завданням. Для її вирішення ми пропонуємо розглянути набір інструментів та необхідних ресурсів, та ввести зміни до системи управління. Корпоративна соціальна відповідальність показує взаємодію бізнесу, суспільства, держави у контексті глобальних умов сучасного розвитку. Крім того, реалізація стратегії КСВ має вирішальне значення для забезпечення успіху будь-якої програми корпоративної соціальної відповідальності. Успішний план КСВ – це конкурентна перевага, довіра інвесторів та клієнтів, яка має підтримуватися прозорими, лаконічними та позитивними у тривалій динаміці звітами, статистичними даними, антикризовим управлінням та глобальним галузевим планом, що приносить користь усім існуючим структурам та майбутнім поколінням. Розвинення сфери наукових інтересів в цьому напрямку мають актуальність та стратегічне значення для подальшого поширення парадигми сталого розвитку. Підприємство має навчитися долати ризики та керувати ними: облік сталого розвитку в оцінках бізнес-ризиків та аналіз можливостей, вивчення портфеля компаній, управління ланцюжками поставок, оцінка стратегій та бізнес-моделей з метою виявлення загроз та можливостей, співпраця з консультативними компаніями є складовими стратегічного управління сучасної компанії. Вибір стратегічних цілей сталого розвитку та основні напрямки досягнення були висвітлені авторами, і обґрунтована їх доцільність у публікації. Важливою конкурентною перевагою є розробка та впровадження штучного інтелекту та хмарних бізнес-стратегій і дій, які відповідають потребам підприємства та зацікавлених сторін сьогодні, одночасно захищаючи, зберігаючи та покращуючи людські та природні ресурси, які знадобляться майбутнім поколінням.

Ключові слова: сталий розвиток, стратегічні пріоритети, корпоративна соціальна відповідальність, показники ESG, зацікавлені сторони, стратегічні ризики, конкурентоспроможність, штучний інтелект, цифровізація.

ЗАСТОСУВАННЯ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЛОГІСТИЧНИХ СИСТЕМАХ

АВЕРКИНА Марина¹, ЗАГОРУЙКО Оксана²

¹ Національний університет «Острозька академія»
<https://orcid.org/0000-0002-1517-6434>
maryna.averkyna@oa.edu.ua

² Національний університет «Острозька академія»
<https://orcid.org/0000-0001-5590-0231>
zagoruykooksana@ukr.net

У статті розглянуто особливості хмарних технологій як сучасного та ефективного рішення проблем зберігання та обробки даних в режимі реального часу, визначено основні позитивні та негативні характеристики таких технологій. Досліджено низку наукових праць зарубіжних та вітчизняних авторів задля досконалішого розуміння сфери логістики як середовища постійних змін та визначено напрями подальших досліджень щодо впровадження хмарних технологій у цю галузь. Наведено приклади застосування хмарних технологій у логістичних системах та їх місце у використанні цифрових технологій у логістиці загалом. Проаналізовано хмарні сервіси, які користуються популярністю у світовій логістиці та логістиці українського ринку, а також детальніше розглянуто такі цифрові платформи як WMS (Warehouse Management System), системи управління транспортом (Transport Management System), системи управління територіями (Yard Management System), системи управління доставкою (Delivery Management System) та системи управління рухомим вантажем (Transport & Monitoring Solutions). Розробкою та інтеграцією цих платформ займаються такі українські компанії як CoreTeKa і Toscan Solutions. Визначено, що хмарні технології на ринку логістичних послуг не є абсолютно новими інформаційними розробками, але попит на них, особливо у поєднанні із іншими технологіями (Інтернет речей, штучний інтелект, роботи, блокчейн, Big data тощо) буде лише зростати.

Ключові слова: логістика, хмарні технології, IT-ресурси, WMS.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-6>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Під впливом глобальних трендів діджиталізації та цифровізації логістичні системи поступово оптимізуються у напрямку забезпечення прийняття ефективних рішень за допомогою різноманітних новітніх технологій. Вони стають рушієм прогресу та значно спрощують обробку великих масивів інформації. У такій комплексній галузі як логістика використання сучасних інформаційних технологій є просто невід'ємним, оскільки усі процеси породжують інформацію, яку потрібно зберігати, аналізувати, обробляти, та найголовніше – приймати рішення на основі цієї обробки. Хмарні обчислення є одним із ефективних рішень проблеми зберігання та обробки даних в режимі реального часу і вивчення особливостей цієї технології є важливою частиною у процесі її впровадження у логістичні системи.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Особливості впровадження інноваційних технологій у логістичні системи вивчали вивчали такі вітчизняні дослідники як В.І. Скіцько, Г.І. Пчелявська, О.Р.Дмитрів, О.А. Островська, Н.А. Потапова, І.В. Кривов'язнюк, О.Г. Єсіна, І.Г. Марчук, С.С. Ордловська та ін. Зважаючи на значний науковий доробок у сфері інновацій, є необхідність у подальшому дослідженні саме хмарних технологій, щоб детальніше розглянути їх характеристики та проаналізувати можливості логістичної галузі України як середовища впровадження хмарних технологій.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Дослідження специфік хмарних технологій як інструменту обробки та аналізу інформації у логістичних ланцюгах та їх застосування на підприємствах України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сфера логістики уже давно вийшла за рамки лише транспортування матеріалів із однієї точки до іншої. Зараз вона зазнає неминучих змін, пов'язаних із глобалізацією транспортних та комунікаційних процесів, що залучають не лише безпосередніх учасників процесу (водіїв, операторів тощо), а й маркетологів, IT-спеціалістів, бізнес-аналітиків, аудиторів, фінансистів та ін. Обслуговування клієнта є пріоритетним завданням у цій діяльності. Відповідно для забезпечення швидких і якісних рішень логістичні компанії змушені детально вивчати попит та побажання клієнта для винайдення таких бізнес-ідей, які забезпечать їм лідируючі позиції у транспортній галузі. Тут і знаходиться

застосування цифровим технологіям, як гнучкому базовому аналітичному інструменту обробки інформації.

Наразі багато підприємств адаптуються до таких нових концепцій, як штучний інтелект, Інтернет речей, аналітика великих даних, робототехніка, блокчейн, кіберфізичні системи[1]. За прогнозами аналітиків у найближчі 5-10 років суттєвий вплив на логістичні процеси матимуть мобільні роботи для приміщень, розумні мітки, екзоскелети, комп'ютерний зір, 3D-друк, дрони, альтернативні енергетичні рішення, квантові обчислення, трубні системи тощо[2]. Такі технології пропонують безліч нових можливостей та підтримку у прийнятті управлінських рішень. Тепер розглянемо детальніше використання хмарних технологій.

Хмарними технологіями називають технології обробки та зберігання даних, що забезпечує зручний та вільний доступ до ресурсів через провайдера. Фактично вони є послугами що надають ІТ-ресурси у вигляді відповідної моделі сервісу в режимі віддаленого доступу. Всі необхідні програмні продукти знаходяться на віддаленому інтернет-сервері й тимчасово кешуються з боку клієнтів (на комп'ютерах, ноутбуках, смартфонах тощо). Інститут стандартів і технологій NIST визначає основні характеристики хмар:

- можливість автоматизованого самообслуговування з боку провайдера;
- наявність системи Broad Network Access (широкий доступ до мережі, в т.ч. з різних пристроїв);
- розміщення ресурсів на окремих майданчиках з метою оптимізації їх розподілу;
- швидка масштабованість при роботі з великими обсягами ресурсів;
- сервіс керування ресурсами[3].

Варто зазначити, що такі технології не є новими. Вони набули широкого практичного застосування із стрімким розвитком мережі Інтернет, а такі платформи, як Google і Microsoft в 2009 році ознаменували фактичне завершення етапу становлення хмарних ресурсів і зробили їх масовим продуктом[4]. Проте навіть більш ніж через 15 років активного поширення, розвитку та удосконалення хмарні технології не втрачають своєї актуальності саме через простоту та доступність рішень. Найпопулярнішими розробниками хмарних рішень зараз є AWS, Microsoft Azure, Google Cloud та Oracle.

Однак хмарні технології володіють і низкою недоліків:

- для якісної обробки даних потрібне постійне підключення до мережі інтернет;
- завжди наявний ризик втрати чи викрадення даних;
- неможливість відновлення даних у разі втрати;
- небезпека хакерських атак;

У таблиці 1 продемонстровано використання цифрових технологій за видами логістики і уважно проаналізувавши її, можна перекоонатися, наскільки універсальними та затребуваними є хмарні технології у логістичних системах. Вони застосовуються на кожному етапі логістичного ланцюга.

Таблиця 1

Використання цифрових технологій за видами логістики

№ з/п	Цифрові технології	Види логістики								
		Закупівельна	Виробнича	Розподільча	Маркетингова	Складська	Транспортна	Інформаційна	Фінансова	Зворотна
1	Інтернет речей	*	*	*	*	*	*	*	*	*
2	Big data	*	*	*	*	*	*	*	*	*
3	Хмарні обчислення	*	*	*	*	*	*	*	*	*
4	Блокчейн	*	*	*	*	*	*	*	*	*
5	3D-принтер		*			*	*			
6	Роботи		*			*	*			
7	Штучний інтелект	*	*	*	*	*	*	*	*	*
8	Доповнена реальність		*	*	*	*	*	*		
9	Датчики та сенсори	*	*	*	*	*	*	*		*

Джерело:[6]

Сьогодні класичними представниками логістичного ринку України, які активно користуються хмарними технологіями у транспортній та складській логістиці, є «Нова пошта», «Delivery» та «Укрпошта». Зокрема, «Нова Пошта» використовує Google Cloud Platform (GCP), на основі якої компанія має змогу розробляти та запроваджувати digital-сервіси компанії, спрямовані на надання послуг і допомоги клієнтам, які включають в себе клієнтські і кур'єрські мобільні додатки, веб-платформу, бізнес-кабінет, NPShopping та ін.[7].

Останнім часом спостерігається тенденція до створення сервісів, які охоплюють весь спектр логістичних процесів від закупівель і аж до доставки товару і розрахунків. Прикладами таких хмарних рішень є сервіси Shipwire і Freightly. Shipwire володіє глобальною мережею складів та хмарною платформою, де клієнти мають можливість керувати замовленнями та запасами, інструментами аналізу в реальному часі та створювати настроювані звіти[8]. Подібний набір інструментів має і Freightly. Ці підходи засновані на максимальній оптимізації та автоматизації робочих процесів для скорочення часу обслуговування клієнтів.

Ще одним прикладом застосування хмарних технологій є платформа WMS (Warehouse Management System), яка розроблена для оптимізації логістичних процесів від оформлення замовлень та документообігу до формування порядку відвантаження продукції. Сучасні системи керування складом ведуть аналітику в режимі реального часу, що дозволяє контролювати всю діяльність з мінімальною вірогідністю помилки. В середньому, WMS дозволяє пришвидшити роботу на 15-20%. Вартість впровадження такої системи може коливатись від 2 000 до 15 000 доларів США.

Основний функціонал платформи має 5 блоків:

1. Аналіз запасів на складі. Сюди входять такі функції як пошук, реєстрація та відстежування місцезнаходження запасів на складі, що є доволі зручним та ефективним інструментом, який суттєво економить час.
2. Відображення структури складу. Одним із головних завдань складської логістики є оптимальне розміщення запасів, яке забезпечує максимально ефективний розподіл площі. Тому цей блок WMS дозволяє планувати розміщення продукції на складі та відслідковувати товарне сусідство.
3. Створення супровідної документації та звітності. Необхідний функціонал для підтримки прийняття управлінських рішень.
4. Аналіз інформації про вибір та пакування товарів. Працівники можуть легко обирати партії товарів та необхідне пакування.
5. Персонал. Цей модуль призначений для менеджерів і дозволяє відстежувати діяльність кожного робітника, а також оцінювати загальну ефективність.

У таблиці 2 наведено перелік найпопулярніших WMS платформ в Україні.

Таблиця 2

Найпопулярніші WMS платформи в Україні.

Розробник	Назва системи
Symphony EYC	G.O.L.D Stock
Manhattan Associates	Manhattan WMS
Quantum	Qguar WMS
Oracle	Oracle WMS
Blue Yonder	RedPrairie

Джерело:[9]

Варто зазначити, що великі компанії часто створюють власні унікальні рішення WMS для потреб та особливостей свого бізнесу. Українська компанія CoreTeKa займається кастомізацією програмних рішень WMS, співпрацює як із вітчизняними, так і з зарубіжними підприємствами у галузях логістики та продажів.

Цікавим хмарним рішенням для логістики є система «Мурашина логістика»(ANT-Logistics), розроблена в Україні. Це хмарна система керування транспортом для останньої милі доставок. Логістика останньої милі – це кінцевий і один із найважливіших етапів логістичного ланцюга, який полягає у вчасній доставці товару від виробника до клієнта і, як правило, на цьому етапі виникає найбільше ризиків. Щоб уникнути цього, розробники «Мурашиної логістики» створили легкий та доступний веб-сервіс, за допомогою якого можна здійснювати планування, контроль та аналіз перевезень. Платформа також дозволяє пропонувати свій транспорт або навпаки - наймати вільні запропоновані автомобілі. Обмін даними налаштовується з будь-якою обліковою системою на підприємстві – 1С, ERP, функціями SMS-розсилок, CRM, платформами GPS-моніторингу тощо. Хмарне середовище, яке використовується для зберігання та обробки даних – Microsoft Azure. Внаслідок

розрахунків клієнти одразу знають тривалість та кілометраж маршрутів, вартість, розклад руху, завантаженість транспортних засобів та очікуваний прибуток[10].

Це один вітчизняний розробник рішень для управління логістичними операціями, заснованих на хмарних технологіях – Tocan Solutions. Компанія розробляє не лише платформи для управління транспортними перевезеннями (Transport Management System), а й системи управління територіями (Yard Management System), системи управління доставкою (Delivery Management System) та системи управління рухомих вантажем (Transport & Monitoring Solutions). Також компанія надає програмне забезпечення в оренду для автоматизації бізнес-процесів для реалізації моделі SaaS (Software as a Service) - програмне забезпечення як сервіс або надання у тимчасове користування окремих видів програм, які передбачають роботу на обладнанні компанії-провайдера таких послуг) [11].

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Хмарна логістика пропонує гнучкість та доступ до даних у режимі реального часу до операційного та інтелектуального програмного забезпечення. Хмарні сервіси уже давно набули поширення і очевидним є той факт, що вони ще довго будуть актуальні у зв'язку зі збільшенням кількості даних та постійним попитом на аналітичні інструменти. Як виявилось, українські компанії не лише активно впроваджують технології хмарної логістики у свої бізнес-процеси, а й розробляють власні хмарні продукти для потреб логістичного ланцюга, які успішно застосовуються і за кордоном. У поєднанні із такими технологіями, як машинне навчання, штучний інтелект, Інтернет речей можливостей для нових розробок стає ще більше, тому дослідження інформаційного ринку та впровадження ефективних хмарних технологій для логістики є критично важливими у наш час.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Paksoy, T., Kochan, C.G., & Ali, S.S. (2021). Logistics 4.0: Digital Transformation of Supply Chain Management. NY: Taylor & Francis Group, LLC.
2. Logistics Trend Radar (2022). Version 2020/21. URL: <https://www.logistics.dhl/globalen/home/insights-andinnovation/thought-leadership/trend-reports/logisticstrend-radar.html> (дата звернення: 30.03.2023)
3. Хмарні технології. Переваги і недоліки. URL: <https://valtek.com.ua/ua/system-integration/it-infrastructure/clouds/cloud-technologies> (дата звернення: 29.03.2023)
4. П'ять ключових технологій для цифрової трансформації в логістиці. URL: <https://www.everest.ua/pyatklyuchovykh-tehnologij-dlya-cyfrovoyi-transformaciyi-v-logistycki/> (дата звернення: 30.03.2023)
5. Шевчук І.Б., Депутат Б.Я. Економічний аспект використання хмарних технологій у діяльності органів публічної влади та бізнес-структур. Економіка та суспільство. 2021. №31.
6. Фоміченко І.П., Баркова С.О. Смарт-логістика: концептуальні засади та перспективи розвитку в Україні. Економічний вісник Донбасу. 2021. № 1.
7. Нова Пошта. URL: <https://wiseit.com.ua/clients/nova-poshta/> (дата звернення: 01.04.2023)
8. Shipwire. URL: <https://www.shipwire.com> (дата звернення: 30.03.2023)
9. Що таке WMS система або як автоматизувати складську логістику? URL: <https://wareteka.com.ua/uk/blog/sho-take-wms-systema/> (дата звернення: 29.03.2023)
10. ANT-Logistics. URL: <https://ant-logistics.com/uk/main.html> (дата звернення: 31.03.2023)
11. Комплексна автоматизація бізнесу та підприємств. URL: <https://tocan.com.ua/uk/> (дата звернення: 31.03.2023).

REFERENCES:

1. Paksoy, T., Kochan, C.G., & Ali, S.S. (2021). Logistics 4.0: Digital Transformation of Supply Chain Management. NY: Taylor & Francis Group, LLC.
2. Logistics Trend Radar (2022). Version 2020/21. URL: <https://www.logistics.dhl/globalen/home/insights-andinnovation/thought-leadership/trend-reports/logisticstrend-radar.html> (data zvernennia: 30.03.2023)
3. Khmarni tekhnolohii. Perevahy i nedoliky. URL: <https://valtek.com.ua/ua/system-integration/it-infrastructure/clouds/cloud-technologies> (data zvernennia: 29.03.2023)
4. Piat kliuchovykh tekhnolohii dlia tsyfrovoi transformatsii v lohistytsi. URL: <https://www.everest.ua/pyatklyuchovykh-tehnologij-dlya-cyfrovoyi-transformaciyi-v-logistycki/> (data zvernennia: 30.03.2023)
5. Shevchuk I.B., Deputat B.Ia. Ekonomichnyi aspekt vykorystannia khmarnykh tekhnolohii u diialnosti orhaniv publichnoi vlady ta biznes-struktur. Ekonomika ta suspilstvo. 2021. №31.

6. Fomichenko I.P., Barkova S.O. Smart-lohistyka: kontseptualni zasady ta perspektyvy rozvytku v Ukraini. Ekonomichnyi visnyk Donbasu. 2021. № 1.
7. Nova Poshta. URL: <https://wiseit.com.ua/clients/nova-poshta/> (data zvernennia: 01.04.2023)
8. Shipwire. URL: <https://www.shipwire.com> (data zvernennia: 30.03.2023)
9. Shcho take WMS systema abo yak avtomatyzuvaty skladsku lohistyku? URL: <https://wareteka.com.ua/uk/blog/sho-take-wms-systema/> (data zvernennia: 29.03.2023)
10. ANT-Logistics. URL: <https://ant-logistics.com/uk/main.html> (data zvernennia: 31.03.2023)
11. Kompleksna avtomatyzatsiia biznesu ta pidprijemstv. URL: <https://tocan.com.ua/uk/> (data zvernennia: 31.03.2023).

APPLICATION OF CLOUD TECHNOLOGIES IN LOGISTICS SYSTEMS

AVERKYNA Maryna, ZAHORUIKO Oksana
National University «Ostroh academy»

The article examines the features of cloud technologies as a modern and effective solution to the problems of data storage and processing in real time, and defines the main positive and negative characteristics of such technologies. A number of scientific works of foreign and domestic authors were studied for better understanding of the logistics field as an environment of constant changes, and the directions of further research on the implementation of cloud technologies into this field were determined. Examples of the application of cloud technologies in logistics systems and their place in the use of digital technologies in logistics in general are given. Cloud services that are popular in global logistics and the logistics of the Ukrainian market were analyzed, as well as such digital platforms as WMS (Warehouse Management System), TMS (Transport Management System), YMS (Yard Management System), DMS (Delivery Management System) and moving cargo management systems (Transport & Monitoring Solutions). Additionally, an interesting cloud solution for logistics is the "Ant Logistics" (ANT-Logistics) system, developed in Ukraine were studied. It is a cloud-based transport management system for last mile deliveries. Last mile logistics is the final and one of the most important stages of the logistics chain, which consists on the timely delivery of goods from the manufacturer to the customer and, as a rule, at this stage the most risks arise. To avoid this, the developers of "Ant Logistics" have created an easy and accessible web service that can be used to plan, control and analyze transportation. Such Ukrainian companies as CoreTeka and Tocan Solutions are engaged in the development and integration of these platforms. It was determined that cloud technologies in the logistics services market are not completely new information developments, but the demand for them, especially in combination with other technologies (Internet of Things, artificial intelligence, robots, blockchain, Big data, etc.) will only grow in the nearest future.

Key words: logistics, cloud technologies, IT resources, WMS.

ІНВЕСТУВАННЯ НА РИНКУ FINTECH

ВЕРГЕЛЮК Юлія

Державний податковий університет
<https://orcid.org/0000-0003-1773-6631>

Статтю присвячено дослідженню теоретичних та практичних аспектів реалізації інвестицій на ринку FinTech. Окреслено передумови інтеграції цифрових технологій у фінансовий ринок, що сприяє його цифровій трансформації, підвищує якість та доступність фінансових послуг. Розглянуто підходи до класифікації сегментів ринку FinTech. Прیدілено увагу функціональному призначенню ринку FinTech. З огляду на визначені переваги та швидкий розвиток ринку цифрових технологій зростає його інвестиційна привабливість. Оцінено загальні тенденції інвестування на ринку FinTech у світі. Розставлено акценти у територіальному розподілі світових центрів інвестування у цифрові технології. Описано особливості розвитку інвестування на ринку FinTech України. Прیدілено увагу виокремленню ключових перепон та стримуючих чинників інвестування у цифрові технології в Україні, серед яких низький рівень цифрової інклюзії та обмежений доступ до джерел фінансування інвестиційної діяльності. Зазначені перепони знаходять своє відображення у активності інвестування, структурі фінансування та розвитку сегментів українського ринку FinTech. Подальші наукові дослідження спрямовуються на окресленні перспективи розвитку ринку FinTech, а також вивченні можливості поглиблення інтеграції українського ринку у світовий ринок цифрових технологій.

Ключові слова: інвестування, інвестиційна діяльність, фінансовий ринок, цифрові технології, фінансові послуги, ринок FinTech.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-7>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Популяризація та розвиток системи цифрових технологій, які інтегруються в усі сфери суспільного життя обумовлює набуття системою ринкових ознак. Передовим реципієнтом цифрових технологій у світі став фінансовий ринок, в межах якого сформувався окремий сегмент – ринок FinTech. На ринку продаються та купуються цифрові технології, як окремо так і в складі фінансових послуг. Такі цифрові технології формують цілі цифрові екосистеми, в межах яких формуються нові ринкові умови та створюється додана вартість, при цьому вибудовуються нові економічні відносини, а старі руйнуються. В цьому руслі актуалізуються питання про інвестування на ринку FinTech, існування якого вимагає розробки нових теоретико-методологічних підходів до його ідентифікації, визначення складу та особливостей регулювання, забезпечення безпеки, умов функціонування, інфраструктури та іншого. Наукове обґрунтування зазначеного дозволить вирішити ряд проблем, що виникають в процесі реалізації інвестиційної діяльності на ринку FinTech.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Беззаперечними є наукові здобутки українських науковців, що досліджували проблематику інвестування на ринку FinTech. Серед дослідників, чії праці в контексті даного дослідження становлять найбільшу корисність: Замковий О. І., Котенко Т. М., Коваленко Т. О., Морозко Н. І., Михайлик О. М., Наконечна О. С.. Серед праць зарубіжних дослідників варто виокремити: Ахмеда Таха Ла Аджуні, Балата С.А., Ченга М., Дорфлетнера Дж., Хорнуфа Л., Штітта М., Вебера М., Шарма Дж. Проте, динамічність розвитку та темпів інвестування на ринку FinTech вимагають постійного наукового вивчення задля поглиблення теоретичних та практичних аспектів проблематики.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті полягає в поглибленні теоретичних та практичних положень інвестування на ринку FinTech з ціллю ідентифікації існуючих проблем. Ключові завдання дослідження полягають в: доповненні теоретичних засад функціонування ринку FinTech, що формують передумови здійснення інвестування; оцінка базових трендів інвестування на ринку FinTech; виявлення ключових проблем інвестування на ринку FinTech України.

Досліджуючи інвестування на ринку FinTech використовувались загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Зокрема, узагальнення, систематизація, індукція, дедукція під час вивчення теоретико-методичних засад функціонування ринку FinTech; статистичний метод, методи аналізу, синтезу, порівняння, графічний – для оцінки тенденцій інвестування на ринку FinTech та ідентифікації наявних проблем.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Рейтинг країни на міжнародній арені в сучасному світі визначається не лише рівнем економічного розвитку, а й тим, яке місце та чи інша країна посідає на світовому ринку фінансових технологій і наскільки ефективним є використання таких технологій. Розвиток національної інноваційної системи в цілому залежить від рівня інноваційної інтеграції, міжнародного науково-технічного співробітництва та внеску країни у розвиток світового інноваційного середовища. Рівень розвитку інноваційно-інвестиційної сфери являється однією з визначальних чинників стійкого економічного зростання. При цьому, інвестиції у фінансові технології займають чільне місце серед чинників економічного зростання в розвинених країнах.

Фінансові технології являються складовим елементом інноваційної системи будь якої держави і в той же час є фактором модернізації її фінансової системи. Фінансові технології або «FinTech» використовуються для опису різноманітних інноваційних бізнес-моделей та нових технологій, які можуть трансформувати індустрію фінансових послуг. Рада з фінансової стабільності визначила FinTech як «технологічну інновацію у фінансовій сфері послуг, яка призводить до створення нових бізнес-моделей, додатків, процесів або продуктів, з якими пов'язаний суттєвий вплив на надання фінансових послуг» [1].

На практиці спостерігається нерозривність фінансових технологій та фінансових послуг. Фінансові технології самі по собі не здатні утворювати ринок, адже саме вони є результатом діяльності певних галузей, внаслідок роботи яких з'являються нові технології, які потім інтегруються у фінансові послуги (рисунок 1). Саме це дозволяє створити нові бізнес-моделі, де характеристика фінансових послуг нерозривно пов'язана із фінансовими технологіями, бо без останніх фінансова послуга не має тих рис і набуває зовсім іншого вигляду (ціни, швидкості, собівартості, безпеки). Саме тому, варто стверджувати, що ринок FinTech є своєрідним елементом фінансового ринку і перебуває із ним у синергічному взаємозв'язку.

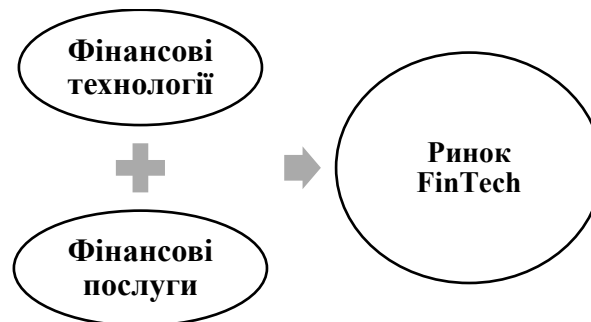

Рис. Поєднання фінансових послуг та фінансових технологій у ринок FinTech

Не зважаючи на бурхливий розвиток ринку FinTech він досі вивчається науковцями. Відсутня єдина система сегментації ринку. Досить часто, в основу поділу на сегменти покладено відмінності бізнес-моделі сегменту, де використовуються фінансові технології. Класифікація є схожою із визначенням напрямів діяльності фінансової установи. Серед ключових сегментів ринку FinTech можна виокремити сегменти послуг: фінансування (краудфандинг, факторинг та кредитування, краудінвестинг, краудлендинг), управління активами (соціальний трейдинг, робоадвайзери, персональний фінансовий менеджмент, онлайн-банкінг), платежі (альтернативні платіжні системи, блокчейн та криптовалюти), інший FinTech (страхування, порівняльні системи і сайти, технології IT та інфраструктура) [1].

Деяко відмінною є версія класифікації ринку FinTech, що пропонується Базельським комітетом. Ця сучасна галузь включає три продуктові сектори, а також послуги підтримки ринку відображають базові технології, які підтримують зазначені інноваційні продукти. Три сектора стосуються безпосередньо основних банківських послуг, тоді як послуги підтримки ринку стосуються інновацій і нових технологій, які не є специфічними для фінансового сектора, але також відіграють значну роль у розробках фінансових технологій.

Усі інноваційні продукти, що використовуються умовно поділено за напрямками їх використання, зокрема: кредити, депозити та сервіси прирощення капіталу; платежі, кліринг та розрахункові послуги, послуги з управління інвестиціями. Також окрему групу становлять технології, що призначені для допомоги функціонування та обслуговування ринку. По суті ця група інновацій, на відміну від інших включає технології, які успішно працюють на базі фінансових

установ, при цьому так само використовуються і в інших сферах. Основною відмінністю їх від інших груп фінансових інновацій є те, що вони не створюють симбіотичний інноваційний фінансовий продукт [2].

Таким чином, ринок FinTech можна розглядати в розрізі секторів використання окремих типів технологій та сервісів, вважаючи їх секторами самого ринку. Найбільш оптимальним підходом у виокремленні сегментів є розгляд сфер ринку, де інтегровані фінансові технології, що дозволило створити симбіотичні новітні фінансові послуги. Серед сегментів: ринок цифрового банкінгу (Digital Banking), Ринок цифрового кредитування (LendTech), ринок цифрового страхування (InsurTech), ринок цифрового управління капіталом (WealthTech), ринок цифрових платіжних послуг (PayTech), ринок допоміжних сервісів.

Фінансові технології спрямовані на покращення існуючих фінансових продуктів, інші їх кардинально трансформують (наприклад квантові технології або компоненти робототехніки). В сукупності функціонування та розвиток світового ринку FinTech призводить до цифрової трансформації фінансового ринку, що змінює існуючі бізнес-процеси. Особливості організації фінансових ринків у різних країнах призводять до того, що інтеграція ринку FinTech призводить до відмінних рис цифрової трансформації ринку фінансових послуг. Тобто, наступним етапом після інтеграції ринку FinTech у фінансовий ринок є цифрова трансформація, яка враховує особливості самого фінансового ринку. Для прикладу, США та Китай перебувають у лідерах щодо проникнення FinTech, у той час як ринки, які є лідерами за кількістю фінтех-стартапів, такі як США та Європа, поступаються лідерськими позиціями щодо проникнення фінтеху, але не рівнем проникнення фінансових послуг [3].

Вищезазначене, підтверджує гіпотезу про те, що проникаючи в різні сфери суспільного життя, цифрові технології здатні викликати глобальні зміни, а отже слід розглянути глобальні функції ринку FinTech. Під глобальними функціями розуміємо вплив на концептуальні параметри світової економічної системи, які здатні якісно змінювати та переорієнтувати її. Серед глобальних функцій виокремимо:

- інноватизацію (ціленаправлена діяльність, в результаті якої створюються умови для інноваційного розвитку будь чого);
- інформатизацію (трансформаційне витіснення матеріального зберігання інформації на користь електронного);
- цифровізацію (перехід продуктів та послуг із фізичного світу у цифровий);
- цифрову трансформацію (концептуальна перебудова світової соціально-економічної системи спрямована на максимальну віртуалізацію ринків).

Окрім глобальних (загальних) функцій ринку FinTech науковці світу акцентують увагу на спеціальних функціях, які притаманні ринку FinTech. В більшій мірі сутність цих функцій полягає у покращенні якості фінансових послуг, що в кінцевому підсумку відображається на ефективності фінансового ринку. «Постійні досягнення у сфері комп'ютерних технологій стали рушійною силою вдосконалення фінансових ринків. Технологічний прогрес значно підвищив якість та швидкість надання фінансових послуг, також зменшив їх вартість» [4].

Таким чином, роль та функції ринку FinTech як у економіці так і на фінансовому ринку значна. Вона визначається функціями, які в сукупності сприяють глибокій трансформації. При цьому, все більше актуалізуються питання руху інвестиційних потоків на ринку FinTech.

Інвестиційна привабливість даного ринку щорічно зростає, про що свідчать дані динаміки глобальних інвестицій (рисунок 2). 2019-й та 2021-й роки відзначаються найбільшим обсягом інвестиційних вливань на ринку FinTech, коли обсяг інвестицій сягнув 213 та 210 млрд.дол. У 2020-у році спостерігається суттєве зменшення інвестицій на ринку FinTech, коли їх обсяг зменшився на 88,9 млрд.дол., що складає 42%. Кількість укладених контрактів щодо інвестування у FinTech то їх кількість демонструє збільшення вартості укладених контрактів. Наприклад, у 2019-у році обсяг інвестицій суттєво зріс, а кількість укладених контрактів – зменшилась у порівнянні з попереднім періодом. Отже, самі суми контрактів стали зростати.

Ринок FinTech розвивається швидкими темпами, що в першу чергу, пов'язано з перевагами які він продукує трансформуючи світову економічну систему в цілому та фінансовий ринок зокрема. Проте, слід зазначити що розвиток сегментів ринку відбувається нерівномірно (рисунок 3). Найбільшу питому частку у структурі ринку займають – платежі та грошові перекази, що складають 22,4%, друге місце – це цифрові інвестиційні платформи – 11,2%, третє місце посідає кредитування – 10,7%. Інші сектори впровадження фінансових технологій займають не такі високі позиції.

Рис. 2. Інвестиції та кількість угод на ринку FinTech у 2018-2021 рр.

Джерело: побудовано за даними [5].

Слід підкреслити, що тут чимало причин та факторів що сприяють інвестуванню в ті чи інші типи фінансових технологій. Необхідність здійснення швидких та дешевих платежів в усьому світі серед широких кіл користувачів позитивно відображається на поширенні альтернативних засобів та інструментів платежу, що виводить даний сегмент ринку на перше місце у сукупній структурі ринку. Розвиток е-комерції також сприяє розвитку платіжних інновацій. Окремі дослідження доводять, що легкість транзакції за допомогою різноманітних режимів оплати збільшить прибутки продавців та товарів, підвищить оперативну ефективність та знизить їх експлуатаційні витрати.

2021-й рік був видатним для ринку фінансових технологій, з рекордною кількістю угод у кожному великому регіоні – включаючи Америку, ЕМЕА (Європа, Близький Схід та Африка) та Азіатсько-Тихоокеанський регіон. Інвестиції у фінансові технології були неймовірно сильними, як з венчурним капіталом, так і з альтернативними інвестиціями злетіли до рекордних значень. Диверсифікація фінтех-рішень, що залучають інвестиції, продовжують розширюватися і зростати із зростанням інтересу до криптовалют і блокчейн, WealthTech і кібербезпеки.

Рис. 3. Питома вага сегментів світового ринку FinTech, %

Джерело: побудовано за даними [6].

Характеристика діяльності найбільш рейтингових фінтех-компаній демонструє, що більшість з них спрямовані на вдосконалення фінансових послуг. Ключовими центрами ринку є Великобританія, Данія, США, Канада, Японія, Швеція. Попри це, аналітики стверджують, що в останні роки спостерігається розширення центрів ринку фінансових технологій. Зокрема,

розширюючи охоплення ринком FinTech найвіддаленіших та малозабезпечених регіонів світу, включаючи Африку, Південно-Східну Азію та Латинську Америку.

За результатами дослідження Української асоціації фінтех та інноваційних компаній, загалом кількість фінтех-компаній на ринку налічує вже більше 200, а загальна вартісна оцінка ринку складає близько 1 млрд доларів США. При цьому, важливим питанням розвитку ринку FinTech України є питання залучення фінансування та інвестицій у дану сферу. Частка компаній, що існують завдяки власним коштам засновників є досить значною і складає 66%. Кошти приватних інвесторів займають не значну частку – 18%. У порівнянні із попереднім роком зменшились у структурі фінансування фінтех компаній України частка ангельських інвестицій, які становили від 6% до 9%. Венчурні фонди також зменшили свою вагу з 5% у 2020-у році до 3% в 2021-у році [7].

Більшість функціонуючих українських фінтех компаній орієнтуються на вітчизняний ринок. Частка таких компаній є домінуючою – 69%. Чимало компаній орієнтовані на європейський ринок FinTech – 16%. Ще 8% українських компаній інтегровані у ринок США, і 7% у ринки країн СНД. При цьому, за результатами опитування – 79% усіх фінтех компаній України планують рано чи пізно виходити на міжнародний рівень [7]. Слід виокремити причини, по яких компанії намагаються виходити за межі України:

перш за все, причиною є складнощі в роботі на українському ринку, які обумовлені законодавчими обмеженнями;

низька фінансова грамотність населення, яка стримує появу та використання нових фінтех інструментів;

малий сегмент ринку для масштабування.

Стримуючими факторами інвестування на ринку FinTech в Україні є низька цифрова інклюзія населення, що перешкоджає поширенню та популяризації цифрових технологій на фінансовому ринку України. Якщо у 2010-у р. частка інтернет-користувачів серед дорослого населення становила 29%, то у 2018 році вона досягла – 64%. Дані Міжнародного інституту соціології у своєму останньому дослідженні висвітлюють, що 77% дорослого населення користуються інтернетом щодня, або майже щодня. Проте, відсоток населення, що не користуються інтернетом є досить значним і складає 15% [8]. Саме ця частка не забезпечує реалізацію наявного потенціалу зростання попиту на цифрові послуги та стримують розвиток ринку та технологізацію фінансових послуг.

Попри зазначене, згідно з оприлюдненим щорічним дослідженням Global Skill Report 2022 від Coursera, Україна посіла 8 місце у рейтингу в категорії «Технології». Це означає, що Україна посідає передові позиції у користуванні комп'ютерними мережами, базами даних, операційними системами, інженерією безпеки, програмною інженерією, комп'ютерним програмуванням, хмарними обчисленнями, веб-розробкою, розробкою застосунків для мобільних пристроїв. У категорії країн-лідерів Україна посіла 21-ше місце серед 100 країн світу.

У світі ж, індикатор рівня проникнення фінтех-послуг на глобальний ринок, вказав на те, що лідирують ринки розвинених країн (Великобританія, Гонконг, Сингапур, США, Австралія, Канада та США). В середньому в цих країнах 60% споживачів користуються двома і більше технологічними платформами чи послугами, і лише 4% не користуються жодним з них. Тобто завдяки сучасному програмному та апаратному забезпеченню та мережам фінтех спонукає споживачів до використання нових розробок. Світова статистика вказує на те, що понад 89% споживачів знають про існування мобільних платіжних систем, 82% обізнані про P2P-платежі та небанківські грошові перекази [9].

Інвестування на ринку FinTech сприяє розвитку технологій штучного інтелекту, обробки великих даних, нових аналітичних інструментів і хмарних сервісів та сприяє переходу на новий рівень якості обслуговування клієнтів, появи нових ринків і бізнес можливостей для фінансових установ та інноваційних підприємств, посилює конкурентне середовище. Водночас просування фінансових технологій в окремих екосистемах є новим викликом для більшості фінансових установ і створює для них загрозу втрати ринкових позицій за умови недостатньо продуманого їх використання.

Проаналізовані тенденції ілюструють обнадійливі перспективи інвестування на ринку FinTech, який сприяє цифровізації фінансових послуг, витіснення традиційних технологій та перехід до нової цифрової конструкції фінансових ринків. Така радикальна перебудова не можлива без додаткових заходів, що продукують згадані зміни. В цьому руслі доречно дослідити перспективи розвитку ринку FinTech, а також можливості поглиблення інтеграції українського ринку у світовий ринок цифрових технологій. Зазначене покладено в основу подальших наукових досліджень.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Дослідивши теоретичні засади інвестування на ринку FinTech вдалось поглибити окремі положення. Зокрема, доводиться, що фінансові технології являються складовим елементом інноваційної системи будь якої держави, і в той же час є фактором модернізації її фінансової системи. Пояснено нерозривність фінансових технологій, які самі по собі не здатні утворювати ринок, адже саме вони є результатом діяльності певних галузей, внаслідок роботи яких з'являються нові технології, які потім інтегруються у фінансові послуги. Відсутній єдиний підхід до сегментації ринку FinTech. В основу класифікації покладено відмінності бізнес-моделі сегменту, де використовуються фінансові технології. Запропоновано розгляд ринку FinTech в розрізі сегментів – цифрового банкінгу (DigitalBanking), ринок цифрового кредитування (LendTech), ринок цифрового страхування (InsurTech), ринок цифрового управління капіталом (WealthTech), ринок цифрових платіжних послуги (PayTech), ринок допоміжних сервісів. Ринок FinTech є своєрідним елементом фінансового ринку і перебуває із ним у синергічному взаємозв'язку.

Визначено, що цифрова трансформація фінансового ринку – процес глобальних змін, тому увагу приділено глобальним функціям ринку FinTech. До таких функцій належать: інноватизація, інформатизація, цифровізація, цифрова трансформація.

Переваги, які притаманні ринку FinTech обумовлюють зростання його інвестиційної привабливості. Проаналізовано загальні тенденції інвестиційної активності на ринку FinTech, що дало змогу виявити взаємозв'язок між економічною активністю в світі та активністю інвестування у фінансові технології. Встановлено, що найбільшу частку на ринку займає платіжний сегмент, інвестиційні платформи та технології кредитування. Проаналізовано структуру та специфіку діяльності найбільших фінтех-компаній світу, що дало змогу визначити ключові інвестиційні центри ринку FinTech.

Український ринок FinTech займає не велику частину світового ринку. Його обсяг приблизно складає 1 млрд.дол., що в порівнянні із світовими показниками є дуже мізерними. Цифровізація економіки, розбудова цифрової екосистеми є наслідком успішного функціонування ринку фінансових технологій в тому числі. Чимало чинників, що стримують інвестування на ринку FinTech в Україні. Серед яких низький рівень користування інтернетом, пов'язаний із цифровою грамотністю та обмеженим доступом. На тлі світових показників, де щоденне користування онлайн-додатками сягає кількох разів, в Україні 15% населення взагалі не користується інтернетом. Така ситуація стримує наявний інвестиційний потенціал ринку FinTech та вимагає подальшого наукового вивчення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ahmed Taha Al Ajlouni, Monir Suliaman Al – Hakim Financial Technology in Banking Industry: Challenges and Opportunities. *International Conference on Economics and Administrative Sciences*. 2018. URL: https://www.researchgate.net/publication/331898414_Financial_Technology_in_Banking_Industry_Challenges_and_Opportunities/download.
2. BCBS, B. C. o. B. S. (2017). Sound Practices: Implications of fintech developments for banks and bank supervisors. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d415.htm>.
3. Krylova O., Zamkovyi O. Integration of Ukraine into the world financial space under contemporary conditions of transformation and development trends of the global financial services market. *Економічний вісник*. 2021. 4. С. 126–132.
4. Вергелюк Ю. Ю. Потенціал використання блокчейн технологій на фінансовому ринку. *Економіка та суспільство*. 2022. № 38. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-15>.
5. Global Analysis of Investment in Fintech. *Pulse of Fintech H2'21* KPMG International (data provided by PitchBook), *as of 31 December 2021. URL: <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/xx/pdf/2022/02/pulse-of-fintech-h2-21.pdf>.
6. Overview of the fintech industry: stats, trends, and companies in the ecosystem market research report. URL: <https://www.insiderintelligence.com/insights/fintech-ecosystem-report/>.
7. Український каталог фінтех-компаній 2021. URL: <https://drive.google.com/file/d/1muA2397xKPsBQEM86Ws8fTame-3jplif/view>.
8. Користування інтернетом серед українців: результати телефонного опитування, проведеного 13-18 травня 2022 року. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1115&page=1>.

9. Наконечна О.С., Михайлик О.М. Fintech в банківському бізнесі: особливості розвитку та потенційні можливості. *Підприємництво та інновації*. 2022. №23. URL: <http://www.ei-journal.in.ua/index.php/journal/article/view/505/492>.
10. Global Skills Report. Coursera. URL: <http://surl.li/fykhy>.

REFERENCES:

1. Ahmed Taha Al Ajlouni, Monir Suliaman Al – Hakim Financial Technology in Banking Industry: Challenges and Opportunities. International Conference on Economics and Administrative Sciences. 2018. URL: https://www.researchgate.net/publication/331898414_Financial_Technology_in_Banking_Industry_Challenges_and_Opportunities/download.
2. BCBS, B. C. o. B. S. (2017). Sound Practices: Implications of fintech developments for banks and bank supervisors. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d415.htm>.
3. Krylova O., Zamkovi O. Integration of Ukraine into the world financial space under contemporary conditions of transformation and development trends of the global financial services market. *Ekonomichnyi visnyk*. 2021. 4. S. 126–132.
4. Verheliuk Yu. Yu. Potensial vykorystannia blokchein tekhnolohii na finansovomu rynku. *Ekonomika ta suspilstvo*. 2022. № 38. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-15>.
5. Global Analysis of Investment in Fintech. Pulse of Fintech H221 KPMG International (data provided by PitchBook), *as of 31 December 2021. URL: <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/xx/pdf/2022/02/pulse-of-fintech-h2-21.pdf>.
6. Overview of the fintech industry: stats, trends, and companies in the ecosystem market research report. URL: <https://www.insiderintelligence.com/insights/fintech-ecosystem-report/>.
7. Ukrainskyi kataloh fintekh-kompanii 2021. URL: <https://drive.google.com/file/d/1muA2397xKPsQEM86Ws8fTame-3jplif/view>.
8. Korystuvannya internetom sered ukraintsev: rezultaty telefonnoho opytuvannya, provedenoho 13-18 travnia 2022 roku. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1115&page=1>.
9. Nakonechna O.S., Mykhailyk O.M. Fintech v bankivskomu biznesi: osoblyvosti rozvytku ta potentsiini mozhlyvosti. *Pidpriemnytstvo ta innovatsii*. 2022. №23. URL: <http://www.ei-journal.in.ua/index.php/journal/article/view/505/492>.
10. Global Skills Report. Coursera. URL: <http://surl.li/fykhy>.

INVESTMENT IN THE FINTECH MARKET

VERHELIUK Yuliia
State Tax University

The rapid spread of digital technologies in all spheres of social life is capable of transforming them. Such a transformation improves the quality and availability of services that are provided with the help of digital technologies or contain such technology. The financial market around the world has become the center of integration of digital technologies, which contributed to the formation of a whole segment - the FinTech market. This market is actively developing, in particular due to active investment activity. This was the reason for scientific interest in this direction. The purpose of the article is to deepen the theoretical and practical aspects of investing in the FinTech market with the aim of identifying existing problems. The following tasks are solved in the article: supplementing the theoretical foundations of the functioning of the FinTech industry, which form the prerequisites for investment; assessment of basic investment trends in the FinTech market; identification of key problems (obstacles) of investing in the FinTech market of Ukraine. Approaches for identifying the FinTech market as a segment of the financial market that synergistically combines financial services and financial technologies have been reviewed and supplemented. The lack of a single approach to market segmentation necessitated their review and addition. The use of the approach is substantiated, where the division is based on sectors of the financial market in which financial technologies are integrated – digital banking (Digital Banking), the market of digital digital lending (LendTech), the market of digital insurance (InsurTech), the market of digital capital management (VnealthTech), the market digital payment services (PayTech), the market of auxiliary services. The article contains a description of trends in investment activity in the FinTech market of the world, highlighting the key centers of investment activity. Attention is paid to highlighting the key obstacles and restraining factors of investing in digital technologies in Ukraine, including the low level of digital inclusion and limited access to sources of financing investment activities. These obstacles are reflected in investment activity, the structure of financing and the development of segments of the Ukrainian FinTech market. Further scientific research is aimed at outlining the prospects for the development of the FinTech market, as well as studying the possibility of deepening the integration of the Ukrainian market into the global market of digital technologies.

Keywords: investment, investment activity, financial market, digital technologies, financial services, FinTech market.

СУТНІСТЬ І ЗМІСТ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА

ЗАЛУЦЬКА Христина¹, ПОМІРЧА Марта²

¹ Національний університет «Львівська політехніка»
<https://orcid.org/0000-0002-4342-4925>

² Національний університет «Львівська політехніка»

Зміна умов функціонування підприємств зумовлює необхідність внесення змін у структуру їх діяльності, особливості функціонування, пошуку шляхів, методів та способів формування конкурентних переваг і досягнення поставлених цілей. Відповідно, ефективний розвиток підприємства залежить від результативності його окремих функціональних складових. Оскільки, підвищення результативності окремо кожної із функціональних складових та формування довгострокових конкурентних переваг підприємства за рахунок їх збалансованого поєднання через вибір ефективних стратегій окремих функціональних елементів є основою стабільного стратегічного розвитку вітчизняних підприємств. В таких умовах, формування стратегії варто розпочинати із нижчих рівнів, тобто, виходячи із бачень безпосередніх виконавців окремих стратегічних заходів та тих, які володіють конкретними даними щодо наявних видів потенціалу підприємства. Отже, ключовими стають функціональні рівні управління на підприємстві і, відповідно, функціональні стратегії. Метою статті є уточнити сутність поняття функціональна стратегія підприємства відповідно особливостей функціонування сучасних підприємств. Для досягнення поставленої мети в статті використано наступні методи: узагальнення, абстрактно-логічний, індукції, дедукції, систематизації, формалізації. Досліджено сутність наявних у науковій літературі трактувань поняття «функціональна стратегія». Виділено і охарактеризовано особливості груп поданих трактувань за класифікаційною ознакою змістовної наповненості їх сутності. Обґрунтовано особливості формування стратегій сучасних підприємств, що сприяло конкретизації ролі функціональних стратегій в їх довгостроковому конкурентоспроможному розвитку. Уточнено зміст поняття «функціональна стратегія», враховуючи окреслені, за результатами дослідження, структурні складові змістовного наповнення даного поняття.

Ключові слова: функціональна стратегія; ключова ознака; змістовне наповнення; способи формування стратегій; відповідальні особи.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-8>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

В сучасних умовах розвитку (обмеження кола стейкхолдерів, втрата частини ринку споживачів, зменшення купівельної спроможності споживачів тощо) функціонування підприємств вимагає збалансованого нарощення окремих аспектів його діяльності для формування суттєвих довгострокових конкурентних переваг. Основою чого є необхідність чіткого розроблення комплексу функціональних стратегій спрямованих на підвищення недостатнього рівня одних функціональних можливостей підприємства за рахунок надлишкового чи достатнього рівня інших. Оскільки, функціональну стратегію розробляють на одному із основних рівнів управління підприємством, то її зміст і структура може змінюватися залежно обраного способу формування стратегії (зверху вниз чи знизу вгору), виду підприємства, форс-мажорних обставини, що вимагає уточнення сутності цього поняття під конкретні умови його використання.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

В науковій літературі існує значна кількість публікацій, що стосується змісту функціональних стратегій [1, 5, 9, 15, 18, 19], їх структури [2, 10, 12, 14, 20], визначення ключових видів функціональних стратегій серед інших [3, 4, 7, 8, 11, 13] тощо. Однак, із зміною умов функціонування підприємств відбувається їх доповнення, конкретизація, специфікація, що, відповідно, підтверджує актуальність дослідження.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є уточнення сутності поняття «функціональна стратегія» підприємства відповідно особливостей функціонування сучасних підприємств. Для досягнення цієї мети у роботі передбачено виконання комплексу взаємопов'язаних завдань:

- дослідити сутність наявних у науковій літературі трактувань поняття «функціональна стратегія»;
- згрупувати виділені поняття за певною ознакою, що дозволить окреслити ключові складові у їх змісті, які найповніше відображають сутність терміну «функціональна стратегія» для сучасних підприємств;
- окреслити основні особливості формування стратегій підприємств, що сприятимуть уточнення змісту поняття «функціональна стратегія»;

- подати уточнене поняття терміну «функціональна стратегія».

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Якщо розділити подані у науковій літературі [1, 2, 6-8, 11, 12, 14-19] поняття «функціональна стратегія» за ознакою змістовної наповненості їх сутності, то можна виокремити групи згідно яких її трактують як:

- Стратегію нижчих рівнів

Функціональні стратегії – це забезпечуючі стратегії, що визначають стратегічну орієнтацію функціональних напрямків – підсистем управління підприємством і забезпечують досягнення їх цілей, а також керованість процесом виконання корпоративної та конкурентної стратегій, приймаючи при цьому відчутну участь у їх розробці і коригуванні [17].

Функціональна стратегія - це стратегія, яка допомагає компанії визначити, як використовувати та керувати ресурсами та навичками найбільш ефективно у кожній із своїх сфер діяльності для досягнення встановлених цілей [19].

Функціональна стратегія - стратегія структурних та / або функціональних підрозділів підприємства, з визначеними операційними процесами та планами, що передбачають приріст доданої вартості [12].

Функціональна стратегія - це тип стратегії у «стратегічному наборі» підприємства, яка визначає стратегічну орієнтацію визначеної функціональної підсистеми управління виробництвом і забезпечує їй досягнення цілей, а також керованість процесів виконання загальної стратегії та виконання місії [18].

Функціональна стратегія - це стратегія для кожного функціонального напрямку діяльності диверсифікованої чи вузькоспеціалізованої компанії. Підприємство має використовувати стільки функціональних стратегій, скільки у нього основних напрямів діяльності: стратегія маркетингу, виробництва, фінансова стратегія, інноваційна стратегія, стратегія управління персоналом тощо. Вони надають конкретику, допомагають довести корпоративну і конкурентні стратегії до функціональних підрозділів господарської діяльності. Одночасно функціональні підрозділи мають значний вплив при формуванні корпоративної і конкурентних стратегій [8].

- Забезпечуючий елемент

Функціональна стратегія - це забезпечуючий елемент у загальному стратегічному наборі, що визначає спрямованість окремої функціональної підсистеми управління фірмою, що забезпечує досягнення цілей і виконання поставлених завдань [14].

Функціональна стратегія конкретизує деталі у загальному плані розвитку підприємства, визначаючи підходи, дії, методи щодо управління підрозділами [7, с. 57].

Функціональна стратегія - це своєрідний план виробництва, що містить необхідні заходи для підтримки конкурентної стратегії та досягнення виробничих цілей і місії підприємства [16].

Функціональні стратегії виступають складовими блоками базової стратегії підприємства [2].

Функціональна стратегія - це сукупність дій і підходів, необхідних для проведення стратегічних заходів бізнес-стратегії в межах певного підрозділу конкретної сфери бізнесу, або стратегічної одиниці бізнесу і бізнес-одиниці загалом [6].

- План управління

Функціональна стратегія - це план управління поточною і основною діяльністю окремого підрозділу або ключового функціонального напрямку усередині певної сфери бізнесу (НДДКР, виробництво, маркетинг, обслуговування клієнтів, розподіл, фінанси, кадри і т.д.). Наприклад, стратегія маркетингу компанії може являти собою управлінський план по захопленню частини ринку в будь-якому вигляді діяльності [15].

Роль функціональної стратегії полягає в конкретизації окремих деталей у корпоративній і діловій стратегії й у створенні управлінських орієнтирів для досягнення функціональних цілей фірми [11].

Функціональні стратегії - це заплановані дії для досягнення цілей, які розробляються для функціональних напрямів господарської діяльності організації на основі оцінювання її потенційних можливостей і прогнозування розвитку зовнішнього середовища та з урахуванням її галузевої та регіональної приналежності [1].

Функціональні стратегії - управлінський план дій окремого підрозділу, зайнятого конкретною сферою бізнесу [6].

Кожен із зазначених вище виділених групових напрямків відкривають зміст функціональної

стратегії із окремої сторони. Так, враховуючи особливості формування і структуру функціональної стратегії, вона є однією із складових основних стратегій підприємства (корпоративна, бізнес, функціональна, операційна). Окрім цього, її заходи спрямовані на забезпечення ефективної реалізації стратегій вищих рівнів з метою ефективного досягнення генеральних цілей розвитку підприємства. Проте, дані твердження актуальні при формуванні стратегії способом «згори донизу», розпочинаючи із верхніх рівнів стратегічної піраміди: корпоративна стратегія → бізнес стратегія → функціональні стратегії. Відповідно, основними є корпоративні і бізнес стратегії, функціональна ж являє собою стратегію нижчого рівня, що лише забезпечує ефективне виконання стратегічних заходів стратегій вищих рівнів з метою максимального досягнення поставлених генеральних цілей.

Однак, для підприємств, які функціонують в сучасних умовах розвитку (обмеженості ресурсів, втрата частини споживачі через військові дії на території країни, складність логістичних операцій тощо) ефективне функціонування можливе за рахунок поступового нарощення конкурентоспроможного потенціалу розвитку шляхом раціонального використання власних можливостей, що вимагає оптимального поєднання зусиль та ресурсів функціональних служб підприємства. Це вимагає необхідності формування стратегій із нижчих рівнів управління до вищих «знизу вгору»: функціональні стратегії → бізнес стратегія → корпоративна стратегія. В даному випадку, основними розробниками певних стратегічних заходів функціональної стратегії є її безпосередні виконавці, працівники різних функціональних служб, що також варто враховувати при уточненні змісту функціональної стратегії.

Підсумовуючи вищесказане під функціональними стратегіями варто розуміти заплановані дії щодо досягнення поставлених взаємообумовлюючих цілей в межах окремих функціональних підрозділів відповідно загальних та конкурентних стратегій підприємства або сформованого бачення окремих груп чи працівників, які безпосередньо приймають участь у процесі реалізації стратегії, залежно вибраного способу формування стратегії.

Отже, функціональні стратегії являють собою комплекс взаємопов'язаних стратегічних дій різних функціональних служб. Відповідно, специфіка їхнього розроблення полягає у необхідності формування різних видів функціональних стратегій взаємопов'язано у комплексі, що складає перспективу подальших досліджень.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Дослідивши сутність наявних у науковій літературі трактувань поняття «функціональна стратегія», визначено, що окремі із них мають спільні складові змістовного наповнення. Це зумовило необхідність розділити досліджені трактування поняття «функціональна стратегія» у певні групи за ознакою змістовної наповненості їх сутності, що дозволило окреслити ключові складові поняття окремо для кожної групи, які потрібно залишити в змісті даного терміну. Враховуючи особливості середовищ функціонування сучасних підприємств, обґрунтовано доцільність їх розроблення починаючи із нижчих рівнів, що зумовлено більшою обізнаністю керівників нижчої ланки управління з можливостями підприємства (що відповідно сприятиме їх оптимізації та раціональному нарощенню потенціалу розвитку підприємства). Враховуючи окреслені необхідні складові змістовного наповнення поняття функціональна стратегія, уточнено її зміст як заплановані дії щодо досягнення поставлених цілей в межах окремих функціональних підрозділів відповідно загальних та конкурентних стратегій підприємства або сформованого бачення окремих груп чи працівників, які безпосередньо приймають участь у процесі реалізації стратегії, залежно вибраного способу формування стратегії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрійчук І. В., Писків М. П. Оцінювання функціональних стратегій газотранспортних підприємств. *Економіка та управління підприємствами Науковий погляд: економіка та управління*. 2020. №2 (68). С. 79-85.
2. Григораш О. В. Функціональні стратегії управління економічним потенціалом торговельних підприємств. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2012. Вип. 3(2). С. 50-55. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsed_2012_3%282%29__10 (дата звернення: 15.01.2023).
3. Гречкосій В. В., Нікіфорова О. А. Розробка функціональної стратегії на сільськогосподарських підприємствах. *АГРОСВІТ*. 2014. № 2. С. 64-67.
4. Готь О. Я., Бондаренко С. М. Стратегія підприємства як чинник його

- конкурентоспроможності. *Ефективна економіка*. 2017. № 6. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5660> (дата звернення: 15.01.2023).
5. Жилина Н.Н., Баркалова С.В., Смирнов А.В. Стратегія підприємства: сутність, роль, функції. *Современные научные исследования и инновации*. 2013. № 10. URL: <http://web.snauka.ru/issues/2013/10/27730>. (дата звернення: 15.01.2023).
 6. Залуцька Х.Я. Стратегія підприємства: навчальний посібник. Львів : Видавництво «Растр-7». 2017. 258 с.
 7. Кубарева В.С. Сутність стратегічного управління підприємством. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Логістика. 2012. № 749. С. 55–60.
 8. Мозоленко М.С. Функціональні стратегії в загальноорганізаційному розвитку підприємства. *Підвищення ефективності діяльності підприємств харчової та переробної галузей АПК : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, 21-22 листопада 2013 р. : тези доповідей*. Київ, НУХТ, 2013. URL : http://library.nuft.edu.ua/inform/2013_Pidvyschennya_efektyvnosti_diyalnosti_pidpryyemstv.pdf (дата звернення: 10.01.2023).
 9. Мікловда В.П. Ефективність стратегічного управління підприємствами: сучасні проблеми та перспективи їх вирішення: монографія. Полтава : ПУЕТ, 2013. 218 с.
 10. Мірошник Р.О., Семін І.Є. Функціональні стратегії промислового підприємства з іноземним капіталом. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Логістика. 2014. № 811. С. 227–232.
 11. Маслак, О.О., Залуцька, Х.Я., Маслак, Т.О. Необхідність інформаційного забезпечення для стратегій розвитку підприємств та використання маркетингу в умовах глобалізації. Дніпро : Пороги. 2021. С.356-370.
 12. Методичні рекомендації щодо складання стратегічних планів підприємствами державного сектору. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKewjRtKaYtqv7AhVoj7kGHZOdA9o4ChAWegQIBxAB&url=https%3A%2F%2Fwww.me.gov.ua%2FDocuments%2FDownload%2F3Fid%3D3e1db9ca-68ce-4064-a3a7-d45d5a61d621&usq=AOvVaw3ag0VrwKvOjzjooNdXj_Za (дата звернення: 10.01.2023).
 13. Підлісний В.В. Класифікаційні аспекти стратегії управління підприємством. *Ефективна економіка*. 2013. №4.
 14. Поняття, види та роль функціональної стратегії в менеджменті. URL: <https://what.com.ua/fynkcionalna-strategiia-ce/>
 15. Поняття, сутність і види функціональних стратегій функціональні стратегії. <https://IAK.KOSHACHEK.COM/ARTICLES/PONJATTJA-SUTNIST-I-VIDI-FUNKCIONALNIH-STRATEGIJ.HTML> (дата звернення: 10.01.2023).
 16. Романюк Л.М. Теоретичні аспекти стратегічного управління підприємством та його персоналом. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2010. Вип. 17. С. 422–429. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntu_e_2010_17_66 (дата звернення: 15.01.2023).
 17. Сасенко М.Г. Стратегія підприємства. Тернопіль: "Економічна думка". 2006. 390 с.
 18. Сумець О. М. Стратегічний менеджмент : підручник. Харків : ХНУВС. 2021. 208 с.
 19. Функціональна стратегія. URL: <https://uk.economy-pedia.com/11039747-functional-strategy> (дата звернення: 10.01.2023).
 20. Функціональні стратегії інноваційного розвитку промислових підприємств : монографія / за наук. ред. В.В. Стадник. Хмельницький : ХНУ. 2016. 446 с.
 21. Кравчик Ю. В. Планування зовнішньоекономічної діяльності як фактор підвищення конкурентоспроможності підприємства на світовому ринку. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. – 2021. – № 4 – С. 78-83. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2021-296-4-12>

REFERENCES:

1. Andriichuk I. V., Pyskiv M. P. Otsiniuvannia funktsionalnykh stratehii hazotransportnykh pidpryyemstv. *Ekonomika ta upravlinnia pidpryyemstvamy Naukovyi pohliad: ekonomika ta upravlinnia*. 2020. №2 (68). S. 79-85.
2. Hryhorash O. V. Funktsionalni stratehii upravlinnia ekonomichnym potentsialom torhovelnykh pidpryyemstv. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen*. 2012. Vyp. 3(2). S. 50-55. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsed_2012_3%282%29__10 (data zvernennia: 15.01.2023).

3. Hrechkosii V. V., Nikiforova O. A. Rozrobka funkcionalnoi stratehii na silskohospodarskykh pidpriumstvakh. AHROSVIT. 2014. № 2. S. 64-67.
4. Hot O. Ya., Bondarenko S. M. Stratehiia pidpriumstva yak chynnyk yoho konkurentospromozhnosti. Efektyvna ekonomika. 2017. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5660> (data zvernennia: 15.01.2023).
5. Zhylyna N.N., Barkalova S.V., Smyrnov A.V. Stratehiia predpriatya: sushchnost, rol, funktsyy. Sovremennye nauchnye yssledovaniya y ynovatsyy. 2013. № 10. URL: <http://web.snauka.ru/issues/2013/10/27730>. (data zvernennia: 15.01.2023).
6. Zalutska Kh.Ia. Stratehiia pidpriumstva: navchalnyi posibnyk. Lviv : Vydavnytstvo «Rastr-7». 2017. 258 s.
7. Kubareva V.S. Sutnist stratehichnoho upravlinnia pidpriumstvom. Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnik». Lohistyka. 2012. № 749. S. 55-60.
8. Mozolenko M.S. Funktsionalni stratehii v zahalnoorhanizatsiinomu rozvytku pidpriumstva. Pidvyshchennia efektyvnosti diialnosti pidpriumstv kharchovoi ta pererobnoi haluzei APK : materialy II Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii, 21-22 lystopada 2013 r. : tezy dopovidei. Kyiv, NUKhT, 2013. URL : http://library.nuft.edu.ua/inform/2013_Pidvyshchennia_efektyvnosti_diialnosti_pidpriumstv.pdf (data zvernennia: 10.01.2023).
9. Miklova V.P. Efektyvnist stratehichnoho upravlinnia pidpriumstvom: suchasni problemy ta perspektyvy yikh vyrishennia: monohrafiia. Poltava : PUET, 2013. 218 s.
10. Miroshnyk R.O., Semin I.Ie. Funktsionalni stratehii promyslovoho pidpriumstva z inozemnym kapitalom. Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnik». Lohistyka. 2014. № 811. S. 227-232.
11. Maslak, O.O., Zalutska, Kh.Ia., Maslak, T.O. Neobkhdnist informatsiinoho zabezpechennia dlia stratehii rozvytku pidpriumstv ta vykorystannia marketynhu v umovakh hlobalizatsii. Dnipro : Porohy. 2021. S.356-370.
12. Metodichni rekomendatsii shchodo skladannia stratehichnykh planiv pidpriumstvom derzhavnogo sektoru. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjRtKaYtqv7AhVoj7kGHZOdaA9o4ChAWegQIBxAB&url=https%3A%2F%2Fwww.me.gov.ua%2FDocuments%2FDownload%3Fid%3D3e1db9ca-68ce-4064-a3a7-d45d5a61d621&usg=AOvVaw3ag0VrwKvOjzooNdXj_Za (data zvernennia: 10.01.2023).
13. Pidlisnyi V.V. Klasyfikatsiini aspekty stratehii upravlinnia pidpriumstvom. Efektyvna ekonomika. 2013. №4.
14. Poniattia, vydy ta rol funktsionalnoi stratehii v menedzhmenti. URL: <https://what.com.ua/funkcionalna-strategiia-ce/>
15. Poniattia, sutnist i vydy funktsionalnykh stratehii funktsionalni stratehii. <https://JAK.KOSHACHEK.COM/ARTICLES/PONJATTJA-SUTNIST-I-VIDI-FUNKCIONALNIH-STRATEGIJ.HTML> (data zvernennia: 10.01.2023).
16. Romaniuk L.M. Teoretychni aspekty stratehichnoho upravlinnia pidpriumstvom ta yoho personalom. Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky. 2010. Vyp. 17. S. 422-429. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntu_e_2010_17_66 (data zvernennia: 15.01.2023).
17. Saienko M.H. Stratehiia pidpriumstva. Ternopil: "Ekonomichna dumka". 2006. 390 s.
18. Sumets O. M. Stratehichnyi menedzhment : pidruchnyk. Kharkiv : KhNUVS. 2021. 208 s.
19. Funktsionalna stratehiia. URL: <https://uk.economy-pedia.com/11039747-functional-strategy> (data zvernennia: 10.01.2023).
20. Funktsionalni stratehii innovatsiinoho rozvytku promyslovykh pidpriumstv : monohrafiia / za nauk. red. V.V. Stadnyk. Khmelnytskyi : KhNU. 2016. 446 s.
21. Kravchuk Yu. (2021) Planning of foreign economic activity as a factor of increasing the competitiveness of the enterprise in the world market. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*, 4 (296) 78-83 [in Ukrainian] <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2021-296-4-12>

THE ESSENCE AND CONTENT OF THE FUNCTIONAL STRATEGY OF THE ENTERPRISE

ZALUTSKA Khrystyna, POMIRCHA Marta
Lviv Polytechnic National University

Changes in the operating environment of enterprises necessitate changes in the structure of their activities, peculiarities of their functioning, search for ways, methods and means of forming competitive advantages and achieving their goals. Accordingly, the effective development of an enterprise depends on the efficiency of its individual functional components. It is the increase in the efficiency of each of the functional components separately and the formation of long-term competitive advantages of the enterprise through their balanced combination by choosing effective strategies for individual functional elements that is the basis for the stable strategic development of domestic enterprises. In such circumstances, strategy formation should start from the lower levels, i.e., based on the visions of the direct executors of certain strategic measures and those who have specific data on the existing types of enterprise potential. Thus, functional levels of management at an enterprise and, accordingly, functional strategies become key. The purpose of the article is to clarify the essence of the concept of functional strategy of an enterprise in accordance with the peculiarities of functioning of modern enterprises. To achieve this goal, the research in the article is carried out using the following methods: generalization, abstract and logical, induction, deduction, systematization, and formalization. The essence of the interpretations of the concept of "functional strategy" available in the scientific literature is studied. The peculiarities of the groups of the presented interpretations are allocated and characterized according to the classification feature of the content of their essence. The peculiarities of formation of strategies of modern enterprises are substantiated, which contributed to the specification of the role of functional strategies in their long-term competitive development. The content of the concept of "functional strategy" is clarified.

Keywords: functional strategy; key feature; content; ways of forming a strategy; responsible persons.

УДК 338.2

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ ЯК СКЛАДОВА «ЗЕЛЕНОГО» ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

БІЛОКІННА Ілона

Вінницький національний аграрний університет

<https://orcid.org/0000-0001-5816-1067>e-mail: i.bilokinna@gmail.com

У статті визначено сутність органів місцевого самоврядування, принципи їх діяльності, важливість реформи децентралізації. Зазначено ключові напрями Європейського зеленого курсу, необхідність саме у «зеленій» відбудові країни та формуванні «зеленої» економіки. Проаналізовано виконання планових показників бюджетів громад, що постраждали під час воєнних дій. Досліджено ключові орієнтири відновлення регіонів та громад. Описано важливе значення органів місцевого самоврядування у «зеленому» післявоєнному відновленні, оскільки проекти відновлення будуть локалізовані по регіонах і підтримані окремими міжнародними партнерами. Зазначено недоліки у сфері місцевого самоврядування та публічної адміністрації станом на початок 2022 року. Описано стратегічне бачення, яке допоможе досягти більшої автономії та стійкості на місцевому рівні.

Ключові слова: міське самоврядування, європейський зелений курс, «зелена» економіка, «зелене» відновлення, громада.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-9>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Незважаючи на те, що воєнній дії поки ще тривають, на міжнародному, державному та місцевому рівнях активно працюють над планом відновлення України у післявоєнний час. Значна увага приділяється органам місцевого самоврядування, оскільки саме вони будуть активно працювати із міжнародними партнерами та є частиною моделі післявоєнного відновлення нашої держави. Відповідно до сучасних викликів пов'язаних зі зміною клімату та міжнародних зобов'язань, які Україна взяла на себе у довоєнний час, країні потрібно слідувати шляхом Європейського зеленого курсу та розвивати «зелену» економіку, що є основою «зеленої» моделі післявоєнного відновлення.

Війна може йти довго і відновлення може тривати десятки років, адже в Україні є руйнування на сотні мільярдів доларів. Водночас, найефективнішим є відновлення за прозорими інклюзивними підходами та побудова сталих інституцій, в тому числі на місцевому рівні, і є шляхом до ефективного суспільства. Безумовно є місце у процесі відновлення і для територіальних громад, адже саме міське самоврядування знаходиться найближче до людей, розуміє їх потреби. Саме на цьому рівні помітний найбільший результат змін.

У статті 21 Декларації з прав людини зазначено, що кожна людина має право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників. Таким чином органи місцевого самоврядування є одним із найшвидших засобів комунікації влади з народом. Це є досить важливим, оскільки завдань стоїть багато, які потрібно вирішити за-для становлення «зеленої» економіки відповідно до Європейського зеленого курсу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми сталого розвитку, «зеленої» економіки досліджували такі вітчизняні науковці як Калетнік Г. М. [19], Гончарук І. В. [15], Ємчик Т. В. [18], Лутковська С. М., Шпикуляк О. Г. [19], Томашук І. В. [22], Хаєцька О. П. [22], Вовк В. Ю. [15], Чирнихівська А. В. [13], Новак У. П. [20] та інші. Тема повоєнного відновлення економіки України висвітлена у працях Лупенка Ю.О., Маліка М. Й., Шпикуляка О.Г. [24] тощо. Проблеми місцевого самоврядування описані такими науковцями, як Потапенко В. Г., Баранник В. О., Бахур Н. В. [4] та ін. Проте місце самоврядування як частина післявоєнного відновлення поки ще розглянута недостатньо, тому потребує подальших досліджень.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Основною ціллю даної статті є визначення місцевого самоврядування як складової «зеленого» повоєнного відновлення України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Згідно Закону України про міське самоврядування: «міське самоврядування в Україні - це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади - жителів села чи

добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста - самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України» [16].

Місцеве самоврядування в Україні здійснюється на принципах:

- народовладдя;
- законності;
- гласності;
- колегіальності;
- поєднання місцевих і державних інтересів;
- виборності;
- правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності в межах повноважень, визначених цим та іншими законами;
- підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб;
- державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування;
- судового захисту прав місцевого самоврядування [16].

Місцеве самоврядування – це коли мешканці в містах, селах, селищах самі господарюють у себе вдома. Люди обирають місцеві ради та їх голів. Їх і вповноважують вирішувати більшість важливих питань.

Органи місцевого самоврядування відповідають за шкільну і дошкільну освіту, охорону здоров'я первинного рівня (поліклініки, фапи), заклади культури, благоустрій – освітлення вулиць, стан доріг, прибирання, громадський порядок і багато інших, важливих повсякденних питань [17].

Незважаючи на важкий 2022 рік, багато громад змогли на належному рівні виконувати свої обов'язки та зробили максимум для гідного функціонування. Прикладом є громади Дніпропетровської області. З 86 громад регіону сім визнано постраждалими від російської агресії: це Широківська, Зеленодольська, Великомихайлівська, Маломихайлівська, Межівська, Новопавлівська та Покровська громади. Їх офіційно внесли до списку Мінреінтеграції, що означає: мешканці цих територій, чиє житло ушкоджено внаслідок обстрілів і які вже виїхали чи планують виїхати з території громади, зможуть отримати статус ВПО та оформити відповідні виплати. Попри розташування в зоні бойових дій, планові показники виконано в п'яти таких громадах, і лише в Маломихайлівській сільській громаді рівень виконання плану є нижчим за середній показник по області [4] (рис. 1).

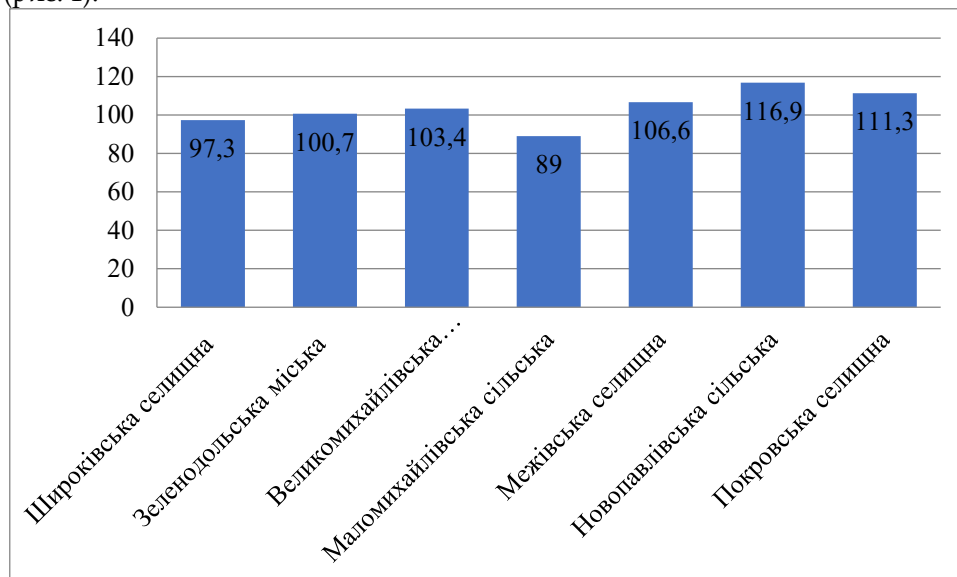

Рис. 1. Виконання планових показників (%) бюджетів громад Дніпропетровської області, що визнано постраждалими від російської агресії

Джерело: сформовано автором на основі [4]

Європейський зелений курс є дорожньою картою заходів, які перетворюють Євросоюз на ефективну, стійку та конкурентоспроможну економіку, визначають засоби перетворення Європи на перший у світі кліматично нейтральний континент до 2050 року, стимулюючи розвиток економіки, покращення здоров'я та якості життя людей, а також трансформують кліматичні та екологічні

виклики на можливості у всіх сферах та політиках ЄС, гарантуючи справедливий та інклюзивний характер зеленого переходу.

Зелений курс був офіційно представлений Президентом ЄК Урсулою фон дер Лєєн в Європарламенті 11 грудня 2019 року.

Ключовими напрямками ЄЗК є чиста енергія, кліматична дія, будівництво та реновація, стійка промисловість, стійка мобільність, зменшення забруднення довкілля, біорозмаїття, стійка аграрна політика (Стратегія «Від лану до столу»).

У 2020 році в Україні розпочалися внутрішні дискусії з бізнес-колами щодо Європейського зеленого курсу (ЄЗК).

На тлі економічної та коронавірусної кризи саме Європейський зелений курс є об'єднуючим елементом, який підвищить стійкість вразливого світу. ЄЗК стосується не стільки кліматичної політики, скільки зеленої концепції модернізації економіки та економічного зростання для забезпечення життя людини у гармонії з планетою та її ресурсами.

ЄЗК створює як виклики, так і можливості для українського та європейського бізнесу. З огляду на широке коло напрямів, охоплених курсом, він матиме суттєвий вплив на нашу торгівлю та економічну співпрацю з ЄС.

Погоджуємось із думкою Гончарук І. та Вовк Ю., які вважають, що щоб досягти кінцевої мети – створення соціально справедливого і екологічно безпечного простору необхідно раціонально використовувати ресурси, що обмежить споживання і скоротить викиди, зберігши їх в межах допустимих планетарних меж [15].

Реалізація принципів та цілей Європейського зеленого курсу (ЄЗК) в Україні протягом 2022 року відзначалась значними труднощами, пов'язаними із повномасштабним російським військовим вторгненням. Так само російська війна проти України та економічна агресія проти країн ЄС зумовила перегляд багатьох політик та заходів, пов'язаних із ЄЗК у самому Євросоюзі, що впливало на процеси в Україні. Попри всі труднощі, реалізація підходів ЄЗК залишалась серед пріоритетів українського уряду і парламенту впродовж року, а набуття Україною статусу країни-кандидата в ЄС створило додаткові підстави для збереження цієї пріоритетності.

Загальними тенденціями 2022 року є:

- Уповільнення реформи енергетичних ринків та введення тимчасових механізмів для підвищення безпеки постачання і захисту споживачів в умовах війни, що частково узгоджувалось із практиками в ЄС;

- Оновлення деяких секторальних документів стратегічного планування в сфері енергетики (наприклад, Концепція запровадження та розвитку ринку «зелених» облігацій, Концепція впровадження «розумних мереж»);

- Продовження законодавчої роботи з імплементації відповідних актів законодавства ЄС, яка водночас зберігає недоліки, пов'язані з закритістю процесу прийняття рішень і браком достатньої експертизи нормативних актів на відповідність нормам ЄС;

- Продовження активної кліматичної дипломатії та водночас суттєве сповільнення темпу внутрішніх реформ у сфері кліматичної політики та охорони довкілля;

- Отримання Україною доступу до окремих фінансових інструментів ЄС (наприклад, LIFE), зокрема пов'язаних зі сферами ЄЗК;

- Початок планування повоєнного відновлення України, де відзначено пріоритет підходів ЄЗК та в цілому набуття членства в ЄС [1].

За даними опитування ЄБА, нестабільність електропостачання, викликана російськими атаками, не призвела до масових зупинок виробництва. 66% компаній змінили графік роботи, 40% – зменшили обсяги виробництва/надання послуг, 12% – закрили частину відділень. Ще по 9% призупинили роботу. Тільки 1% повністю зупинили роботу, а на 18% компаній відключення електроенергії взагалі або майже не вплинули. 72% опитаних стверджують, що тривалий блекаут не зможе змусити їх вийти з українського ринку [2].

Поряд із ситуаційними рішеннями, довгостроковим рішенням запобігання системним аваріям є збалансована комбінація інвестицій у модернізацію мереж, впровадження заходів енергоефективності та збільшення частки ВДЕ у загальній генерації. В українських реаліях це буде доволі складно реалізувати, зокрема через значну втрату або недоступність існуючих потужностей сектору ВДЕ. В той же час, децентралізована ВДЕ-генерація є реальним, хоч і коштовним, рішенням. Заходи з енергоефективності також мають низку проблем у фінансуванні. Також війна негативно впливає на ситуацію із державним боргом та спроможністю уряду фінансувати такі видатки. Відтак,

потрібно шукати шляхи, які дозволять «трансформувати» частину українського боргу в заходи сталого розвитку й «зеленої» відбудови [2].

9 липня 2022 р. Верховна Рада України в другому читанні ухвалила законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій» (№ 5323).

Значну увагу в документі приділено процесу відновлення регіонів і територій. З цією метою запроваджено План відновлення та розвитку регіонів – комплексний документ для відбудови й розвитку регіонів і громад. Його реалізація дасть змогу пришвидшити відновлення об'єктів критичної та соціальної інфраструктури, житлового й громадського призначення, а також забезпечить повернення внутрішньо переміщених осіб. Нові позиції містять:

- запровадження трирівневої ефективної та прозорої системи стратегічного планування: державна стратегія – регіональні стратегії – стратегії громад;
- визначення чотирьох функціональних типів територій для відновлення й стимулювання розвитку регіонів: території відновлення; полюси економічного зростання; території з особливими умовами для розвитку; території сталого розвитку;
- закріплення за агенціями регіонального розвитку статусу повноправних учасників формування та реалізації державної регіональної політики, розширення переліку їх співзасновників, надання права агенціям здійснювати платні послуги;
- створення єдиної геоінформаційної системи, на основі якої в онлайнрежимі здійснюватимуть моніторинг та оцінку відновлення й розвитку кожної громади й регіону;
- визначення державного фонду регіонального розвитку основним фінансовим інструментом реалізації державної регіональної політики, а фонду відновлення та розвитку – основним джерелом відбудови України. На цілі відновлення також спрямовано внесення змін до Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану, якими розширено перелік видатків бюджетів в умовах воєнного стану. Відтак органи місцевого самоврядування зможуть ухвалювати потрібні управлінські рішення щодо розв'язання першочергових потреб громад. Зокрема, щодо фінансування заходів з благоустрою населених пунктів, забезпечення безперервної роботи об'єктів критичної інформаційної інфраструктури, національних електронних інформаційних ресурсів і державних інформаційно-комунікаційних систем. Змінами розширено перелік видатків, за якими відкриття асигнувань із загального фонду державного бюджету здійснюють у першочерговому порядку, а також уточнено та розширено перелік видатків другої черги, за якими здійснюють платежі за дорученнями клієнтів з урахуванням ресурсної забезпеченості єдиного казначейського рахунку [4].

Процес відновлення України має орієнтуватися на вдосконалення міського планування, ґрунтоване на принципах сталого розвитку. Ключовими орієнтирами відновлення регіонів та громад мають бути такі.

- Створення безбар'єрного простору. Кожна людина має право вести активний спосіб життя за будь-яких обставин та не бути ізольованою від суспільства. Інклюзивність передбачає: інтеграцію осіб маломобільних / літніх / з дітьми, а також дітей і молоді та інших вразливих соціальних груп населення; усунення дискримінації щодо них; однаковий доступ до соціальних благ та забезпечення прав людини.

- Розвиток сталої мобільності. Передбачено обладнати: смуги громадського транспорту для всіх транспортних магістралей; зони для пішоходів для 100 % магістральних доріг, а для велосипедистів – мінімум 50 %. Передбачено сприяти пріоритетному використанню 55 громадського транспорту замість приватних автомобілів, що уможливить скорочення викидів забруднювальних речовин в атмосферне повітря.

- Дотримання компактності та багатофункціональності в містоплануванні. Змішане використання територій, притаманне багатьом європейським містам, може стати новим пріоритетом під час відновлення зруйнованих міст, а також будівництва нового житла для ВПО. Створення багатофункціональних міських просторів, що поєднують активності різного роду (житло, робота, закупи, відпочинок), дають змогу забезпечити гідні умови життя, соціальні потреби, а також істотно зменшити потреби використовувати транспорт.

- Перехід на зелену енергетику. Під час відбудови зруйнованих населених пунктів треба: планувати інфраструктуру міста з огляду на місцеві джерела енергії (скидне тепло, ВЕС, СЕС, біомаса тощо); намагатися максимально диверсифікувати джерела генерації; скоротити відстані від місця генерації енергії до споживача. Збільшення частки відновлюваних джерел енергії в

енергобалансі міста, а також заходи з енергоощадження дадуть змогу підвищити енергонезалежність громад та пришвидшити досягнення національних кліматичних цілей.

- Розв'язання проблем озеленення міст та пріоритетність природоорієнтованих рішень. Програми комплексного озеленення міст варто розпрацьовувати паралельно з планами відбудови території, що постраждали внаслідок військових дій.

- Розбудова системи моніторингу якості повітря та запобігання його забрудненню. До початку війни забруднення повітря в Україні було причиною найбільшої кількості передчасних смертей серед усіх країн Європи. Саме тому в проєктах відбудови міст та регіонів треба закладати кошти на закупівлю та обслуговування нових автоматизованих стаціонарних постів моніторингу якості повітря. Також за потреби переглянути та внести зміни до Програм державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря зон та агломерацій.

- Розвиток більш адаптивних, сталих і децентралізованих агропродовольчих систем у спосіб: надання пріоритету локальним продовольчим системам; диверсифікації малих та середніх агропідприємств, фермерських господарств та їх кооперації; розвитку сільських територій; зосередження загального напрямку агровиробництва на сталих та кліматично дружніх рішеннях [4].

Зелена економіка це набір виробничих процесів (промисловість, торгівля, сільське господарство та сфера послуг), що застосовуються в певному місці (країна, місто, компанія, громада тощо), які можуть призвести до сталого розвитку як з екологічної, так і з соціальної точки зору. Його значення в суспільстві зростає, оскільки ми повинні дбати про навколишнє середовище, але не піддавати ризику світову економіку [11].

Т. Ємчик (Гончарук) зазначає, що для того щоб покращити рівень життя суспільства, зменшити навантаження на навколишнє середовище, вирішити соціальні, кліматичні, фінансові та паливні проблеми, необхідно знайти кардинально нову концепцію, яка б стала базою для подальшого сталого розвитку. У контексті вирішення зазначених проблем важливим аспектом розбудови сучасних суспільно-економічних формацій наукою визнана концепція «зеленої економіки» [18].

ЮНЕП визначила, що «зелена економіка» – це економіка, яка спрямована на зростання добробуту населення, ефективно використовує природні ресурси і одночасно зменшує екологічні ризики [12].

Основними принципами «зеленої» економіки є:

- рівність та справедливість у рамках одного покоління й між поколіннями;
- відповідність принципам сталого розвитку;
- принцип обережності стосовно соціальних наслідків і впливу на навколишнє природне середовище;

– розуміння високої цінності природного й соціального капіталу, наприклад за рахунок інтерналізації зовнішніх екологічних витрат, «зеленого» обліку, оцінки витрат за період усього життєвого циклу й поліпшення управління;

– ефективність використання ресурсів, стале виробництво й споживання;

– необхідність відповідати макроекономічним цілям за рахунок створення «зелених» робочих місць, підвищення рівня конкуренції й зростання в основних галузях [13].

Концепція «зеленої» економіки здатна подолати ті проблеми екологічного, фінансового, психологічного та соціального характеру, які присутні на сьогодні. «Зелена економіка» – це економіка, яка забезпечує благополуччя усіх верств населення, з мінімальними ризиками для навколишнього середовища. Економіка в якій люди цінують усі ресурси, які є на планеті, бережно до них ставляться для того, щоб наші нащадки мали гарний приклад та змогу безпечно існувати на цій планеті [19].

Зарубіжні науковці виділяють чимало ринкових механізмів та економічних інструментів для переходу на засади «зеленої» економіки, зокрема:

- 1) державні та приватні інвестиції у «зелене виробництво»;
- 2) обмін технологіями між країнами;
- 3) політика державних закупівель, яка стимулює виробництво екологічно чистої продукції;
- 4) цільова державна підтримка досліджень і розробок, пов'язаних зі створенням екологічно чистих технологій;

5) податково-бюджетні реформи – розробка та впровадження відповідних екологічних податків за принципом «забруднення платить»;

6) запровадження субсидій на екологічно чисте виробництво та відповідне скасування на ресурсномісткі виробництва;

- 7) усунення торгових бар'єрів для екологічно чистої продукції [20].

Війна завдала значних збитків нашій державі та стала випробуванням для місцевого самоврядування України, але й започаткувала також цілу низку важливих позитивних змін стратегічного характеру. Передусім це стосується істотного підвищення ефективності взаємодії між органами державної влади, керівництвом ТГ та представниками громадських і волонтерських організацій. Громади своєю спільною роботою не тільки зміцнюють власний потенціал, але й відіграють важливу роль у зміцненні економічного потенціалу країни [4].

Органи місцевого самоврядування будуть брати активну участь у післявоєнному відновленні, оскільки згідно з Планом відновлення України, представленим Національною радою з відновлення від наслідків війни у липні 2022 року, проекти відновлення будуть локалізовані по регіонам і підтримані окремими міжнародними партнерами. Це значить, що очікується тісна співпраця органів місцевого самоврядування з представниками міжнародних партнерів і саме від перших залежить наскільки правильно будуть поставлені цілі та ефективно – реалізовані поставлені завдання.

Завдяки місцевому самоврядуванню демократія перетворюється на справжнє народовладдя, тільки з легалізацією і зростанням прав територіальних громад більш конкретного змісту набувають політичні і соціально-економічні права громадян, стійкою та стабільною стає сама держава [8].

Станом на початок 2022 року, у сфері місцевого самоврядування та публічної адміністрації загалом все ще були недоліки, зокрема щодо

- розподілу повноважень;
- відповідальності та ресурсів між виборними органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади;
- адміністративного нагляду для забезпечення законності місцевих актів;
- служби в органах місцевого самоврядування;
- статусу та відповідальності місцевих виборних представників/-ць тощо.

Окрім того, війна принесла нові серйозні виклики. 13 мільйонів осіб були вимушені покинути свої домівки, з них майже 8 мільйонів виїхали з України.

За різними оцінками, понад 1500 компаній подали заявки на урядову програму переміщення, з них 510 вже перенесли своє виробництво на захід із постраждалих від війни регіонів.

Цього року ВВП знизиться на 45%, а надходження з основних місцевих власних джерел (плата за землю, рента за землю тощо) зменшуються на 38%. Як наслідок, місцеві бюджети змінили свою структуру, стаючи більш залежними від трансфертів з центрального бюджету.

У деяких громадах важко скликати засідання місцевих рад через відсутність депутатів/-ок, а відносини між виборними органами влади та військовою адміністрацією, які у більшості випадків налагодили співпрацю, є новою реальністю, за якою необхідно уважно стежити.

Відтік компаній і людей працездатного віку призвів до того, що громади в середньому стали ще "старішими", більш залежними від соціальної підтримки та зі зменшеною дохідною частиною місцевих бюджетів, яка може становити до мінус 90% в частині доходів від компаній, які все ще діють, і до мінус 50% у частині місцевих доходів у порівнянні з довоєнним рівнем.

Проте, беручи до уваги позитивний вплив децентралізації на підвищення спроможності місцевих громад, українська влада підтвердила свою рішучість продовжити реформу з оновлення адміністративно-територіального устрою і водночас усувати ті недоліки, які лишались невирішеними на початку 2022 року.

Саме тому питання місцевого самоврядування включено до проекту Плану відновлення, розробленого Національною радою з відновлення України від наслідків війни [9].

Загальні рекомендації для органів влади в Україні, які зазначені в Річному моніторинговому звіті «Україна та Європейський зелений курс» такі:

- Продовжувати роботу над Планом повоєнного відновлення України, який повинен базуватися саме на зеленому відновленні як загальній візії. План повинен враховувати поточні перешкоди для реформування відповідних сфер та виробити основні підходи для їх подолання. Відповідні зміни до документів стратегічного планування України у сферах, пов'язаних з ЄЗК, також необхідні для вироблення системного підходу у плануванні та уникнення суперечностей.

- Забезпечити всебічне залучення експертного середовища та громадськості до процесу прийняття рішень та розроблення нормативно-правових актів. Зокрема, повинна бути налагоджена практика вчасного повідомлення громадськості про розроблення проектів НПА, проведення широких обговорень та фіксування усіх пропозицій, обґрунтування щодо їх прийняття, часткового прийняття або відхилення.

- Налагодити повноцінну експертизу проєктів НПА щодо відповідності *acquis* ЄС. Така експертиза повинна не лише формально оцінювати відповідність законодавству ЄС, а й враховувати реальну подальшу імплементацію вимог *acquis* у систему законодавства України та додаткові кроки необхідні для цього, включно із змінами в інші законодавчі акти.

- Активно відстежувати зміни у законодавстві та політиках ЄС, брати участь у дискусіях та проводити підготовчу роботу із впровадження цих змін в Україні. Для цього доцільним є налагодження ефективного обміну інформацією та діалогу з інституціями ЄС, використовуючи статус країни-кандидата.

- Відстоювати можливі винятки від загальних вимог законодавства ЄС для України у випадках, коли це обумовлено військовими діями на території України та наслідками російської агресії. Водночас, такі винятки не повинні скасовувати загальні довгострокові цілі ЄС.

- Сприяти використанню інструментів фінансування ЄС для відбудови та трансформації міст України. Для цього потрібна системна підтримка підвищення спроможності самих міст до відбудови, розвитку та зеленої трансформації, надання їм чітких механізмів отримання коштів.

Для інституцій ЄС:

- Впевнитися в ефективному та інклюзивному процесі залучення громадськості до діяльності платформи повоєнного відновлення України, а також забезпечити участь громадськості та експертного середовища у процесі переговорів про вступ України до ЄС, зокрема підготовці переговорних позицій та “дорожніх карт” необхідних реформ у рамках відповідних глав *acquis* ЄС.

- Сприяти реформі державної служби в Україні, зокрема підтримуючи спроможність органів влади у питаннях європейської інтеграції та імплементації вимог європейського законодавства в рамках міжнародних зобов’язань України.

- Проводити активну роз’яснювальну роботу щодо можливостей долучення до програм та інструментів фінансування ЄС для потенційних заявників з України, а також розширювати можливості фінансування, зокрема в рамках інструментів, які призначені для країн-кандидатів на вступ до ЄС. Зелене відновлення економіки України потребуватиме як використання існуючих, так і розробки нових програм підтримки (у координації з іншими країнами-партнерами і донорами).

- Включати стейкхолдерів з України (не лише від органів влади, але і від громадськості) до дискусій щодо політик ЄС у сферах ЄЗК, обговорення законодавчих змін, а також змін у політиках ЄС, які матимуть вплив на Україну.

- Створити умови для залучення українських міст до існуючих інструментів ЄЗК, таких як Новий європейський Баугауз, Європейський кліматичний пакт, Угода зелених міст [4].

Центр експертизи доброго врядування Ради Європи в рамках програми “Децентралізація і реформа публічної адміністрації в Україні” підготував рекомендації щодо відновлення місцевого самоврядування [10].

Запропонований План має чотири основні цілі:

1. оновити адміністративно-територіальний устрій;
2. закріпити розподіл повноважень між органами місцевого самоврядування на всіх рівнях, а також з місцевими органами виконавчої влади;
3. запровадити дієву та гнучку систему підготовки та просування працівників/-ць органів місцевого самоврядування і таким чином сформувавши привабливі та сприятливі умови роботи на публічній службі;
4. удосконалити виборчу систему місцевих виборів.

Загалом це стратегічне бачення, розраховане на десятиліття вперед, допоможе досягти більшої автономії та стійкості на місцевому рівні. Водночас під час аналізу було напрацьовано низку рекомендацій.

Так, пропонується низка додаткових невідкладних заходів, необхідних для пом’якшення проблем, які виникли внаслідок зміни чисельності населення та економічної структури громад.

Деякі з цих заходів можуть бути реалізовані шляхом доопрацювання чинного законодавства щодо компенсацій для ВПО та компаній із постраждалих територій. При цьому варто зробити більш гнучким законодавство щодо компенсацій та підтримки ВПО, враховуючи різні ситуації, що виникли за останні чотири місяці. Позаяк мешканці/-ки громад, які перебували в окупації або військовій блокаді, а потім були звільнені/деблоковані, хоча і не були де-юре переміщені, у багатьох випадках зазнали такого рівня знищення майна та джерел доходу, який порівнюваний зі станом ВПО.

З іншого боку, муніципалітетам із не постраждалих територій, але які приймають ВПО у школах та інших закладах, варто допомогти впоратися з ситуацією. Також важливо стимулювати

економічну активність для створення робочих місць для цих категорій населення.

База власних ресурсів громад, і насамперед місцева податкова база, яка сильно постраждала від війни, має бути максимально захищеною.

Якщо будуть створені економічні стимули для бізнесу в постраждалих районах, зокрема у вигляді зон без оподаткування або загального зниження податків, це не повинно відбуватися за рахунок місцевих бюджетів, оскільки муніципалітети мають менше фіскальних і монетарних інструментів, ніж уряд, щоб долати негативні наслідки економічних спадів.

Також тимчасові заходи ре-централізації повноважень (передача повноважень від місцевого самоврядування до військової державної адміністрації), які є зрозумілими під час війни, не повинні стати постійними атрибутами системи місцевого самоврядування.

“Деполітизацію” діяльності на місцевому рівні варто розуміти лише у сенсі усунення ключових недоліків, але не як постійне домінування виконавчої влади над виборними органами.

Потрібно заохочувати та фінансово стимулювати сильніші форми міжмуніципального співробітництва, особливо навколо великих міст, де без допомоги сусідів важко буде досягнути економічного відновлення. Йдеться про створення умов для зміцнення урядування у метрополійних зонах (“агломераціях”) та необхідності перегляду ролі районів та областей.

Агломерації (зокрема Київська), на думку тих, кого опитала Рада Європи, уже показали корисність в умовах війни, оскільки сприяли ситуативному співробітництву між громадами як в частині організації військової оборони, так і під час заходів із відновлення.

Однак агломерації страждають від фрагментації повноважень (особливо між Києвом та Київською областю) та неузгодженого містобудівного планування сусідніх громад.

Принципи “розумного” (смарт) та “зеленого” муніципального (просторового) планування мають стати основою для діяльності з відбудови, зокрема за підтримки Європейського Союзу.

Реформа служби в органах місцевого самоврядування, спрямована на стабілізацію здійснення публічних повноважень та підвищення її привабливості для висококваліфікованих кадрів, має здійснюватися в рамках загальнодержавних стратегій та нормативних актів (відповідно до трансформації служби в органах місцевого самоврядування та державної служби у повноцінну професійну публічну службу), що охоплює всі відповідні аспекти, від найму та оплати праці до різних прав та обов’язків, включаючи етичні правила [9].

19-20 квітня 2023 р. в Україні за організації Конгресу місцевих та регіональних влад при Президентіві України пройшов Міжнародний саміт міст та регіонів, одним із завдань якого стала консолідація міжнародної спільноти місцевих та регіональних влад в підтримці України. Тільки в рамках Саміту було підписано 11 різних документів щодо міжнародного міжмуніципального та міжрегіонального співробітництва. Також в ході Міжнародного саміту міст та регіонів представники місцевого самоврядування України та близько трьох десятків країн світу, а також найвищі посадові особи України в присутності високих представників Конгресу місцевих та регіональних влад, Ради Європи, Європейського комітету регіонів задекларували готовність спільними зусиллями допомагати в розбудові мирного, демократичного та заможного майбутнього, сприяти становленню всеосяжного справедливого та сталого миру в Україні для забезпечення міжнародної безпеки й стабільності всього світу [21].

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

I ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

З вищезазначеного можна зробити висновок, що місцеве самоврядування відіграє важливу роль у «зеленому» повоєнному відновленні, оскільки напряму буде працювати з міжнародними партнерами, які допомогатимуть відновлювати міста і громади. Згідно з Планом відновлення України, представленим Національною радою з відновлення від наслідків війни у липні 2022 року, проекти відновлення будуть локалізовані по регіонам і підтримані окремими міжнародними партнерами. Це значить, що очікується тісна співпраця органів місцевого самоврядування з представниками міжнародних партнерів і саме від перших залежить наскільки правильно будуть поставлені цілі та ефективно – реалізовані поставлені завдання. Також від місцевого самоврядування залежить наскільки правильно та доречно будуть освоєні кошти, отримані від міжнародних партнерів. Органи місцевого самоврядування краще розуміються на проблемах місцевого населення та здатні точніше визначити напрями розвитку «зеленої» економіки в регіоні. Тому можна з впевненістю сказати, що органи місцевого самоврядування значно вплинуть на темпи та якість «зеленого» відновлення України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Річний моніторинговий звіт «Україна та Європейський зелений курс». 2023. 37 с. URL: <https://ua-energy.org/uk/posts/richnyi-monitorynhovyi-zvit-ukraina-ta-yevropeyskiyi-zeleniy-kurs-04-02-2023>
2. Кращі практики «зеленого» фінансування та повоєнного «зеленого» відновлення: можливості для України. Квартальний звіт №4. 2022. 23 с. DiXi Group. URL: <https://dixigroup.org/wp-content/uploads/2023/02/dixi-quartal-report-4q-2022.pdf>
3. Європейський Зелений Курс. Представництво України при Європейському Союзі. 2021. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobotnictvo/klimat-yevropejska-zelena-ugoda>
4. Потапенко В. Г., Баранник В. О., Бахур Н. В. та ін. Місцеве самоврядування як чинник стійкості тилу: аналіт. доп./ за ред. В. Г. Потапенка. Київ: НІСД, 2023. 54 с. DOI: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.02>
5. Інформація щодо об'єктів електроенергетики з використанням альтернативних джерел. UABIO. URL: <https://uabio.org/statistics/informatsiya-shhodo-ob-yektiv-elektroenergetyky-z-vykorystanniam-alternatyvnyh-dzherel/>
6. Аналіз українського органічного сектору. 8 місяців від початку повномасштабної війни в Україні. С. 10 URL: https://organicinfo.ua/wp-content/uploads/2022/11/Ukrainian-Organic-Sector-Analysis_Oct2022_UA.pdf
7. Актуальна інформація щодо розрахунків з виробниками електроенергії. Державне підприємство «Гарантований покупець». 2023. URL: http://www.gree.com.ua/news_item/342
8. Місцеве самоврядування України стане взірцевим для Європи. Україна обов'язково втілить всі завдання децентралізації. Міністерство розвитку громад та територій України. 2022. URL: <https://www.minregion.gov.ua/press/news/misczeve-samovyriaduvannya-ukrayiny-stane-vzirczevym-dlya-yevropy-ukrayina-obovyazkovo-vtilyt-vsi-zavdannya-decentralizacziyi-vyacheslav-negoda/>
9. Маркіян Дацишин. Як відновити місцеве самоврядування від наслідків війни? Реанімаційний пакет реформ. 2022. URL: <https://rpr.org.ua/news/yak-vidnovyty-mistseve-samovyriaduvannia-vid-naslidkiv-viyny/>
10. Рекомендації стосовно формування політики з питань Плану відновлення місцевого самоврядування від наслідків війни. Центр експертизи доброго врядування Департаменту демократії і врядування Генерального директорату з питань демократії. Страсбург, 2022. URL: http://www.slg-coe.org.ua/wp-content/uploads/2022/07/CEGG-PAD-on-Ukraine-Recovery-Strategy-in-LSG-area_UKR_FINAL.pdf
11. Зелена економіка. URL: <https://www.renovablesverdes.com/uk/%D0%B7%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B0-%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%B0/>
12. Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication. United Nations Environment Programme. New York. 2011. 52 p.
13. Чирнихівська А. В. «Зелена» економіка – стратегічний вектор сталого розвитку в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2014. № 2. С. 921– 924
14. Тиравський В. Чому в Україні після війни потрібно будувати «зелену» економіку? 2022. URL: <https://foreignukrains.com/2022/11/22/why-is-it-necessary-to-build-a-green-economy-in-ukraine-after-the-war/>
15. Гончарук І. В., Вовк В. Ю. Роль безвідходних технологій при переході до моделі циркулярної біоекономіки: світовий досвід. *Авіація, промисловість, суспільство: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кременчук, 12 трав. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Кременчуц. льотний коледж., Наук. парк «Наука та безпека»*. Харків: ХНУВС, 2022. С. 328 – 332.
16. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. *Ligazakon*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/Z970280?an=1>
17. Що таке місцеве самоврядування? Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua/questions/?page=2>
18. Гончарук Т.В. Виробництво біопалива як підсистема формування «зеленої економіки». *Економічний форум*. Секція: Економіка і управління національним господарством. 2013. 4. С.4-8.

19. Kaletnik G. M., Shpykuliak O.G., Bilokinna I.D. The concept of “green economy” in the development of social formations. *Economic aspects of energy efficient and environmentally safe directions for the development of rural areas: collective monograph*. Sofia, 2021. P. 61 – 79
20. Новак У.П., Дацків С. З. Реалізація концепції «зеленої економіки»: досвід і проблеми України. *Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова*. 2014. Т.19. № 1/2. С.75-77
21. Ніжинська громада співпрацюватиме з фінським містом Іматра. 2023. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16468>
22. Томашук І.В., Хаєцька О.П. Вплив аграрного сектору економіки на сталий розвиток сільських територій. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40
23. Лутковська С. М. Стійкій і сталий розвиток системи екологічної безпеки в умовах глобалізації. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2020. № 2. С. 5-11.
24. Лупенко Ю., Малік М., Шпикуляк О. та ін. Стратегія розвитку підприємництва, кооперації та агропромислової інтеграції в умовах воєнного часу та повоєнного відновлення аграрної економіки України. 2022. Київ: ННЦ „ІАЕ”. 32 с.
25. Кравчик Ю. В. Планування зовнішньоекономічної діяльності як фактор підвищення конкурентоспроможності підприємства на світовому ринку. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2021. № 4 С. 78-83.

REFERENCES:

1. Richnyi monitorynhovyi zvit «Ukraina ta Yevropeyskiy zeleniy kurs». 2023. 37 с. URL: <https://ua-energy.org/uk/posts/richnyi-monitorynhovyi-zvit-ukraina-ta-yevropeyskiy-zeleniy-kurs-04-02-2023>
2. Krashchi praktyky «zelenoho» finansuvannya ta povoiennoho «zelenoho» vidnovlennia: mozhlyvosti dlia Ukrainy. *Квартальні звіти №4*. 2022. 23 с. DiXi Group. URL: <https://dixigroup.org/wp-content/uploads/2023/02/dixi-quartal-report-4q-2022.pdf>
3. Yevropeyskiy Zeleniy Kurs. Predstavnytstvo Ukrainy pry Yevropeiskomu Soiuzi. 2021. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobotnictvo/klimat-yevropejska-zelena-ugoda>
4. Potapenko V. H., Barannyk V. O., Bakhur N. V. ta in. Mistseve samovriaduvannya yak chynnyk stiikosti tylu: analit. dop./ za red. V. H. Potapenka. Kyiv: NISD, 2023. 54 s. DOI: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.02>
5. Informatsiia shchodo obektiv elektroenerhetyky z vykorystanniam alternatyvnykh dzherel. UABIO. URL: <https://uabio.org/statistics/informatsiya-shhodo-ob-yektiv-elektroenergetyky-z-vykorystanniam-alternatyvnykh-dzherel/>
6. Analiz ukrainskoho orhanichnogo sektoru. 8 misiatsiv vid pochatku povnomasshtabnoi viiny v Ukraini. С. 10 URL: https://organicinfo.ua/wp-content/uploads/2022/11/Ukrainian-Organic-Sector-Analysis_Oct2022_UA.pdf
7. Aktualna informatsiia shchodo rozrakhunkiv z vyrobnykamy elektroenerhii. Derzhavne pidpriemstvo «Harantovanyi pokupets». 2023. URL: http://www.gpee.com.ua/news_item/342
8. Mistseve samovriaduvannya Ukrainy stane vzhirtsevym dlia Yevropy. Ukraina oboviazkovo vtilyt vsi zavdannia detsentralizatsii. Ministerstvo rozvytku hromad ta terytorii Ukrainy. 2022. URL: <https://www.minregion.gov.ua/press/news/misczeve-samovriaduvannya-ukrayiny-stane-vzhirtsevym-dlya-yevropy-ukrayina-oboviazkovo-vtilyt-vsi-zavdannia-deczentralizacziyi-vyacheslav-negoda/>
9. Markiian Datsyshyn. Yak vidnovyty mistseve samovriaduvannya vid naslidkiv viiny? Reanimatsiyni paket reform. 2022. URL: <https://rpr.org.ua/news/yak-vidnovyty-mistseve-samovriaduvannya-vid-naslidkiv-viiny/>
10. Rekomendatsii stosovno formuvannya polityky z pytan Planu vidnovlennia mistsevoho samovriaduvannya vid naslidkiv viiny. Tsentr ekspertyzy dobroho vriaduvannya Departamentu demokratii i vriaduvannya Heneralnogo dyrektoratu z pytan demokratii. Strasburh, 2022. URL: http://www.slg-coe.org.ua/wp-content/uploads/2022/07/CEGG-PAD-on-Ukraine-Recovery-Strategy-in-LSG-area_UKR_FINAL.pdf
11. Zelena ekonomika. URL: <https://www.renovablesverdes.com/uk/%D0%B7%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B0-%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%B0/>
12. Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication. United Nations Environment Programme. New York, 2011. 52 r.
13. Chyrnykhivska A. V. «Zelena» ekonomika – stratehichniy vektor staloho rozvytku v Ukraini. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*. 2014. № 2. S. 921– 924
14. Tyravskiy V. Chomu v Ukraini pislia viiny potribno buduvaty «zelenu» ekonomiku? 2022. URL: <https://foreignukrains.com/2022/11/22/why-is-it-necessary-to-build-a-green-economy-in-ukraine-after-the-war/>
15. Honcharuk I. V., Vovk V. Yu. Rol bezvidkhodnykh tekhnolohii pry perekhodi do modeli tsyrkularnoi bioekonomiky: svitoviy dosvid. *Aviatsiia, promyslovisyt, suspilstvo: materialy III Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Kremenchuk, 12 trav. 2022 r.) / MVS Ukrainy, Kharkiv. nats. un-t vnutr. sprav, Kremenchuts. lotnyi koledzh, Nauk. park «Nauka ta bezpeka»*. Kharkiv: KhNUVS, 2022. S. 328 – 332.
16. Pro mistseve samovriaduvannya v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 21.05.1997 № 280/97-VR. Ligazakon. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/Z970280?an=1>
17. Shcho take mistseve samovriaduvannya? Detsentralizatsiia. URL: <https://decentralization.gov.ua/questions/2?page=2>
18. Honcharuk T.V. Vyrobnytstvo biopalyva yak pidsystema formuvannya «zelenoi ekonomiky». *Ekonomichniy forum. Sektsiia: Ekonomika i upravlinnia natsionalnym hospodarstvom*. 2013. 4. S.4-8.
19. Kaletnik G. M., Shpykuliak O.G., Bilokinna I.D. The concept of “green economy” in the development of social formations. *Economic aspects of energy efficient and environmentally safe directions for the development of rural areas: collective monograph*. Sofia, 2021. P. 61 – 79

20. Novak U.P., Datskiv S. Z. Realizatsiia kontseptsii «zelenoi ekonomiky»: dosvid i problemy Ukrainy. Visnyk ONU imeni I.I. Mechnykova. 2014. T.19. № 1/2. S.75-77
21. Nizhynska hromada spivpratsiuvatyme z finskym mistom Imatra. 2023. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16468>
22. Tomashuk I.V., Khaietska O.P. Vplyv aharnoho sektoru ekonomiky na stalyy rozvytok silskykh terytorii. Ekonomika ta suspilstvo. 2022. № 40
23. Lutkovska S. M. Stiikii i stalyy rozvytok systemy ekolohichnoi bezpeky v umovakh hlobalizatsii. Aktualni problemy innovatsiinoi ekonomiky. 2020. № 2. C. 5-11.
24. Lupenko Yu., Malik M., Shpykuliak O. ta in. Stratehiia rozvytku pidpriemnytstva, kooperatsii ta ahropromyslovoi intehratsii v umovakh voiennoho chasu ta povoiennoho vidnovlennia aharnoi ekonomiky Ukrainy. 2022. Kyiv: NNTs „IAE”. 32 s.
25. Kravchuk Yu. (2021) Planning of foreign economic activity as a factor of increasing the competitiveness of the enterprise in the world market. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*, 4 (296) 78-83 [in Ukrainian] <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2021-296-4-12>

LOCAL GOVERNMENT AS A COMPONENT OF "GREEN" POST-WAR RECOVERY OF UKRAINE

BILOKINNA Ilona
Vinnytsia National Agrarian University

Despite the fact that hostilities are still ongoing, at the international, state and local levels, they are actively working on a plan to restore Ukraine in the post-war period. Considerable attention is paid to local self-government bodies, since they will actively work with international partners and are part of the post-war reconstruction model of our state. In accordance with modern challenges related to climate change and the international obligations that Ukraine undertook in the pre-war period, the country needs to follow the path of the European Green Deal and develop a "green" economy, which is the basis of the "green" model of post-war recovery.

The war can go on for a long time and recovery can take decades, because in Ukraine there is destruction worth hundreds of billions of dollars. At the same time, recovery based on transparent inclusive approaches and building sustainable institutions, including at the local level, is the most effective way to an effective society. There is certainly a place in the recovery process for territorial communities, because it is the local self-government that is closest to the people and understands their needs. It is at this level that the greatest result of changes is visible.

The article defines the essence of local self-government bodies, the principles of their activity, the importance of the decentralization reform. The key directions of the European Green Course, the need for the "green" reconstruction of the country and the formation of a "green" economy are indicated. The implementation of the planned indicators of the budgets of the communities affected during the military operations was analyzed. The key guidelines for the recovery of regions and communities have been studied. The importance of local self-government bodies in the "green" post-war reconstruction is described, since reconstruction projects will be localized by region and supported by individual international partners. Shortcomings in the field of local self-government and public administration as of the beginning of 2022 are indicated. A strategic vision is described that will help achieve greater autonomy and sustainability at the local level.

Key words: local self-government, European green course, "green" economy, "green" recovery, community

НАПРЯМИ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ЗМІН В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

ЧАСТОКОЛЕНКО Ігор

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України
<https://orcid.org/0000-0001-9323-2684>

У статті акцентовано увагу на процеси цифровізації економіки та їх місце у забезпеченні конкурентоспроможності країни. Виділено позитивні наслідки діджиталізації для розвитку національної економіки. Проведено аналіз останніх досліджень і публікацій стосовно проблем функціонування і розвитку діджиталізації та зроблено висновок про необхідність обґрунтування нових більш адаптованих до сучасних реалій інструментів та засобів державного регулювання розвитку сектора інформаційної економіки України. Визначено напрями інституціональних змін в системі державного регулювання процесів діджиталізації національної економіки України, які згруповано стосовно правового (формування повноцінного законодавства, усунення правових обмежень, запровадження інституційно-правового механізму з розвитку з цифровізації) та організаційного (створення міжвідомчого органу, запровадження інституційно-організаційного механізму, активізація діджитал-співпраці, запровадження контролю та моніторингу процесів поширення діджиталізації) характеру. Поряд із напрямками ідентифіковано об'єкти врегулювання (інтелектуальний капітал, інфраструктура, освітній та науково-технічний розвиток), які мають визначальне значення при досягненні необхідних інституціональних змін в системі державного регулювання розвитку сектора інформаційної економіки України.

Ключові слова: діджиталізація, цифрова трансформація, інституційне забезпечення, державне регулювання, інформаційно-комунікаційні технології, національне господарство, державна політика.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-10>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

На сьогодні процеси глобалізації та міжнародної економічної інтеграції домінують у розвитку світової економіки. У цих умовах більшість передових країн вибрали пріоритетним для себе розвиток процесів цифрової трансформації економіки та суспільства. Цифровізація економіки виступає основним напрямом інноваційного розвитку економічних систем та інструментом створення довгострокових конкурентних переваг. Проте процеси цифровізації економіки України проходять дуже повільно, що призводить до втрати конкурентних переваг і на внутрішньому, і на світовому ринку, скорочення виробництва й експорту високотехнологічних товарів.

Формування стратегій структурної трансформації економіки України на засадах діджиталізації на концептуальному й на практичному рівні є вельми актуальним на сучасному етапі глобального розвитку для всіх без виключення країн з огляду на перманентний характер глобальних економічних трендів. При цьому процеси діджиталізації у більшості пострадянських країнах та провідних країнах світу суттєво відрізняються. Якщо у транзитивних економіках вони стали наслідком переходу країн від адміністративно-командної до ринкової системи господарювання, то в інших країнах відбувалося еволюційно в процесі інноваційно-технологічного зростання. Однак, не дивлячись на різну природу вказаних процесів, вони мали позитивні наслідки для розвитку національних економік як провідних, так і транзитивних країн, а тому потребують подальшого аналізу й дослідження.

Розвиток процесів діджиталізації економіки, що одночасно є основою подальшої ІТК-реіндустріалізації національного господарства – безпосередня умова зміцнення конкурентоспроможності економіки України, відновлення економічного зростання та підвищення рівня якості життя населення.

Вказаним обумовлюється актуальність дослідження теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо формування та реалізації державної політики розвитку діджиталізації як основи зміцнення конкурентоспроможності національної економіки та зростання рівня якості життя українського населення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичні та практичні аспекти функціонування і розвитку діджиталізації, а також становлення сектора цифрової економіки достатньо комплексно досліджені у працях таких вітчизняних та зарубіжних науковців, як С. Давимука та Л. Федулова [1, с. 155–206], С. Давимука, В. Куйбіда та Л. Федулова [2, с. 76–87], О. Сербін та Л. Галаган [6, с. 1–2], О. Ястремська [7, с. 40–54] та ін.

На високий динамізм процесів створення, впровадження і поширення ІКТ, цифровізації економіки та розвитку інформаційного суспільства як в Україні, так і у світі, а також на необхідність обґрунтування нових більш адаптованих до сучасних реалій інструментів та засобів державного регулювання розвитку сектора інформаційної економіки України звернули увагу у власних дослідженнях К. Вакулєнко [8, с. 12–16], І. Вахович та О. Чуль [9, с. 33–39], Т. Поносова, О. Химорода, Н. Тершак [10, с. 81–87] та ін. вітчизняні і зарубіжні науковці і практики.

Активний розвиток цифрових інформаційних технологій пов'язаний в першу чергу із пошуком економічними суб'єктами нових джерел, засобів які забезпечували б стабільне та тривале економічного зростання. Особливістю процесів цифровізації, як драйверів економічного розвитку, є те, що вони здійснюють вплив на економічну систему через видозміну процесів виробництва, обігу, розподілу і споживання та забезпечують їхню динамічну взаємодію, що добре описано у працях Т. Васильціва, О. Рудковського [3, с. 162–169; 5, с. 161–172], Р. Лупака та Т. Штець [4, с. 33–39], О. Тімоніна та Ю. Сиваш [11, с. 177–181] та ін.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Однак, активний розвиток цифрових інформаційних технологій пов'язаний в першу чергу із пошуком економічними суб'єктами нових джерел, засобів які забезпечували б стабільне та тривале економічного зростання. Особливістю процесів діджиталізації, як драйверів економічного розвитку, є те, що вони здійснюють вплив на економічну систему через видозміну процесів виробництва, обігу, розподілу і споживання та забезпечують їхню динамічну взаємодію, а, відтак, потребують ретельнішого дослідження.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є визначення напрямів інституціональних змін в системі державної політики регулювання процесів діджиталізації національної економіки. Поряд із визначенням напрямів інституційних змін, ставляться цілі ідентифікації об'єктів врегулювання в контексті реалізації кожного із запропонованих напрямів в системі державного регулювання процесів діджиталізації.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Діджиталізація як сучасна технологія все більше стає необхідною для забезпечення розвитку країни і вирішення важливих завдань при підтримці функціонування усієї інституційної системи державного управління. Світовий досвід розвинених країн підтверджує вагомість діджиталізації і необхідність здійснення інституціональних реформ у цій сфері, що у підсумку дозволяє наблизити країну до сучасних стандартів побудови конкурентоспроможної економіки. Вагомою перевагою діджиталізації є пришвидшення операцій із передачі інформації, значних обсягів даних чи інших повідомлень при використанні матеріальних та нематеріальних ресурсів.

Масштабування діджиталізації неможливе без інституціональних реформ і їх реалізація повинна стосуватися як правового, так і організаційного забезпечення. В межах правового забезпечення необхідно затвердити нормативні документи, котрі регулюватимуть процеси діджиталізації та дозволитимуть здійснювати зміни для їх покращення та ефективного впровадження в економіку. Правове поле діджиталізації не повинно містити положень, що суперечать іншим нормам державного регулювання, а навпаки – посилити та забезпечити його гармонізацію із міжнародним правовим середовищем. Водночас організаційні реформи мають стосуватися вибудування системи державного управління та передбачати створення інституції, на які покладатимуться завдання із досягнення стратегічних пріоритетів органів влади. У сфері діджиталізації важливо узгодити перелік інституцій, які матимуть необхідні повноваження для регулювання інформаційних процесів та реалізовуватимуть заходи впровадження цифрових технологій на усіх рівнях економічної системи. Діджиталізація повинна активно стимулюватися державою, від якої вимагається першочергово створити правове поле, сформувані організаційну систему регулювання і надавати підтримку у впровадженні відповідних технологій. Таким чином пропонується інституціональні зміни в системі державного регулювання процесів діджиталізації національної економіки України впроваджувати в напрямках правового та організаційного характеру (рис. 1).

Пріоритетне значення у побудові системи державного регулювання процесів діджиталізації має вибір об'єктів, які доречно розподілити відносно напрямів інституціональних змін. Відомо, що інтелектуальний капітал є необхідним ресурсом при створенні та впровадженні цифрових

технологій і інституціональні заходи важливо реалізовувати з ціллю його покращення та ефективного використання. Так, в контексті інституційно-правового напрямку потребується сформувані повноцінне законодавство з цифровізації і ухвалити Стратегію збереження та ефективного використання інтелектуального капіталу країни. Інституційно-організаційні зміни доречно сконцентрувати на створенні міжвідомчого органу з планування та контролю реалізації політики діджиталізації та формування необхідного для цього інтелектуального капіталу.

Діджиталізація є технологією Індустрії 4.0 і її впровадження потребує відповідної високотехнологічної інфраструктури та вимагає від держави створення необхідних інституціональних умов у вирішенні такого завдання. Так, в контексті інституційно-правових заходів вимагається від законодавчих органів державного регулювання ухвалити закон «Про планування, розвиток та контроль функціонування елементів інфраструктури цифрової трансформації», усунути правові обмеження розвитку діджиталізації.

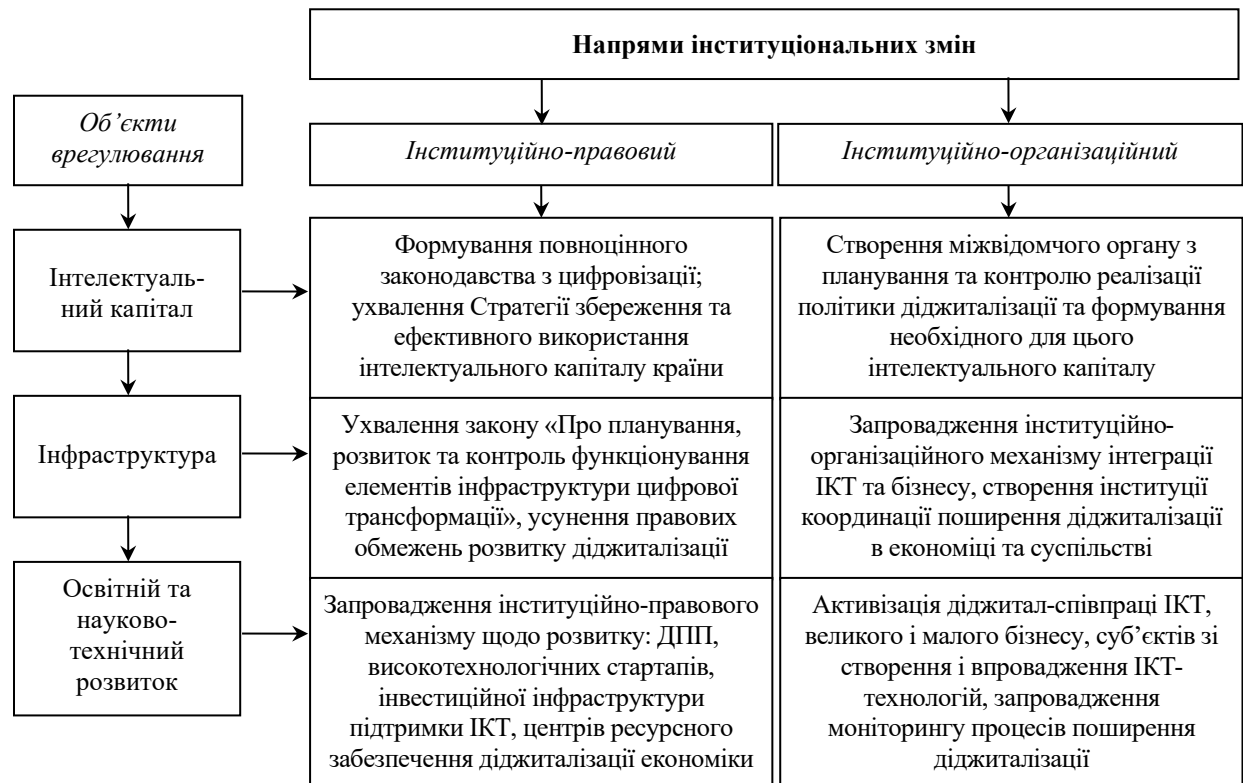

Рис. 1. Напрями інституціональних змін в системі державного регулювання процесів діджиталізації національної економіки України

Джерело: авторська розробка.

Поряд із правовими змінами необхідно передбачити інституційно-організаційні, які стосуватимуться запровадження інституційно-організаційного механізму інтеграції ІКТ та бізнесу, створення інституції координації поширення діджиталізації в економіці та суспільстві. Такі структури виконуватимуть важливі організаційні функції - налагодження комунікації між суб'єктами ІКТ та бізнесу, координація процесів діджиталізації із врахуванням особливостей функціонування суб'єктів на різних рівнях економічної системи, розширення виробничих взаємозв'язків при створенні цифрових продуктів та їх використанні в процесах діджиталізації.

Технології постійно удосконалюються і для цього потребується належне ресурсне забезпечення. Розвиток інтелектуального капіталу та інфраструктури є базовими напрями державного регулювання процесів діджиталізації економіки, але також необхідно органам влади звернути увагу й забезпечення освітнього та науково-технічного розвитку. Так в контексті інституційно-правових змін потребується запровадити інституційно-правовий механізм щодо розвитку: ДПП, високотехнологічних стартапів, інвестиційної інфраструктури підтримки ІКТ, центрів ресурсного забезпечення діджиталізації економіки. Дійсно технологічні зміни потребують значних капіталовкладень і для держави часто складно віднайти необхідне ресурсне забезпечення. Заходи державно-приватного партнерства дозволяють сформувані необхідні взаємозв'язки, у

результаті яких можливо накопичити достатню ресурсну базу для вирішення завдань діджиталізації. Високотехнологічні стартапи здатні налагодити створення та впровадження цифрових технологій, розширити масштаби діджиталізації, підтримувати достатній рівень інноваційності та новизни інформаційних продуктів. Інвестиційна інфраструктура підтримки ІКТ є передумовою значних цифрових зрушень в національній економіці, забезпечує їх необхідними фінансовими ресурсами, передбачає постійність та дозволяє розширювати масштаби діджиталізації. Також існує необхідність збільшення кількості інституцій із можливостями налагодження ресурсного забезпечення діджиталізації і тут важливою є державна інституційна підтримка.

Щодо інституційно-організаційних заходів, важливо забезпечити активізацію діджитал-співпраці ІКТ, великого і малого бізнесу, суб'єктів зі створення і впровадження ІКТ-технологій, запровадження моніторингу процесів поширення діджиталізації. Розвиток інфраструктури важливий із сторони розвитку комунікаційних зв'язків, що потребує відповідних цифрових платформ, хмарних сховищ інформації та ін. Наявність організацій діджитал-співпраці стає ознакою здатності сформувати на початкових етапах діджиталізації необхідний ресурс для впровадження цифрових технологій та їх оновлення і покращення.

Загалом заходи правового та організаційного забезпечення мають за мету сформувати середовище, у якому процеси діджиталізації будуть інституційно врегульованими і тому сприятиме ухвалення законодавчих документів та наявність необхідних державних інституцій для поширення цифрових технологій.

Досвід розвинених країн показує необхідність постійного удосконалення інституційної системи державного регулювання, а особливо сфери цифровізації та діджиталізації. Законодавчі правила необхідно міняти, адаптовувати до нових форм та напрямів бізнесу, гармонізувати із міжнародними тенденціями і в результаті таких дій можливо сформувати повноцінну інституційно-правову систему державного регулювання процесів діджиталізації національної економіки. В Україні такий підхід використовується, але від органів влади вимагається докладати більше зусиль для впровадження міжнародних норм і в контексті цього розробляти стратегічні програми, тактичні плани, дорожні карти діджиталізації.

Організація процесів діджиталізації пов'язана із створенням інституцій регулювання, розробленням механізмів із забезпечення координації та інтеграції, здійсненням моніторингу та контролю передачі інформації, аналітичних даних чи інших повідомлень. Важливо, щоб в інституційних органах було відсутнє дублювання повноважень, сформовано розвинуту регіональну мережу, налагоджено відбір персоналу базуючись на професійних якостях та проводився на конкурсних умовах.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Реалізація державної політики у будь-якій сфері потребує формування якісного та повноцінного інституціонального забезпечення. В іншому разі процеси не будуть розвиватися за наперед визначеним сценарієм. Сфера діджиталізації національного господарства не тільки не виняток, як навпаки – одна з таких, що чи не найбільше потребує відповідного інституційно-правового й інституційно-організаційного базису. В частині першого в Україні слід впровадити низку змін до вітчизняного законодавства, які стосуються становлення правових засад функціонування сектора діджиталізації економіки, врегулювання функціонування ключових інститутів цифрової економіки, усунення інституційних бар'єрів та перешкод становлення і поширення принципів діджиталізації у бізнесі та нових галузях, надання спеціального правового режиму для суб'єктів господарської діяльності з високим рівнем інформатизації та відкритості до співпраці в межах розвитку цифрової економіки. В частині другого напрямку формування інституційного забезпечення діджиталізації національної економіки України, то необхідно сфокусувати зусилля на реалізації таких інструментів, як формування інституційного забезпечення планування державної політики розвитку сектора діджиталізації економіки, створення інституцій координації діяльності сторін зацікавлених у розвитку цифрової економіки, запровадження інституту моніторингу та ефективності державної політики розвитку сектора цифрової економіки.

Подальші наукові пошуки доцільно зосередити навколо аспектів обґрунтування державної стратегії розвитку в Україні сектора діджитал-економіки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Давимука С. А., Федулова Л. І. Креативний сектор економіки: досвід та напрями розбудови: монографія. Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». 2017. 528 с.
2. Давимука С. А., Куйбіда В. С., Федулова Л. І. Тенденції розвитку нової регіональної політики країн-членів Європейського Союзу. Регіональна економіка. 2019. № 1 (91). С. 76–87.
3. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Рудковський О. В. Роль сектору інформаційно-комунікаційних технологій у формуванні та реалізації потенціалу smart-спеціалізації на регіональному рівні. Держава та регіони. 2019. № 5 (110). С. 162–169.
4. Лупак Р. Л., Штець Т. Ф. Стратегічне програмування державної політики цифровізації реального сектору економіки України. Економіка та держава. 2020. № 1. С. 33–39.
5. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Васильців В. Г. Характеристика функціональних складових економічної безпеки сектору інформаційно-комунікаційних технологій України. Економічний дискурс. 2017. Вип. 1. С. 161–172.
6. Сербін О., Галаган Л. Інновації в науці як чинник розвитку знаннєвого середовища. Вісник Книжкової палати. 2012. № 5. С. 1–2.
7. Ястремська О. М. Мотивація креативності новаторів: монографія. Харків : ХНЕУ, 2013. 212 с.
8. Вакуленко К. М. Розвиток креативного сектору світової економіки. 2017. URL : <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/23132>.
9. Вахович І. М., Чуль О. М. Розвиток креативної економіки в умовах транскордонного співробітництва. Проблеми економіки. 2014. № 3. С. 182–186.
10. Поснова Т. В., Химорода О. П., Тершак Н. А. Креативна економіка: сутність, особливості та передумови формування. Інтернаука. 2018. № 3 (43), 2 т. С. 81–87.
11. Тімонін О. М., Сиваш Ю. М. Креативність як чинник інноваційної діяльності підприємств. Причорноморські економічні студії. 2016. Вип. 11. С. 177–181.

REFERENCES:

1. Davymuka, S. A. and Fedulova, L. I. (2017). Creative sector of the economy: experience and directions of development. Lviv : Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine.
2. Davymuka, S. A., Kyibida, V. S. and Fedulova, L. I. (2019). Trends in the development of new regional policies of the European Union member states. *Rehional'na ekonomika*, no. 1 (91), pp. 76–87.
3. Vasylytsiv, T. G., Lupak, R. L. and Rudkovskiy, O. V. (2019). The role of the information and communication technology sector in the formation and implementation of the potential of smart specialization at the regional level. *Derzhava ta rehiony*, no. 5 (110), pp. 162–169.
4. Lupak, R. L. and Shtets, T. F. (2020). Strategic programming of the state policy of digitalization of the real sector of the economy of Ukraine. *Ekonomika ta derzhava*, no. 1, pp. 33–39.
5. Vasylytsiv, T. G., Lupak, R. L., Vasylytsiv, V. G. (2017). Characteristics of functional components of economic security of the information and communication technologies sector of Ukraine. *Economic discourse*, Issue 1, pp. 161–172.
6. Serbin, O. and Galagan, L. (2012). Innovations in science as a factor in the development of the knowledge environment. *Visnyk Knyzhkovoyi Palaty*, no. 5, pp. 1–2.
7. Yastremskaya, O. M. and Bardadim, O. I. (2013). Motivation of creativity of innovators. Kharkiv : KhNEU.
8. Vakulenko, K. M. (2017). Development of the creative sector of the world economy. URL : <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/23132>.
9. Vakhovych, I. M. and Chul, O. M. (2014). Development of creative economy in conditions of cross-border cooperation. *Problemy ekonomiky*, no. 3, pp. 182–186.
10. Posnova, T. V., Hymoroda, O. P. and Tershak, N. A. (2018). Creative economy: essence, features and preconditions of formation. *Internauka*, no. 3 (43), pp. 81–87.
11. Timonin, O. M. and Syvash, Yu. M. (2016). Creativity as a factor of innovative activity of enterprises. *Prychornomors'ki ekonomichni studiyi*, no. 11, pp. 177–181.

DIRECTIONS OF INSTITUTIONAL CHANGES IN THE SYSTEM OF STATE REGULATION OF DIGITALIZATION PROCESSES

CHASTOKOLENKO Ihor

Cherkassy Institute of Fire Safety named after the Chernobyl Heroes of National University of Civil Defense of Ukraine NTCU Ukraine

The article focuses on the processes of digitalization of the economy and their role in ensuring the country's competitiveness. The positive consequences of digitization for the development of the national economy are highlighted. The analysis of the latest research and publications on the functioning and development of digitization was carried out, and a conclusion was drawn about the need to substantiate new tools and means of state regulation of the development of the information economy sector of Ukraine, more adapted to modern realities. The directions of institutional changes in the system of state regulation of the processes of digitalization of the national economy of Ukraine have been determined, which are grouped in relation to legal (formation of full-fledged legislation on digitalization; adoption of the Strategy for the preservation and effective use of the intellectual capital of the country; adoption of the law "On planning, development and control of the functioning of elements of the infrastructure of digital transformation", elimination of legal restrictions on the development of digitization; introduction of an institutional and legal mechanism for the development of: PPPs, high-tech startups, ICT support investment infrastructure, resource support centers for the digitization of the economy) and organizational (creation of an interagency body for planning and control of the implementation of the digitization policy and the formation of the necessary intellectual capital; introduction of an institutional and organizational mechanism for the integration of ICT and business, creation of an institution for coordinating the spread of digitization in the eco economics and society; activation of digital cooperation of ICT, large and small businesses, entities involved in the creation and implementation of ICT technologies, implementation of monitoring processes of the spread of digitization) character. Along with the directions, the objects of regulation (intellectual capital, infrastructure, educational and scientific and technical development) are identified, which are of decisive importance in achieving the necessary institutional changes in the system of state regulation of the development of the information economy sector of Ukraine.

Keywords: digitization, digital transformation, institutional support, state regulation, information and communication technologies, national economy, state policy.

НАСЛІДКИ ЦИФРОВОГО РОЗРИВУ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ

ЄРМОЛЕНКО Оксана¹, ВЛАСЕНКО Тетяна², ШАПОВАЛОВА Інґа³

¹ Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця
<https://orcid.org/0000-0002-3599-9016>

² Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця
<https://orcid.org/0000-0002-9515-2423>

³ Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця
<https://orcid.org/0000-0003-1588-3910>

У статті розглядається проблема цифрового розриву, причини виникнення та напрямки щодо подолання негативних наслідків цього явища. Природа цифрового розриву є досить складною та дискусійною; тож, точне виявлення причин його виникнення є головним етапом для вчасного розпізнавання, вивчення та застосування дієвих рішень. Цифровий розрив в Україні та й у всьому сучасному світі доволі великий. Доведено, що є сильна залежність між цифровим розривом та бідністю. Уряди країн, де цифровий розрив має відчутні наслідки, мають рішуче діяти, розробляючи та втілюючи інструменти електронного урядування, для підвищення готовності суспільства до сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), заохочування та навчання використанню ІКТ, а також підтримування розвитку навичок ІКТ у зручній формі. Задачею урядів мають стати створення та розгортання доступних електронних послуг та зрозумілого ІКТ-наповнення. Крім того, вони мають допомагати розвитку належного та недискримінаційного середовища для електронного урядування через нормативно-правову базу, стратегічні напрямки та державні гарантії. Електронне урядування може стати подібним потужним інструментом для подолання розриву, наприклад, забезпечення доступного широкосмугового доступу. Робиться значний акцент на тому, щоб надати дітям та молоді широкий доступ до онлайн-навчання світового рівня як вдома, так і в школах. Оскільки таким чином відбудеться якісна зміна рівня освіченості серед суспільства та зменшуватиметься цифровий бар'єр, а як результат – і його негативні наслідки. Ще одним із суттєвих кроків до зменшення цифрової нерівності є створення мереж мобільного широкосмугового зв'язку. Але є перепони на цьому шляху – запровадження нових генерацій зв'язку потребує доволі багато ресурсів усіх учасників ринку, тож цей процес може зайняти тривалий час. На сьогодні в усьому світі прямують до запровадження національного широкосмугового LTE покриття (4G). У дослідженні здійснено перелік ключових елементів розвитку електронного урядування як визначального чинника подолання цифрового розриву. Для створення стійкого суспільства, уряди та зацікавлені сторони мають зосередитися на забезпеченні рівних можливостей для молоді та майбутніх поколінь.

Ключові слова: цифровий розрив, цифрова нерівність, інформаційно-комунікаційні технології, електронне урядування, цифрова грамотність.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-11>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Однією з характерних особливостей сучасності для кожної країни, та окремо України, є відношення до усіх глобалізаційних процесів. Їх різноманітність та багатогранність не дають можливості однозначного здійснення оцінки їх впливу в кожній країні.

Інформація вже досить давно стала важливим ресурсом у сучасному суспільстві, інформаційно-комунікаційні технології (далі ІКТ) стали передумовою та осередком для створення та здійснення концепції інформаційного суспільства. Аксіоми інформаційного суспільства оприлюднені були ще в 60-роках ХХ століття та в той час ввижались фантастичними. Протягом останніх років суспільство все активніше залучалося до технічного прогресу та інформаційних ресурсів. При цьому не всі громадяни максимально користуються можливостями задоволення особистих потреб за підтримки ІКТ та не воліють до самореалізації за їх допомогою. Тож має місце таке поняття як «цифрова нерівність».

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Сучасними українськими дослідниками наразі розглядаються атрибути правового забезпечення та реалізація програм з розвитку інформаційного суспільства, електронного урядування та інформатизації в країні, інноваційні механізми взаємозв'язку із громадськістю в системі державного управління, дієвість електронного уряду як елемент механізму взаємозв'язку і форму співробітництва держави та суспільства в інформаційному середовищі, а також сучасну ситуацію й напрями модернізації електронного управління в місцевих органах самоврядування. Наприклад, місце інформаційних технологій в системі державного управління досліджували такі вчені як В. Атамчук, А. Баранов, М. Вертузаєв, Л. Гонюкова, В. Зуй, І. Клименко, А. Коренєв, К. Линьов, А. Семенченко, Е. Семенюк, А. Серант, А. Силенко, В. Степанов, Ю. Уманський. Проблеми електронного урядування висвітлювали Д. Дубов, С. Дубова, Т. Джиго, О. Загвойська, О. Ємельяненко, В. Єганов, В. Недбаєв, О. Литвиненком та ін. Але питання «цифрової нерівності»

вимагає постійної уваги дослідників у розрізі аналізу державної політики інформатизації та запровадження у роботу державних органів влади електронного урядування.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета дослідження – здійснити аналіз питання «цифрової нерівності», як системного питання державного управління та окреслення можливих напрямів її рішення в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Концепція цифрового розриву розвивалася протягом багатьох років і зазвичай визначається як соціальна проблема, пов'язана з різним обсягом інформації між тими особами, які мають доступ до інформаційного суспільства та інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), і тими, хто не має до таких доступу. Це також стосується країн, регіонів, міст і підприємств, котрі знаходяться на диференційованому соціально-економічному та культурному рівнях щодо доступності ІКТ. Цей розрив включає дисбаланс щодо доступу до інфраструктури Інтернету, інформації та знань, а також рівності можливостей залежно від доходу, раси, етнічного походження, статі чи інших подібних ознак.

Природа цифрового розриву є складною та дискусійною; тож, точне дослідження його причин є обов'язковим етапом, щоб вчасно розпізнати, вивчити та застосувати вірні рішення. Цифровий розрив у сучасному світі досить великий. Існує сильна кореляція між цифровим розривом і бідністю. Приблизно 40 відсотків населення світу живе в країнах з низьким рівнем доходу. Близько мільярда людей не мають доступу до ІКТ. Крім того, цифровий розрив має багато форм. Численні дослідження показують, що незалежно від того, скільки інфокіосків або телецентрів встановлено в країні з низьким рівнем доходу або країні, що розвивається, ймовірність користування Інтернетом в десять разів вища для людини в розвиненій країні або країні з високим рівнем доходу, аніж для людини в країні, що розвивається. Це демонструє, що освіта та зміна менталітету є ключовими факторами подолання цифрового розриву. Уряди мають діяти, розробляючи та використовуючи інструменти електронного урядування, щоб підвищити готовність суспільства до електронних технологій, заохочувати та навчати використанню ІКТ, а також підтримувати розвиток навичок ІКТ у зручний спосіб.

Вчені повідомляють про широкий спектр факторів, які сприяють зростанню розриву, таких як, наприклад, низький дохід та інші фінансові обмеження, нижча якість або високі ціни на підключення до Інтернет, низький рівень освіти у суспільстві, відсутність цифрової грамотності, погана технічна допомога та обмежений доступ до якісного ІКТ-контенту.

Вартість і доступність ІКТ є великою проблемою в багатьох країнах, але найбільшою проблемою є брак знань і розуміння технології. Сучасні дослідження показують, що понад 40 відсотків населення світу не мають можливості навчитися користуватися комп'ютером. Вирішувати це питання найважче, оскільки воно передбачає зміни як освіти, так і менталітету, а також інвестиції в електронні послуги. Електронне урядування має відігравати головну роль у створенні зручних інструментів електронного урядування, незалежно від рівня освіти. Деякі державні веб-сайти дуже складні та недружні як щодо доступу, так і щодо наявного контенту. Прийняття інтегрованого та орієнтованого на громадян підходу може спонукати уряди до збільшення рівних можливостей у використанні ІКТ.

Ключовим фактором є співпраця між відповідними зацікавленими сторонами у сфері електронного урядування, такими як центральні уряди, місцеві органи державної влади, приватний сектор, наукові кола, громадянське суспільство та міжнародні організації. Ці зацікавлені сторони повинні діяти відповідно до керівних принципів у рамках зобов'язань, взятих у Туніській програмі для інформаційного суспільства [1].

Застосування ІКТ та впровадження стратегій електронного урядування, сприяють прозорості в державному управлінні та демократичних процесах, а також є важливою частиною спільного бачення і керівних принципів. Міжнародне співробітництво разом із забезпеченням засобами впровадження зробить нас ще на один крок ближче у подоланні цифрового розриву.

Уряди мають відігравати провідну роль у створенні та розгортанні доступних електронних послуг і зрозумілого ІКТ-контенту. Крім того, вони мають сприяти розвитку належного та недискримінаційного середовища для електронного урядування через нормативно-правову базу, стратегічні напрямки та державні гарантії. Електронне урядування може стати подібним потужним інструментом для подолання розриву, наприклад, забезпечення доступного широкопasmового доступу.

Одним із визначальних кроків до рівності є створення мереж мобільного широкопasmового зв'язку. Але запровадження нових генерацій зв'язку вимагає досить багато ресурсів всіх учасників ринку, тож цей процес може бути довготривалим. Сьогодні в усьому світі прямують до запровадження національного широкопasmового LTE покриття (4G) [2].

Подолання наслідків цифрового розриву – означає надання рівних можливостей для всіх навчатися та працювати. Отже це завдання стає першочерговим для великої кількості країн і навіть приватних компаній. Згідно з проведеним дослідженням МВФ зроблено такі висновки, що зайнятість скорочується повільніше в тих галузях, де більша частка роботи виконується з домашнього офісу [3].

Генеральний секретар ООН вважає що, «цифрова нерівність – питання життя і смерті. Адже від доступу до інтернету залежить не лише те, як ми живемо під час пандемії, а й майбутнє людства» [4].

Необхідний комплексний підхід до відповідної оцінки цифрового розриву. Міжнародний рейтинг зазвичай базується на кількості користувачів Інтернету, оскільки він вимірює підключення та доступ. Якщо взяти до уваги, що є багато країн з такими проблемами, як неписьменність, відсутність проточної води або поширений голод, цей підхід є неефективним. Міжнародні організації повинні застосувати комплексний підхід, використовуючи як якісні, так і кількісні показники. Оцінка відіграє ваговиту роль у вимірюванні успіху чи невдачі у впровадженні різних методів подолання цифрового розриву.

Залучення урядів і відповідних інструментів електронного урядування можуть стати провідними учасниками подолання розриву. Урядові програми ІКТ можуть зіграти вирішальну роль у зменшенні цифрового розриву між молоддю та людьми похилого віку, жінками та чоловіками, неписьменними та освіченими або навіть між менш розвиненими регіонами та країнами. Засоби масової інформації разом із місцевою владою та академічними колами можуть і повинні бути основним інструментом ефективною та результативною комунікації та розповсюдження. Уряди країн, що розвиваються, повинні підвищити пріоритетність програм електронного уряду у своїх запитах на міжнародну допомогу та співпрацю, а також міжнародну фінансову підтримку. Наступним кроком має бути гармонізація нормативних актів електронного урядування, створення та досягнення консенсусу щодо реалізації базового набору взаємопов'язаних і сумісних електронних послуг.

Деякі люди кажуть, що Інтернет швидко змінює наше суспільство. Так, як тільки вірус COVID-19 розпочав поширюватися, а різні країни – запроваджувати певні обмеження, досить багато бізнесових сфер здійснили перехід в онлайн режим роботи. Замість вечері в кафе тепер доставка продуктів та їжі через мобільний застосунок, замість очної ділової зустрічі – віртуальна відеоконференція. Лець більше аніж за рік діджиталізація значно пришвидшилась. Користувачі почали більше використовувати інтернет, розумні пристрої та переводять життя та роботу в онлайн режим. Згідно джерела Ericsson Mobility Report, за 2020 рік тільки мобільний трафік виріс на 51% – до 60 ексабайт на місяць. Що на 15% більше, ніж передбачали в листопаді 2020 -го [2].

Суспільство розпочало взаємодіяти віртуально більше, аніж реально. Саме в тому й відмінність поміж тих, хто може використовувати онлайн-можливості, і тими, хто ні, стає найбільш помітною. Якщо раніше цифрову нерівність обговорювали на конференціях та окреслювали в доповідях, то наразі це питання з далекої теорії перейшло в сьогоднішню практику.

ІКТ, комп'ютер та пов'язані з ними мережі відіграють дедалі важливішу роль у процесі навчання та кар'єрі людей.

Виняткову роль відіграють починання, котрі дають дітям та молоді доступ до онлайн-навчання планетарного рівня як вдома, так і в школах. Оскільки так зміниться на краще рівень освіченості серед суспільства та знижуватиметься цифровий бар'єр.

Актуально, щоб діти та молодь могли по максимуму використати можливості для навчання. Тож підприємства та країни безперервно працюють над розширенням інтернет-покриття, наприклад в навчальних закладах.

З 2020 року у співпраці з ЮНІСЕФ Ericsson допомагає створити карту з приєднання шкіл до мережі інтернет у 35 країнах світу до кінця 2023 року, щоб здійснити інтернет-з'єднання до 2030-го [5].

Приєднання до мережі дасть кожній дитині можливість систематично використовувати цифрові технології, котрі необхідні для одержання освіти.

Відповідно, існуючий цифровий розрив негативно впливає на людей, які проживають у менш розвинених регіонах, а також на тих, хто перебуває у нижчих соціально-економічних

прошарках. Єдиними зацікавленими сторонами, які можуть забезпечити рівні можливості, є уряди, тому вони повинні взяти на себе провідну роль в електронному урядуванні як ключовому інструменті усунення розриву.

Ключовими елементами розвитку електронного урядування як визначального чинника подолання цифрового розриву є:

- ✓ Міжнародне, національне та регіональне співробітництво.
- ✓ Гармонізація законодавчої бази та регулювання.
- ✓ Забезпечення мінімального пакету взаємопов'язаних та сумісних електронних послуг.
- ✓ Сприяння розвитку навичок ІКТ та цифрової грамотності в зручний спосіб.
- ✓ Навчання та підготовка населення менш розвинутих регіонів до інформаційного суспільства та заохочення електронної готовності.
- ✓ Запуск пілотних електронних послуг у менш розвинених регіонах разом із належною технічною підтримкою.
- ✓ Розвиток електронного навчання та відповідного контенту ІКТ.
- ✓ Розвиток електронної участі та залучення різних соціальних категорій до розробки політики та прийняття рішень, навіть за допомогою таких медіа-технологій, як соціальні мережі.
- ✓ Використання мобільного зв'язку як інфраструктури для поширення електронних послуг.
- ✓ Підвищення прозорості прийняття рішень та витрачання бюджетних коштів шляхом впровадження електронних послуг.
- ✓ Залучення громадян до всіх аспектів процесів місцевого та національного державного управління.
- ✓ Підвищення якості життя в усіх його аспектах через кращі електронні послуги та доступ до знань.

Два приклади найкращих практик ілюструють переваги, які може надати електронне урядування. Першим прикладом є програма електронної охорони здоров'я, розроблена урядом Єгипту, щоб забезпечити безкоштовне обстеження раку молочної залози для єгипетських жінок віком від 45 років. Система заснована на супутниковому зв'язку, щоб тести можна було передавати з віддалених пристроїв. Ця електронна послуга допомагає на ранній стадії лікування раку молочної залози без дискримінації. Другий випадок найкращої практики – Нігерія, де уряд запустив програму електронного сільського господарства, щоб допомогти сільськогосподарському сектору. Перевагами є надання стратегічної інформації, а також просування нових корисних навичок ІКТ серед нігерійських фермерів.

Як продемонструвало нещодавнє опитування, проведене в Європі підгрупою С7 Організації Об'єднаних Націй з питань електронного урядування для сталого розвитку та Інститутом менеджменту та сталого розвитку, якість життя прямо корелює з рівнем послуг електронного урядування та можливостей, пов'язаних з ІКТ [5]. Основною перешкодою у впровадженні електронних послуг респонденти визначили опір змінам і зазначили, що індивідуальна узгоджена стратегія та державна політика у сфері електронного урядування повинні бути узгоджені з міжнародними стандартами. Знову ж таки, це демонструє важливу роль електронного урядування в подоланні цифрового розриву та розвитку орієнтованого на громадян справедливого цифрового суспільства.

Україна має вже досить багато різноманітних онлайн-сервісів, прикладом є стримінгові платформи та знайомі всім державні портали.

В цілому інтернет використовує більше 67% населення. Але лишається 33% українців, котрі не мають взагалі, або стійкого доступу до мережі. Здебільшого це торкається сільських місцевостей, де неякісне покриття, а проведення дротового інтернету або неможливе, або дуже дороге.

Тож, із покращенням якості інфраструктури все більше мешканців можуть користуватися інтернетом, і така проблема, як цифрова нерівність повинна була б поступово вирішуватися.

Але актуально не тільки надати прямий доступ, а й навчити українців цифровим навичкам. Сьогодні біля 15% громадян зовсім не володіють ними, а ще у 37% громадян ці навички знаходяться на дуже низькому рівні. Отже в наступні три роки наша держава планує організувати навчання щодо опанування цифрової грамотності більш як 6 млн українцям [2].

Таким чином, в Україні вже наступними роками ще більше мешканців матимуть не лише якісний доступ до інтернету, але й зможуть користуватися всіма його можливостями. Масштабна

пандемія продемонструвала, наскільки необхідним є якісний доступ до інтернету, отже високі темпи запровадження 4G-стандарту допоможуть знизити цифровий розрив.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Щоб створити стійке суспільство, уряди та інші зацікавлені сторони повинні зосередитися на забезпеченні рівних можливостей для молоді та майбутніх поколінь. ІКТ є вкрай важливим компонентом цього майбутнього, і подолання цифрового розриву має стати світовим пріоритетом. Надання відповідних електронних послуг і просування цифрової грамотності має стати питанням безпеки та головним пріоритетом для урядів, щоб забезпечити своїй країні чи регіону місце в майбутньому суспільстві, заснованому на знаннях.

Подальше впровадження нових технологій дозволить суспільству використовувати не тільки нові можливості, а й вся економіка розпочинає виходити на новий якісний рівень – цифровий. У зв'язку із цим протягом наступного десятиліття створиться 22,3 млн нових робочих місць по всьому світі. Тож вкрай важливо вже сьогодні допомагати людям здобувати цифрові навички та задовольняти майбутні запити роботодавців, щоб розвивати як ВВП України, так і економіку світу взагалі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Туніська програма для інформаційного суспільства <https://old.apitu.org.ua/wsis/tp>
2. Глушенко Ю. Усі в онлайн: як подолати цифрову нерівність і як вона впливає на розвиток країни <https://mind.ua/openmind/20226507-usi-v-onlajn-yak-podolati-cifrovu-nerivnist>
3. Gabriela Cugat, Futoshi Narita How COVID-19 Will Increase Inequality in Emerging Markets and Developing Economies // <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2020/10/29/blog-how-covid-19-will-increase-inequality-in-emerging-markets-and-developing-economies>
4. Не сократив цифровое неравенство, мир не сможет достичь целей устойчивого развития. Организация объединенных наций // <https://news.un.org/ru/story/2020/06/1379942>
5. The Role of e-Governance in Bridging the Digital Divide // <https://www.un.org/en/chronicle/article/role-e-governance-bridging-digital-divide>
6. Власенко Т., Ревенко О. В. Особливості цифрової трансформації бізнесу в умовах невизначеності. Б Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова, 2022, Т. 27, вип. 3(93). С. 44-49. <https://doi.org/10.32782/2304-0920/3-93-8>
7. Шалухіна В. В., Ляшенко В. М., Черкаський Г. І., Томчук О. О. Сучасні тенденції та вектори цифрової трансформації в Україні. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2022. Том 7. № 2, pp. 219 – 225.
8. Завгородній А., Іванченкова Л., Шаповалова І., Маркова Т. Діджиталізації як ключовий напрям цифрового розвитку. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2022. № 4. С. 44-49
9. Kychko, I. ., Samiilenko, H. ., Khudolei, V. ., Bondar, N. . . ., & Kravchuk, Y. (2021). Riscos de transformações digitais das relações de trabalho e do mercado de trabalho. *Laplage Em Revista*, 7(Extra-E), p.650-660. <https://doi.org/10.24115/S2446-622020217Extra-E1357p.650-660>

REFERENCES:

1. Tuniska prohrama dlia informatsiinoho suspilstva <https://old.apitu.org.ua/wsis/tp>
2. Hlushchenko Yu. Usi v onlain: yak podolaty tsyfrovu nerivnist i yak вона vplyvaie na rozvytok krainy <https://mind.ua/openmind/20226507-usi-v-onlajn-yak-podolati-cifrovu-nerivnist>
3. Gabriela Cugat, Futoshi Narita How COVID-19 Will Increase Inequality in Emerging Markets and Developing Economies // <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2020/10/29/blog-how-covid-19-will-increase-inequality-in-emerging-markets-and-developing-economies>
4. Ne sokratyv tsyfrovoe neravenstvo, myr ne smozhet dostykh tselei ustoichyvoho rozvytyia. Orhanyzatsiia ob'edynennykh natsyi // <https://news.un.org/ru/story/2020/06/1379942>
5. The Role of e-Governance in Bridging the Digital Divide // <https://www.un.org/en/chronicle/article/role-e-governance-bridging-digital-divide>
6. Vlasenko T., Revenko O. V. Osoblyvosti tsyfrovoy transformatsii biznesu v umovakh nevyznachenosti. B Visnyk ONU imeni I.I. Mechnykova, 2022, T. 27, vyp. 3(93). S. 44-49. <https://doi.org/10.32782/2304-0920/3-93-8>
7. Shalukhina V. V., Liashenko V. M., Cherkaskyy H. I., Tomchuk O. O. Suchasni tendentsii ta vektory tsyfrovoy transformatsii v Ukraini. Ukrainyskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniky. 2022. Tom 7. № 2, rr. 219 – 225.
8. Zavorodnii A., Ivanchenkova L., Shapovalova I., Markova T. Didzhytalizatsii yak kliuchovyi napriam tsyfrovoho rozvytku. Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences. 2022. № 4. S. 44-49
9. Kychko, I. ., Samiilenko, H. ., Khudolei, V. ., Bondar, N. . . ., & Kravchuk, Y. (2021). Riscos de transformações digitais das relações de trabalho e do mercado de trabalho. *Laplage Em Revista*, 7(Extra-E), p.650-660. <https://doi.org/10.24115/S2446-622020217Extra-E1357p.650-660>

CONSEQUENCES OF THE DIGITAL DIVIDE AND WAYS TO OVERCOME IT

YERMOLENKO Oksana, VLASENKO Tetiana, SHAPOVALOVA Inga
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

The article examines the problem of the digital divide, its causes, and directions for overcoming the negative consequences of this phenomenon. The nature of the digital divide is quite complex and debatable; therefore, the exact identification of the causes of its occurrence is the main stage for timely recognition, study, and application of effective solutions. The digital divide in Ukraine and throughout the modern world is quite large. It has been proven that there is a strong correlation between the digital divide and poverty. Governments in countries where the digital divide has tangible consequences need to act decisively by developing and implementing e-government tools to increase public readiness for modern information and communication technologies (ICTs), encourage and train the use of ICTs, and support the development of ICT skills in a convenient way. The task of governments should be to create and deploy accessible electronic services and understandable ICT content. In addition, they should help develop an appropriate and non-discriminatory environment for e-government through regulatory frameworks, strategic directions, and government guarantees. E-government can be a similarly powerful tool for bridging the gap, such as providing affordable broadband. There is a strong emphasis on providing children and young people with wide access to world-class online learning both at home and in schools. Because in this way there will be a qualitative change in the level of education among society and the digital barrier will decrease, and as a result - its negative consequences. Another essential step towards reducing digital inequality is the creation of mobile broadband networks. But there are obstacles on this path - the introduction of new generations of communication requires quite a lot of resources from all market participants, so this process can take a long time. Today, the whole world is moving towards the introduction of national broadband LTE coverage (4G). The study lists the key elements of the development of e-government as a determining factor in overcoming the digital divide. To create a sustainable society, governments and stakeholders must focus on ensuring equal opportunities for youth and future generations.

Keywords: digital divide, digital inequality, information and communication technologies, e-government, digital literacy.

ВПЛИВ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА КОМАНДНОЇ РОБОТИ НА СИСТЕМУ МЕНЕДЖМЕНТУ ОРГАНІЗАЦІЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

САКУН Леся¹, ВЕДЕНІНА Юлія², ШИШЛОВА Юлія³

- ¹Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського
<https://orcid.org/0000-0001-5113-4154>
e-mail: lesyasakun13@gmail.com
- ²Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського
<https://orcid.org/0000-0001-7472-6654>
e-mail: vedenina424@gmail.com
- ³Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського
e-mail: shyulia17@gmail.com

Стаття присвячена актуальним питанням впливу інформаційних технологій та командної роботи на систему менеджменту організацій в умовах мінливості ринкового середовища та протистояння глобалізаційним викликам. Основою інформаційного середовища є інформаційні технології, які дозволяють управляти бізнес-процесами, координуючи фінансово-господарську діяльність підприємства. У статті розглянуто сутність понять глобалізації, глобалістичності, глобалізму, глобалізаційних викликів, інформаційних систем і технологій, команд і командної роботи.

Визначено роль підприємства як частини інтегрованої системи господарства країни. Досліджено основні критерії, ознаки та функції інформаційної системи. Запропоновано використання фреймворків для вирішення складних задач реалізації на кількох платформах або великій програмно-апаратній платформі. Розглянуто структуру збитків компанії, спричинених відключенням ERP-систем (планування ресурсів підприємства). Виявлено, що найбільшу перевагу закордонні компанії надають ERP (43 %), найменшу – CRM (17 %) та SCM (13 %) і крім цього, витрачають більшу частку бюджету на корпоративні та фармацевтичні системи. Доведено важливість командної роботи як потужного інструменту для досягнення місії і завдань організації та засобу особистісного і професійного зростання кожного члена цієї команди. Розглянуто ефективність командної роботи на прикладі компанії Google та музичної групи The Rolling Stones

Ключові слова: інформаційні технології, інформаційні системи, команда, командна робота, підприємство, системи менеджменту організацій, глобалізація, глобалізаційні виклики, діджиталізація, фреймворк, управління, ефективність.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-12>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Глобальні виклики у вигляді безперервних змін економічних процесів, нестабільна політична ситуація, різного роду ризику у підприємницькій діяльності, конкуренція – усе це є чинниками зовнішнього середовища, які потребують негайного реагування організації і компаній. Ось чому так важливо мати альтернативні сценарії дій, що допоможе швидше і гнучкіше зреагувати на ситуацію, адаптуватися до змін. Сучасний інструментарій менеджменту є основою управління в організаціях, проте у світі інформаційних трансформацій виникає потреба використання інноваційних технологій і систем, які здатні підвищити результативність діяльності та покращити ринкову позицію підприємства (наприклад, володіння більшою часткою ринку).

Отже, інформаційні ресурси виступають важливою складовою ресурсного потенціалу підприємства та допомагають оптимізувати та підвищити ефективність бізнес-процесів за рахунок їхньої автоматизації.

Основою інформаційного середовища є інформаційні технології (включають в себе об'єднані комп'ютерні мережі з системами комунікацій), які дозволяють управляти бізнес-процесами, координуючи фінансово-господарську діяльність підприємства [1-5]. Звісно, що раціональне використання інформаційних ресурсів і технологій підвищує ефективність діяльності підприємства й полегшує виконання функцій контролінгу та управління, яке має безліч напрямів: від виробничого до кадрового та проектно-конструкторського. Крім того, надійне інформаційно-технологічне забезпечення гарантує можливість отримання достовірної оновленої інформації, що є важливим при тенденції швидкоплинності ринкового середовища.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Розгляду питання інформаційних систем і технологій та їхнього значення в системі менеджменту організацій приділено увагу в роботах науковців: В. С. Пономаренко, Т. В. Янчук [1], Н. Г. Ревенко, І. В. Гордієнко, Р.В. Ільєнко, В.Б. Осталецький [3], Р. М. Яценко [4] та інші.

Дослідженням проблем у сфері глобалізації та глобалізаційних викликів займалися вчені У. Бек [6], О. Білорус, Д. Лук'яненко [7], Є. Білоусова, П. Литвинов [8], В. Онищенко, О. Шевченко [10].

Проблеми командної роботи та керування командами докладно вивчали такі зарубіжні автори, як: Д.К. Сміт, К. Левіс-Мак Клеар М. Тейлор, Б. Тукман та інші.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Попри велику кількість наукових публікацій, присвячених темі інформаційних систем і технологій на підприємстві, переважна більшість із них висвітлює лише технічну сторону питання, а не всебічне поняття та значення їх застосування в системі менеджменту організацій.

Окрім цього, недостатньо розробленим як у науковому, так і в організаційно-практичному аспектах залишається питання впливу сучасних інформаційних технологій і командної роботи в системі менеджменту організацій та адаптація цих процесів до глобалізаційних змін та викликів.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є аналіз впливу сучасних інформаційних технологій і командної роботи в системі менеджменту організацій в умовах мінливості ринкового середовища та протистояння глобалізаційним викликам.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Кожне підприємство є частиною інтегрованої системи господарства України, первинним елементом, яке підтримує економічні відносини з іншими організаціями, тому важливо розробити власну ефективну систему менеджменту [11].

На сучасному етапі розвитку, зі зміною світосприйняття та загальних цінностей, значний вплив на людей справляють явища глобалізації та глобалізаційної нестабільності. Глобалізація характеризується всевітньою уніфікованістю та способами об'єднати людей в одну спільноту.

Сутності поняття «глобалізація» присвячено багато досліджень вчених, які вважають її наступним етапом подальшого піднесення цивілізації, що може призвести до вищого рівня інтеграції [6-10]. Це означає стирання кордонів та існуючих етнічних бар'єрів, будь-яких відмінностей у віросповіданні; стимулювання до трудової й інтелектуальної міграції, яка в свою чергу за сучасних умов на тлі постіндустріального інформаційного суспільства є природним рухом, що означає частину глобалізаційного соціально-економічного розвитку.

Так, наприклад, У. Бек трактував глобалізацію як стирання кордонів звичної діяльності в різних сферах господарювання, інформації, культурних конфліктів і суспільства, що, як правило, позначене на досвіді [6]. При цьому він зазначає важливість та пріоритетність економічної сторони (аспекту) над іншими, адже глобальне розглядає світові масштаби [6].

При потребі системного розуміння глобальних процесів виникає необхідність оперувати основними дефініціями, тож розглянемо запропоновані У. Беком визначення глобалізації, глобальності та глобалізму.

Глобалізація – поняття, що позначає участь держав у процесах, які включають міжнаціональні зв'язки кожної з них, взаємодії з іншими країнами, враховуючи при цьому межі власних можливостей та спираючись на свої орієнтири й ідентичність. Глобальність – охоплює обставини, згідно з якими будь-які події будь-якого масштабу потребують переосмислення і реконструкції організацій та інституцій при переході з локального в глобальне (вісь локальне – глобальне). Глобалізм – неоліберальна ідеологія панування світового ринку [6].

Глобалізаційні виклики характеризуються тим, що призводять до значних, часто незворотних наслідків, втрат в соціально-економічному, біологічному та інших аспектах, становлять потенційну загрозу людству та його існуванню й вимагають узгодженої співпраці країн для вирішення проблеми [10]. Зокрема до них відносять різного роду фінансові кризи, які призводять до нестійкого стану; пандемії, хронічні захворювання; війни та інші політичні конфлікти, що характеризуються нестабільною політичною ситуацією в країні та між країнами; інфляції різного роду; зброя масового знищення; техногенні катастрофи та аварії; озброєння; перенаселення; машинна ера; торгівля людьми; тероризм тощо. Попри перспективи безперервного розвитку і створення нових каналів для генерації й втілення інновацій, глобальні зміни у вигляді проблем і кризових явищ гальмують процеси інтеграції та змушують адаптуватися до поточного стану зовнішнього середовища.

Сучасний підхід до управління на підприємстві має враховувати не тільки потреби в нових технологіях та обладнанні, а й призводити до найбільшого ефекту при функціонуванні системи менеджменту [12].

Діджиталізація стала одним з головних чинників економічного піднесення підприємства. Але зважаючи на труднощі, які виникли у зв'язку з глобалізаційними викликами (пандемія, воєнні дії), на часі стала тенденція економії і перерозподілу витрат на користь техніки довготривалого використання, застосування smart-технологій. Так лише 30 % компаній вдалися до засобів діджиталізації бізнес-процесів, що дало можливість продовжувати діяльність і розвиватись [8-10].

В умовах ринкової нестабільності організації повинні гнучко реагувати на зміни та адаптувати свою систему менеджменту таким чином, щоб усі були залучені до вирішення загальної проблеми (формування команд); запровадити аутсорсинг; використовувати засоби електронної комерції та інше.

Інформаційні технології необхідні для зберігання, маніпулювання, розповсюдження та створення інформації. Для інформаційних технологій характерні такі властивості, як: підтримка прийняття рішень, забезпечення ефективного інтерфейсу між користувачами та комп'ютерними технологіями, наявність повної інформації про діяльність організації і доведення її до менеджерів вищої ланки управління [1,2].

Інформаційна система менеджменту є сукупністю комп'ютерних систем та апаратного забезпечення, що допомагає ефективно приймати управлінські рішення [4]. В основному це стратегічні рішення, а операційні інфосистеми допомагають в обробці даних для можливості здійснення бізнес-процесів і виконання інших операцій нижчого рівня (рис. 1).

Рис. 1. Взаємозв'язок між управлінськими і операційними системами [12]

ІС охоплюють системи підтримки прийняття рішень та звітності, обробки транзакцій та контролю операцій. Таким чином, простежується взаємозалежність між управлінськими рішеннями нижчого й вищого рівнів, адже формування цілей компанії, успішне їх досягнення неможливе без аналізу факторів зовнішнього середовища, кон'юнктури ринку та вміння бути конкурентоспроможним.

Основними критеріями для інформаційних систем залишаються актуальність, доречність, наповненість (достатність) і ступінь корисності. Також корпоративним інформаційним системам притаманні такі ознаки, як: масштабність (характеризує розмір організації, тобто масштаби), багатоплатформність (має функціонувати на різних платформах з тим же самим інтерфейсом), неоднорідність середовища обчислення (дозволяє працювати в інтеграції з ПК, які мають неоднакові операційні системи, при цьому процес передачі даних не гальмується через фактор побудови ОС на різних платформах), розподілення обчислень (запити клієнтів розподіляються між кількома серверами одразу, що утворює пропускну здатність, максимізуються можливості і зменшується кількість витрат) [2-5].

Безперервний розвиток ІТ-технологій і моделей бізнесу сприяє постійній модернізації інформаційних систем. Нові методи управління з використанням ІС допомагають скоротити час на прийняття рішення, враховуючи такі умови, як визначеність, ризик чи невизначеність.

Слід зазначити і те, що кожен менеджер стикається з необхідністю прийняття рішень у процесі виконання функцій управління, таких як: планування (визначення цілей, стратегій і тактик); організація (координація роботи структурних одиниць організації або розподіл робіт); керування (вибір стилю керування та вплив на персонал); мотивація (аналіз і визначення потреб персоналу, вибір методу мотивації від рівня задоволеності працею і продуктивності); контроль (вибір методів контролю та системи оцінювання результатів, визначення причин невідповідностей у разі неотримання очікуваних результатів та подальша коригуюча програма) [11,12].

При створенні інформаційної системи постає непроста задача реалізації на кількох платформах (або на великій програмно-апаратній, як от різні сервери, системи комунікацій, СУБД), яку вирішують фреймворки. Фреймворк – платформа для певної мови програмування, яка прискорює процес розробки програмного середовища. Серед поширених крос-платформових фреймворків виділяють Windows Open System, Win 32, React Native, Flutter, Cordova, Xamarin, Ruby Motion та інші [13].

Функціями інформаційної системи є:

- отримання повної, достовірної інформації для планування діяльності організації;
- контроль за рівнем використання ресурсів;
- вибір варіантів рішення мінімізації витрат;
- покращення обробки інформації та отримання результатів з найменшою похибкою [4,5].

Згідно опитування, яке провела компанія MERI Project, серед 886 респондентів, ІТ-менеджерів, що є керівниками провідних світових компаній, їх підприємства понесли немалі збитки через вимушене відключення ERP-систем (Enterprise Resource Planning – планування ресурсів підприємства).

Структуру збитків продемонстровано на рис. 2.

Рис. 2. Структура збитків компаній, спричинена відключенням ERP-систем

Складено на підставі [5]

За результатами AMR Research (досліджено 800 компаній 13 галузей американської промисловості) при розгляді питання бюджетних витрат на ІС, було виявлено (рис. 3), що найбільшу перевагу надають ERP (43%), найменшу – CRM (Customer Relationship Management) та SCM (Supply Chain Management) (17 і 13 % відповідно) й крім цього, витрачають більшу частку бюджету на корпоративні та фармацевтичні системи.

Отже, стає зрозуміло, що відмовляючись від ERP-систем та інформаційних систем, неможливо успішно координувати діяльність організації в сучасних умовах цифровізації та глобалізації, бути конкурентоздатним.

Крім того, менеджмент по роботі з клієнтами займає значне місце після планування ресурсів, що є також важливим чинником. Наприклад, CRM-система забезпечує відстеження дій споживачів та автоматизацію комунікацій [5].

На ринку ERP-систем беззаперечно лідерами є компанії SAP AG, Oracle, J.D. Edwards, PeopleSoft, Baan [5]. Розглядаючи дані про компанію PeopleSoft, можна сказати, що вона спеціалізується на створенні ПЗ для управління підприємствами, включаючи кадровий, фінансовий, виробничий менеджмент.

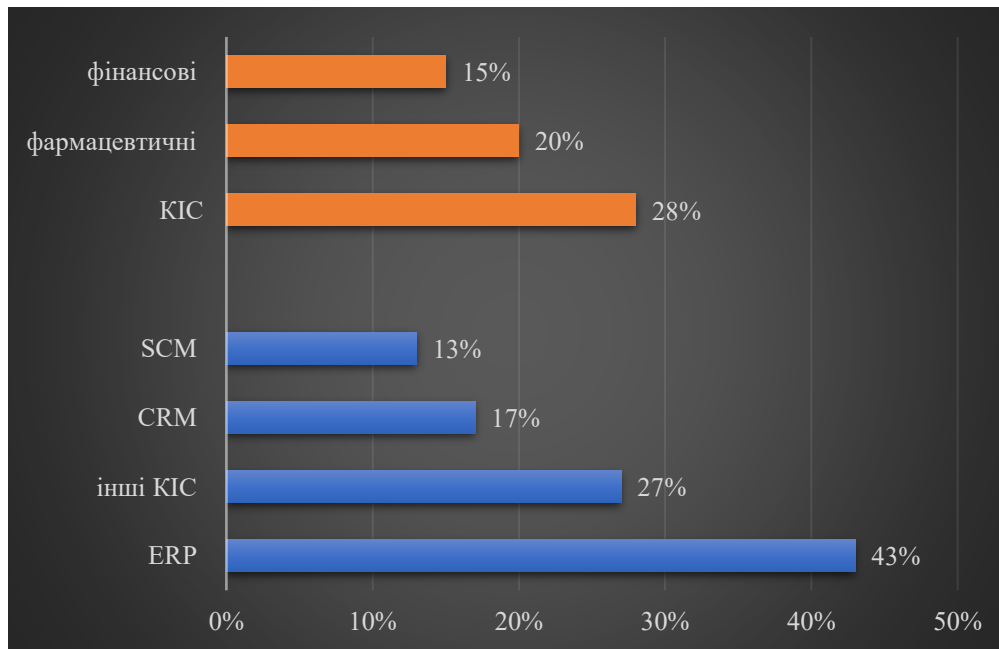

Рис. 3. Структура бюджетних витрат на ІС різних типів за даними AMR Research
Складено на підставі [5]

На сьогодні в компанії працює понад 7000 фахівців. Найвідомішим її продуктом є ERP-система; займається також розробками у сфері електронної комерції, використання якої в епоху постійної цифровізації набуло значного поширення, та просуванням системи управління знаннями персоналу (Professional Services Automation) [5].

Інформаційна, як і будь-яка інша, система, не може функціонувати без управлінського персоналу, адже має відбуватися постійний зворотній зв'язок між ІС і споживачем інформаційних ресурсів. Це пояснює різноманітність структур управління: лінійної, функціональної, лінійно-функціональної, дивізійної (групування виробничих підрозділів за різними критеріями), матричної (створення проектних груп, які займаються створенням нової продукції паралельно з лінійно-функціональним апаратом організації) [11].

Команда – багатогранне поняття, проте з точки зору кадрового менеджменту та управління компанією воно охоплює концепції спільної роботи над проектом, проблемою, заради досягнення певної мети [14,15]. Важливим моментом є той факт, що просто групу людей, які працюють разом, командою назвати неможливо. Як правило, команди формуються або з людей зі схожим потенціалом і об'єднаних з їх ініціативи для розробки, наприклад, інновації (стартапу), викорінення існуючої проблеми, або створюються за порядковими принципами чи заздалегідь визначеними правилами, з метою реалізації проекту, а потім при досягненні бажаного – команда розпускається.

Отже, основними рисами команди є спільна робота, наявність у кожного члена групи своєї позиції (розуміння стратегії компанії, поточного стану, власних завдань), комунікація, автономія, ефект синергії.

В науковій праці [14] доведено більшу результативність малих команд (до 5 осіб), але важливим моментом є необхідність розподілення командних ролей, що може підвищити ефективність діяльності навіть великої групи, тільки якщо це зроблено на початку проекту.

Командна робота визнається продуктивнішою, ніж співпраця різнопрофільних фахівців, адже кваліфіковані працівники, які знаються у певній сфері, взаємодіючи можуть вказати на помилки один одного; дослідити проблему всебічно; визначити низку сценаріїв, які можуть виникнути через вплив різноманітних чинників та продумати оптимальні варіанти рішень задачі.

Так, компанія Google провела дослідження серед своїх працівників з метою формування ідеальної команди, згідно результатів якого було виявлено, що для кожного працюючого головним є відчуття психологічного комфорту, тобто спілкування має бути і діловим, і міжособистісним [14,15].

Ефективне функціонування команди можна спостерігати не лише в корпораціях, але й в музичних групах. Яскравим прикладом є група The Rolling Stones, яка виступає вже понад п'ятдесяти років і саме завдяки командній роботі залишається успішною та підтримує свій рейтинг. Члени колективу дотримуються двох головних принципів – взаємодоповнюваності та розподілення ролей [14].

Таким чином, важливість командної роботи полягає у тому, що вона одночасно є потужним інструментом ефективного досягнення місії і завдань організації та засобом особистісного й професійного зростання кожного члена цієї команди.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Згідно проведеного аналізу було розглянуто сутність інформаційних систем і технологій ведення бізнесу та управління підприємством. Визначено, що корпоративні інформаційні системи, зокрема ERP-системи, справляють значний вплив на конкурентоспроможність компанії.

Доведено важливість інформаційних технологій та командної роботи на систему менеджменту організацій в умовах мінливості ринкового середовища та протистояння глобалізаційним викликам.

Виявлено також, що глобалізаційна нестабільність у вигляді пандемії, воєнних дій РФ проти України та економічно-структурні зрушення змушують адаптуватися організації до змін кон'юнктури ринку.

Подальші дослідження спрямовані на розробку стратегії розвитку IT-галузі України в умовах глобалізаційних змін.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Янчук Т.В. Значення механізму впровадження інформаційних технологій у господарській діяльності підприємств. *Економіка і організація управління*. 2016. №4. С. 269–276.
2. Інформаційні технології в менеджменті. URL: <https://kerivnyk.info/2012/05/mykolyshyn.html> (дата звернення: 15.01.2023)
3. Осталецький В.Б. Теоретичні підходи до класифікації інформаційних систем управління підприємством. *Економічний вісник НТУУ «КПІ» : збірник наукових праць*. 2015. Вип. 12. С. 294–299.
4. Яценко Р.М., Ніколаєв І.В. Інформаційні системи в логістиці : навчальний посібник. Харків : Вид-во ХНЕУ, 2012. 232 с.
5. Аналіз сучасних корпоративних інформаційних систем, які пропонуються на ринку програмного забезпечення. URL: <http://ism.flybb.ru/topic198.html> (дата звернення: 13.02.2023)
6. Бек У. Влада і контрвлада у добу глобалізації. Нова світова політична економія / пер. з нім. Олександр Юдіна. 2-е видання. Київ: Nika-Tsentr, 2015. 404 с.
7. Білорус О. Г., Лук'яненко Д. Г. та ін. Глобалізація і безпека розвитку : монографія ; кер. авт. кол. і наук. ред. О. Г. Білорус. Київ : КНЕУ, 2001. 378 с.
8. Литвинов П. П. Характеристика понять для визначення глобальних процесів. Сучасні глобальні економічні виклики, їх генезис та природа. Перспективи існування в нових умовах. URL: <https://www.economy-confer.com.ua/full-article/2824/> (дата звернення: 20.02.2023)
9. Глобалізація – Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/globalisation> (дата звернення: 25.02.2023)
10. Шевченко О. Глобальні виклики сучасності: проблема класифікації та пріоритезації. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2017. № 1. С. 137-153. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mvckrc_2017_1_16.

11. Типи організаційних структур управління підприємством. Студентська бібліотека. URL: <https://buklib.net/books/32066/> (дата звернення: 02.02.2023)
12. Ганузек Л. М. Шляхи удосконалення системи менеджменту підприємства. URL: http://www.confcontact.com/2017-ekonomika-i-menedzhment/4_ganuzek.htm (дата звернення: 10.02.2023)
13. Найкращі фреймворки для кроссплатформної розробки. URL: <https://wezom.com.ua/ua/blog/luchshie-frejmvorki-dlja-krossplatformnoj-razrabotki-mobilnyh-prilozhenij> (дата звернення: 13.02.2023)
14. Командна робота та взаємодія. URL: <https://pdp.nacs.gov.ua/courses/komandna-robotata-vzaiemodiia-dbc211b1-0e1b-4261-94f0-5f04ca43bbf3> (дата звернення: 24.01.2023)
15. Що таке командна робота, чому вона така важлива і як впливає на успіх? Агроосвіта майбутнього. URL: <https://blog.agrokebety.com/shcho-take-komandna-robotata> (дата звернення: 25.01.2023)

REFERENCES:

1. Yanchuk T.V. The importance of the mechanism of information technology implementation in the economic activity of enterprises. Economics and management organization. 2016. No. 4. pp. 269–276.
2. Information technologies in management. URL: <https://kerivnyk.info/2012/05/mykolyshyn.html> (data zvernennia: 15.01.2023).
3. Ostalecki V.B. Theoretical approaches to the classification of enterprise management information systems / V. B. Ostalecki. // Economic bulletin of NTUU "KPI": collection of scientific papers. 2015. Issue 12. pp. 294–299.
4. Yatsenko R.M. Information systems in logistics: a study guide / Yatsenko R.M., Nikolaev I.V. Kharkiv: KHNU Publishing House, 2012. 232 p.
5. Analysis of modern corporate information systems. Analysis of modern corporate information systems offered on the software market. URL: <http://ism.flybb.ru/topic198.html> (data zvernennia: 15.01.2023).
6. Bek U. Vlada i kontrvlada u dobu hlobalizatsii. Nova svitova politychna ekonomiiia / per. z nim. Oleksandra Yudina. 2-e vydannia. Kyiv: Nika-Tsentr, 2015. 404 s.
7. Belarus O. G., Lukyanenko D. G. and others. Globalization and security of development: monograph; driver author number and science ed. O. G. Belarus. Kyiv: KNEU, 2001. 378 p.
8. Litvinov P. P. International scientific Internet conferences. Characteristics of concepts for determining global processes. Modern global economic challenges, their genesis and nature. Prospects of existence in new conditions. URL: <https://www.economy-confer.com.ua/full-article/2824/> (data zvernennia: 20.02.2023).
9. Hlobalizatsiia – Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/globalisation> (data zvernennia: 25.02.2023).
10. Shevchenko O. Hlobalni vyklyky suchasnosti: problema klasyfikatsii ta prioritytezatsii. Mizhnarodni vidnosyny, suspilni komunikatsii ta rehionalni studii. 2017. № 1. S. 137-153. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mvckrc_2017_1_16.
11. Types of organizational structures of enterprise management. Student library. URL: <https://buklib.net/books/32066/> (data zvernennia: 02.02.2023).
12. Hanuzek L. M. Zhytomyr Agricultural Technical College (Ukraine). Ways to improve the enterprise management system. URL: http://www.confcontact.com/2017-ekonomika-i-menedzhment/4_ganuzek.htm (data zvernennia: 10.02.2023).
13. The best frameworks for cross-platform development. URL: <https://wezom.com.ua/ua/blog/luchshie-frejmvorki-dlja-krossplatformnoj-razrabotki-mobilnyh-prilozhenij> (data zvernennia: 13.02.2023).
14. Teamwork and interaction. URL: <https://pdp.nacs.gov.ua/courses/komandna-robotata-vzaiemodiia-dbc211b1-0e1b-4261-94f0-5f04ca43bbf3> (data zvernennia: 24.01.2023).
15. What is teamwork, why is it so important and how does it affect success? "Agrokebety"/Agroeducation of the future. URL: <https://blog.agrokebety.com/shcho-take-komandna-robotata> (data zvernennia: 25.01.2023).

THE INFLUENCE OF MODERN INFORMATION TECHNOLOGIES AND TEAMWORK ON MANAGEMENT SYSTEMS IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION CHANGES

SAKUN Lesia, VIEDIENINA Yuliia, SHYSHLOVA Yuliia
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

Our article is devoted to the relevant issues concerning the impact of information technologies and teamwork on the management system of organizations in the context of a changing market environment and confrontation with globalization challenges.

Globalization challenges include various financial crises that lead to an unstable market; pandemics, chronic diseases; wars and other political conflicts leading to an unstable political situation in the country, between countries; various types of inflation; weapons of mass destruction; man-made disasters and accidents; armament; overpopulation; machine era; human trafficking; terrorism.

The core of the information environment is information technology, which allows managing business processes by coordinating the financial and economic activities of an enterprise. The article examines the essence of the concepts of the globalization, globality, globalism, globalization challenges, information systems and technologies, teams and teamwork. In addition, the role of the enterprise as a part of the integrated system of the country's economy is defined. The main criteria, features and functions of the information system are investigated.

It is suggested to use frameworks to solve complex implementation tasks on several platforms or a large hardware and software platform. The structure of losses of companies caused by the outage of ERP systems (enterprise resource planning) is considered. It has been uncovered that foreign companies give the greatest preference to ERP (43 %), followed by CRM (17 %) and SCM (13 %), and in addition, a larger share of the budget is spent on corporate and pharmaceutical systems.

The article proves the importance of teamwork as a powerful tool for achieving the mission and objectives of an organization and a means of personal and professional development of each team member. The efficiency of teamwork is analyzed on the example of Google and The Rolling Stones.

Keywords: information technologies, information systems, team, teamwork, enterprise, organization management systems, globalization, globalization challenges, digitalization, framework, management, efficiency.

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

КАПІНОС Геннадій¹, ЛАРІОНОВА Катерина²

¹Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0000-0002-9995-1759>

e-mail: kapinosh@khmnu.edu.ua

²Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0000-0003-4462-9858>

e-mail: K.Larionova@i.ua

В статті викладено сутність, проблеми управління сталим розвитком України крізь призму умов війни. Проаналізовані різні підходи до визначення поняття сталого розвитку і зазначено, що всі вони містять спільну ідею про те, що сталий розвиток передбачає задоволення потреб нинішнього покоління і, у той же час, враховує потреби та інтереси майбутніх поколінь, а також спрямований на гармонійне поєднання соціального, економічного та екологічного аспектів, задля забезпечення збалансованого зростання. Досліджено вихідні позиції забезпечення цілей сталого розвитку в Україні на момент початку війни та порівняно з цими позиціями проаналізовано перетворення у концептуальному сприйнятті їх досягнення на сьогодні. Зазначено, що в рамках сьогоденних подій в Україні, світовій спільноті доводиться переосмислити глобальні цілі сталого розвитку, а саме сконцентрувати свою увагу на соціально-економічній складовій процесу розвитку. Визначено, що руйнівні наслідки війни з росією виявилися критичними для майже всіх внутрішньоекономічних показників, що зумовило за принципом доміно реакцію дисбалансу усіх макроекономічних показників не тільки в Україні, але і в інших країнах світу. Зазначено, що на національному та регіональному рівнях війна в Україні створила серйозні перешкоди для досягнення таких цілей сталого розвитку, як подолання бідності, голоду; можливість здобуття якісної освіти; надання якісних послуг у сфері охорони здоров'я; досягнення благополуччя; надання доступу до чистої питної води та енергоресурсів тощо. Переосмислена концепція забезпечення сталого розвитку України під впливом військових дій повинна стати орієнтиром на в процесі швидкої відбудови критичної соціальної та економічної інфраструктури та забезпечити основу для середньострокових та довгострокових зусиль щодо відновлення і розвитку країни, а також виконання вимог для приєднання до ЄС.

Ключові слова: сталий розвиток, цілі сталого розвитку, управління сталим розвитком, продовольча і енергетична безпека, індикатори сталого розвитку.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-13>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Україна тривалий час активно підтримує впровадження Порядку денного у сфері сталого розвитку до 2030 року – міжнародного документу, прийнятого у 2015 році задля подолання бідності, захисту планети і забезпечення миру та процвітання для всіх людей вже до кінця нинішнього десятиліття. У 2019 році Президент України Володимир Зеленський підписав Указ щодо інтеграції 17 Цілей сталого розвитку у державну політику, як основу для досягнення сталого економічного та соціального розвитку для всіх українців за принципом «ніхто не залишиться без уваги».

При плануванні відновлення країни та економіки після війни Цілі сталого розвитку мають використовуватись як орієнтир для забезпечення якнайефективнішої відбудови України. Поряд з тим, що проблема забезпечення сталого розвитку багато років знаходиться у полі зору науковців та практиків, багато її питань залишаються відкритими і потребують подальших досліджень внаслідок її багатоаспектності, а також важливості та ступеня впливу на розвиток суспільства. На цей час не сформовано єдиного підходу до розуміння дефініції «сталий розвиток» як економічної категорії, різняться погляди науковців та практиків на його індикатори, шляхи, інструменти та механізми реалізації тощо. В той же час багато теоретиків і прихильників сталого розвитку вважають його найперспективнішою ідеологією XXI століття, яка, з поглибленням наукової обґрунтованості, витіснить усі наявні світоглядні ідеології, як такі, що є фрагментарними, неспроможними забезпечити збалансований розвиток цивілізації загалом.

Отже забезпечення сталого розвитку людства та України зокрема визнається сьогодні однією з найбільш значущих проблем, які стоїть перед світовою спільнотою та нашою країною.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Питанням управління сталим розвитком займалися такі українські та зарубіжні вчені як І. Х. Ансофф, К. Боумен, О. С. Виханський, О.Л. Гапоненко, А.П. Панкрухін, Г.Я. Гольдштейн, О.Г. Гранберґ, Д.С. Львів, Г. Мінцберг, Дж. Пірс, Р. Робертсон, А. Дж. Стрикленд, А.А. Томпсон, К. Хаттен, Д. Шендел, Дж. Хіггенс. Визнаючи важливість існуючих розробок і цінність отриманих

результатів, зазначимо, що подальшого розвитку потребують як теоретичні засади сталого розвитку в Україні та світі, так і прикладні питання щодо пріоритетів, інструментів, методів та механізмів його забезпечення в умовах сучасних трансформаційних перетворень під час війни.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є визначення теоретичних засад сталого розвитку як сучасної парадигми розвитку людства, переосмислення його цілей та їх реалізації для України крізь призму негативних наслідків війни.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Поняття сталого розвитку має тривалу історію становлення, яка бере свій початок від наукових праць Вернадського В. І. про ноосферу, декларації першої конференції ООН з навколишнього середовища (1972 р.), де було зазначено зв'язок соціально-економічного розвитку з проблемами навколишнього середовища, наукових доповідей Римського клубу, в яких сформульовані ідеї переходу цивілізації до стану «глобальної динамічної рівноваги», до звіту Всесвітньої комісії ООН з навколишнього середовища і розвитку (1987 р.), конференції ООН з проблем навколишнього середовища і розвитку в м. Ріо-де-Жанейро (Бразилія) у 1992 р., Всесвітнього саміту з питань сталого розвитку в Йоганнесбурзі (ПАР) у 2002 р. та теперішнього часу.

Появу терміну «сталий розвиток» (англ. sustainable development) пов'язують з ім'ям прем'єр-міністра Норвегії Гру Гарлем Бруннтланн, яка сформулювала його в звіті «Наше спільне майбутнє, що було підготовлено для ООН і опубліковано у 1987 р. Міжнародною комісією з навколишнього середовища і розвитку.

Варто зазначити, що слово «сталий» найточніше відповідає загальній думці концепції, але не є абсолютно точним перекладом українською мовою першого значення цього терміну. «Сталий розвиток» це переклад англійського sustainable development. «Sustainable» можна перекласти також як «життєздатний», «екологічний» чи навіть «невиснажливий». Це поняття має безліч трактувань і варіацій, але найпоширенішим є визначення Міжнародної комісії ООН з навколишнього середовища і розвитку. Сталий розвиток визначається нею як розвиток, який «задовольняє потреби сьогодення без шкоди для здатності майбутніх поколінь задовольнити свої».

Сталий розвиток розуміють як спосіб організації діяльності суспільства, за якою воно зможе існувати в довгостроковій перспективі. Він ставить за мету досягнення економічної та соціальної справедливості, збереження навколишнього середовища та відновлення використаних природних ресурсів.

Сутність сталого розвитку полягає у визначенні життєздатних схем, які враховують і збалансовують економічні, соціальні й екологічні аспекти людської діяльності. Ухвалюючи рішення фірми, громади і громадяни повинні враховувати не лише перспективу 10-20 років, а і віддалене майбутнє.

Ідея, що концепція сталого розвитку стосується лише екології, не зовсім правильна. Дана концепція набагато ширше, ніж просто турбота про охорону довкілля. Вона зачіпає всі сфери життя: економічну, соціальну та екологічну – тобто, екології відводиться лише третина уваги.

Центральне місце в концепції сталого розвитку відводиться людині сучасності та людині майбутнього. Як споживання різноманітних ресурсів, економічний розвиток або спрямованість інвестицій, так і охорона здоров'я, освіта, зайнятість, боротьба з бідністю – за цією концепцією всі аспекти розвитку суспільства мають узгоджуватись як і з сучасними так і з майбутніми потребами.

Для ефективного управління сталим розвитком для початку слід визначити, що саме розуміється під цим поняттям. В працях вчених та практиків існує багато підходів до його визначення (таблиця 1), але усі вони містять спільну ідею про те, що сталий розвиток передбачає задоволення потреб нинішнього покоління і, у той же час, враховує потреби та інтереси майбутніх поколінь, а також спрямований на гармонійне поєднання соціального, економічного та екологічного аспектів, задля забезпечення збалансованого зростання.

Підходи до тлумачення поняття «сталий розвиток» у цілому відображують ідею, що якість життя людей та стан суспільства знаходяться під впливом сукупності економічних, соціальних і екологічних факторів. Будемо розуміти під сталим розвитком процес розбудови держави на основі гармонічного поєднання економічної, соціальної та екологічної складових для задоволення потреб сучасних та майбутніх поколінь.

Таблиця 1

Підходи до визначення поняття сталого розвитку

Науковець / джерело	Визначення поняття сталого розвитку
Самуельсон П. [1]	Сталий розвиток – це врівноважений розвиток, за якого здійснюється здатність суспільства до саморегуляції
Герасимчук З. [2]	Сталий розвиток – це процес забезпечення функціонування територіальної системи із заданими параметрами в певних умовах протягом тривалого проміжку часу, що веде до гармонізації факторів виробництва та поліпшення якості життя сучасних та майбутніх поколінь за умови збереження та поетапного відтворення цілісності навколишнього середовища
Тарасенко І. [3]	Сталий розвиток – це керований процес гармонічних, закономірних, цілеспрямованих змін, основним результатом якого є не лише економічне зростання та суспільний добробут, але й ощадне використання всіх видів ресурсів та збереження навколишнього природного середовища
Лібанова Е., Хвестик М. [4, с. 109]	Сталий розвиток – процес прогресивних, якісних змін економічного, соціального, екологічного потенціалу, які спрямовані на безпеку та гідне життя теперішніх і майбутніх поколінь за рахунок примноження, раціонального використання та споживання всіх видів ресурсів
Багров М. [5]	Сталий розвиток – гармонізація співвідношень трьох підсистем системи цивілізації – соціуму, економіки та довкілля
Нагара М. [6]	Сталий розвиток – це плюралістичний, комплементарний процес, що перебуває у взаємозв'язку з економічними, соціальними та екологічними системами, зумовлює їх динаміку і спрямованість з метою примноження і якісного зростання інтегрального соціально-еколого-економічного ефекту, збереження та збагачення навколишнього природного середовища
Ханова О., Скібіна С. [7]	Система взаємоузгоджених управлінських, економічних, соціальних, природоохоронних заходів, спрямованих на формування системи суспільних відносин на засадах довіри, партнерства, солідарності, консенсусу, етичних цінностей, безпечного навколишнього середовища, національних джерел духовності

В основі сталого розвитку закладено паритет у відносинах у тріаді людина – господарство – природа. Поняття «сталий розвиток» узагальнює процес активізації ролі кожної людини в суспільстві, дотримання її прав і свобод, збереження навколишнього середовища, формування умов для відновлення ноосфери та її локальних екосистем, орієнтацію на зниження рівня антропогенного впливу на природу та гармонізацію розвитку людини в ній.

У 2015 році на саміті ООН були розроблені 17 цілей сталого розвитку. Документ «Перетворення нашого світу: Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року» погодили лідери майже двохсот країн, включно з Україною. Сталий розвиток став загальною ідеєю, за якою світ домовився жити та видозмінюватися до 2030 року.

У відповідності до програмного документа план дій містить 17 цілей і 169 завдань. Країни мають вжити заходів для досягнення зазначених глобальних цілей. Цілі та завдання документу часто сформовані досить абстрактно і через це ступінь їх досягнення важко буде виміряти. Кожна держава вирішує самостійно, що робити і які методи застосовувати.

Україна, як учасник ООН, доєдналась до процесу забезпечення сталого розвитку. Перші два роки тривала адаптація цілей до українського контексту. В 2017 році була урядом була презентована доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна», в якій Мінекономіки підготувало 86 національних завдань.

В 2019 році дану ініціативу підтримав чинний Президент, назвавши сталий розвиток – орієнтиром для стратегічних документів і бюджету. В 2020 році за даними Державної служби статистики України був підготовлений та презентований перед світовою спільнотою Добровільний національний огляд. За результатами проведеного дослідження, Україна досягнула прогресу у досягненні більшості цілей.

Указом Президента України від 30.09.2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» було визначено, що для забезпечення національних інтересів України щодо сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави для досягнення зростання рівня та якості життя населення, додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина необхідно забезпечити дотримання сімнадцяти Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року. Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року є орієнтирами для розроблення проєктів прогнозних і програмних документів, проєктів нормативно-правових актів з метою забезпечення збалансованості економічного, соціального та екологічного вимірів сталого розвитку України [8].

З метою сприяння переходу України на засади сталого розвитку, законодавче та інституційне забезпечення системи публічного управління сталим розвитком, підвищення якості життя населення і досягнення економічної, соціальної та екологічної збалансованості розвитку України було розроблено проєкт Закону України «Про Стратегію сталого розвитку України до 2030

року». У Стратегії практично відтворені індикатори (з їх поетапними цільовими значеннями) національних завдань цілей сталого розвитку, визначені у Національній доповіді «Цілі Сталого Розвитку: Україна», підготовленій у 2017 р. Міністерством економічного розвитку і торгівлі України. У доповіді наведено результати адаптації 17 глобальних цілей сталого розвитку з урахуванням специфіки національного розвитку, розроблено національну систему цілей сталого розвитку (86 завдань національного розвитку та 172 показники для їх моніторингу), що має забезпечити міцну основу для подальшого планування розвитку України та моніторингу стану досягнення цілей сталого розвитку [9]

Для формування концептуальних засад досягнення цілей сталого розвитку Україна запропонувала чотири базових складових осмислення 17 глобальних цілей: соціальну, економічну, екологічну, управлінську. Соціальна складова передбачає реалізацію певних дій в напрямках реформ, які здійснює наша держава у галузях охорони здоров'я, освіти, децентралізації; підвищення рівня життя населення; подолання бідності, надання якісної освіти населенню, заходи щодо збільшення середньої тривалості життя людей. В сукупності це становить базис людського капіталу України і виступає запорукою сталого розвитку у довгостроковому періоді.

Економічна складова цілей сталого розвитку в Україні передбачає посилення партнерства бізнесу і держави у сфері розвитку науки і впровадження інновацій, оновлення пріоритетів наукової та інноваційної діяльності в інтересах реалізації цілей сталого розвитку; реалізацію інфраструктурних проектів; здійснення структурних змін в національній економіці шляхом диверсифікації, діджиталізації та ефективного використання наявних ресурсів; створення нових робочих місць.

Екологічна складова цілей сталого розвитку передбачає глибинні перетворення в екологічній політиці держави, припинення виснажливого використання природних ресурсів держави, розбудову системи управління та переробки відходів у відповідності до міжнародних стандартів природокористування.

Під управлінською складовою досягнення цілей сталого розвитку в Україні розуміють перезавантаження всієї системи державної влади на різноманітних рівнях управління як результат формування справедливої системи соціальних ліфтів, підвищення ефективності діяльності органів влади і місцевого самоврядування, забезпечення та підтримка гендерної рівності в українському суспільстві.

Варто зазначити, що реалізація процесів забезпечення цілей сталого розвитку в Україні почалася в момент, коли росія здійснила анексію частини території України. Окупація Криму, частини територій Луганської та Донецької областей агресором, яка розпочалася у 2014 році, вже тоді створила загрозу миру, безпеці та співробітництву не тільки в Європі, але й в усьому світі. У лютому 2022 року дані процеси набули катастрофічних масштабів – активні військові дії на території нашої держави, окупація нових територій, ракетні обстріли тощо призвели до значних людських втрат, знищення об'єктів державної, комунальної, приватної власності, порушення логістичних ланцюжків постачання, а як наслідок – величезних економічних втрат; спричинили колосальну за масштабами внутрішню і зовнішню міграцію, зниження рівня життя українців.

Вирішення проблем пов'язаних з тривалою військовою агресією росії проти України має стати суттєвим внеском у досягнення глобальних цілей сталого розвитку. Запорукою успішного досягнення цілей протягом десятиріччя може бути лише послідовна реалізація та моніторинг цілей сталого розвитку-орієнтованої політики та цілей сталого розвитку - бюджетування. Наша мета – досягнення цілей сталого розвитку шляхом наближення стандартів життя людей до середньоєвропейського рівня. Від цього залежить благополуччя як всієї країни у цілому, так і кожної сім'ї, кожної людини, кожної дитини [10].

Цілі сталого розвитку формують основу для визначення пріоритетів розвитку України, а також є дієвим способом залучення фінансової підтримки задля підвищення стійкості та відновлення країни. Цілі сталого розвитку є рамкою, що підвищує ефективність Уряду України та допомагає забезпечити високу продуктивність і краще співвідношення ціни та якості, вкладених у його відновлення та розвиток. Україна залишається відданою цілям сталого розвитку, незважаючи на виклики та невдачі, які приносить війна.

В рамках сьогоднішніх подій в Україні, світовій спільності доводиться переосмислити глобальні цілі сталого розвитку. Останніми роками в усіх розвинутих країнах найбільший фокус уваги був спрямований на екологію та довкілля. Але, як показала війна в Україні, без базового – миру, сталого розвитку економіки, справедливості, цінування життя та прав людини – до всього іншого можна просто не дожити, тому першочерговими пріоритетами сталого розвитку під час

війни стали – соціально-економічні цілі розвитку держави.

Руйнівні наслідки від війни виявилися критичними для майже всіх внутрішньоекономічних показників, що зумовило за принципом доміно реакцію дисбалансу усіх макроекономічних показників не тільки в Україні, але і в інших Європейських країнах. Тому, вирішення пов'язаних з військовою агресією проблем шляхом міжнародно-правового врегулювання, санкційного тиску на економіку агресора, відновлення суверенітету і територіальної цілісності України, врегулювання міграційних процесів, реінтеграції тимчасово окупованих територій, боротьба з безробіттям і зниженням доходів населення має стати значним внеском у досягненні цілей сталого розвитку нашої країни.

Втрата людського капіталу та руйнування інфраструктури, зокрема енергетичної, унаслідок російських терористичних атак та проведення бойових дій зумовили глибоке падіння економіки в 2022 та 2023 роках та стримуватимуть її відновлення в майбутньому. Високий рівень ризиків та невизначеності зберігається, що ускладнює роботу бізнесу та фінансового сектору, проте макрофінансову стабільність підтримує значна міжнародна фінансова допомога.

Як зазначалося вище – існує значна кількість індикаторів, що відображають ступінь досягнення цілей сталого розвитку, але через те, що від початку російського вторгнення в лютому 2022 року в Україні було припинено публікацію багатьох статистичних звітів, тому в даному дослідженні були розглянуті тільки ті з них, по яких є офіційна інформація та ті, що в загальних рисах відображають соціально-економічну складову сталого розвитку України за досліджуваний період.

Основним макроекономічним показником, який характеризує сталий розвиток країни є ВВП. Динаміка даного показника дозволить відслідкувати загальні тенденції розвитку економіки країни в мирний час і порівняти їх з показниками під час війни.

Зміни ВВП України протягом 2002-2022 років представлено на рисунку 1.

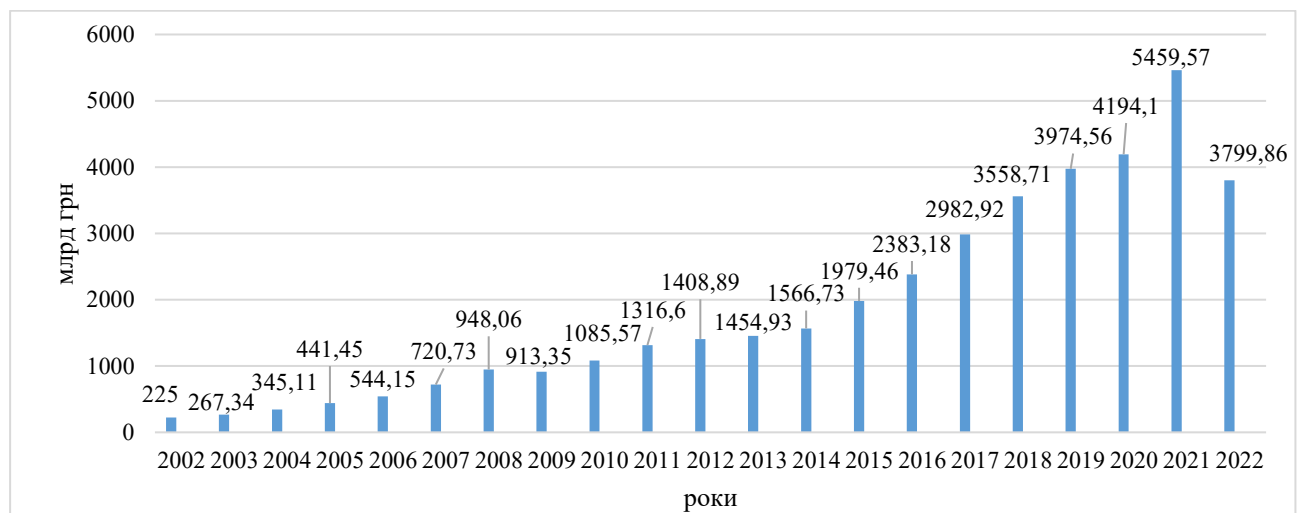

Рис. 1. Динаміка ВВП України у 2002-2022 роках [11]

З наведених на рисунку 1 даних видно, що економіка країни з кожним роком поступово розвивалась, підтвердженням чого є поступове зростання ВВП. Так у 2021 році даний показник зріс на 5233,76 млрд. грн порівняно з 2002 роком, що становило 2317,77%. Спостерігався загальний тренд до зростання рівня ВВП, за винятком зменшення даного показника у 2009 році через фінансово-економічну кризу в світі. Починаючи з 2010 року продовжилось зростання ВВП України. Однак військова агресія росії проти України внесла суттєві корективи у тенденції змін даного показника.

Падіння ВВП України за підсумком 2022 року оцінюється на рівні 29,2%, це є об'єктивно найгіршим результатом часів незалежності, втім кращим, ніж очікували більшість експертів на початку повномасштабного вторгнення, коли оцінки варіювалися в межах 40-50% падіння ВВП і глибше [12]. Те, що економіка країни встояла не дивлячись на масштабне вторгнення росії посприяло, насамперед, успіхи сил оборони України на полі бою, злагоджена робота Уряду й бізнесу, системна фінансова підтримка з боку міжнародних партнерів, незламний дух населення, швидкість відновлення зруйнованих або пошкоджених об'єктів критичної інфраструктури вітчизняними службами, що дозволили втримати економічний фронт країни.

За даними Міністерства економіки України падіння ВВП у лютому 2023 року становить 26%, що є набагато кращим показником порівняно із січнем (32%). Оскільки у лютому 2023 року економічна активність поступово відновлювалася, враховуючи суттєве зменшення дефіциту електроенергії та скорочення тривалості відключень завдяки відновленню роботи всіх доступних видів генерації в енергосистемі, що в свою чергу покращило ситуацію в багатьох галузях економіки. Так, у транспортній сфері відбулося поступове відновлення активності по всіх ключових видах транспорту, крім авіаперевезень, діяльність яких поки не здійснюється через військові дії. Також дещо покращилася ситуація у тваринництві, яке поступово адаптується до складних умов функціонування, зокрема в регіонах, які відносно менше постраждали від війни та куди релокувалися фермери з прифронтових територій, суттєво покращилися очікування ділової активності сфери торгівлі, яка чутлива до змін попиту. Спостерігається поступове поліпшення ситуації і в будівельній сфері. Це сталося через те, що на деокупованих територіях активізуються будівельні роботи, зокрема з відновлення зруйнованих або пошкоджених житлових, виробничих, а також інфраструктурних об'єктів. Однак, також необхідно відмітити, що деякі сектори економіки постраждали досить сильно під впливом негативних наслідків війни, а саме гірничо-металургійний комплекс, який втратив в результаті російської окупації та руйнувань два великих металургійних комбінати у Маріуполі та закриття морських портів, через які експортувався значний відсоток вітчизняної продукції (до початку війни понад 62% усього експорту та 98% зернових культур транспортувалося морем). Лише один день блокади портів коштує Україні близько 170 млн дол.

Після глибокого економічного падіння вітчизняні підприємства поступово відновлюють операційну діяльність, адаптуючись до роботи в умовах війни та невизначеності. Головні перепони для поживлення їх роботи – проблеми з логістикою та втрати ринків збуту (до початку війни понад 62% усього експорту та 98% зернових культур транспортувалося морем.) Блокування морської інфраструктури України та обмежена пропускна спроможність залізниці спричинили логістичний колапс і розірвали виробничі ланцюги.

За оцінками Київської школи економіки, за підсумками 2022 року щонайменше 109 великих та середніх підприємств зазнали прямих збитків внаслідок повномасштабного вторгнення та обстрілів. Загалом експерти оцінюють прямі та непрямі збитки України від війни більш ніж в 600 млрд доларів. З яких близько 138 мільярдів – це руйнування інфраструктури та виробництв.

Також, майже всі інвестиції під час війни заморожені. Нові інвестиції можуть бути пов'язані тільки з перебудуванням виробничих потужностей компаній (більше 1000 компаній подали заявки на участь у відповідній державній програмі), будівництвом житла для внутрішньо переміщених осіб та державними інвестиціями у відновлення окремих об'єктів інфраструктури. Вкрай високі ризики стримуватимуть значні приватні інвестиції у нові виробничі потужності чи модернізацію. Досвід Донецької та Луганської областей України, де російська агресія розпочалася у 2014 році, показує, що навіть за умов замороженого конфлікту без сильних стимулів та додаткових гарантій безпеки інвестиції навряд чи відновляться навіть у горизонті кількох років.

Банківський сектор втратив значну частину своїх активів у регіонах, що постраждали від війни, а також, за попередніми оцінками кількох банків, 50-70% грошового потоку від кредитів (відсотки та погашення). Проблеми з ліквідністю були успішно вирішені завдяки наданню НБУ бланкових кредитів рефінансування.

Таким чином, повномасштабна війна призвела до безпрецедентного падіння вітчизняної економіки. Макрофінансова стабільність значно залежить від міжнародної підтримки. Надходження від міжнародних партнерів допомогли знизити ризики для фінансування дефіциту бюджету та дали змогу надалі підтримувати міжнародні резерви на прийнятному рівні. Однак, темпи відновлення економіки України залежатимуть від тривалості війни, швидкості деокупації територій та від міжнародної підтримки.

Ще одним дуже важливим макроекономічним показником, який характеризує рівень сталого розвитку країни є індекс споживчих цін (рисунок 2).

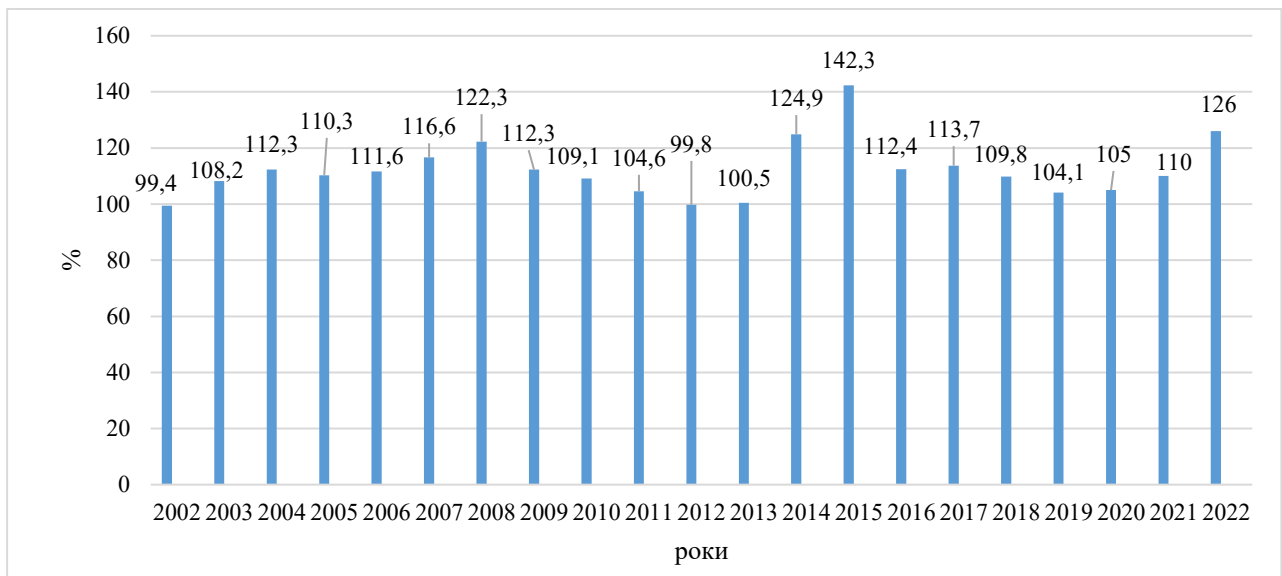

Рис. 2. Індекс споживчих цін у 2002-2022 роках [13]

За даними рисунку 2 видно, що протягом 2002-2022 років найвище зростання цін спостерігалось у 2015 році на 42,3%, а найменше – у 2002 та 2012 роках, тобто зниження рівня цін на 0,6% та 0,2% відповідно. За підсумками 2022 року інфляція в Україні становила 26,6%. Основними рушіями зростання цін залишаються фактори пропозиції: руйнування виробничих потужностей, зростання виробничих витрат, порушення логістики, обмежена пропозиція окремих товарів, зниження експорту. Свій внесок в інфляцію мали також коригування курсу гривні до долара США та високі темпи зростання світових цін. Однак, уряд країни і НБУ намагалися стримати зростання темпів інфляції завдяки підвищенню облікової ставки до 25% річних та її поступова трансмісія у ринкові ставки, а також за рахунок фіксації тарифів на житлово-комунальні послуги. Більшість цих факторів сповільнюватимуть інфляцію у 2023 році [14]. Однак, руйнування енергетичної інфраструктури в свою чергу посилюватиме тиск на ціни. НБУ передбачає утримувати високу облікову ставку тривалий час, спонукаючи цим банки надалі підвищувати та утримувати на вищому рівні ставки за депозитами, а це в свою чергу послабить тиск на валютний ринок, стабілізує фінансовий ринок та розвиток економіки країни, і, відповідно, сприятиме зниженню рівня інфляції.

Ми вважаємо, що також буде доцільним розглянути рівень заробітних плат, оскільки це один із показників, що свідчить про рівень добробуту населення, а також може говорити про його споживчу здатність, рівень життя та інші аспекти соціально-економічного розвитку. Дані, щодо розміру середньомісячної заробітної плати працівників по Україні з 2002 до 2022 року відображено на рисунку 3.

З рисунку видно, що показники середньої зарплати зростали з кожним роком. Так у 2021 році рівень зарплати зріс на 13638 гривень, або на 3627,1% порівняно із 2002 роком. Це свідчить про стабільне зростання оплати праці з кожним роком, що також є показником позитивних тенденцій розвитку економіки країни, та покращення добробуту населення.

За підсумками 2022 року середньомісячна заробітна плата в Україні склала 14859 грн. Це на 6% більше, ніж роком раніше. Відповідні квартальні дані оприлюднила Державна служба статистики. Згідно з даними Держстату, протягом 2022 року середньомісячна заробітна плата зросла проти показника 2021 року на 6,1%. Найбільшого рівня середньомісячна зарплата досягла за підсумками IV кварталу 2022 року – 16477 грн.

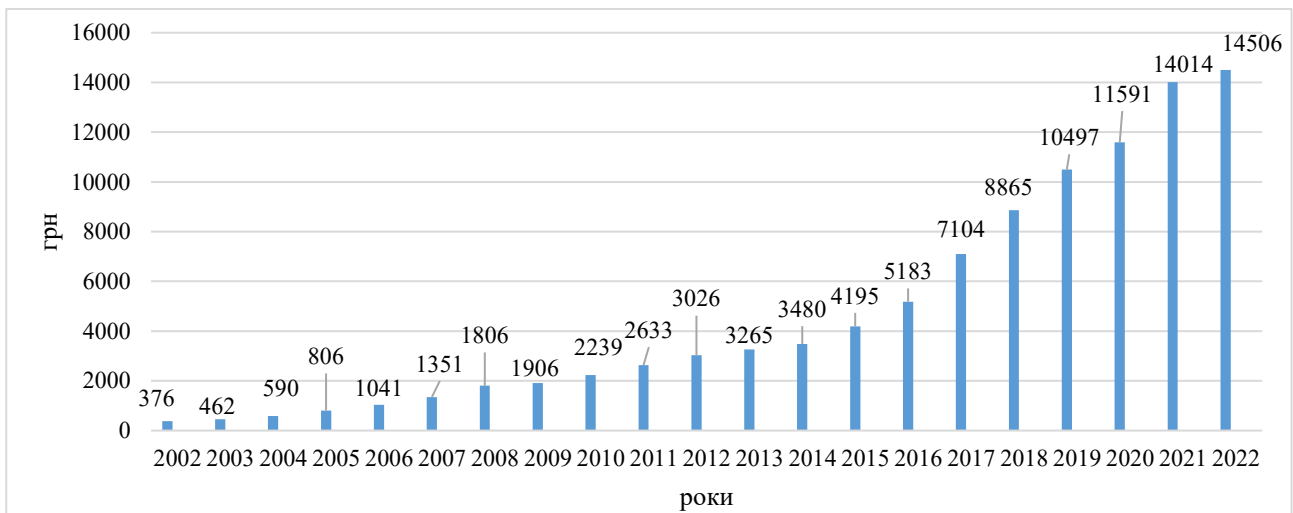

Рис. 3. Рівень середньомісячної зарплати штатних працівників у 2002-2022 роках [15]

Однак, коли ми говоримо про зростання заробітної плати, то обов'язково повинні враховувати ще індекс інфляції, а він у 2022 році досягнув 26,6%. Таким чином, зростання заробітної плати на 6% ніяк не перекидає зростання цін. Зниження реальної заробітної плати на фоні зниження ВВП і зростання темпів інфляції можна розглядати вже як наслідок негативного впливу зазначених індикаторів розвитку країни.

Військові дії внесли корективи у діяльність абсолютної більшості компаній на території України. На жаль, для багатьох роботодавців набуло актуальності питання перегляду умов оплати праці персоналу у бік зменшення. Під час війни середньомісячна заробітна плата працівників залежить від стану діяльності бізнесу, стабільності в тому чи іншому регіоні країни та рівня темпів інфляції.

До початку повномасштабної війни в лютому Україна стабільно просувалась у досягненні 15 із 17 Цілей сталого розвитку, і до того ж найбільший успіх досягла саме у скороченні бідності. Добровільний національний огляд України за 2021 рік показав зниження рівня бідності з 58,3% у 2015 році до 43,2% у 2018 році. Однак ці позитивні тенденції швидко змінюються: попередні прогнози ПРООН свідчать про те, що до 90% населення України може зіткнутися з бідністю чи бути вразливими до бідності, якщо ця війна триватиме ще один рік.

З іншого боку, Україна стикнулася із масштабною міграцією населення з регіонів де проходять активні бойові дії. Дана міграція спостерігається не тільки на території України, а й за її межі. Левова частка вимушених переселенців знайшла прихисток у країнах ЄС. ООН стверджує, що після початку великої війни з України виїхали майже 13 млн людей, повернулися 8,12 млн, а 4,77 млн отримали статус тимчасового захисту в країнах Євросоюзу. За оцінками Міжнародної організації праці, майже половина зовнішніх переселенців працездатного віку були раніше працевлаштовані, а дві третини мають вищу освіту. У середньостроковій перспективі втрата робочої сили суттєво сповільнюватиме темпи відновлення економіки та негативно вплине на попит на фінансові (банківські) послуги. Кількісний розподіл мігрантів між країнами Європи не є рівномірним, але їх наявність створює виклики для національних систем охорони здоров'я, освіти, соціального забезпечення та ринку праці даних країн. Відповідно підлягає перегляду, чи точніше, випробуванню на відданість ціннісним орієнтирам цілей сталого розвитку послідовність у діях тих країн, що прийняли українських біженців.

Бойові дії в Україні тривають там, де були зайняті 10 мільйонів працівників. Щонайменше 5 мільйонів людей втратили роботу. Така кількість безробітних вражає, якщо взяти до уваги, що, за даними Міжнародної організації праці, в Україні живуть 15-17 млн людей працездатного віку. Зрозуміло, що відповісти на питання про число безробітних складно, бо наразі жоден державний орган не знає, скільки всіх українців живе у країні. Зазвичай ці дані готує Держстат, однак після 24 лютого такі дослідження не проводяться [16].

В свою чергу, Національний банк оцінює рівень безробіття у 30%. Це означає, що 4,7 млн. українців перебувають у пошуку роботи і не можуть її знайти. Ці цифри складаються з 2,7 млн осіб за межами України, які хочуть повернутися зараз і почати працювати, і 2 млн – усередині країни. Про це йдеться в Інфляційному звіті НБУ [14].

В той же час військові дії на території України, негативно впливають також і на світову економіку, а саме за прогнозами МВФ у 2022 році вона зросте лише на 3,2% порівняно з 6% за підсумками 2021 року. У 2023 році спостерігається зниження зростання глобальної економіки до 2,7%. Тобто, прогнозуємий показник зростання світового ВВП у 2023 році самий низький з 2001 року, за винятком періодів світової фінансової кризи та гострих фаз пандемії COVID-19.

Таким чином, вторгнення росії на територію України несе глобальні проблеми для світової економіки, а саме це поглиблення продовольчої кризи. Уряд росії використовує глобальну продовольчу кризу як один із інструментів шантажу міжнародної спільноти, замість того щоб працювати разом для створення більш стійких продовольчих систем. Якщо росія і далі буде розвивати цей підхід, то наслідки будуть катастрофічними для багатьох регіонів планети. Як відомо, росія і Україна основними експортерами сільськогосподарської продукції на світовий ринок (наприклад, близько 30% світового експорту пшениці та ячменю). Через порушення експорту продовольства з обох економік ціни на світовому ринку різко зростають, спираючись на і без того тривожну тенденцію цін на продовольчі товари. Ще одну проблему на світовому ринку, яку продемонструвала війна в Україні, це наскільки нестабільною є глобальна енергетична безпека, яка безпосередньо пов'язана з поставками нафти і газу з росії. Європейські країни і досі не можуть вирішити дану проблему. Вирішення її потягне за собою необхідність будівництва нової нафтогазової інфраструктури, а це може потягнути за собою крах екологічної складової концепції сталого розвитку у світі. На сьогоднішній день світова спільнота ще не знайшла життєздатних альтернатив і це створює проблему в міжнародному співробітництві – що робити з недобросовісною стороною співробітництва, як захистити стійкість глобального співробітництва у досягненні сталого розвитку від спроб шантажу міжнародного масштабу. Ідея сталого розвитку спиралася на добровільному визнанні її всіма учасниками даного процесу, але сучасні події у світі, вимагають переосмислення основних концептуальних пріоритетів цілей сталого розвитку у світі.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Війна в Україні запустила процес переосмислення концептуальних засад самої ідеї сталого розвитку. Аналіз окремих показників за останні 20 років та рік війни в Україні не дають можливості в повній мірі оцінити результати досягнення цілей сталого розвитку в Україні через активні військові дії на нашій території, оскільки для аналізу таких процесів використовують показники п'ятирічок. Поряд з цим стало зрозумілим, що війна створила серйозні перешкоди для досягнення таких цілей, як подолання бідності, можливість здобуття якісної освіти, подолання голоду, надання якісних послуг у сфері охорони здоров'я, досягнення благополуччя, надання доступу до чистої питної води, енергоресурсів тощо. Крім того, даний перелік можна доповнити негативними наслідками в напрямках досягнення інших цілей сталого розвитку, зокрема це будуть наслідки впливу військових дій на екологію, розвиток міст та територіальних громад, забруднення ґрунтів, води, нанесення шкоди довкіллю, негативний вплив на здоров'я майбутніх поколінь. Тепер, коли починаються обговорення щодо відновлення країни та економіки, цілі сталого розвитку мають використовуватись як орієнтир задля забезпечення якнайефективнішої відбудови України.

До початку повномасштабної війни в лютому Україна стабільно просуvalася у досягненні 15 із 17 цілей сталого розвитку, і найбільший успіх досягла у скороченні бідності. Добровільний національний огляд України за 2021 рік показав зниження рівня бідності з 58,3% у 2015 році до 43,2% у 2018 році. Однак позитивні тенденції швидко змінюються: попередні прогнози ПРООН свідчать, що до 90% населення України може зіткнутися з бідністю або бути вразливими до бідності, якщо ця війна триватиме ще один рік.

Зусилля у сфері відбудови України і гуманітарної допомоги мають бути взаємопов'язані для того, щоб гарантувати, що наша країна не втратить десятиліття власних здобутків. Досягнення цілей сталого розвитку в Україні можливе за умови, що існує сильна національна відповідальність за виконання порядку денного у сфері сталого розвитку до 2030 року та надійні інституційні механізми. Для нашої держави важливо використати відновлення як можливість якнайефективнішої відбудови завдяки скоординованим і сталим крокам для більш зеленої, інклюзивної та справедливої України.

17 глобальних цілей Порядку денного до 2030 року, а також 169 відповідних завдань та 232 унікальні індикатори створюють належну основу для проведення роботи з відновлення на державному та регіональному рівнях через дві ключові складові. По-перше, вони стануть орієнтиром на етапі швидкої відбудови критичної соціальної та економічної інфраструктури. По-

друге, вони забезпечать основу для середньострокових і довгострокових зусиль щодо відновлення і розвитку завдяки підходу «відбудувати краще», а також виконання вимог для приєднання до ЄС. Цілі сталого розвитку та їхні ключові показники ефективності допоможуть формувати політику на національному рівні й сприятимуть її впровадженню на обласному та місцевому рівнях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Reduction and predictability of natural disaster / eds. J.B. Rundle, D.L. Turcotte, W. Klein / Proceedings of the workshop «Reduction and predictability of natural disasters» held January 5–9, 1994 in Santa Fe, New Mexico. 2005.
2. Герасимчук З. Еколого-економічні основи формування та реалізації регіональної політики сталого розвитку (питання методології та практики): автореф. дис. ... докт. екон. наук: спец. 08.10.01 «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка». Львів, 2002. 47 с.
3. Тарасенко І. Методологічні основи сталого розвитку підприємств легкої промисловості: автореф. дис. ... докт. екон. Приазовський економічний вісник. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)». Київ, 2011. 32 с.
4. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: національна доповідь / за ред. акад. НАН України Е. М. Лібанової, акад. НААН України М. А. Хвесика. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. 776 с.
5. Багров М. В., Костріков С. В., Черваньов І. Г. До питання формалізації інвайронментального виміру сталого соціально-економічного розвитку суспільства. *Геополітика і екогеодинаміка регіонів*. 2008. В. 1-2. С. 5-15.
6. Нагара М. Б. Сталий розвиток: трансформація парадигми в умовах екологізації економіки. *Інноваційна економіка*. 2021. №5-6. С. 36-42. URL: <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/816/892>.
7. Ханова О. В., Скібіна С. О. Сталий розвиток країн ЄС: методика й індикатори оцінювання. *Проблеми економіки*. 2017. № 3. С. 20-32.
8. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. Указ Президента України від 30.09.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.
9. Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року. Проект Закону України від 07.08.2018 № 9015. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A?an=332>.
10. Україна. Добровільний національний огляд. Цілі сталого розвитку. URL: <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2021-10/VNR%20SDG%20Ukraine%202020.pdf>.
11. Номінальний ВВП України з 2002 по 2022 рр. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>.
12. Міністерство економіки України скоригувало свою оцінку падіння ВВП в 2022 році до 29,2%. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=b30e854d-b47d-4806-82ac-bb6daa87fa51&title=Minekonomiki>.
13. Індекс інфляції (індекс споживчих цін) в Україні. Показники індексів інфляції в Україні у 2011-2023 рр. *Дебет-кредит*. 10.04.2023. URL: <https://services.dtkr.ua/catalogues/indexes/3>.
14. Інфляційний звіт, січень 2023 року. НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyniy-zvit-sichen-2023-roku>.
15. Середньомісячна заробітна плата штатних працівників по регіонах у 1995-2021 роках [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/gdn/szpshp/szpshp_reg_rik.xlsx.
16. Вінокуров Я. Який реальний рівень безробіття в країні і що наразі з українцями, які втратили роботу, за рахунок чого вони виживають? Економічна правда. 8 грудня 2022 URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/12/8/694732/>.

REFERENCES:

1. Reduction and predictability of natural disaster / eds. J.B. Rundle, D.L. Turcotte, W. Klein / Proceedings of the workshop «Reduction and predictability of natural disasters» held January 5–9, 1994 in Santa Fe, New Mexico. 2005.
2. Herasymchuk Z. Ekoloho-ekonomichni osnovy formuvannia ta realizatsii rehionalnoi polityky staloho rozvytku (pytannia metodolohii ta praktyky): avtoref. dys. ... dokt. ekon. nauk: spets. 08.10.01 «Rozmishchennia produktyvnykh syl i rehionalna ekonomika». Lviv, 2002. 47 s.
3. Tarasenko I. Metodolohichni osnovy staloho rozvytku pidprijemstv lehkoi promyslovosti: avtoref. dys. ... dokt. ekon. Pryazovskiy ekonomichnyi visnyk. nauk: spets. 08.00.04 «Ekonomika ta upravlinnia pidprijemstvamy (za vydamy ekonomichnoi diialnosti)». Kyiv, 2011. 32 s.4.
4. Sotsialno-ekonomichniy potentsial staloho rozvytku Ukrainy ta yii rehioniv: natsionalna dopovid / za red. akad. NAN Ukrainy E. M. Libanovoi, akad. NAAN Ukrainy M. A. Khvesyka. – K.: DU IEPSSR NAN Ukrainy, 2014. 776 s.

5. Bahrov M. V., Kostrikov S.V., Chervanov I.H. Do pytannia formalizatsii invironmentalnoho vymiru staloho sotsialno-ekonomichnoho rozvytku suspilstva. Heopolityka i ekoheodynamika rehioniv. 2008. V. 1-2. S. 5-15.
6. Nahara M.B. Staly rozvytok: transformatsiia paradyhmy v umovakh ekolohizatsii ekonomiky. Innovatsiina ekonomika.2021. №5-6. S. 36-42. URL: <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/816/892>
7. Khanova O. V., Skibina S. O. Staly rozvytok krain YeS: metodyka y indykatory otsiniuvannia. Problemy ekonomiky. 2017. № 3. S. 20-32.
8. Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 30.09.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.
9. Pro Stratehiiu staloho rozvytku Ukrainy do 2030 roku. Proekt Zakonu Ukrainy vid 07.08.2018 № 9015. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A?an=332>.
10. Ukraina. Dobrovilnyi natsionalnyi ohliad. Tsili staloho rozvytku. URL: <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2021-10/VNR%20SDG%20Ukraine%202020.pdf>.
11. Nominalnyi VVP Ukrainy z 2002 po 2022 rr. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>.
12. Ministerstvo ekonomiky Ukrainy skoryhuvalo svoiu otsinku padinnia VVP v 2022 rotsi do 29,2%. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=b30e854d-b47d-4806-82ac-bb6daa87fa51&title=Minekonomiki>.
13. Indeks inflitsii (indeks spozhyvchych tsin) v Ukraini. Pokaznyky indeksiv inflitsii v Ukraini u 2011-2023 rr. Debet-kredyt. 10.04.2023. URL: <https://services.dtkr.ua/catalogues/indexes/3>.
14. Inflitsiinyi zvit, sichen 2023 roku. NBU. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyniy-zvit-sichen-2023-roku>.
15. Serednomisiachna zarobitna plata shtatnykh pratsivnykiv po rehionakh u 1995-2021 rokakh [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/gdn/szpsph/szpsph_reg_rik.xlsx.
16. Vinokurov Ya. Yakyy realnyi riven bezrobittia v kraini i shcho narazi z ukrainsiamy, yakyy vtratyly robotu, za rakhunok choho vony vyzhyvaiut? Ekonomichna pravda. 8 hrudnia 2022 URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/12/8/694732/>.

PROBLEMS OF MANAGEMENT OF UKRAINE'S SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE CONDITIONS OF WAR

KAPINOS Hennadii, LARIONOVA Katerina
Khmelnyskyi National University

The article outlines the essence and problems of managing Ukraine's sustainable development through the lens of wartime conditions. Different approaches to defining the concept of sustainable development are analyzed and it is noted that they all contain the common idea that sustainable development involves meeting the needs of the current generation and, at the same time, takes into account the needs and interests of future generations, and is also aimed at a harmonious combination of social, economic and environmental aspects, in order to ensure balanced growth. The original positions of ensuring the goals of sustainable development in Ukraine at the time of the beginning of the war were studied, and compared to these positions, the transformation in the conceptual perception of their achievement today was analyzed. It was noted that within the framework of today's events in Ukraine, the world community has to rethink the global goals of sustainable development, namely to focus its attention on the socio-economic component of the development process. It was determined that the devastating consequences of the war with Russia were critical for almost all domestic economic indicators, which led to a domino reaction of the imbalance of all macroeconomic indicators not only in Ukraine, but also in other countries of the world. It was noted that at the national and regional levels, the war in Ukraine created serious obstacles to achieving such goals of sustainable development as overcoming poverty and hunger; the possibility of obtaining a quality education; provision of quality services in the field of health care; achieving well-being; providing access to clean drinking water and energy resources, etc. The rethought concept of ensuring the sustainable development of Ukraine under the influence of military actions should become a reference point in the process of rapid reconstruction of critical social and economic infrastructure and provide a basis for medium- and long-term efforts to restore and develop the country, as well as fulfill the requirements for joining the EU.

Key words: sustainable development, goals of sustainable development, management of sustainable development, food and energy security, indicators of sustainable development.

ФОРМУВАННЯ ДЖЕРЕЛ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я²

ВАСИЛЬЦІВ Тарас¹, БІЛЕЦЬКА Ірина²

¹Львівський торговельно-економічний університет

<https://orcid.org/0000-0002-2889-6924>

e-mail: tgvas77@ukr.net

²Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту Західноукраїнського національного університету

<https://orcid.org/0000-0002-6906-7161>

e-mail: luc_im@ukr.net

У дослідженні розкрито актуальність проблематики ідентифікації джерел, а також форм і засобів залучення ресурсного, зокрема інвестиційного, забезпечення, необхідного для підготовки й реалізації проєктів з інноваційного розвитку організації, які здійснюють діяльність у сфері охорони здоров'я. Показано, що ситуація на внутрішньому ринку інновацій та інвестицій швидкозмінна, що обумовлює потребу в нових дослідженнях, результати яких дозволяють удосконалити методико-прикладний базис ефективного управління інвестиційно-інноваційним забезпеченням розвитку суб'єктів господарювання, особливо у такій специфічній сфері, як медична. Метою дослідження обрано удосконалення теоретико-методичних та прикладних засад формування джерел інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку закладів охорони здоров'я. Предметом у дослідженні стала інвестиційно-інноваційна діяльність закладів охорони здоров'я приватної форми власності та малих форм господарювання. Серед внутрішніх джерел залучення інвестицій на інноваційні цілі закладів охорони здоров'я виокремлено та охарактеризовано такі напрями, як прибуток, амортизаційні відрахування, страхові відшкодування, іммобілізовані оборотні активи, внутрішні фінансові зобов'язання. Серед зовнішніх джерел інвестування інноваційної діяльності приватних закладів охорони здоров'я визначено (як найбільш перспективні) банківські та бюджетні кредити, фінансово-інвестиційні ресурси недержавних інвесторів, пайові, безоплатні та благодійні внески, гранти.

Ключові слова: заклади охорони здоров'я, інноваційний розвиток, інвестиційне забезпечення, джерела формування, ефективність залучення.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-14>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Як показує досвід країн – економічних лідерів та розвинених суспільств, ефективно функціонуюча система охорони здоров'я має бути представлена як зі системи державних закладів і організацій, так і медичних установ приватної (та змішаної) форми власності, великих широко спеціалізованих структур та малих їх форм з вузькою предметною спеціалізацією, у паритетній структурі забезпечувати пропозицію доступних для населення всіх напрямів та видів послуг медичної допомоги. Відповідно, з огляду на зазначене, вагомої актуальності набуває розвиток сектора приватних медичних структур і установ.

На тепер в Україні здійснює діяльність до 30 тис. приватних медичних закладів, що спеціалізуються на широкому спектрі медичних послуг для населення. Однак, як для повноцінної конкуренції, так і для формування середовища високої якості та розвиненого асортименту доступних медичних послуг цього недостатньо. Необхідний подальший поступ, а особливо – матеріально-технічна і техніко-технологічна модернізації вітчизняних медичних установ, а також критично важливо аби такі трансформації відбувалися на основі інноваційно-технологічної модернізації. Своєю чергою, остання залежить від інвестиційного забезпечення таких процесів. На тепер ідентифікація доступних джерел задля залучення інвестицій в інновації залишається одним з найскладніших завдань, що, відповідно, актуалізує дослідження в цьому напрямі.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

В економічній літературі чисельність результатів досліджень проблем розвитку закладів охорони здоров'я безпосередньо з позиції економіки та менеджменту не велика. Однак, на загал, економічні передумови функціонування та розвитку визначені, а базисні елементи системи управління напрацьовані. Головно йдеться про результати досліджень О. Говорка [3,с.92-97], В. Грабовського та П. Клименка [4,с.136-142], Д. Медяник [5,с.23-29], С. Назарка [6,с.170-175], О. Стахіва [8,с.109-114] та ін.

В контексті визначення джерел, засобів, форм, обсягів, а також аналізування інвестиційного забезпечення розвитку закладів охорони здоров'я можна визначити результати досліджень

² Стаття підготовлена у межах виконання НДР «Механізми проактивної політики зниження соціальної вразливості населення (на прикладі Карпатського регіону України)» (номер державної реєстрації 0121U112014).

І. Білецької [1,с.310-315], Т. Васильціва [2,с.128-136], О. Сердюк та О. Коропа [7,с.78-83], К. Черненко, Г. Семененка [9], Р. Лупака [10,с.70] та ін. науковців.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Разом з тим, ситуація швидкозмінна, що обумовлює потребу в нових дослідженнях, результати яких дозволяють удосконалити методико-прикладний базис ефективного управління інвестиційно-інноваційним забезпеченням розвитку суб'єктів господарювання, особливо у такій специфічній сфері, як медична.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є удосконалення теоретико-методичних та прикладних засад формування джерел інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку закладів охорони здоров'я.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Відзначимо, що формування інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності підприємств та організацій має стратегічний і довгостроковий характер, в значній мірі залежить від чинників зовнішнього середовища суб'єктів господарювання, хоча ініціювання таких бізнес-ідей відбувається в його структурних підрозділах, передбачає постійний пошук можливих джерел формування інвестиційного капіталу на інноваційні цілі.

Так, серед внутрішніх джерел інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності головну роль відіграє прибуток, що залишається в розпорядженні суб'єкта господарювання після сплати податків і інших обов'язкових платежів, а також реінвестований прибуток від продажу частини майна. Частину отриманого чистого прибутку об'єктивно доцільно спрямувати на капітальні вкладення інноваційного характеру та створення власних інвестиційних фондів розвитку.

Важливою складовою внутрішніх джерел інвестування інноваційної діяльності приватних закладів охорони здоров'я є амортизаційні відрахування, розмір яких залежить від особливостей управління основними засобами і застосованою політикою амортизації. Враховуючи необхідність безперервного оновлення активної частини основних засобів, приватні заклади охорони здоров'я можуть використовувати прискорену амортизацію з метою формування накопичень для подальшого інвестування в інноваційну діяльність – важливу умову стабільності функціонування та забезпечення конкурентоспроможності. Натомість, нерівномірне оновлення та накопичення зносу основних засобів порушує стабільність фінансово-економічних результатів через внутрішній борг та інвестування коштів у майбутні періоди. Власне, ці побоювання є однією з причин недостатнього використання суб'єктами господарювання потенціалу амортизації, що призводить до накопичення зносу основних засобів та нераціонального використання цього джерела інвестиційних ресурсів. Амортизація залишається й важливим внутрішнім джерелом податкового та економічного стимулювання інноваційної діяльності для приватних закладів охорони здоров'я.

Інші з внутрішніх джерел формування інвестиційного забезпечення реалізації інноваційних проектів приватних закладів охорони здоров'я стосуються, до прикладу, страхових відшкодувань та іммобілізації оборотних активів. Страхування та іммобілізація власних інвестиційних джерел здатні інтенсифікувати використання фінансового капіталу в інноваційних цілях, формування спеціальних фондів інвестиційно-інноваційного розвитку, покращити фінансову дисципліну та оптимізувати структуру джерел фінансування реалізації інноваційних проектів.

До внутрішніх джерел фінансування інноваційної діяльності приватних закладів охорони здоров'я слід віднести й приріст окремих видів поточної заборгованості, зокрема з оплати праці, бюджетом та позабюджетними фондами, за страхування та іншої внутрішньої кредиторської заборгованості. Але зрозуміло, що використання цих джерел інвестиційних коштів зумовлене збільшенням поточних зобов'язань підприємств / організацій за розрахунками чи непокритим збитком.

Окрім внутрішніх джерел, приватним закладам охорони здоров'я для інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності слід використовувати зовнішні, передусім банківські та бюджетні кредити, фінанси недержавних інвестиційних інституцій (лізинг, селенг, факторинг, форфейтинг), пайові, безоплатні та благодійні внески, гранти.

Серед зовнішніх джерел інвестування інноваційної (зокрема довгострокової та ризикової) діяльності найбільш доцільно застосовувати довгострокові кредити банків та інших кредитних установ. Але складність доступу до таких інвестицій підтверджується високою вартістю

обслуговування процентів за кредитами, слабкістю можливостей вітчизняного банківського кредитування. Не сприяє формуванню і ефективному використанню інвестиційного та фінансово-ресурсного забезпечення інноваційної діяльності приватних закладів охорони здоров'я відсутність прямих бюджетних кредитів та інвестиційних податкових позик. Так, останніми роками існує виражена тенденція до зменшення обсягу державних інвестицій у реалізацію інноваційних проектів суб'єктів системи охорони здоров'я, а поодинокі практики не мають достатнього поширення та не опираються на підтримку інвестиційної інфраструктури.

Вважаємо, що перспективною формою залучення позикових інвестиційних ресурсів приватних закладів охорони здоров'я в цілях інноваційної діяльності є позабалансове кредитування недержавними інвестиційними фондами. Так, в умовах дефіциту інвестиційних ресурсів доцільно запроваджувати практику проведення лізингових операцій, що дозволить підвищити ефективність капіталовкладень в осучаснення медико-технологічного процесу та інноваційну модернізацію закладів, що спеціалізуються на діагностиці та лікуванні пацієнтів. Також актуальним є започаткування селенгової діяльності, що передбачає підвищення активності використання і оновлення необоротних активів та зовнішнього міжгалузевго партнерства, інвестиційно-інноваційного співробітництва.

Враховуючи стійкість проблеми повернення дебіторської заборгованості доцільно використовувати факторинговий підхід при формуванні інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності. Завдяки договорам факторингу можна швидко отримати більшу частину платежу за надані послуги, прискорити оборотність та оптимізувати структуру оборотних активів, підвищити рівень дохідності капіталу та забезпечити своєчасне його реінвестування з врахуванням досягнення інноваційних цілей бізнесу.

Приватні медичні заклади України можуть також звернути увагу на форфейтингові операції, що дозволить мінімізувати валютні та кредитні ризики, поліпшити ліквідність інвестицій, зменшити рівень трансакційних витрат та полегшити доступ до ринку інновацій та їх фінансування. Більше того, завдяки таким операціям стає можливим залучення кредитів іноземних інвестиційних інституцій, створення спільних венчурних підприємств, використання потенціалу іноземних фондів прямого інвестування та інструментів інвестиційного лізингу при імпорті медико-технологічного обладнання.

Все більший вплив на формування інвестиційного забезпечення інноваційної приватних закладів охорони здоров'я мають пайові, безоплатні та благодійні внески, інвестиційні гранти. Так, актуальним є впровадження системи пайової участі персоналу в реінвестуванні прибутку, створення спільних з зовнішніми і внутрішніми суб'єктами фондів інноваційного розвитку, участь в підготовці і реалізації державно-приватних інвестиційних проектів з покращення інноваційної інфраструктури, започаткування діяльності кредитних спілок із залученням коштів підприємств і населення. Також важливо налагодити співпрацю з неурядовими організаціями і інститутами, які надають гранти та кредити на інноваційні цілі. Залучення коштів з таких джерел дозволяє оптимізувати структуру капіталу та інвестицій, використовувати механізми сіндичованого кредитування, залучити банківські об'єднання до кредитування портфеля інноваційних проектів, використовувати можливості залучення фінансових ресурсів інститутів інвестиційного ринку, розширити сферу використання механізмів лізингового фінансування.

Особливістю сучасної концепції інвестиційного забезпечення умов для інноваційної діяльності є те, що ефективність інноваційних процесів залежить не тільки від того, наскільки ефективна фінансово-економічна діяльність господарюючого суб'єкта, а від того, як налагоджене довгострокове співробітництво між учасниками ринкового середовища. Так, перспективним напрямом інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку приватних закладів охорони здоров'я може стати договірне об'єднання ресурсів підприємств, що представляють різні стадії єдиного інвестиційно-інноваційного процесу. Йдеться про ініціювання створення та розширення участі у виробничо-торговельному локальному інноваційному кластері. Вважаємо, що заради досягнення вищого фінансово-економічного результату, посилення коопераційних форм співробітництва, забезпечення вертикально-горизонтальної інтеграції, впровадження технологічних інновацій, кластерна модель є одним з найбільш ефективних напрямів інвестиційної підтримки інноваційної діяльності підприємств і організацій, у т. ч. медичного профілю. Враховуючи, що інституційно-правові та фінансово-економічні механізми інвестиційно-інноваційної діяльності тісно взаємопов'язані, їх поєднання в рамках кластеру може бути представлено створенням, впровадженням і комерціалізацією всіх видів інновацій.

Досягнення мети створення і функціонування локальних інвестиційно-інноваційних кластерів потребує реалізації почергових заходів за такими етапами, як ініціювання, мотивування, залучення інвестицій, інтегрування, інформатизація та інноваційна активність.

Передусім необхідно розробити інституційну схему функціонування такого типу структур, адже від цього залежить доцільність та необхідність проходження всіх етапів його створення та розвитку. При цьому, важливо забезпечити скоординовану діяльність представників влади, закладів охорони здоров'я, інституцій функціональної та ринкової інфраструктури.

Наголосимо на тому, що за обрання будь-якої послідовності розвитку подій необхідно сформулювати сукупність нормативно-правових та соціально-психологічних стимулів розвитку локальних інвестиційно-інноваційних кластерів, тобто його мотиваційної складової. Але залучення інвестицій у інноваційну діяльність повинно бути ефективним. Для цього учасникам кластерних об'єднань необхідно ініціювати реалізацію низки пілотних проектів, що дозволяє привернути увагу суспільства до такого роду інтегрованих структур, у т. ч. середовища підтримки інвестиційно-інноваційної діяльності.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Для нарощування потенціалу збільшення обсягів інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності закладів охорони здоров'я необхідно залучати інвестиції з таких джерел, а саме – внутрішніх (прибуток, амортизаційні відрахування, страхові відшкодування, іммобілізовані оборотні активи, внутрішні фінансові зобов'язання) та зовнішніх (банківські та бюджетні кредити, недержавні інвестиційні інституції, пайові, безоплатні та благодійні внески, гранти).

Для підвищення ефективності інноваційної діяльності та її інвестиційного забезпечення закладам охорони здоров'я доцільно ініціювати створення локальних інноваційних кластерів. Це дозволить досягти вищих фінансово-економічних результатів, посилити коопераційні форми співробітництва, забезпечити вертикально-горизонтальну інтеграцію, впровадити усі потрібні види інновацій. Процедура формування локальних інноваційних кластерів передбачає проходження таких етапів, як ініціювання, мотивування, залучення інвестицій, інтегрування, інформатизація та інноваційна активність. По мірі диференціації напрямів інноваційної діяльності підвищуються як якість формування джерел інвестиційного забезпечення, так і ефективність їх використання.

Подальші наукові дослідження у цьому напрямі стосуються удосконалення методики аналізування ефективності інвестиційно-інноваційної діяльності закладів охорони здоров'я.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Білецька І. М. Аналіз інноваційного розвитку закладів охорони здоров'я як функція менеджменту їх системного розвитку. Вісник Хмельницького національного університету. Серія економічна. 2022. № 1. С. 310-315.
2. Васильців Т. Г., Шехлович А. М., Васильців В. Г. Фінансово-економічні інструменти стимулювання розвитку ІТ-сфери України. Економічний дискурс. 2017. Вип. 4. С. 128-136.
3. Говорко О.В. Ефективність системи забезпечення охорони здоров'я населення України. Інтелект XXI. 2017. № 2. С. 92-97.
4. Грабовський В. А., Клименко П. М. Системний підхід до управління закладами охорони здоров'я. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2014. №3. С. 136-142.
5. Медяник Д. І., Липчанський В. О. Особливості ефективності управління закладами охорони здоров'я. Наукові записки. 2016. Вип. 19. С. 23-29.
6. Назарко С. О. Сучасна парадигма управління закладом охорони здоров'я в умовах проведення медичної реформи. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2019. №4(20). С. 170-175.
7. Сердюк О.І., Корот О.А., Просолєнко Н.В., Крупєня В.І., Рогожин Б.А. Методологічні аспекти аналізу інтегральної ефективності діяльності закладів охорони здоров'я, що надають первинну медичну допомогу. Україна. Здоров'я нації. 2018. №3(50). С. 78-83.
8. Стахів О. В. Макроекономічні та соціальні передумови системного розвитку закладів охорони здоров'я в Україні. Modeling the Development of the Economic Systems. 2022. № 3. С. 109-114.
9. Черненко К.П., Семенов Г.М., Луконін О.В. Оцінка фінансового стану медичного закладу в умовах реформи фінансування системи охорони здоров'я. Ефективна економіка. 2020.

№12. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2020/107.pdf.

10. Lupak R. L., Kynytska-Iliash M. V. Substantiation of the directions of structural reforms in the economy of Ukraine in the context of realization of the state region and branch policy of import substitution. *Інноваційна економіка*. 2017. № 7-8. С. 70.

11. Vasylytsiv T., Lupak R. Priorities and Tools of the State Regional Policy of Import Substitution in the Market of Ukraine's Consumer Goods. *Стратегічні пріоритети*. 2017. Вип. 3. С. 105-112.

REFERENCES:

1. Biletska, I. M. (2022). Analysis of the innovative development of health care institutions as a function of the management of their systemic development. *Bulletin of the Khmelnytskyi National University. The series is economical*. no. 1. pp. 310-315.
2. Vasylytsiv, T. G., Shehlovych, A. M., Vasylytsiv, V. G. (2017). Financial and economic tools for stimulating the development of the IT sphere of Ukraine. *Economic discourse*. Issue 4. pp. 128-136.
3. Govorko, O. V. (2017). Effectiveness of the system of ensuring the health of the population of Ukraine. *Intelligence XXI*. no. 2. pp. 92-97.
4. Grabovskyi, V.A., Klymenko, P.M. (2014). Systemic approach to management of health care facilities. *Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine*. no. 3. pp. 136-142.
5. Medyanyk, D.I., Lypchanskyi, V.O. (2016). Peculiarities of the effectiveness of management of health care institutions. *Proceedings*. Issue 19. pp. 23-29.
6. Nazarko, S. O. (2019). Modern paradigm of health care facility management in the conditions of medical reform. *Problems and prospects of economics and management*. no. 4(20). pp. 170-175.
7. Serdyuk, O.I., Korop, O.A., Prosolenko, N.V., Krupenya, V.I., Rogozhyn, B.A. (2018). Methodological aspects of the analysis of the integrated effectiveness of health care institutions providing primary medical care. *Ukraine. The health of the nation*. no. 3(50). pp. 78-83.
8. Stahiv, O. V. (2022). Macroeconomic and social prerequisites for the systemic development of healthcare institutions in Ukraine. *Modeling the Development of the Economic Systems*. no. 3. pp. 109-114.
9. Cherneniuk, K.P., Semenenko, H.M., Lukonin, O.V. (2020). Assessment of the financial condition of the medical institution in the context of the health care financing reform. *Efficient economy*. no. 12. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2020/107.pdf.
10. Lupak, R. L., Kynytska-Iliash, M. V. (2017). Substantiation of the directions of structural reforms in the economy of Ukraine in the context of realization of the state region and branch policy of import substitution. *Innovative economy*. no. 7-8, pp. 70.
11. Vasylytsiv, T., Lupak, R. (2017). Priorities and Tools of the State Regional Policy of Import Substitution in the Market of Ukraine's Consumer Goods. *Strategic priorities*. vol. 3. pp. 105-112.

FORMATION OF INVESTMENT SOURCES FOR INNOVATIVE DEVELOPMENT OF HEALTH CARE INSTITUTIONS

VASYLTSIV Taras¹, BILETSKA Iryna²

¹ Lviv University of Trade and Economics

² Ivano-Frankivsk Educational and Scientific Institute of Management of the West Ukrainian National University

The study revealed the relevance of the issue of identifying sources, as well as the forms and means of attracting resource, in particular investment, support necessary for the preparation and implementation of projects for the innovative development of organizations that carry out activities in the field of health care. It is shown that the situation in the domestic market of innovations and investments is rapidly changing, which determines the need for new research, the results of which allow to improve the methodological and applied basis of effective management of investment and innovation support for the development of business entities, especially in such a specific field as medical. The aim of the study was to improve the theoretical, methodological and applied principles of the formation of sources of investment support for the innovative development of health care institutions. The subject of the study was the investment and innovation activity of health care institutions of private ownership and small forms of management. Among the internal sources of attracting investments for the innovative purposes of health care institutions, such areas as profit, depreciation deductions, insurance reimbursements, immobilized defense assets, and internal financial obligations are singled out and characterized. Among the external sources of investment in the innovative activities of private health care institutions, bank and budget loans, financial and investment resources of non-state investors, equity, free and charitable contributions, and grants have been identified (as the most promising). It was concluded that in order to increase the efficiency of innovative activity and its investment support for health care institutions, it is advisable to initiate the creation of local innovation clusters. This will make it possible to achieve higher financial and economic results, strengthen cooperative forms of cooperation, ensure vertical-horizontal integration, and implement all necessary types of innovations. The procedure for the formation of local innovation clusters involves the passage of such stages as initiation, motivation, attraction of investments, integration, informatization and innovative activity.

Keywords: health care institutions, innovative development, investment support, sources of formation, efficiency of involvement.

ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЦИФРОВИМИ КОМУНІКАЦІЯМИ ПІДПРИЄМСТВА

ПАНЧЕНКО Володимир¹, ПАНЧЕНКО Оксана²

¹Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка

<https://orcid.org/0000-0002-4927-0330>

e-mail: op_panchenko@ukr.net

²Кіровоградський кооперативний фаховий коледж економіки і права ім. М.П. Сая

<https://orcid.org/0000-0003-0263-6646>

e-mail: op_panchenko@ukr.net

У дослідженні розкрито актуальність проблематики розвитку та підвищення ефективності використання суб'єктами бізнесу цифрових комунікацій. Метою статті є удосконалення теоретико-методичних та прикладних засад формування інституційного забезпечення управління цифровими комунікаціями підприємств. Показано, що інституційне забезпечення управління цифровими комунікаціями являє собою систему внутрішніх нормативно-методичних, нормативно-правових та нормативно-розпорядчих актів, а також неформальних правил і установок, які дозволяють якісно та з достатньо високою ефективністю керувати процесами комунікації суб'єкта бізнесу з його зовнішніми і внутрішніми контрагентами. Розроблено організаційно-інституційний механізм формування системи управління цифровими комунікаціями підприємства, що включає три блоки елементів: (1) внутрішнє нормативно-інституційне забезпечення, (2) зовнішнє інституційне середовище та (3) елементи інституційного середовища споживчого ринку. Напрацьовано комплекс заходів, які слід реалізувати в системі менеджменту бізнесу з метою вдосконалення процесу управління цифровими комунікаціями.

Ключові слова: *бізнес-відносини, цифрові комунікації, Інтернет-зв'язки, інституційне забезпечення, управління підприємствами.*

<https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-15>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Електронні або цифрові комунікації з'явилися і почали розвиватися разом з масовим поширенням мережі Інтернет. Паперове листування все в більшій мірі стає історією та заміщається цифровим. Аналогічно й з бізнес-відносинами та комунікаціями. Набагато швидше і простіше поширювати інформацію в цифровому середовищі, реципієнтами якої в режимі онлайн стає необмежена чисельність респондентів. На тепер для просування тієї, чи іншої інформації достатньо розмістити в мережі Інтернет відповідне інформаційне повідомлення, яке, в разі зацікавлення, буде поширене в геометричній прогресії.

Таким чином, комунікації підприємств все більше переростають у цифрові, актуалізується їх роль і значимість, збільшуються обсяги та потоки інформації, а також масштаби роботи з якісного планування, організації та контролю просування, а також отримання, аналізу, опрацювання, зберігання даних, зокрема *Big Data*, і т. п. Таким чином на сьогодні провідні підприємства, які найбільш активні у частині використання цифрових комунікацій, все більше ведуть мову про необхідність формування відповідного інституційного забезпечення діджитал-комунікацій.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

В економічній літературі мова про актуальність та важливість управління бізнес-комунікаціями суб'єктів господарювання ведеться вже далеко не перший рік. Спершу відповідний розділ уваги був приділений у посібниках і підручниках з маркетингу, де йшлося про діяльність у сфері *public- і government-relations*. Надалі про бізнес-комунікації почали згадувати й у підручниках та посібниках з менеджменту як про окремий сегмент проблематики управління чинниками та умовами зовнішнього середовища бізнесу. З тих пір бізнес-комунікації – повноцінний предмет досліджень як з позиції теорії, так і практики у чисельних наукових дискурсах, у т. ч. працях таких науковців, як В. Плескач [2,с.18-26], М. Макарова [3,с.42-44], Р. Лупак [11,с.320-325] та ін.

Однак, увага до бізнес-комунікацій підприємств зростає в рази разом зі появою, а, надалі, – розвитком цифрових комунікацій. Останні значно спростили і здешевили підготовку та поширення необхідної інформації при чому до її надання необмеженій чисельності реципієнтів, а також в рази наростили її ефективність. Ці та інші переваги, а також особливості менеджменту в сфері Інтернет-та цифрових комунікацій добре описані в результатах досліджень Р. Барана [1,с.8-18], Т. Васильціва, В. Волошина, М. Куницької-Ляш [4,с.329-335; 5,с.8-15], А. Хартмана [6,с.12-24] та ін.

Більше того, питання менеджменту цифрових комунікацій суб'єктів господарювання на сьогодні переросло в окремий надважливий напрям у системі економіки та управління підприємствами, що потребує вже не стільки постановки і вирішення окремих завдань, як формування повноцінного інституційного забезпечення таких процесів. Про це все більше пишуть такі дослідники, як Г. Ляшенко, Р. Моткалюк [7,с.59-65], О. Вавриш [8,с.235-237], С. Ілляшенко [9,с.64-74], А. Кінаш [10,с.331-334] та ін.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Разом з тим, з огляду на те, що повноцінні теоретико-методичні засади та прикладні рекомендації зі становлення системи інституційного забезпечення управління цифровими комунікаціями суб'єктів підприємництва на сьогодні все ще не розроблені, існує потреба в активізації наукових досліджень у цій сфері.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є удосконалення теоретико-методичних та прикладних засад формування інституційного забезпечення управління цифровими комунікаціями підприємства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Інституційне забезпечення управління цифровими комунікаціями підприємства являє собою систему внутрішніх нормативно-методичних, нормативно-правових та нормативно-розпорядчих актів, а також неформальних правил і установок, які дозволяють якісно та з достатньо високою ефективністю керувати процесами комунікації суб'єкта бізнесу з його зовнішніми і внутрішніми контрагентами. При тому, інституційне забезпечення в цій сфері не є відособленим, відокремленим. Функціонуючи самостійно, воно тісно взаємопов'язане з бізнес-середовищем підприємства та його інформаційно-комунікаційною і технологічною готовністю до впровадження повного спектру інструментів та засобів цієї системи. Для того, щоб розробити та запровадити ефективне управління цифровими комунікаціями суб'єкта бізнесу необхідно конкретизувати інституційне середовище такої системи, деталізувавши його рівні, інституції та оцінивши їх вплив. Інституційне середовище, яке формує забезпечення управління цифровими комунікаціями підприємства, поширюється на таких рівнях: міжнародний, національний, регіональний, локальний, ринково-галузевий, міжособистісний.

При тому, оскільки мова йде про мережеві системи інформаційних комунікацій, то межі між окремими рівнями об'єктивно не чіткі. Цифрова трансформація та запровадження прогресивних Інтернет-технологій, електронного документообігу, електронного врядування значною мірою нівелює територіальну приналежність інституцій, фокусуючи їх функціонування на найнижчому ієрархічному рівні інституційного середовища управління діджитал-комунікаціями. Втім, параметри розвитку зовнішнього контуру інституційного середовища найчастіше визначають можливості, умови та пріоритети управління внутрішнім інституційним середовищем суб'єкта, який формує систему власних цифрових комунікацій.

Крім того, суб'єкти господарювання повинні здійснювати постійний моніторинг нормативно-правової бази, проводити GAP, STEEPLE, SWOT-аналіз, здійснювати мультифакторну аналітику, щоб своєчасно ідентифікувати та врахувати сформовані на ринку обмеження і можливості.

Запровадження єдиних стандартів обробки інформації значно спрощує та пришвидшує її опрацювання підприємством. Зокрема використання відповідних електронних додатків значно оптимізує і ефективізує процес моніторингу за динамічними характеристиками розвитку ринку, його бізнес-інфраструктури, поведінки її суб'єктів. У цьому сенсі діджитал-документообіг та система е-врядування сприяє не лише оперативності отримання даних різними учасниками бізнес-відносин, але й дозволяє значно підвищити рівень безпечності відповідних комунікацій, уникати шахрайств, відслідковувати недобросовісних контрагентів та споживачів. Мультифункціональні Інтернет-програми та мобільні додатки значно спрощують можливості переміщення даних, сприяють економії часу як для споживачів, так і для виробників товарів і посередників на ринку. Тому важливо аби підприємства систематично оновлювали бази даних, а також покращували цифрові компетентності власного персоналу. Це обумовлює необхідність постійного навчання, розвитку «м'яких» навичок працівників, адаптації внутрішніх Інтернет-платформ до змін та вимог ринку. При тому саме тенденції зовнішнього середовища є визначальними для формування вимог щодо інституційного забезпечення управління цифровими комунікаціями всередині підприємств.

Для імплементації у діяльності підприємств повноцінного інституційного забезпечення управління діджитал-комунікаціями необхідними є не лише кадрове забезпечення, розуміння потреби в цьому, фінансово-ресурсна готовність, але й системне вдосконалення та оновлення принципів формування і постійного покращення інституційного забезпечення, що враховує всі рівні менеджменту (рис. 1).

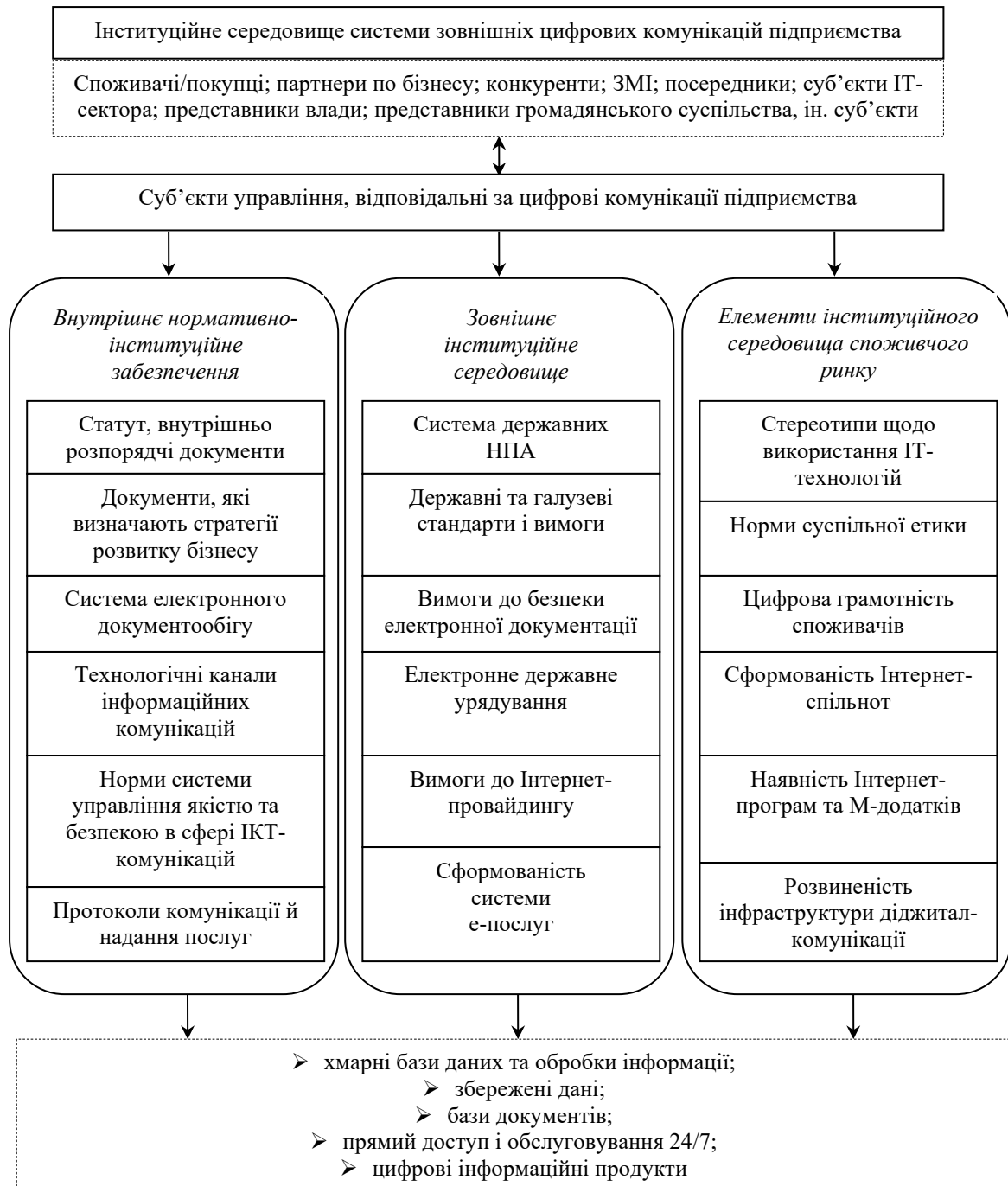

Рис. 1. Організаційно-інституційний механізм формування інституційного забезпечення управління цифровими комунікаціями підприємства

Джерело: авторська розробка.

Інституційне середовище (як зовнішнє, так і внутрішнє) підприємства визначає суб'єктність та алгоритми управління в сфері формування інституційного забезпечення використання цифрових комунікацій суб'єкта бізнесу, конкретизуючи, хто і на якій основі може здійснювати вплив на цю систему. Основними внутрішніми нормативними актами, які визначають засади процесу управління системою цифрових комунікацій підприємства, є його статут та стратегія розвитку. Разом із тим, під час функціонування та розширення масштабів своєї діяльності слід

окремо візуалізувати управлінські процеси і визначати ключові чинники впливу на інституційні засади діяльності. Для бізнесу, який функціонує у організаційно-правих формах різних типів, саме статут визначає цільові орієнтири, мету, завдання, внутрішню бізнес-структуру, ключові засади розподілу повноважень суб'єктів управління. В сучасних умовах пришвидшеного науково-технічного прогресу стратегічні орієнтири цифровізації, діяльності у сфері е-послуг слід вносити у статuti підприємств, розширюючи перелік видів економічної діяльності, які може здійснювати підприємство відповідно до КВЕД. Так, види діяльності підприємства доцільно доповнювати переліком КВЕДів, які уможливають його діяльність у сфері діджитал-комунікацій. Йдеться зокрема про консультування з питань інформатизації, надання інших інформаційних послуг, посередництво у розміщенні реклами в засобах масової інформації, дослідження кон'юнктури ринку та виявлення громадської думки, надання інших допоміжних комерційних послуг. Також у Статуті доцільно визначити, хто відповідатиме за розробку і впровадження системи цифрових комунікацій підприємства, надавши цій особі (структурному підрозділу) відповідні повноваження.

У Стратегії розвитку підприємства доцільно передбачити Інтернет-інструменти та засоби, які будуть використовуватися у функціональній стратегії вдосконалення цифрових бізнес-комунікацій підприємства. Причому, система діджитал-комунікацій на сучасному етапі дозволяє постійно та гнучко переглядати стратегічні й операційні цілі, коригувати їх та засоби їх реалізації залежно від ринкової ситуації, тенденцій розвитку, нових можливостей суб'єкта бізнесу. Хмарні технології та запровадження системи блокчейн дозволяють постійно у автоматичному режимі збирати та обробляти актуальні дані про тенденції розвитку ринку, а також внутрішньогосподарські бізнес-процеси, персоналізовано відслідковувати протікання окремих їх видів. Тому запровадження блокчейну та хмарних технологій, моделей роботи P2P, BPMS та RPA є важливим стратегічним завданням, яке необхідно внести до стратегічних планів розвитку з конкретизацією механізмів його імплементації. Це сприятиме розвитку та ефективізації системи цифрових комунікацій підприємства.

Оскільки успішність розвитку окреслених пріоритетних напрямів управління цифровими комунікаціями підприємства залежить від кадрового забезпечення та мотивації персоналу слід систематично переглядати штатні розписи, визначаючи необхідність відповідних штатних одиниць та оцінюючи можливості роботизації окремих бізнес-процесів та операцій. Оптимально для кожної штатної одиниці сформувані професіограми, в які включити ключові кваліфікаційні характеристики працівників, що можуть обіймати посади, пов'язані з діджитал-комунікаціями, а при відборі кадрів запровадити електронну систему перевірки таких компетенцій. Попри те, швидка зміна Інтернет-технологій вимагає постійного вдосконалення е-компетенцій персоналу, отож стратегічне бачення розвитку бізнесу має передбачати періодичне навчання персоналу, освоєння технологій використання новітніх інструментів за засобів цифрових комунікацій, технологічну модернізацію інструментарію та технологічних платформ, що використовуються підприємством.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Формування інституційного забезпечення управління цифровими комунікаціями підприємства є, з одного боку, складним і комплексним, а, з іншого, – необхідним та постійним процесом. При формуванні системи менеджменту в цій сфері слід розуміти, що цифрова трансформація та глобалізація забезпечує вертикальну інтеграцію інституційного забезпечення діджитал-бізнес-комунікацій від глобального рівня до рівня кожного окремо взятого суб'єкта господарювання та споживача. При тому вимоги до сучасного інституційного забезпечення, а також стратегічне бачення його розвитку формуються передусім на мікрорівні, коли сам процес розвитку і використання можливостей ефективного управління системою цифрових бізнес-комунікацій підприємств охоплює такі ключові напрями: вдосконалення внутрішнього інституційного забезпечення, формування засобів впливу на зовнішнє інституційне забезпечення та систему впливів на інституційне середовище споживачів через комунікаційну політику. Також необхідним є комплексний підхід до технологічної модернізації суб'єкта бізнесу при впровадженні ним провідних Інтернет-технологій, зокрема блокчейну та хмарних технологій, моделей роботи P2P, BPMS та RPA. Це є важливим стратегічним аспектом удосконалення інституційного забезпечення управління цифровими комунікаціями сучасних підприємств.

Подальші наукові дослідження у цьому напрямі стосуються удосконалення методики аналізування ефективності управління цифровими комунікаціями суб'єктів господарювання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баран Р. Я. Розвиток Інтернет-маркетингу підприємств туризму в умовах цифрової трансформації економіки України : Монографія. Львів : АТБ ННВК, 2021. 400 с.
2. Плескач В.Л. Технологія електронного бізнесу : монографія. Київ : КНЕУ, 2004. 223 с.
3. Макарова М.В. Тенденції розвитку цифрової економіки : монографія. Полтава : РВВ ПУСКУ, 2004. 240 с.
4. Васильців Т. Г., Волошин В. І., Васильців В. Г. Оцінювання стану та структурних характеристик економічної безпеки сектора інформаційних технологій. Бізнес-інформ, 2018. № 3. С. 329-335.
5. Vasylytsiv T. G., Lupak R. L., Kynytska-Iliash M. V. Strategic approaches to the effective use of intangible assets as a condition for strengthening the competitiveness of enterprise. Науковий вісник Полісся. 2018. № 2 (14). С. 8-15.
6. Хартман А. Стратегії успіху в інтернет-економіці. Київ : Лорі, 2001. 265 с.
7. Ляшенко Г., Моткалюк Р. Інтернет-маркетинг та його інструменти. Науковий вісник НУ ДПС України. 2013. Вип. 3(62). С. 59-65.
8. Вавриш О. Проблеми становлення та перспективи розвитку інтернет-маркетингу в українській економіці. Інноваційна економіка. 2011. № 5. С. 235-237.
9. Ілляшенко С. М. Сучасні тенденції застосування інтернет-технологій в маркетингу. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2011. № 4. Т. 1. С. 64-74.
10. Кінаш А. І. Інтернет-маркетинг – стратегія розвитку сучасних машинобудівних підприємств. Сталій розвиток економіки. 2013. № 3. С. 331-334.
11. Лупак Р. Л. Економічне обґрунтування стратегічного управління конкурентоспроможністю підприємства. Бізнес Інформ. 2013. № 4. С. 320-325.

REFERENCES:

1. Baran, R. Y. (2021) Development of Internet marketing of tourism enterprises in the digital transformation of the economy of Ukraine. Lviv: ATB NNVK.
2. Pleskach, V.L. (2004). E-business technology. Kyiv: KNEU.
3. Makarova, M.V. (2004). Trends in the digital economy. Poltava: RVV PUSKU.
4. Vasylytsiv T. H., Voloshyn V. I., Vasylytsiv V. H. (2018). Assessing the Status and the Structural Characteristics of the Economic Security of Information Technology Sector. Business-inform, vol. 3, pp. 329-335.
5. Vasylytsiv T. H., Lupak R.L., Kynytska-Iliash M.V. (2018). Theoretical and methodological principles of business planning of implementation of the strategy of competitiveness of enterprises in the domestic market of Ukraine. Scientific Bulletin of Polissya, vol. 2(14), pp. 8-14.
6. Khartman, A. (2001) Strategies of success in the Internet economy. Kyiv: Lori.
7. Liashenko H., Motkaliuk R. (2013). Internet marketing and its tools. Scientific Bulletin of the National University of the State Tax Service of Ukraine, vol. 3, no. 62, pp. 59-65.
8. Vavrysh O. (2011). Problems of formation and prospects of Internet marketing development in the Ukrainian economy. Innovative economy, vol. 5, pp. 235-237.
9. Illiashenko S. M. (2011). Modern lines of application of Internet technologies in marketing. Marketing and management of innovations, vol. 4, no. 1, pp. 64-74.
10. Kinash A.I. (2013). Internet marketing as the development strategy of modern machine-building enterprises. Sustainable development of economy, vol. 3, pp. 331-334.
11. Lupak R.L. (2013). Economic substantiation of strategic management of company competitiveness. Business Inform. no. 4. pp. 320-325.

FORMATION OF INSTITUTIONAL SUPPORT FOR THE MANAGEMENT OF DIGITAL COMMUNICATIONS OF THE ENTERPRISE

PANCHENKO Volodymyr¹, PANCHENKO Oksana²

¹ Central Ukrainian State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko

² Kirovohrad Cooperative Professional College of Economics and Law named after M.P. Say

The study revealed the relevance of the issues of development and increasing the efficiency of the use of digital communications of a business entity. The purpose of the article is to improve the theoretical-methodical and applied principles of the formation of institutional support for the management of digital communications of the enterprise. It is shown that the institutional support for the management of digital communications of the enterprise is a system of internal normative-methodical, normative-legal and normative-administrative acts, as well as informal rules and regulations, which allow to manage the communication processes of the business entity with high quality and with sufficiently

high efficiency external and internal counterparties. An organizational and institutional mechanism for the formation of institutional support for the management of digital communications of the enterprise has been developed, which includes three blocks of elements: (1) internal regulatory and institutional support, (2) external institutional environment and (3) elements of the institutional environment of the consumer market. A set of measures has been developed that should be implemented in the business management system in order to improve the company's digital communications management system.

The applied value of the research results is that the implementation of the developed measures allows to increase the quality and efficiency of the digital communications management system of the business entity, and this is a direct way to increase the efficiency of business processes and strengthen the viability of the enterprise.

The scientific novelty of the research results lies in the further development of methodological and applied principles of improving the organization's digital communications management system.

Keywords: business relations, digital communications, Internet communications, institutional support, enterprise management.

СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ: ПОДАТКОВИЙ АСПЕКТ

БІЛЕЦЬКИЙ Ігор

Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова

<https://orcid.org/0000-0002-4125-3931>

Метою статті є визначення ролі інструментів податкового стимулювання у побудові ефективної системи оподаткування будівельної галузі, аналізі її змістовного наповнення. Механізм податкового стимулювання розглядається як система важелів, форм, методів, інструментів державного впливу, спрямованих на стимулювання економічної та фінансової діяльності платників та підвищення її ефективності шляхом зміни податків і оподаткування. Розкрито зміст і форми податкового стимулювання: податкове стимулювання передбачає застосування політики низьких податків, рівня податкового навантаження та ставок окремих податків, а також застосування податкових пільг та преференцій. Основна мета податкового стимулювання полягає у впливі на економіку держави у пріоритетних для її розвитку напрямках. Складовою формування та реалізації системи податкового стимулювання будівельної галузі є здійснення реалізації зобов'язань щодо забезпечення пріоритетного розвитку даного сектора національної економіки. Політика податкового стимулювання переважно реалізовується за рахунок застосування податкових пільг. Другим важливим важелем є спеціальні режими оподаткування.

Визначено структуру системи оподаткування суб'єктів будівельного сектору житлової нерухомості, охарактеризовано особливості слати окремих податків. Основою формування податкових надходжень від будівельних підприємств є визначення та обчислення показників бази оподаткування конкретного податку. З огляду на методіку розрахунку податків, видно, що одні і ті ж економічні показники, включаючи і самі податки та збори, виступають складовою частиною бази оподаткування різними податками. Звернуто увагу на те, що в Україні не передбачена окрема система оподаткування будівельної галузі, але передбачені особливості справляння окремих податків, зокрема податку на прибуток і ПДВ.

Обґрунтовано напрями вдосконалення системи оподаткування будівельних компаній на основі аналізу діючого податкового законодавства та галузевих економічних показників. Запропоновано новий зміст інструмента податкового стимулювання – податкової пільги, а саме зниження податкової ставки податку на прибуток на 50% та застосування спеціального режиму оподаткування шляхом створення на окремих територіях спеціальних економічних зон щодо реалізації інвестиційних проектів.

Ключові слова: податки, податкова система, будівельний сектор, житлова нерухомість, податкове стимулювання.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-16>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Проблема державного втручання в економіку за допомогою податків є однією з ключових для будь-якої держави, незалежно від характеру організації економічної діяльності. За допомогою політики оподаткування держава загалом проводить протекціоністську економічну політику або обмежує її щодо окремих галузей, регіонів, сфер діяльності; здійснює антиінфляційні заходи, сприяє підвищенню стійкості та ефективної діяльності підприємств; протидіє монопольним змовам. Податкове стимулювання діяльності компаній-платників податків визнається однією з головних умов формування ефективного інноваційно-інвестиційного середовища. Проблеми формування податкової системи, орієнтованої на стимулювання підприємницької активності, актуалізують питання механізму і характеру впливу оподаткування не лише на економіку в цілому, а й на кожен окрему галузь. Тому побудова податкової системи, сприятливої для економічного зростання, повинна передбачити не зменшення загальної суми податків або їх рівня, а перед усім, оптимізацію податкового навантаження за даної величини податкових надходжень, необхідної для виробництва суспільних благ. Важливість теми дослідження як із теоретичного, так і з практичного боку обумовлюється необхідністю наукового дослідження особливостей реалізації податкових інструментів стимулювання розвитку будівельного сектора житлової нерухомості.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Питання впливу системи оподаткування на функціонування секторів економіки останнім часом привертають увагу науковців і галузевих фахівців. Проблемам податкового стимулювання економічного розвитку присвятили свої наукові праці такі вчені, як З. Варналій, В. Гейць, Т. Єфіменко, Ю. Іванов, А. Крисоватий, М. Кучерявенко, І. Лютий та інші. Однак питання дослідження місця і ролі податкового стимулювання економічної діяльності суб'єктів будівельної галузі за видами податків раніше розглянута не була.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є визначення ролі інструментів податкового стимулювання у побудові ефективної системи оподаткування будівельної галузі, аналізі її змістовного наповнення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Соціально-економічний розвиток будь-якої держави є результатом дії багатьох чинників: політична, соціальна стабільність, розширене виробництво та реалізація товарів та послуг, природне багатство. Але варто відзначити, що політику розвитку держава втілює саме з використанням визначених інструментів державного регулювання економіки в рамках обраної фінансової політики. Важливою складовою фінансової політики держави та одним з важливих інструментів регулювання економіки за ринкових умов господарювання є податки [1].

Функціонування інституту податків пов'язане з об'єктивно існуючою необхідністю примусового відчуження державою частини заново створеного капіталу. Держава зобов'язана оперативним чином реагувати на зміни економічної ситуації, вносити корективи в податкову систему, бо це є запорукою соціально-економічного розвитку. Поставлені цілі не можуть бути досягнуті без забезпечення стійкості у розвитку будівельного сектору економіки, який при чинній парадигмі економічного розвитку України, повинен функціонувати, спираючись на переважно ринкові механізми взаємодії, які у свою чергу залежать від інноваційно-інвестиційної активності бізнесу.

Вагомим стимулом інвестиційної діяльності в житловому будівництві є використання групи податкових пільг інноваційно-інвестиційного характеру, до яких відносять інвестиційний податковий кредит та інвестиційні податкові пільги. Зокрема, інвестиційний податковий кредит передбачає зменшення податкового зобов'язання з податку на прибуток на певний відсоток суми коштів, інвестованих у придбання не оборотних активів. Податковий кредит поширений у багатьох розвинених країнах. Наприклад, у Франції та Німеччині законодавство передбачає від 10 і більше видів податкових кредитів. У США, Австрії та інших країнах застосування цього інструменту призвело до швидкого оновлення матеріально-технічної бази суб'єктів господарювання, переозброєння виробництва, модернізації потужностей.

Інвестиційна податкова знижка на інвестиції та витрати в НДДКР надає право підприємствам на пряме зменшення оподаткованого прибутку на повний або частковий обсяг зазначених витрат компаній. Слід зазначити, що кожна країна має власний напрям застосування цього інструменту: в Іспанії пільги надають для інвестицій капітального характеру, у Португалії – інвестицій у створення нових робочих місць на відповідних територіях, у Данії – витрат на НДДКР [2].

Однією із найважливіших проблем для економіки України є розширення інвестиційної діяльності та залучення інвестицій, в тому числі з-за кордону для відновлення зруйнованого війною та будівництва нового житла. Для цього необхідно створити сприятливий інвестиційний клімат, в першу чергу податковий. По суті інвестиційним податковим кредитом є перенесення строків сплати платником податків його грошових зобов'язань, при якому платник податків має можливість протягом певного строку та у певних межах зменшувати сплату податків з наступною поетапною сплатою суми такого зменшення та нарахованих процентів. Зауважимо, що в зарубіжних країнах надання інвестиційного податкового кредиту є одним із найважливіших інструментів податкового регулювання.

Отже, використання податкових пільг інноваційно-інвестиційного характеру в житловому будівництві є доцільним у зв'язку з тим, що вітчизняні будівельні організації-генпідрядники в основному спеціалізуються на ринкових питаннях маркетингу і продажу нерухомості та економічно не зацікавлені в запровадженні інноваційних технологій. Водночас поступова інтеграція української економіки та будівельного сектору в європейську спільноту висуває додаткові вимоги до рівня ціни та якості будівельних матеріалів, сировини, будівель і споруд тощо. При цьому характерним є перехід від технологічного розвитку будівництва до діяльності, що орієнтується на потреби різних груп населення в доступному, ресурсощадному та якісному житті [3].

В табл. 1 наведено дані щодо обсягів виробленої будівельної продукції та податковим навантаженням (агрегованою податковою ставкою).

Суттєвий взаємозв'язок темпів зростання обсягів виробленої будівельної продукції (житлові будівлі), індексу цін на житло (первинний ринок) під впливом агрегованої податкової ставки пояснюється специфікою оподаткування будівельної галузі, а також політикою ціноутворення на ринку нерухомості.

Слід зауважити, що в Україні не передбачена окрема система оподаткування будівельної галузі, але передбачені особливості справляння окремих податків, зокрема податку на прибуток і ПДВ. Використання відповідних норм Податкового кодексу дає змогу платникам-суб'єктам будівельного сектору оптимізувати податкове навантаження при плануванні податків. Далі розглянемо ці особливості.

Таблиця 1

Залежність обсягів виробленої будівельної продукції (житлові будівлі) і податковим навантаженням в Україні

Рік	Обсяги виробленої будівельної продукції (житлові будівлі), млн. грн	Темпи зростання, %	ВВП, млн. грн	Доходи бюджету, млн. грн	Агрегована податкова ставка, %
2015	13908,8	-	1979458,0	652031,0	32,9
2016	18012,8	129,5	2383182,0	782748,5	32,8
2017	23730,0	131,7	2982920,0	1016788,3	34,1
2018	29344,8	123,7	3558706,0	1184278,1	33,3
2019	33208,8	113,2	3974564,0	1289779,8	32,5
2020	29083,6	87,6	4194102,0	1376661,6	32,8
2021	39147,9	134,6	5459574,0	1662242,7	30,4

Джерело: складено та розраховано автором за даними [4]

Амортизаційна політика є одним із головних методів, що дають можливість державі на макрорівні регулювати інвестиційні процеси у сфері будівництва житла. Серед основних механізмів зменшення бази податку на прибуток за рахунок збільшення валових витрат є нарахування прискореної амортизації, що передбачає або збільшення норми амортизації в перші періоди використання основних засобів і нематеріальних активів, або розширення бази нарахування амортизації через застосування методів подвійно знижуваного балансового залишку, методу семи кроків і кумулятивного методів. Так, у США було скорочено терміни амортизації науково-дослідного обладнання до трьох, іншого рухомого майна – до п'яти років. У Японії дозволяється протягом першого року виробництва окремих, особливо важких виробів мати до 25% вартості такої продукції за рахунок амортизаційних відрахувань [5, с. 395–396].

Одна з головних особливостей будівельної діяльності полягає в довгостроковому характері виробничого процесу. Будівельний підряд, як правило, – це безперервний процес виробництва і реалізації протягом тривалого часу, який може охоплювати кілька звітних періодів. І, звичайно, що це не може не відобразитися на методології бухгалтерського обліку та, як наслідок, на оподаткуванні підприємств будівельної галузі.

Податковим кодексом України передбачено особливий порядок оподаткування операцій за довгостроковими договорами (контрактами). На сьогоднішній день у Податковому кодексі України відсутні будь-які особливості чи різниці, пов'язані з довгостроковими чи будівельними контрактами.

Довгостроковий договір (контракт) - це будь-який договір: на виготовлення товарів, виконання робіт, надання послуг; з довготривалим (більше одного року) технологічним циклом виробництва; яким не передбачено поетапного здавання робіт [6].

Податковий кредит з ПДВ замовник за довгостроковими договорами (контрактами) визнає на дату фактичного отримання результатів робіт (оформлених актами виконаних робіт) за такими договорами (контрактами).

Тому, якщо договором на виконання робіт з довготривалим (більше одного року) технологічним циклом передбачено поетапне здавання робіт (здавання черг будівництва), то такий договір не вважається довготривалим. Відповідно, замовник формує податковий кредит з ПДВ за правилом «першої події».

Якщо ж поетапне здавання робіт не передбачено, то відповідний договір буде довгостроковим для цілей оподаткування ПДВ. У цьому випадку замовник формує податковий кредит за спецправилом для довгострокових договорів.

Починаючи з 10 жовтня 2022 року податкові зобов'язання з ПДВ за операціями з першого постачання житла (об'єктів житлової нерухомості), неподільного житлового об'єкта незавершеного будівництва/майбутнього об'єкта житлової нерухомості визначаються виключно за касовим методом податкового обліку, а саме:

- на дату перерахування покупцем на рахунок/касу постачальника грошових коштів як оплати вартості житла (об'єктів житлової нерухомості), неподільного житлового об'єкта незавершеного будівництва/майбутнього об'єкта житлової нерухомості;

- на дату отримання постачальником від покупця інших видів компенсацій вартості поставленого житла (об'єктів житлової нерухомості), неподільного житлового об'єкта

незавершеного будівництва/майбутнього об'єкта житлової нерухомості (або вартості таких об'єктів житлової нерухомості, що підлягають постачанню у майбутньому).

За операціями з постачання послуг із спорудження житла (об'єктів житлової нерухомості), які здійснюються на виконання довгострокових договорів на будівництво житла (об'єктів житлової нерухомості), укладених та щодо яких отримано дозвіл на виконання будівельних робіт, починаючи з 10 жовтня 2022 року, дата виникнення податкових зобов'язань визначається за касовим методом, тобто на дату отримання коштів чи інших видів компенсації. За операціями з постачання послуг із спорудження житла (об'єктів житлової нерухомості), які здійснюються на виконання довгострокових договорів на будівництво житла (об'єктів житлової нерухомості), укладених та щодо яких отримано дозвіл на виконання будівельних робіт, починаючи з 10 жовтня 2022 року, дата виникнення податкових зобов'язань визначається за касовим методом, тобто на дату отримання коштів чи інших видів компенсації [7].

Не слід скидати з рахунків й такої переваги забудовників, як їх можливість щодо імплементації ефективних інструментів податкового планування згідно зі ст. 4 Закону України «Про інвестиційну діяльність». Так, з усіх законодавчо дозволених сьогодні механізмів залучення інвестиційних капіталовкладень у сферу будівництва фактично тільки інститути спільного інвестування володіють дієвими й ефективними інструментами податкового планування. Значення ІСІ у фінансовому забезпеченні вітчизняної будівельної галузі зростає ще більшою мірою після оприлюднення у 2017 р. Державною фіскальною службою роз'яснень щодо фондів фінансування будівництва і фондів операцій із нерухомістю. Зокрема, у забудовника, який використовує ці два інституційні інструменти залучення інвестиційних капіталовкладень, виникають податкові зобов'язання з податку на додану вартість за операціями з постачання послуг на спорудження житла на загальних підставах згідно з правилами так званої «першої події», унормованими п. 187.1 Податкового кодексу України [8].

Доходи, отримані інститутом спільного інвестування від здійснення операцій з об'єктами незавершеного будівництва/майбутнього об'єкта нерухомості, звільнятимуться від оподаткування податком на прибуток підприємств у разі, якщо такі об'єкти сформовані за рахунок коштів спільного інвестування.

Наявність пільги зі сплати прибуткового податку і співпраця забудовника з корпоративним інвестиційним фондом дають йому змогу суттєво підвищити рентабельність інвестиційних капіталовкладень у будівництво, збільшити прибутковість девелоперського проекту і підвищити свою фінансову стійкість. Ще один вагомий канал здобуття забудовником додаткових економічних ефектів від співпраці з корпоративними інвестиційними фондами впливає з порядку розподілу отриманого фондом прибутку, що розглядається на щорічних зборах акціонерів. Йдеться про рішення щодо реінвестування отриманих прибутків у новий бізнес-проект, яке не тягне за собою жодних податкових наслідків для будівельних компаній. Отже, вони спрямовують отриманий прибуток від реалізації будівельного проекту на запуск наступного проекту [8].

З 1 листопада в Україні змінено порядок оподаткування операцій з об'єктами нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому [7]. Зміни торкнулися основних податків: ПДВ, податок на прибуток підприємств, ПДФО.

Відповідно до внесених змін у Податковий кодекс України встановлено касовий метод для девелоперів (збудовників) в процесі визначення податкових зобов'язань з ПДВ щодо операцій з такими об'єктами. Однак датою виникнення податкових зобов'язань з ПДВ за контрактами на будівництво, які є довгостроковими та були укладені та щодо яких дозвіл на будівельні роботи був отриманий до набрання чинності таких змін – це дата передачі виконавцем результатів робіт відповідно до договорів.

Також доповнено визначення активів інституту спільного інвестування – це оплачені за рахунок коштів спільного інвестування майно, корпоративні права, вимоги та інші активи, що передбачені діючим законодавством України.

Платники податку на прибуток, які вперше здійснюють продаж неподіленого об'єкта житлової нерухомості, мають право зменшити фінансовий результат до оподаткування на суму виручки, яку врахував замовник будівництва чи девелопер у фінансовому результаті до оподаткування у звітному періоді за операцією із першого продажу такого об'єкта, а також на суму нарахованих в обліку витрат, які формують собівартість такого об'єкта, яка у попередніх звітних періодах збільшувала результат до оподаткування замовника (девелоперів), у тому періоді, коли приймається в експлуатацію цей об'єкт.

Крім того, фінансові результати до оподаткування збільшуються на суму нарахованих витрат, які є базою для формування собівартості майбутнього об'єкта житлової нерухомості, яка була врахована замовником чи девелопером у результаті до оподаткування за операцією із передачі покупцю цього об'єкта, а результат, який ще не був оподаткований, збільшується на суму доходу від операцій із першого продажу об'єкта НЗБ, яка у попередніх періодах зменшувала фінансовий результат до оподаткування замовника, девелопера будівництва, у тому податковому періоді, у якому прийнято в експлуатацію об'єкт житлової нерухомості.

Також зазнав змін й ПДФО: введений порядок оподаткування цим податком доходів від операцій з майбутнім об'єктом нерухомості, подільним об'єктом та відступлення прав вимоги за договором купівлі-продажу таких об'єктів, щодо якого частково сплачена ціна та завершений процес реєстрації обтяження речових прав (на користь покупця). Визначається, що вказаний дохід буде оподатковуватися за ставкою 18%. Його можна зменшити шляхом документального підтвердження витрат.

На думку експертів, у зв'язку з тим, що тепер забудовники будуть платити 20% ПДВ за касовим методом, тоді як інвестори 18% податку з суми прибутку за продаж житла, у яке вони вклали гроші, девелопери будуть змушені підвищувати ціни на житло, найімовірніше, ще на етапі "котловану", щоб подальше зростання вартості не виглядало занадто не очікувано.

Водночас інвестори збільшать кількість угод з продажу "в тіні" або зменшать інвестиції в житло. Більше половини квартир чи будинків в Україні купується, щоб перепродати його на вигідних умовах. Наразі ж ситуація зміниться: "прозорими" будуть угоди лише з невеликою різницею в ціні із символічним податком, а самі інвестори надаватимуть перевагу вкладати гроші в щось, що дасть більше вигоди [9].

Проведений нами аналіз системи оподаткування підприємств будівельної галузі показав, що сучасне податкове регулювання будівельної діяльності не забезпечує на належному рівні необхідну підтримку цього сектору економіки, що пов'язано з неузгодженістю пропонованих та здійснюваних для цієї галузі цілі заходів. У цьому існує потреба в аналізі здійснюваних заходів, включаючи вдосконалення податкового регулювання будівельного сектора житлової нерухомості, з метою створення умов для підвищення інвестиційної привабливості.

Отже, необхідно звернути увагу на те, що процес податкового регулювання може бути ефективним тільки за умов розробки державою чітких комплексних стратегічних напрямків податкової політики у рамках загальної макроекономічної стратегії соціально-економічного розвитку при забезпеченні взаємозв'язку всіх фінансових, податкових та інших важелів державного регулювання. Тільки комплексне виконання всіх умов може забезпечити результативність кожного окремого важеля, в тому числі податкових.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Проведене дослідження механізмів оподаткування та впливу держави на будівельний сектор житлової нерухомості з точки зору можливості застосування податкових важелів дозволяє встановити, що зміни податкового навантаження (агрегованої податкової ставки) є чинником цінової нестабільності – вони прямо впливають на рівень цін на первинному ринку житла, і відповідно, на темпи зростання обсягів виробництва будівельної продукції. Механізм податкового стимулювання, на нашу думку, полягає в застосуванні пільгового оподаткування прибутку, отриманого від спорудження об'єктів житлової нерухомості, шляхом зниження податкової ставки на 50%. Також ефективним податковим інструментом може стати застосування спеціального режиму оподаткування шляхом створення на окремих територіях спеціальних економічних зон щодо реалізації інвестиційних проектів і звільнення від оподаткування прибутку відповідних платників на перші три роки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Городецька Т.Е., Сендецький О.С. Автоматичні механізми сучасної фіскальної політики України. Молодий вчений. 2017. Випуск 3. С. 613-617/
2. Татаренко Н. О. Теорія інвестицій : навч. посіб. / Н. О. Татаренко, А. М. Поручник. Київ : КНЕУ, 2000. 160 с.
3. Ковалюк О.М., Мельник Н.В. Тенденції державного регулювання розвитку будівництва в умовах євроінтеграції економіки України. Інноваційна економіка. 2012. № 12 (38). С. 9-14.
4. Економіка України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/ua/economy/>

5. Савіцька О. П. Державне регулювання інвестиційних процесів в Україні. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2011. № 714. С. 391–398.

6. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI із змінами та доповненнями. URL: <https://tax.gov.ua/nk>

7. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з об'єктами нерухомого майна, які будуть споруджені в майбутньому» № 2600-IX від 20 вересня 2022 року.

8. Огляд ринку житлової нерухомості: рік випробувань. КУА-Олімп. URL: <https://kua-olimp.com.ua/market-review-of-residential-real-estate/>

9. В Україні з 1 листопада вводять нові "житлові" та "будівельні" податки. URL: <https://apostrophe.ua/ua/news/economy/taxes/2022-11-01/v-ukraine-s-1-noyabrya-vvodyat-novyie-jilischnyie-i-stroitelnyie-nalogi/282905>

REFERENCES:

1. Horodetska T.E., Sendetskyi O.S. Avtomatychni mekhanizmy suchasnoi fiskalnoi polityky Ukrainy. Molodyi vcheni. 2017. Vypusk 3. S. 613-617/

2. Tatarenko N. O. Teoriia investytsii : navch. posib. / N. O. Tatarenko, A. M. Poruchnyk. Kyiv : KNEU, 2000. 160 s.

3. Kovaliuk O.M., Melnyk N.V. Tendentsii derzhavnoho rehuliuvannia rozvytku budivnytstva v umovakh yevrointehratsii ekonomiky Ukrainy. Innovatsiina ekonomika. 2012. № 12 (38). S. 9–14.

4. Ekonomika Ukrainy. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/ua/economy/>

5. Savitska O. P. Derzhavne rehuliuvannia investytsiinykh protsesiv v Ukraini. Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politehnika». 2011. № 714. S. 391–398.

6. Podatkovyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 02.12.2010 № 2755-VI iz zminamy ta dopovnenniamy. URL: <https://tax.gov.ua/nk>

7. Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Podatkovooho kodeksu Ukrainy shchodo opodatkuvannia operatsii z ob'ektyami nerukhomoho maina, yaki budut sporudzeni v maibutnomu» № 2600-IX vid 20 veresnia 2022 roku.

8. Ohliad rynku zhytlovoi nerukhomosti: rik vyprobuvan. KUA-Olimp. URL: <https://kua-olimp.com.ua/market-review-of-residential-real-estate/>

9. V Ukraini z 1 lystopada vvodiati novi "zhytlovi" ta "budivelni" podatky. URL: <https://apostrophe.ua/ua/news/economy/taxes/2022-11-01/v-ukraine-s-1-noyabrya-vvodyat-novyie-jilischnyie-i-stroitelnyie-nalogi/282905>

STIMULATE THE DEVELOPMENT OF THE CONSTRUCTION INDUSTRY: TAX ASPECT

BILETSKYI Ihor

O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

The purpose of the article is to determine the role of tax incentives in the construction of an effective system of taxation of the construction industry, and to analyze its content. The mechanism of tax incentives is considered as a system of levers, forms, methods, instruments of state influence aimed at stimulating the economic and financial activity of taxpayers and increasing its efficiency by changing taxes and taxation. The content and forms of tax incentives are revealed: tax incentives involve the application of a policy of low taxes, the level of the tax burden and the rates of individual taxes, as well as the application of tax benefits and preferences. The main purpose of tax incentives is to influence the economy of the state in priority directions for its development. A component of the formation and implementation of the system of tax incentives for the construction industry is the implementation of obligations to ensure the priority development of this sector of the national economy. The policy of tax incentives is mainly implemented through the use of tax benefits. The second important lever is special taxation regimes.

The structure of the system of taxation of subjects of the construction sector of residential real estate is defined, the peculiarities of payment of individual taxes are characterized. The basis of the formation of tax revenues from construction enterprises is the definition and calculation of the indicators of the tax base of a specific tax. Considering the method of calculating taxes, it can be seen that the same economic indicators, including the taxes and fees themselves, are part of the tax base with different taxes. Attention is drawn to the fact that Ukraine does not provide for a separate system of taxation of the construction industry, but features for the administration of individual taxes are provided for, in particular, income tax and VAT.

The areas of improvement of the taxation system of construction companies are substantiated based on the analysis of the current tax legislation and industry economic indicators. A new content of the tax incentive tool - a tax benefit - is proposed, namely the reduction of the income tax rate by 50% and the application of a special taxation regime through the creation of special economic zones in certain territories for the implementation of investment projects.

Keywords: taxes, tax system, construction sector, residential real estate, tax incentives.

ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В СИСТЕМІ ЕКОЛОГО-ОРІЄНТОВАНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

ТАРАСОВА Оксана

Вінницький національний аграрний університет

<https://orcid.org/0000-0001-5397-8449>

e-mail: sosuresosure@ukr.net

У статті актуалізовано проблематику сталого, зокрема еколого-орієнтованого, розвитку, стратегування розвитку соціально-економічної системи на засадах екологічної та соціальної рівноваги. Метою дослідження стало обґрунтування методико-прикладних засад формування інвестиційної інфраструктури забезпечення еколого-орієнтованого економічного зростання. За результатами аналізу екологічного середовища в Україні визначено три вектори політики еколого-орієнтованого економічного зростання: (1) усунення критичних проблем, (2) вирівнювання диспропорцій, (3) реалізація переваги. За кожним з вказаних напрямів визначено орієнтири та завдання державної політики. Встановлено, що на сьогодні в Україні намітилися негативні тенденції щодо уповільнення темпів зростання обсягів інвестицій, недостатнього ефективного і раціонального їх використання формування незадовільної структури інвестування за видами економічної діяльності та джерелами фінансування. Визначено стратегічні пріоритети та завдання державної політики покращення інвестиційного середовища в Україні та скерування його на підтримку еколого-орієнтованих інвестиційних проектів.

Ключові слова: економічне зростання, сталий розвиток, еколого-орієнтований поступ, інвестиційне забезпечення, інвестиційна інфраструктура.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-17>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Питання еколого-орієнтованого розвитку актуальне у всі часи. Адже природне середовище (довкілля) є одним з головних чинників якості життя. Проте, для України властиві низка екологічних проблем, які слід враховувати крізь призму їх впливу на якість життя населення. Це зменшення запасів і забруднення поверхневих та підземних вод, потрапляння забруднюючих речовин у водні об'єкти, забруднення повітря та зміна його складу внаслідок промислових та інших викидів, порушення природного середовища внаслідок видобування корисних копалин, вирубування лісів Карпат, зміна структури земельних ресурсів через забудови, а також розвиток негативних фізико-географічних процесів, зниження родючості ґрунтів і т. ін.

Не меншої важливості за сучасних умов набувають й чинники формування інвестиційного забезпечення еколого-орієнтованого розвитку територій. В останні роки все складніше віднайти та впровадити інвестиції в еколого-орієнтовані проекти, що пов'язано зі суспільними і соціально-економічними наслідками зовнішнього воєнного конфлікту, внутрішніми вимушеними переміщеннями населення, соціально-економічною нестабільністю, зростанням інфляції, зниженням реальних доходів населення, збільшенням цін та тарифів, транспортних і житлово-комунальних послуг тощо.

Відповідно, залучення інвестиційного ресурсу на цілі підтримання екологічної рівноваги та забезпечення соціальної стабільності стають все більш потужними чинниками добробуту й якості життя населення, врешті – забезпечення сталого розвитку країни та її регіонів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Еколого-орієнтований розвиток є одним з напрямів концепції сталого розвитку, згідно якої суспільство усвідомлює необхідність забезпечення узгодження інтересів сучасності і майбутнього таким чином, щоб економічне зростання здійснювалося на раціональних засадах з урахуванням принципової обмеженості наявних ресурсів і важливості гармонізації зв'язків між економічною, соціальною і екологічною системами. Відтак, зачасту при визначенні перспектив соціальної та економічної політики держави визначають сталий еколого-орієнтований розвиток як головну характеристику оптимального поєднання цілей, засобів і результатів їх діяльності. Відповідно, значна частина наукових публікацій присвячена цій проблематиці (М. Агваєр, М. Білз [1, с.2725-2756], Д. Зтерн [11, с.68-76]). У цих та інших публікаціях визначено сутнісно-змістові характеристики еколого-орієнтованої економіки, її структура та чинники формування.

Зважаючи на останні дослідження та публікації, можна констатувати, що еколого-орієнтований розвиток передбачає енергію, зміни, тоді як етимологія терміну стійкість базується на постійності та стабільності стану або певних параметрів. Відповідно, порушення параметрів

стійкості формує різного роду небезпеки, зокрема екологічні (В. Беренгер та А. Вердер-Чоучейн [2,с.1259-1276], К. Бергштранд, Б. Меєр, Ю. Чанг [3,с.391-409], Р. Лупак [9,с.70-88], Т. Васильців, О. Мульська та ін. [10], Е. Вебб, Д. Блейн, А. Мак Мунн, Г. Нетувелі [11,с.542-547]).

Еколого-орієнтований розвиток пов'язаний з конкретними проектами, які потребують інвестицій для їх впровадження в господарську практику. Відтак, достатньо багато напрацювань на сьогодні стосується обґрунтування обсягів та джерел залучення фінансово-інвестиційного ресурсу для забезпечення сталого розвитку території. Йдеться про дослідження таких аспектів, як інвестиційне середовище (Р. Діамонд [4,с.479-524], Дж. Ротбаум [8,с.15-24]), стимули до інвестицій та інновацій (Мак Лауглін і Дж. Купер [7,с.233-248]), доходи й витрати домогосподарств (Б. Кіз, Н. Махоні, Х. Янг [6,с.54-58]).

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Однак, у сьогоднішніх складних умовах все складніше віднайти інвестиційний ресурс, який був би вкладений у екологічно-орієнтовані проекти. Однією з причини цього є відсутність повноцінної ефективно функціонуючої інвестиційної інфраструктури. Дослідження за цими напрямками мають постійну актуальність.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування методико-прикладних засад формування інвестиційної інфраструктури забезпечення еколого-орієнтованого економічного зростання.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

За результатами емпіричного аналізування екологічного середовища в Україні є підстави для загальних висновків, зокрема щодо визначення трьох векторів політики еколого-орієнтованого економічного зростання:

1. Усунення критичних проблем. Завдання цього напрямку – проактивне врегулювання виражених проблемних аспектів – чинників посилення соціальної вразливості населення територій, які призводять до загострення проблематики соціальної вразливості через вплив на здоров'я населення від забруднень атмосферного повітря, спричинених викидами промислових підприємств, а також річок і водоймищ, ґрунтів полігонами ТПВ і стихійними сміттєзвалищами, стічними каналізаційними водами, що актуалізує проблему якісної питної води.

За цим вектором регіональної політики об'єктами регулювання є, по-перше, критично високий рівень забрудненості територій та низька якість атмосферного повітря (викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел та особливо діоксиду вуглецю і метану, накопичення відходів усіх класів небезпек у цих областях та особливо низький рівень їх утилізації) і, по-друге, низький рівень інвестиційного забезпечення природокористування на регіональному та місцевому рівні.

Відповідно, регіональну політику слід спрямувати на проактивне подолання цих проблем зі застосуванням інструментарію:

- раціонального використання прісної води, створення водоохоронних зон та бережливих захисних смуг водних об'єктів, реконструкції існуючих, а за необхідності створення нових систем централізованого водопостачання і водовідведення, модернізації існуючих та облаштування нових водоочисних споруд і каналізаційних мереж;

- посилення контролю за дотриманням законодавства і нормативів промислових викидів суб'єктами господарювання та збільшення відповідальності за порушення екологічного законодавства;

- модернізації очисних споруд промислових підприємств областей на загал та безпосередньо головних забруднювачів атмосферного повітря – підприємств з виробництва й розподілу енергії, газу і води, добувної промисловості; переходу на використання відновлювальних джерел енергії для поступового заміщення традиційних ресурсомістких і екологічно забруднюючих енергетичних виробництв;

- реалізації в громадах гірських районів проектів зі впровадження і поширення систем роздільного збирання, сортування побутових відходів і пакувальної тари, утилізації і переробки промислових та побутових відходів, підвищення рівня екологічної культури місцевого населення.

2. Вирівнювання диспропорцій. Завдання цього напрямку – покращення екологічного середовища соціальної вразливості населення у регіонах України, які поступаються за низкою

характеристик, що посилює дисбаланси головно якості життя, однак, відповідно, й соціальної вразливості населення низки територій через погіршення якості флори та фауни, природно-рекреаційних ресурсів і зон, занедбаності територій, втрати місць відпочинку і т. п.

За цим вектором регіональної політики об'єктами регулювання є, по-перше, погіршення наявності водних ресурсів (низький рівень забору води з природних водних об'єктів та використання свіжої води, значні обсяги скидання забруднених зворотних вод у поверхневі водні об'єкти та нижчий рівень забезпеченості населення водовідведенням) і, по-друге, низький рівень забезпеченості земельним фондом (великі обсяги, у т. ч. незаконні, вирубки лісів і лісових насаджень, більша частка забруднених земель та менша частка земель природно-заповідного фонду), особливо в областях західної України.

З метою покращення ситуації в зазначених аспектах регіональних органам влади слід спрямувати зусилля на:

- реформування системи екологічного контролю у напрямі розширення повноважень державних екологічних інспекцій та можливостей системи громадського контролю, покращення оперативності їх реагування на правопорушення, розширення кола осіб, які можуть ініціювати заходи з перевірок і контролю, підвищення штрафів за вирубку лісів та забруднення водойм, а також перешкоджання роботі інспекторів, спрощення процедур доведення правоохоронними органами фактів екологічних порушень і злочинів;

- захист і відновлення лісів, парків, інших зелених насаджень, а також малих річок і озер;
- створення єдиних державних цифрових систем і платформ обліку об'єктів (ресурсів) земельного та водного фондів;

- посилення захисту санітарних зон навколо відомих родовищ та запровадження раціонального видобутку лікувальних вод, заборона їх понаднормового викачування, що призводить до забруднення і виснаження джерел.

3. Реалізація переваг. Завдання цього напрямку – використання потенціалу та природно-ресурсних можливостей регіонів України для поширення кращих практик якості життя населення.

За цим вектором регіональної політики об'єктом регулювання є більш раціональне, ощадливе та ефективне використання природного середовища, у т. ч. лісового фонду, водних ресурсів, чистого атмосферного повітря та на загал території, ефективізація витрат на природокористування і охорону навколишнього природного середовища в регіонах країни. Повноцінна реалізація потенціалу сприятиме покращенню якості життя, а, відтак, й послабленню соціальної вразливості населення територій. Стратегічними пріоритетами регіональної політики мають стати смартпросторовий розвиток, зростання ролі секторів зеленої економіки, дотримання принципів безпеки споживання та соціальної відповідальності, формування чистого та безпечного життєвого простору, а ключовими інструментами:

- перехід до смартпросторового розвитку міст і територій зі спеціалізацією на технологіях розумної інфраструктури, розумного управління відходами та захисту навколишнього природного середовища, транспортних смарттехнологіях, збереженні й ефективному використанні альтернативної енергії заради повноцінного обслуговування всіх підсистем комунального господарства;

- стимулювання розвитку галузей зеленої економіки (зеленої енергетики, сільського господарства, промисловості, екологічно чистого транспорту, стійкого туризму й управління відходами) задля збереження природної екосистеми, біологічного різноманіття та мінімізації ризиків інтенсивного, часто нераціонального, використання природних ресурсів, антропогенного впливу на навколишнє природне середовище, розвитку приватного екологічно чистого і соціально відповідального бізнесу;

- стимулювання будівництва, виробництва та придбання смарт-, екологічно чистого, безпечного житла з автономним ресурсним забезпеченням та максимальною енергоефективністю;

- запровадження конкурентного ринку електричної енергії, реалізація пілотних проектів Smart Grid («розумних мереж»), які містять оперативні та енергоощадні заходи, включаючи розумні лічильники, розумних споживачів, поновлювані джерела енергії та ресурси забезпечення енергоефективності;

- розвиток смартсистем гарантування громадської безпеки у життєвому просторі людини шляхом фінансово-бюджетної підтримки проектів з розвитку у населених пунктах цифрових технологій безпеки, на кшталт, розумного вуличного освітлення, технологій сканування обличчя та номерних знаків, аварійних та акустичних датчиків ідентифікації аварійних та/чи небезпечних ситуацій, їх фіксування, поінформування тощо.

Важливе та неоціненне значення для реалізації масштабних інвестиційних проектів у сфері еколого-орієнтованого економічного зростання має формування в Україні та її регіонах якісного інвестиційного середовища, здатного залучити на вказані цілі відповідний достатній фінансово-інвестиційний ресурс.

Підвищення ефективності державної інвестиційної політики в Україні має важливе значення з огляду на необхідність ресурсно забезпечувати процес суспільного виробництва, якісного перетворення національної економіки, її структурної і технологічної модернізації, а також подальшого еколого-орієнтованого поступу.

Стан внутрішньої розбалансованості економічної системи України призвів до зниження інвестиційної активності і спричинили до стрімкого підвищення попиту на капіталовкладення. Досвід розвинених країн світу свідчить, що ефективність інвестиційної політики в сучасних умовах залежить від виваженого вибору інструментарію залучення та регулювання інвестицій, за допомогою якого досягатиметься ефект збалансованого розвитку на засадах стратегічного інвестування, а інакше інвестування як об'єктивний економічний процес відбуватиметься в напрямках найменшого спротиву – найбільшій рентабельності, найшвидшій окупності капіталовкладень без врахування соціальної, бюджетної, екологічної складових та інших важливих аспектів життя суспільства. Для сучасного українського інвестиційного регулювання характерні відсутність комплексного концептуального і стратегічного підходу, суперечливість і недосконалість законодавства, нестабільність правил гри та інституційні деформації. Проблеми залучення та ефективного використання інвестиційних ресурсів в Україні також пов'язані з нестабільністю політико-економічної ситуації, наявністю значного тіньового сектору, бюрократичних та корупційних бар'єрів. А з огляду на вагому роль сприятливого інвестиційного середовища у розвитку та підтримці на високому рівні стану ринкової конкуренції в економіці, вирішенні проблем зайнятості населення, забезпеченні стабільних надходжень до державного бюджету, підвищенні рівня інноваційності та соціальної спрямованості економічного розвитку, формуванні оптимальної структури національної економіки, підвищенні інтегрованості та конкурентоспроможності економіки на міжнародних ринках, питання щодо обґрунтування організаційно-економічного механізму підвищення ефективності державної інвестиційної політики в Україні набуває особливої ваги.

В процесі формування інвестиційної інфраструктури в системі еколого-орієнтованого економічного зростання потребує свого удосконалення організаційно-економічний механізм підвищення державної інвестиційної політики в Україні.

Стратегічними пріоритетами в процесі формування цього механізму є: створення сприятливого інвестиційного середовища шляхом зниження до мінімуму політичних, економічних, фінансових, правових ризиків для ефективного здійснення інвестиційного процесу, а також ризиків пов'язаних із роботою фінансового ринку та судовою системою; збільшення обсягів капітальних інвестицій за допомогою та покращення структури інвестицій за різними їх характеристиками за допомогою структурних змін у капіталовкладеннях як за видами економічної діяльності, так і за джерелами фінансування, а також структурних змін під час залучення прямих іноземних інвестицій; забезпечення високого рівня захисту інтересів та прав інвестора шляхом теоретичної та практичної реалізації змін нормативно-правової бази з питань створення сучасної системи державних гарантій та врегулювання комерційних спорів, а також належного контролю за її виконанням; підвищення ефективності використання інвестицій та самого інвестиційного процесу за рахунок реалізації позитивної амортизаційної, податкової та митної політики інвестиційного спрямування, розвитку фондового ринку та спрощення доступу до залучених та позичених фінансових ресурсів; розвиток співробітництва у сфері науково-дослідної та інвестиційно-інноваційної діяльності шляхом розширення партнерських відносин із країнами ЄС та світу, запровадження фінансових стимулів з боку держави та місцевих органів влади, надання належного захисту інтелектуальної власності та спрощення бюрократичних процедур, а також надання доступу до оперативної інформації для іноземних інвесторів; забезпечення реалізації функцій інвестицій у розвитку реального сектора економіки за допомогою стабілізації фінансово-кредитної системи, фондового ринку, зниженням тиску з боку держави на підприємницьку діяльність та запровадження податкових стимулів; скерування інвестиційних процесів на вирівнювання дисбалансів та диспропорцій соціально-економічного розвитку територій України шляхом підвищення інвестиційного іміджу АПК, належного фінансування матеріально-технічної бази реального сектора економіки, розвитку державно-приватного партнерства та формування міжгалузевих та міжрегіональних кластерів.

Основні напрями реалізації структурних змін та інституціональних реформ, орієнтованих на формування інвестиційної інфраструктури в системі еколого-орієнтованого економічного зростання, полягають у стабілізації грошово-кредитної системи; структурних зрушеннях в обсягах капітальних вкладень та прямих іноземних інвестицій; формуванні вичерпного та загальнодоступного інформаційного ресурсу; підвищенні інвестиційної безпеки країни; достатньому забезпеченні інвестиційними ресурсами самого процесу; активному використанні інноваційних технологій; покращенні освоєння неінноваційно орієнтованих капіталовкладень; підвищенні рівня фінансування за рахунок бюджетних коштів; спрямуванні податкової політики на розвиток науково-дослідної та інноваційної діяльності; розвитку міжнародного партнерства; відновленні функціонування спеціальних економічних зон та технологічних парків; стабілізації роботи банківської системи; розвитку фінансового, зокрема фондового, ринку; розвитку державно-приватного партнерства; сприянні податкової та амортизаційної політики для збільшення інвестиційних ресурсів; забезпеченні структурних зрушень в державному інвестиційному процесі; покращенні іміджу та інвестиційної привабливості АПК; формування міжрегіональних та міжгалузевих кластерів; нормалізації законодавчої бази та забезпечення належного захисту інтересів та прав інвесторів.

Окремим аспектом аналізованого питання постає моніторинг формування інвестиційної інфраструктури в системі еколого-орієнтованого економічного зростання. Під час формування методики комплексного оцінювання та моніторингу ефективності інвестиційної політики держави слід розглянути взаємозалежність та ступінь взаємозв'язків між чинниками інвестиційної привабливості та обсягами залучених іноземних інвестицій. До таких, що складають основу оціночного механізму підвищення ефективності реалізації державної інвестиційної політики України відносимо кількість організацій, які виконують наукові дослідження та технічні розробки; обсяг впроваджених інноваційних процесів; чисельність науковців; чисельність кандидатів економічних наук; чисельність докторів економічних наук; чисельність економічно-активного населення; рівень безробіття; інвестиції в основний капітал; інвестиції в нематеріальні активи; валовий регіональний продукт; обсяг імпорту; обсяг роздрібною торгівлі підприємств.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Практикою економічно розвинених держав доведено, що спершу створення привабливого інвестиційного середовища, а надалі – залучення та ефективне використання інвестиційного ресурсу є невід'ємною передумовою модернізації та зміцнення конкурентоспроможності національного господарства, збалансованого просторово-структурного розвитку та підвищення рівня якості життя населення, еколого-орієнтованого економічного зростання. Проте, на сьогодні в Україні намітилися негативні тенденції щодо уповільнення темпів зростання обсягів інвестицій, недостатнього ефективного і раціонального їх використання формування незадовільної структури інвестування за видами економічної діяльності та джерелами фінансування; високого рівня зносу матеріально-технічної бази галузей реального сектору економіки; інвестиції мало орієнтовані на екологічний поступ територій.

Для зміни ситуації на краще слід досягти наступних стратегічних пріоритетів державної інвестиційної політики в Україні. Це створення сприятливого інвестиційного середовища; забезпечення високого рівня захисту інтересів та прав інвестора; збільшення обсягів капітальних інвестицій; покращення структури інвестицій; підвищення ефективності інвестиційного процесу та використання інвестицій; розвиток співробітництва у сфері інвестиційної, науково-дослідної та інноваційної діяльності; забезпечення реалізації соціально-економічних функцій інвестування; скерування інвестиційних процесів на вирівнювання дисбалансів та диспропорцій просторово-структурного та еколого-орієнтованого розвитку територій України.

Подальші наукові дослідження у визначеному напрямі стосуються деталізації джерел формування інноваційного та інвестиційного забезпечення реалізації державної політики забезпечення розвитку еколого-орієнтованої економіки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Aguiar M., Bils M. Has Consumption Inequality Mirrored Income Inequality? *American Economic Review*, 2015. № 105. С. 2725-2756.
2. Berenger V., Verdier-Chouchane A. Multidimensional Measures of Well-Being: Standard of Living and Quality of Life Across Countries. *World Development*, 2007ю № 7(35). С. 1259-1276.

3. Bergstrand K., Mayer B., Brumback B., Zhang Y. Assessing the Relationship Between Social Vulnerability and Community Resilience to Hazards. *Social Indicators Research*, 2015. № 122(2). C. 391-409.
4. Diamond R. The Determinants and Welfare Implications of US Workers' Diverging Location Choices by Skill: 1980-2000, *American Economic Review*, 2016. № 106. C. 479-524.
5. Diener E. O. Personality, Culture, and Subjective Well-being: Emotional and Cognitive Evaluations of Life. *Annual Review of Psychology*, 2003. № 54. C. 403-425.
6. Keys B. J., Mahoney N., Yang H. What Determines Consumer Financial Distress? Place and Person-Based Factors, NBER Working Paper, 2020. 400 p.
7. McLaughlin S., Cooper J.A. A multi-scale coastal vulnerability index: a tool for coastal managers? *Environmental Hazard*, 2010. № 9(3). C. 233-248.
8. Rothbaum J. L. Comparing Income Aggregates: How do the CPS and ACS Match the National Income and Product Accounts, 2007-2012, US Census Bureau, SEHSD Working Paper, 1. 2015. 242 p.
9. Lupak R., Mizyuk B., Zaychenko V., Kunytska-Iliash M., Vasylytsiv T. [Migration processes and socio-economic development: interactions and regulatory policy](#). *Agricultural and Resource Economics*. 2022. Vol. 8. no. 1. pp. 70-88.
10. [Mul'ska O., Levytska O., Zaychenko V., Vasylytsiv T., Ilyash O. Pull environment of migration in the EU countries: Migration vector from Ukraine](#). *Problems and Perspectives in Management*. 2021. no. 19 (4). pp. 283-300.
11. Webb E., Blane D., McMunn A., Netuveli G. Proximal predictors of change in quality of life at older ages. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 2011. № 65(6). C. 542-547.
12. Ztern D. Influential publications in ecological economics revisited. *Ecological Economics*. 2016. № 123. Pp. 68-76.

REFERENCES:

1. Aguiar, M., M. Bils (2015). Has Consumption Inequality Mirrored Income Inequality? *American Economic Review*, 105, 2725-2756.
2. Berenger, V., Verdier-Chouchane, A. (2007) Multidimensional Measures of Well-Being: Standard of Living and Quality of Life Across Countries. *World Development*, 7(35), 1259-1276.
3. Bergstrand, K., Mayer, B., Brumback, B., Zhang, Y. (2015). Assessing the Relationship Between Social Vulnerability and Community Resilience to Hazards. *Social Indicators Research*, 122(2), 391-409.
4. Diamond, R. (2016) The Determinants and Welfare Implications of US Workers' Diverging Location Choices by Skill: 1980-2000, *American Economic Review*, 106, 479-524.
5. Diener, E. O. (2003). Personality, Culture, and Subjective Well-being: Emotional and Cognitive Evaluations of Life. *Annual Review of Psychology*, 54, 403-425.
6. Keys, B. J., N. Mahoney, H. Yang (2020) What Determines Consumer Financial Distress? Place and Person-Based Factors, NBER Working Paper No. 26808.
7. McLaughlin, S., Cooper, J.A. (2010) A multi-scale coastal vulnerability index: a tool for coastal managers? *Environmental Hazard*, 9(3), 233-248.
8. Rothbaum, J. L. (2015) Comparing Income Aggregates: How do the CPS and ACS Match the National Income and Product Accounts, 2007-2012, US Census Bureau, SEHSD Working Paper, 1.
9. Lupak, R., Mizyuk, B., Zaychenko, V., Kunytska-Iliash, M., Vasylytsiv, T. (2022). [Migration processes and socio-economic development: interactions and regulatory policy](#). *Agricultural and Resource Economics*. Vol. 8. no. 1. pp. 70-88.
10. [Mul'ska, O., Levytska, O., Zaychenko, V., Vasylytsiv, T., Ilyash, O. \(2021\). Pull environment of migration in the EU countries: Migration vector from Ukraine](#). *Problems and Perspectives in Management*. no. 19 (4). pp. 283-300.
11. Webb, E., Blane, D., McMunn, A., & Netuveli, G. (2011). Proximal predictors of change in quality of life at older ages. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 65(6), 542-547. DOI: 10.1136/jech.2009.101758
12. Ztern D. (2016). Influential publications in ecological economics revisited. *Ecological Economics*. no. 123. Pp. 68-76.

FORMATION OF INVESTMENT INFRASTRUCTURE IN THE SYSTEM OF ENVIRONMENTALLY-ORIENTED ECONOMIC GROWTH

TARASOVA Oksana
Vinnytsia National Agrarian University

The article updates the issues of sustainable, in particular ecologically oriented, development, strategizing the development of the socio-economic system on the basis of ecological and social balance. The purpose of the study was to substantiate the methodological and applied principles of the formation of investment infrastructure to ensure ecologically oriented economic growth.

According to the results of the analysis of the ecological environment in Ukraine, three vectors of the policy of ecologically-oriented economic growth have been determined: (1) elimination of critical problems, (2) equalization of disparities, (3) realization of advantage. For each of the specified directions, guidelines and tasks of state policy are defined.

It has been established that today in Ukraine there are negative trends regarding the slowing down of investment growth rates, insufficient effective and rational use of them, and the formation of an unsatisfactory investment structure by types of economic activity and sources of financing. The strategic priorities and tasks of the state policy of improving the investment environment in Ukraine and directing it to support ecologically oriented investment projects have been determined.

To change the situation for the better, the following strategic priorities of the state investment policy in Ukraine should be achieved. This is the creation of a favorable investment environment; ensuring a high level of protection of the investor's interests and rights; increase in the volume of capital investments; improvement of the investment structure;

increasing the efficiency of the investment process and the use of investments; development of cooperation in the field of investment, research and innovation activities; ensuring the implementation of socio-economic functions of investing; directing investment processes to equalize imbalances and disproportions in the spatial-structural and ecologically-oriented development of the territories of Ukraine.

Key words: economic growth, sustainable development, environmentally-oriented progress, investment support, investment infrastructure.

ЦИФРОВІ ПЛАТФОРМИ В ІНТЕРАКТИВНОМУ НАВЧАННІ

АВЕРКИНА Марина¹, ЛИХОШЕРСТОВА Юлія²

¹ Національний університет «Острозька академія»
<https://orcid.org/0000-0002-1517-6434>

² Національний університет «Острозька академія»
<https://orcid.org/0000-0002-0010-9634>

У статті досліджено поняття цифрових платформ в інтерактивному навчанні, досліджується за та проти інтеграції цифрових платформ в інтерактивне навчання та запропоновані шляхи вирішення недоліків, наведені приклади цифрових платформ, які використовуються в Україні та дана їм оцінка. Проаналізовано праці вітчизняних науковців для більш глибокого розуміння теми інтеграції цифрових платформ в інтерактивне навчання в Україні. Розкрито особливості існуючих платформ, як-от- Kahoot, WorldWall, Liveworksheets, Google Classroom, Moodle, Quizlet, Єдина Школа, HUMAN ШКОЛА, Нові Знання, Prosvita. Визначено головні переваги використання цифрових платформ в інтерактивному навчанні, а саме економія часу викладача, об'єктивність оцінювання здобувачів освіти, також можливість персоналізації завдань та застосування інтерактивних ігор. Об'єктивно оцінені недоліки використання цифрових платформ в інтерактивному навчанні, а саме: ризик витоку персональних даних здобувачів освіти та викладачів, нестача фінансування та як наслідок технічного забезпечення, загроза залучення здобувачем освіти сторонніх ресурсів при виконанні завдань. Впровадження цифрових платформ в інтерактивне навчання стало особливо актуальним під час пандемії COVID-19 задля оптимізації навчального процесу онлайн. Стрімке впровадження цифрових платформ в інтерактивне навчання також зумовлено повномасштабним вторгненням в Україні.

Ключові слова: цифрові платформи, інтерактивне навчання, сучасні технології викладання, онлайн навчання, інтеграція.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-18>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Починаючи з 2020 року Україну та увесь світ охопила пандемія коронавірусу. Вона значним чином вплинула на усі сфери людського життя. Тотальний локдаун спричинив неабияку хвилю безробіття та змінив усі сфери людського життя назавжди. Рушійна хвиля хаосу не оминула і навчальні заклади України. Школи та вчителі опинились перед великим викликом – екстрено інтегрувати інтерактивні платформи та оптимізувати онлайн навчання, аби воно було не гіршим за очне. І хоча інтеграція інтерактивних платформ у навчальний процес поступово відбувалась, пандемія – прискорила це значним чином. Не дивлячись на очевидні негативні наслідки COVID-19, це стало неабияким поштовхом для діджиталізації навчального процесу за допомогою інтерактивних платформ та онлайн ресурсів.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Серед вітчизняних вчених, що присвятили свої праці дослідженню цифрових платформ у інтерактивному навчанні, їхнього впливу та інтеграції у навчальний процес, хотілось би відмітити Махун Л.П. [4], вчительку історії, Валерію Іонан [7], заступницю міністра з цифрової трансформації, Котенко О.Д. та Марчук О.Д. [2], дует студента та вчителя, Пройдакову Ж.Т. [6], вчительку української мови та літератури, а також представників Міністерства освіти і науки України [5], проте тема потребує подальших досліджень у частині визначення особливостей існуючих платформ та доцільності їхнього застосування.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті полягає у аналізі інтеграції цифрових платформ в інтерактивне навчання та їхній вплив на нього. Для досягнення мети у роботі передбачається виконання таких завдань: розкрити поняття цифрових платформ в інтерактивному навчанні; дослідити за та проти інтеграції цифрових платформ в інтерактивне навчання та запропонувати вирішення недоліків; навести приклади цифрових платформ, які використовуються в Україні та дати їм оцінку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Цифровізація – одна з визначальних тенденцій розвитку людської цивілізації, яка формує більш інклюзивне суспільство та кращі механізми управління, розширює доступ до охорони здоров'я, освіти та банківської справи, підвищує якість та охоплення державних послуг, розширює спосіб співпраці людей. Пандемія COVID-19 довела важливість та потрібність цифрових технологій для добробуту населення та розвитку економіки [3]. Станом на сьогодні, цифрові технології

впроваджуються як значна частина бізнес-процесів, а їх повсюдне впровадження проглядається в усіх сферах життя, особливо у навчанні.

Якщо школа, або будь-який навчальний заклад хоче позиціонувати себе, як прогресивна установа з інноваційними підходами у навчанні – використання цифрових платформ є неминуче, хоча все ж таки ставлення людей до цифрових платформ та онлайн навчання в цілому є скептичним. Компанія McKinsey провела дослідження: понад 2500 вчителів з різних куточків світу попросили оцінити ефективність дистанційного навчання за шкалою від 1 до 10. Середній бал становив 5. Найвище оцінили ефективність дистанційного навчання педагоги Австралії – 6,6 бали, а японські вчителі, навпаки, поставили 3,3 бали. Дослідження Центру демографічних наук Оксфордського університету показало: незважаючи на високу якість дистанційної освіти в Нідерландах, учні початкових класів втратили 20% очікуваного прогресу [7].

Інтерактивне онлайн навчання набирає шалених обертів, особливо в Україні. Головною причиною є повномасштабне вторгнення. Батьки підкреслюють, що їхні діти почуваються більше у безпеці вдома, а ніж в школі. Також, слід відзначити, що деякі батьки запевняють, що їх дітям онлайн навчання подобається більше, ніж очне. Таких висновків дійшли дослідники компанії Reach Capital, які розвивають освітні інструменти і стежать за трендами [7].

І хоча думки людей стосовно використання цифрових платформ різняться, на сьогоднішній день – це єдиний спосіб підтримувати навчальний процес на високому рівні в умовах війни в Україні.

Багато цифрових платформ вже мають в собі певні шаблони, або навіть розроблені заняття. Вчителю лише потрібно обрати відповідний клас та тему. Такі технології дозволяють урізноманітнити навчальний процес. Прикладом таких платформ можуть бути Kahoot, WorldWall, Liveworksheets, Google Classroom, Moodle, Quizlet, Єдина Школа, HUMAN ШКОЛА, Нові Знання, Prosvita. Доцільно розглянути функціонал та можливості деяких з них більш детально.

Відповідно до методичних рекомендацій МОН України, як базову платформу більшість шкіл України використовує цифрову платформу HUMAN ШКОЛА [5]. Вона дозволяє здійснювати якісне управління навчальним процесом, дає доступ до аналітичних даних, має вбудовану шкільну соціальну мережу та дає можливість вчителям здійснювати ефективну рефлексію на прогрес учнів. Для державних навчальних закладів України ця платформа є безкоштовною.

Наступною платформою за рекомендацією МОН – є Нові Знання. Ця цифрова платформа надає доступ до електронних класних щоденників та журналів, а також доступ до інтерактивних матеріалів. Щоб отримати доступ до цієї платформи, Заклад освіти повинен бути приєднаним до системи «КУРС «Школа»» [5].

Як допоміжні засоби у навчанні, можуть виступати безкоштовні цифрові платформи, які є у відкритому доступі та не потребують додаткових капіталовкладень від вчителя. Наприклад, для зв'язку з учнями, вчителі можуть використовувати Skype або Zoom, для розробки інтерактивних завдань спрямованих на засвоєння вивченого матеріалу – Kahoot, Quizlet, WorldWall, Liveworksheets. Ці платформи також дають доступ до вже готових матеріалів, які можна використовувати, як додаткову практику для учнів. Якщо є потреба в гарному оформленні та нестандартній презентації матеріалів – можна використовувати платформу графічного дизайну Canva. Як допоміжні засоби для управління розкладом, або призначенням завдань для учнів, можна використовувати Google Classroom або Moodle. Якщо в учнів є потреба у додаткових курсах або підготовці до іспитів, їм у нагоді можуть стати наступні цифрові платформи: PROMETHEUS, який налічує біля 100 безкоштовних онлайн курсів, серед яких, можна знайти і по підготовці до ЗНО, та курси навіть для самих вчителів, iLEARN – ще один помічник по підготовці до ЗНО, де можна знайти вебіари та курси від найкращих репетиторів [5].

Безперечно, переваги використання цифрових платформ у навчанні очевидні. Для об'єктивної оцінки використання цифрових платформ в інтерактивному навчанні необхідно проаналізувати всі переваги та недоліки даного методу. У таблиці 1 схематично наведено переваги та недоліки використання цифрових платформ в інтерактивному навчанні.

Доцільно детальніше розглянути кожен перевагу та недолік наведених у таблиці. До переваг використання цифрових платформ в інтерактивному навчанні можна виділити наступні пункти:

- Час. Використання цифрових платформ суттєво заощаджує час вчителя. Викладачу достатньо вибрати вже готові матеріали та провести по ним заняття. Якщо таких немає, вчитель може використовувати вбудовані шаблони для розробки власних завдань. Більшість інтерактивних платформ включає в себе автоматичну перевірку тестових завдань.

- Доступність. Онлайн навчання є дуже доступним на сьогоднішній день. Учні та вчителю достатньо мати лише смартфон або ноутбук та доступ в інтернет, щоб отримати доступ до інтерактивної платформи.

- Інтерактивність та персоналізація. Цифрові платформи дають змогу зацікавити навіть найбільш юних здобувачів освіти та привернути їх увагу використанням інтерактивних гейміфікованих матеріалів. Це також дає змогу зробити акцент на персоналізації матеріалів якщо цього потребують певні учні.

- Гнучкість. Цифрові платформи дають змогу як вчителям, так і здобувачам освіти мати доступ до неї в будь-яку годину дня. Також, під гнучкістю можна розуміти так зване пристосування. З використанням інтерактивних матеріалів та платформ, як вчителі, так і учні стають гнучкими та легше опановують нові технології.

- Об'єктивність. Як вже було зазначено вище, більшість платформ включає в себе автоматичну перевірку домашніх завдань. Таким чином, це дозволяє зменшити ризик упередженого ставлення вчителя до учня та дає можливість об'єктивно оцінити знання здобувача освіти.

Таблиця 1

Переваги та недоліки використання цифрових платформ

Переваги	Недоліки
Економія часу.	Ризик витоку персональних даних.
Доступність.	Нестача фінансування та технічного забезпечення.
Інтерактивність та персоналізація.	Ризик залучення сторонніх джерел під час виконання завдань учнем.
Гнучкість використання.	
Об'єктивність оцінювання.	

Слід відзначити, що позитивних сторін інтеграції цифрових платформ у навчальний процес досить багато. Для об'єктивної оцінки інтеграції цифрових платформ у навчальний процес доцільно розібрати недоліки:

- Кібербезпека. Через відсутність кіберобізнаності, як здобувачі освіти, так і викладачі мають вірогідність витоку персональних даних. В цілому, більшість цифрових платформ потребує реєстрацію та мінімальні персональні дані. Якщо у викладача або учнів не вистачає обізнаності у цифровій безпеці, вони наражають на небезпеку свої персональні дані.

- Технічне забезпечення. Щоб мати стабільний доступ до певних цифрових платформ, девайс користувача має мати певні характеристики. Не в усіх здобувачів освіти та викладачів є змога забезпечити стабільний доступ до платформи через нестачі потужності девайсу, інтернет з'єднання, або блекаути.

- Академічна доброчесність. Використання цифрових платформ не дає змогу вчителю перевірити доброчесність виконання учнем завдань.

Таким чином, підсумовуючи, можна зробити висновки, що переваг використання цифрових платформ в інтерактивному навчанні набагато більше, ніж недоліків. Навіть наведені приклади негативних аспектів використання цифрових платформ можуть бути усунені. Наприклад, навчальний заклад може взяти на себе зобов'язання забезпечити як своїх працівників, так і здобувачів освіти, стабільним доступом до інтерактивних платформ. Також, на додачу, навчальний заклад може проводити тренінги та курси з кібербезпеки, щоб підвищити рівень обізнаності як вчителів, так і учнів. Щодо академічної доброчесності, вчителі можуть проводити роз'яснювальні бесіди та пояснювати важливість самостійного виконання завдань без залучення сторонніх ресурсів.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

У зв'язку з воєнним вторгненням, інтеграція новітніх освітніх матеріалів в Україні стала нагальним питанням. Сучасний ринок пропонує дуже багато цифрових платформ, як на платних, так і на безкоштовних засадах. Використання цифрових платформ в інтерактивному навчанні дає можливість вчителям мінімізувати витрати часу на підготовку до занять, а здобувачам освіти, в свою чергу, нестандартний інноваційний підхід до навчання. Безумовно, використання цифрових платформ має певні вимоги, такі як стабільне підключення до інтернету та наявність електронного девайсу. Для досягнення бажаних освітніх результатів учнів, на вчителя лягає велика

відповідальність у виборі освітніх матеріалів та організації освітнього процесу в надзвичайних умовах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Zavolodko H., Kasilov O. Interactive tools in online education. *Digital platform: information technologies in sociocultural sphere*. 2020. Т. 3, № 1. С. 11–21. URL: <https://doi.org/10.31866/2617-796x.3.1.2020.206094> (дата звернення: 26.03.2023).
2. Котенко Д.О., Марчук Д.О. Дистанційне навчання та цифрові технології. Переваги та недоліки. URL: [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://eprints.zu.edu.ua/35744/1/%D0%95%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BD_%D0%91%D0%BB%D0%BE%D0%BA_%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8_%D0%A4%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BC-345-348.pdf](http://eprints.zu.edu.ua/35744/1/%D0%95%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BD_%D0%91%D0%BB%D0%BE%D0%BA_%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8_%D0%A4%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BC-345-348.pdf) (дата звернення: 26.03.2023).
3. Маркевич К. Цифровізація: переваги та шляхи подолання викликів. *Центр Разумкова*. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/tsyfrovizatsiia-perevagy-ta-shliakhy-podolannia-vyklykiv> (дата звернення: 26.03.2023).
4. Махун Л.П. Чи може дистанційне навчання забезпечити повноцінну освіту? URL: [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.novadoba.org.ua/pdf/20210308_065653_%D0%9A%D0%B5%D0%B9%D1%81%20%E2%84%96%20%D0%94%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B5%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf](https://www.novadoba.org.ua/pdf/20210308_065653_%D0%9A%D0%B5%D0%B9%D1%81%20%E2%84%96%20%D0%94%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B5%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf) (дата звернення: 26.03.2023).
5. Платформи та сервіси дистанційного навчання. *Головна*. URL: <https://regional-lyceum.zt.ua/pedahoham/platformy-ta-servisy-dystantsiinoho-navchannia.html> (дата звернення: 26.03.2023).
6. Проїдакова Ж.Т. Переваги та недоліки дистанційного навчання. 2021. URL: <https://naurok.com.ua/perevagi-ta-nedoliki-distancijnogo-navchannya-255316.html> (дата звернення: 26.03.2023).
7. Цифрова трансформація школи та роль інструменту SELFIE у ній. *Освіторія*. URL: <https://osvitoria.media/experience/tsyfrova-transformatsiya-shkoly-ta-rol-instrumentu-selfie-u-nij/> (дата звернення: 26.03.2023).

REFERENCES:

1. Zavolodko H., Kasilov O. Interactive tools in online education. *Digital platform: information technologies in sociocultural sphere*. 2020. Т. 3, № 1. С. 11–21. URL: <https://doi.org/10.31866/2617-796x.3.1.2020.206094> (data zvernennia: 26.03.2023).
2. Kotenko D.O., Marchuk D.O. Dystantsiine navchannia ta tsyfrovi tekhnolohii. Perevahy ta nedoliky. URL: [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://eprints.zu.edu.ua/35744/1/%D0%95%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BD_%D0%91%D0%BB%D0%BE%D0%BA_%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8_%D0%A4%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BC-345-348.pdf](http://eprints.zu.edu.ua/35744/1/%D0%95%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BD_%D0%91%D0%BB%D0%BE%D0%BA_%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8_%D0%A4%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BC-345-348.pdf) (data zvernennia: 26.03.2023).
3. Markevych K. Tsyfrovizatsiia: perevahy ta shliakhy podolannia vyklykiv. *Tsentr Razumkova*. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/tsyfrovizatsiia-perevagy-ta-shliakhy-podolannia-vyklykiv> (data zvernennia: 26.03.2023).
4. Makhun L.P. Chy mozhe dystantsiine navchannia zabezpechyty povnotsinnu osvitu? URL: [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.novadoba.org.ua/pdf/20210308_065653_%D0%9A%D0%B5%D0%B9%D1%81%20%E2%84%96%20%D0%94%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B5%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf](https://www.novadoba.org.ua/pdf/20210308_065653_%D0%9A%D0%B5%D0%B9%D1%81%20%E2%84%96%20%D0%94%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B5%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf) (data zvernennia: 26.03.2023).
5. Platformy ta servisy dystantsiinoho navchannia. *Holovna*. URL: <https://regional-lyceum.zt.ua/pedahoham/platformy-ta-servisy-dystantsiinoho-navchannia.html> (data zvernennia: 26.03.2023).
6. Proidakova Zh.T. Perevahy ta nedoliky dystantsiinoho navchannia. 2021. URL: <https://naurok.com.ua/perevagi-ta-nedoliki-distancijnogo-navchannya-255316.html> (data zvernennia: 26.03.2023).
7. Tsyfrova transformatsiia shkoly ta rol instrumentu SELFIE u nii. *Osvitoria*. URL: <https://osvitoria.media/experience/tsyfrova-transformatsiya-shkoly-ta-rol-instrumentu-selfie-u-nij/> (data zvernennia: 26.03.2023).

DIGITAL PLATFORMS IN INTERACTIVE LEARNING

AVERKYNA Maryna, LYKHOSHERSTOVA Yuliia
National University «Ostroh academy»

This article explores the concept of digital platforms in interactive learning, explores the pros and cons of integrating digital platforms into interactive learning and proposed ways to solve the issues, gives examples of digital platforms used in Ukraine. The works of Ukrainian scientists were studied for a deeper understanding of the topic of integration of digital platforms in interactive learning in Ukraine. Such digital platforms as Kahoot, WorldWall, Liveworksheets, Google Classroom, Moodle, Quizlet, Edyna Shkola, HUMAN SCHOOL, New Knowledge, Prosvita were analyzed. The main advantages of using digital platforms in interactive learning are determined, namely, saving the teacher's time, objectivity in evaluating students, as well as the possibility of personalizing tasks and using interactive games. The disadvantages of using digital platforms in interactive education are objectively assessed, namely: the risk of leakage of personal data of students and teachers, lack of funding and, as a result, technical support, the threat of the student attracting third-party resources when completing tasks. The implementation of digital platforms in interactive learning has become especially significant during the COVID-19 pandemic in order to optimize the online learning process. The rapid introduction of digital platforms in interactive learning is also due to the full-scale invasion in Ukraine. In order to achieve the desired educational results of students, the teacher has a great responsibility in choosing educational materials and organizing the educational process and curriculum in extraordinary conditions. Although people's opinions about the usage of digital platforms differ, today it is the only way to maintain the educational process at a high level in the conditions of war in Ukraine.

Key words: digital platforms, interactive learning, modern teaching approaches, online learning, integration

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ НА РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

КАЛІНІЧЕНКО Сергій¹, ГРІБІНИК Андрій², АВРЯТА Андрій³

¹ Державний біотехнологічний університет
<https://orcid.org/0000-0003-3958-4763>

² Державний біотехнологічний університет
<https://orcid.org/0000-0002-0266-3006>

³ Державний біотехнологічний університет
<https://orcid.org/0000-0002-5100-2298>

Науково-технічний прогрес визначає напрями соціально-економічного розвитку. Сфера послуг активно впроваджує інноваційні рішення, пов'язані із цифровими технологіями. Розвиток телекомунікаційних мереж та інформаційних технологій докорінно змінив діяльність підприємств сфери туризму та гостинності: основні процеси стали автоматизованими та можуть контролюватися у дистанційному режимі, обсяги даних зберігаються у цифровому вигляді, час обробки запитів та виконання операцій мінімізовано. Питання інноваційного розвитку для кожної організації актуальне, оскільки велика конкуренція у цій галузі змушує учасників туристського ринку знаходити, розробляти та вводити цифрові рішення у свою діяльність. Інформаційні технології в даній сфері відіграють важливу роль, оскільки вони можуть докорінно змінювати методичну, інформаційну та технологічну складові управлінських, виробничих та маркетингових процесів та виконувати їх на вищому, більш результативному рівні. Існуючі цифрові рішення спрямовані на 1) дослідження споживчого попиту та індивідуалізацію обслуговування, орієнтовані на враження як важливий ефект, що забезпечує лояльність туриста до певного підприємства чи бренду; 2) зміна технологій обслуговування; 3) формування нових видів послуг чи продуктів. Стаття присвячена впровадженню цифрових технологій у сфері туризму, зумовленим зростаючими потребами людини у комфорті та безпеці обслуговування, швидкості отримання необхідних послуг та інформації. Подальший розвиток технологій позбавить туристів від турбот під час відпочинку і дасть змогу повністю зануритися в подорож. Світ змінюється, і користування розумними гаджетами або спеціальними програмними додатками означає можливість насолоджуватися комфортом, який дають інновації та актуальні сервіси.

Ключові слова: туризм, цифрові продукти, розвиток, процеси цифровізації, інфраструктура.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-19>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Регіональний туризм отримав широкий розвиток як масове соціально-економічне явище. Цьому сприяє низка факторів, серед яких зазначимо розширення економічних, політичних, культурних та наукових зв'язків між регіонами. Це не тільки призводить до масового розвитку туризму, а й дає можливість туристам розширювати свої знання, знайомитися з визначними пам'ятками культури, традиціями того чи іншого регіону.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Питання впливу процесів цифровізації та цифрових технологій на розвиток суб'єктів господарювання, галузей економіки та регіонів розглядаються багатьма вченими. Різні аспекти цієї проблеми досліджено дослідниками, серед яких Кифяк О., Кожухівська Р. Б., Непочатенко В. О., Кравченко А. В., Бойко В. В., Ястремська О.О., Г. Боуман, А. Остер, М. Рахінгер, К. Лінц, А. Цимерман та ін.

Наразі питання впливу процесів цифровізації на розвиток регіонального туризму вивчені мало. Недостатньо досліджено практичні проблеми розвитку регіонального туризму, мало уваги приділено аналізу впливу туристичної галузі на розвиток суміжних галузей. Крім того, необхідно врахувати, що туристична галузь піддається трансформації в умовах цифрової економіки, яка характеризується структурними, адміністративними та економічними реформами. Дані аспекти визначили актуальність дослідження, поданого у цій статті.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті окреслити основні напрями розвитку туристичної інфраструктури під впливом процесів цифровізації

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Різноманітність та складність підсекторів туризму, різноманітні проблеми міських та сільських територій, включаючи обмеженість фінансових можливостей, недостатню розвиненість інфраструктури, брак спеціалізованих кадрів, створюють проблеми для нарощування потенціалу

та регулювання екосистеми цифрового туризму. Відповідно, важливо вивчення напрямів державного регулювання регіонального туризму з урахуванням впливу процесів цифровізації галузі на національному рівні; має бути сформована єдина довгострокова політика фінансування інноваційних проектів розвитку туризму.

Процеси цифровізації, будучи одними з важливих інтеграційних інструментів, дозволять оптимізувати управління ефективністю розвитку регіонального туризму та сприятимуть підвищенню рівня керованості змін, що впроваджуються. У контексті реалізації реформ децентралізації актуальним є впровадження моделей цифровізації, що включають чотири базові складові: розумну фізичну інфраструктуру, розумну цифрову інфраструктуру, цифрові платформи, інтегровані цифрові платформи.

На загальносистемному рівні впровадження нових цифрових технологічних рішень у господарство туристично-рекреаційної території веде до скорочення витрат на обслуговування різних територіальних систем та інфраструктур, підвищення ефективності управління та рівня безпеки, збільшення швидкості всіх процесів, забезпечення їх прозорості та спостерігальності, а також до підвищення стійкості туристично -рекреаційної території, розвитку емерджентних властивостей туристичної екосистеми, зростання енергоефективності та скорочення негативного впливу на навколишнє середовище Також необхідно відзначити такий ефект від цифрової трансформації як кардинальна перебудова бізнес-моделей та способів створення доданої вартості регіонального турпродукту.

У цьому необхідно забезпечити комплексний розвиток регіонального туризму, приділивши особливу увагу розвитку інфраструктури та цифровізації індустрії туризму. Це дозволить підвищити ефективність роботи галузі, її прозорість, скоротить транзакційні витрати і дасть низку інших позитивних ефектів, обов'язковими з яких мають бути комфорт та безпека туристів.

Окремий напрямок цифрової трансформації туризму - просування турів в мережі Інтернет через соціальні мережі, ЗМІ, регіональні структури влади, а також за допомогою окремих проектів. Також цифровізація дозволить створити максимальну прозорість туристичного ринку.

Безумовно, виникає питання про можливі моделі дій із запуску процесів «цифрового переходу» на тих чи інших туристично-рекреаційних територіях. Вибір оптимального варіанта багато в чому залежить від цілей, які ставлять перед собою основні суб'єкти розвитку туризму, а також від стартових умов розвитку цифрових технологій у конкретному регіоні. У цьому можемо виділити як мінімум три моделі: централізовану модель, децентралізовану модель і модель локальних процесів.

Незалежно від обраної моделі, впровадження цифрових технологій, таких як блокчейн, метапошукові системи, GDS тощо, веде до значних перетворень в індустрії туризму, глибоких трансформацій бізнес-процесів туристичних підприємств, змін у системах управління туризмом на всіх рівнях, включаючи стратегію розвитку регіонального туризму та відповідний тактичний інструментарій. «Перетворюються всі найкращі практики ведення бізнесу, і кожен учасник ринку проходить через переосмислення їхньої ролі та масштабів. З'являються як проблеми, і можливості, але конкурентоспроможність всіх туристичних підприємств і напрямів різко змінилася» [1].

Інформаційні та цифрові технології у туризмі вже стали не просто трендом, а необхідністю. Відмінною особливістю тур-бізнесу в умовах цифровізації є висока значущість інформаційної складової, велика кількість та різноманітність інформаційних потоків, що супроводжується необхідністю постійної актуалізації, а також високою швидкістю обмінних інформаційних операцій між усіма суб'єктами турбізнесу .

Цифровізація змінила традиційні ролі виробників та споживачів туризму, з'явилися нові ролі, відносини, бізнес-моделі та компетенції. Розвиток цифрових платформ збільшив різноманітність та обсяг туристичних продуктів, послуг та вражень, а функціональність на запит підвищила швидкість економічних транзакцій, поінформованість про ринок та зворотний зв'язок [2]. Це вимагає від виробників туристичних послуг розробки та реалізації нових видів послуг, які мають бути унікальними, що зумовлює необхідність формування нових споживчих цінностей, наприклад: комплексний сервіс за рахунок розширення асортименту додаткових послуг; вдосконалення та розвиток післяпродажного супроводу туриста; запровадження міжнародних стандартів обслуговування. Перспективним є динамічне пакетування, яке є універсальним конструктором формування індивідуальних турів і дозволяє за кілька хвилин не тільки оформити бронь, але й оплатити послуги, замовити квитки на прийнятних для себе умовах. Адже завдяки спеціальним пропозиціям перевізників та місць розміщення прайс у пакеті туру, як правило, нижче на послуги, заброньовані окремо на сайтах компаній — постачальників турпослуг.

Як показало дослідження для сфери туристичних послуг, буде властиво надання споживачам таких пріоритетів, як вибір більш коротких термінів відпочинку, перевага індивідуального переміщення (насамперед, автотуризм) та індивідуального розміщення, вибір оздоровчого та сільського туризму.

Практика останніх років виявила стійкі зміни в побажаннях та запитах туристів, прискорюючи впровадження онлайн-технологій, а також збільшення уваги до таких аспектів організації відпочинку, як гігієна та здоровий спосіб життя, більш активне використання безготівкових та безконтактних способів оплати та засобів адресної доставки.

Враховуючи тенденції, що ведуть до ризикових ситуацій, а також зміни у перевагах туристів, необхідна підтримка розвитку внутрішнього туризму на всіх рівнях, яка не лише дозволить реанімувати галузь туризму та зменшити негативні наслідки пандемії, а й створить основу підвищення конкурентоспроможності регіонів на ринку туристичних послуг.

Міжнародні організації та уряди різних країн розробили та активно впроваджують інструменти та механізми підтримки туристичної сфери за рахунок цілого ряду інструментів:

- підтримка ліквідності;
- фінансові заходи - від прямої фінансової допомоги до анулювання кредитів;
- спрощення правил державної підтримки;
- нові вказівки щодо прав пасажирів та застосування директив про турпоїздки;
- створення програм та проектів підтримки галузі;
- впровадження інформаційно-комунікаційних платформ;
- розробка та реалізація програм сприяння працевлаштуванню та навчанню у сфері туризму;
- координація діяльності з професійними асоціаціями у сфері туризму для розробки та реалізації програми стимулювання внутрішнього туризму;
- розробка нових турпродуктів та ін.

Дані статистики свідчать, що цифрові технології все більш важливі для туристів як під час вибору напряму подорожі, так і в процесі її здійснення. Якщо раніше на рішення мандрівників впливали рекомендації друзів та родичів, то нині менш важливу роль відіграють онлайн-рекомендації та коментарі у соціальних мережах. Використання цифрових інструментів онлайн стає одним із ключових для просування туристичних напрямків та формування їхнього привабливого іміджу.

Сучасний турист вибирає напрямок не лише за наявністю визначних пам'яток, пам'яток культури, гарних пейзажів чи гастрономічних можливостей дестинації. Він також хоче знати, чи є в конкретному місці доступ до Інтернету та Wi-Fi, наскільки розвинуті можливості використання мобільних пристроїв для отримання актуальної інформації про те, що робити, де побувати і як дістатися цікавого місця.

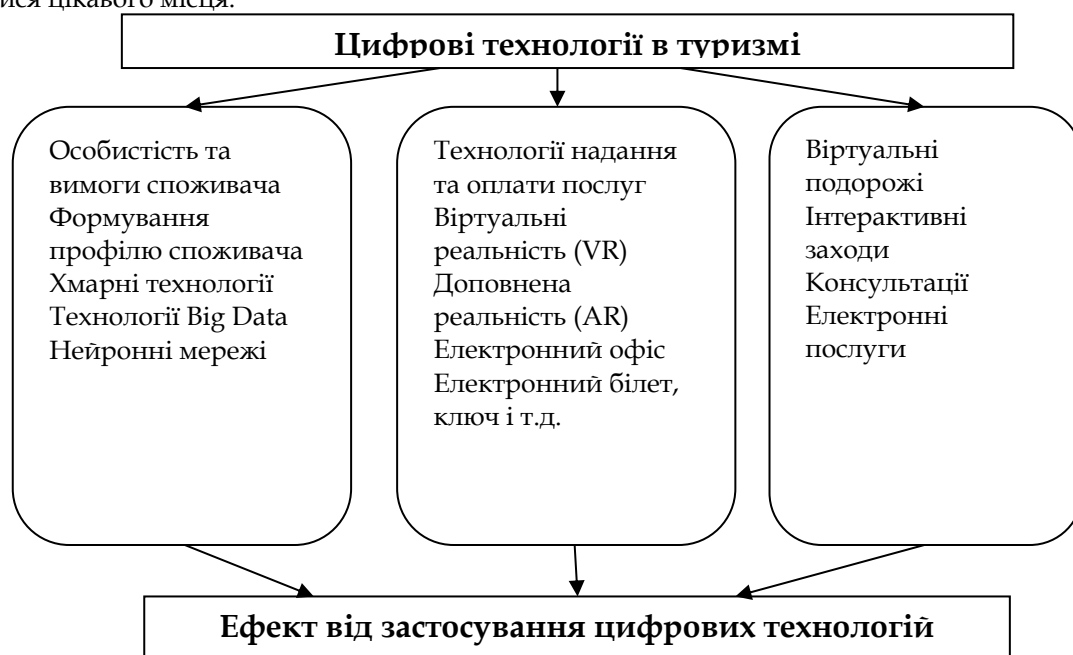

Рис 1 Види цифрових технологій в туризмі

Таким чином, туристична дестинація повинна мати певні характеристики «розумної» території [3], такі як наявність сучасних та зручних засобів зв'язку, використання мобільних додатків для внесення елементів азарту та новизни, здатних пробудити цікавість туристів та наповнити їх перебування безліччю вражень.

Відповідно, нині вкрай важливим є впровадження цифрових технологій в інфраструктуру туризму. При цьому рівень цифровізації інфраструктури туризму слід оцінювати за різними критеріями, серед яких наявність мультифункціональних кіосків та «розумних» зупинок на вулицях, мобільних додатків для туристів, використання інноваційних технологій в аеропортах та музеях. Наприклад, VR-технології дають змогу подорожувати, не виходячи з дому – багато туроператорів пропонують відвідати «цифрові» знакові місця, причому у віртуальних турах користувача супроводжує персональний гід, який розповідає про визначні пам'ятки [4].

Крім технологій віртуальної, доповненої та змішаної реальностей, у сфері туризму використовуються й інші додатки, сервіси і технології. Так, у багатьох європейських містах з'явилися хостели з автоматизованим чек-іном / чек-аутом [5]

Технології також можуть відслідковувати активність туристів на конкретній території, надаючи стейкхолдерам дестинації важливу інформацію про точки найбільшого інтересу, підтримувати туристів до та під час їх візиту, роблячи їх перебування зручнішим та незабутнім. Тут особливо важливою є роль мобільних додатків, які використовують туристи. Їхня кількість постійно зростає, збігаючись із загальною тенденцією зростання витрат користувачів на мобільні додатки. У 2021 р., згідно з даними сервісу App Annie, що спеціалізується на аналізі мобільних даних, витрати на мобільні додатки у світі досягнуть \$135 млрд, збільшившись на 25% порівняно з 2020 [6].

Зазначимо, що при виборі туристичного мобільного додатка сучасні туристи враховують цілу низку аспектів, такі як візуальний дизайн та дизайн навігації, операційні аспекти (передбачувані зусилля, очікування продуктивності та коефіцієнт конверсії), а також особисті аспекти, такі як сприйняті індивідуальні очікування результатів та задоволення користування додатком. Тому необхідно приділяти увагу оцінці впливу того чи іншого додатка на формування та просування туристичних послуг.

Крім того, використання інформаційних технологій підвищує безпеку та якість туристичних послуг, оскільки процеси організації, управління та контролю за авіаперевезеннями реалізуються за допомогою електронних систем, що допомагають спланувати логістику подорожі.

Високий рівень обслуговування в колективних засобах розміщення сьогодні також визначається цифровими технологіями, такими як електронне бронювання, електронні ключі, автоматичне регулювання висвітлення та інші технології, які не тільки забезпечують задоволеність клієнтів, але й допомагають оптимізувати ресурси, у тому числі трудові.

Зазначимо, що цифровізація економіки призводить до появи нових типів підприємств туристичної індустрії, таких як віртуальні підприємства та інші мережеві структури, які дають можливість високої реконфігурованості на базі цифрових технологій у пошуках додаткових ринкових можливостей для дестинації [7]. Однак розвиток організаційних структур нового типу вимагає адекватних управлінських підходів, що відповідають вимогам узгодження інтересів та координації дій учасників мережі, адаптації динамічної моделі віртуального підприємства до туризму. Це підвищує актуальність дослідження нових форм та методів організації підприємств туристичної індустрії в умовах цифрової економіки. Програмне забезпечення управління туристичним бізнесом дає можливість вирішувати різні завдання. Умовно їх можна поділити на шість видів, залежно від виконуваних функцій: робота з клієнтами, ведення турів, підтримка довідників, ведення платежів, підготовка вихідних документів, сервісні режими. Турфірмам, які намагаються бути конкурентоспроможними на ринку турпослуг, не вдасться істотно збільшити свою продуктивність, ігноруючи новітнє програмне забезпечення управління туристичною діяльністю.[8].

Таким чином, успішне функціонування індустрії туризму на сучасному етапі потребує впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, які можуть забезпечити конкурентоспроможність та безпеку того чи іншого турпродукту. Створення електронних туристських офісів дозволяє туристам оперативнo отримати потрібну інформацію, придбати тур, забронювати місце у засобах розміщення, на транспорті, оформити прокат будь-якого засобу у будь-якій точці світу.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

У цілому нині можна зробити висновок, що цифровізація сфери туризму позитивно відбивається на зростанні конкуренції у галузі, орієнтації на зміни споживчої поведінки туриста й у кінцевому підсумку впливає в розвитку регіонального туризму. У той же час, цифровізація ставить керівників усіх рівнів перед серйозними викликами. Організації, які не скористаються вигодами нових цифрових інструментів, не зможуть на рівні конкурувати з тими, хто нарощує конкурентні переваги з урахуванням вимог цифровізації. Не лише окремим підприємствам галузі, а й туристським дестинаціям необхідно переглянути своє стратегічне управління, модернізувати маркетингові зусилля з урахуванням можливостей мультимедійних інтерфейсів, змінити застарілі практики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Buhalis, D. ETourism. In *Encyclopedia of Tourism Management and Marketing*. Edward Elgar Publishing. 2022, p. 29
2. Dredge, D., Phi, G.T.L., Mahadevan, R., Meehan, E., & Popescu, E. *Digitalisation in Tourism: In-depth analysis of challenges and opportunities*. Executive Agency for Small and Medium-sized Enterprises (EASME), European Commission, 2019
3. Ammirato, S., Felicetti, A.M., Della Gala, M., Raso, C., & Cozza, M.. Smart tourism destinations: can the destination management organizations exploit benefits of the ICTs Evidences from a multiple case study. In *Working Conference on Virtual Enterprises* (pp. 623–634), 2018, Springer, Cham
4. Sightseeing [official site] URL: <https://www.viator.com/collections/virtual-sightseeing-tours/c150>.
5. Hostel Dalagatan [official site] URL: <https://www.hostelworld.com/hosteldetails.php/HostelDalagatan/Stockholm/86897>
6. TAdvisor. Mobile applications: global market URL: <https://www.tadviser./index.php/>
7. Garbelli, M., & Gabriele, M. Reshaping the Role of Destination Management Organizations: Heritage Promotion through Virtual Enterprises – Case Study: Bresciatourism. *Sustainability*, 13(8), 2021, p.4471
8. Шевелюк, М.М. Цифровізація у сфері туризму: інноваційні тренди і пріоритетні напрями розвитку. *Питання культурології*, (38), 2021, с 226-235.
9. Артеменко, О. І., Пасічник, В. В., Єгорова, В. В.. Інформаційні технології в галузі туризму. Аналіз застосувань та результатів досліджень. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Інформаційні системи та мережі, 814, 2015, с 3–22.
10. Проскурина, В. Digital и IT-технологии в туризме. URL: https://wall.wayxar.com/technology/digital_i_it_tekhnologii_v_turizme

REFERENCES:

1. Buhalis, D. ETourism. In *Encyclopedia of Tourism Management and Marketing*. Edward Elgar Publishing. 2022, p. 29
2. Dredge, D., Phi, G.T.L., Mahadevan, R., Meehan, E., & Popescu, E. *Digitalisation in Tourism: In-depth analysis of challenges and opportunities*. Executive Agency for Small and Medium-sized Enterprises (EASME), European Commission, 2019
3. Ammirato, S., Felicetti, A.M., Della Gala, M., Raso, C., & Cozza, M.. Smart tourism destinations: can the destination management organizations exploit benefits of the ICTs Evidences from a multiple case study. In *Working Conference on Virtual Enterprises* (pp. 623–634), 2018, Springer, Cham
4. Sightseeing [official site] URL: <https://www.viator.com/collections/virtual-sightseeing-tours/c150>.
5. Hostel Dalagatan [official site] URL: <https://www.hostelworld.com/hosteldetails.php/HostelDalagatan/Stockholm/86897>
6. TAdvisor. Mobile applications: global market URL: <https://www.tadviser./index.php/>
7. Garbelli, M., & Gabriele, M. Reshaping the Role of Destination Management Organizations: Heritage Promotion through Virtual Enterprises – Case Study: Bresciatourism. *Sustainability*, 13(8), 2021, r.4471
8. Sheveliuk, M.M. Tsyfrovizatsiia u sferi turyzmu: innovatsiini trendy i priorytetni napriamy rozvytku. *Pytannia kulturolohii*, (38), 2021, s 226-235.
9. Artemenko, O. I., Pasichnyk, V. V., Yehorova, V. V.. Informatsiini tekhnolohii v haluzi turyzmu. Analiz zastosuvan ta rezultativ doslidzhen. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*. Serii: Informatsiini systemy ta merezhi, 814, 2015, s 3–22.
10. Proskuryina, V. Digital y IT-tekhnohyy v turyzme. URL: https://wall.wayxar.com/technology/digital_i_it_tekhnologii_v_turizme

THE EFFECT OF DIGITALIZATION OF THE TOURIST INFRASTRUCTURE ON THE DEVELOPMENT
OF REGIONAL TOURISM

KALINICHENKO Sergiy, GRIBINYK Andrey, AVRIATA Andrii
State Biotechnological University

Scientific and technical progress determines the direction of socio-economic development. The service sector is actively implementing innovative solutions related to digital technologies. The development of telecommunication networks and information technologies has fundamentally changed the activities of enterprises in the field of tourism and hospitality: the main processes have become automated and can be controlled remotely, data volumes are stored in digital form, the time for processing requests and performing operations is minimized. The issue of innovative development is relevant for every organization, as great competition in this field forces participants of the tourism market to find, develop and introduce digital solutions in their activities. Information technologies in this area play an important role, as they can fundamentally change the methodical, informational and technological components of management, production and marketing processes and perform them at a higher, more effective level. Existing digital solutions are aimed at 1) researching consumer demand and individualizing service, focusing on impressions as an important effect that ensures tourist loyalty to a certain enterprise or brand; 2) change of service technologies; 3) formation of new types of services or products. The article is devoted to the implementation of digital technologies in the field of tourism, which is caused by the growing needs of people for the comfort and safety of service, the speed of obtaining the necessary services and information. The further development of technologies will relieve tourists of worries during their vacation and will allow them to fully immerse themselves in the trip. The world is changing, and using smart gadgets or special software applications means the opportunity to enjoy the comfort provided by innovations and up-to-date services.

Keywords: *tourism, digital products, development, digitization processes, infrastructure.*

ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

ДЖЕВСЬКИЙ Павло¹, ПОТАПОВА Наталія²

¹ Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

e-mail: p_izhevskiy@univer.km.ua

<https://orcid.org/0000-0001-6457-399X>

² ДВНЗ «ПРИАЗОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

<https://orcid.org/0000-0002-8929-6615>

e-mail: nn.potapova28@gmail.com

У дослідженні актуалізовано увагу до проблематики управління розвитком процесів забезпечення інвестиційно-інноваційного розвитку суб'єктів господарювання. Метою дослідження визначено удосконалення теоретико-методичних засад формування та реалізації механізму забезпечення інноваційного розвитку суб'єктів господарювання. Доведено, що інноваційний підхід є специфічним типом прийняття стратегічних управлінських рішень в сфері функціонування та розвитку підприємств, що дозволяє скерувати усі бізнес-процеси на засадах нових та більш ефективних способів. Визначено, що при застосуванні інноваційного шляху розвитку підприємств доцільно враховувати розлогу класифікацію типів інноваційного підходу, яка включає такі ознаки, як види інноваційних змін, напрями зорієнтованості інноваційної діяльності, цільові орієнтири фінансування інноваційних бізнес-процесів, функціональні сфери впровадження інновацій, типи інноваційної політики, способи впровадження інновацій. Зроблено висновок, що ефективне функціонування системи управління інноваційним розвитком суб'єкта господарювання має забезпечуватися інвестиційними механізмом, складовими якого є сукупність суб'єктів, об'єктів, принципів, функцій, завдань, методів та інструментів. Показано, що на суб'єктно-об'єктному рівні інвестиційного механізму інноваційного розвитку суб'єктів господарювання визначаються межі інноваційної діяльності, далі визначаються управлінські аспекти (функції, завдання та принципи), а завершується імплементація механізму на інструментальному рівні обґрунтуванням методичних засад і прикладних інструментів.

Ключові слова: інвестиційно-інноваційна діяльність, розвиток, ефективність, активізація, обґрунтування управлінських рішень, методичні підходи, інвестиційний механізм.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-20>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Підприємства усіх видів економічної діяльності функціонують у середовищі з високим рівнем конкуренції, де акумулюються значні суми інвестицій, їх діяльність контролюється та регулюється органами державного управління різного рівня та на них покладено важливі функції життєзабезпечення територій та задоволення потреб населення. Їх бізнес-середовище також характеризується високою швидкістю змін, які важко спрогнозувати, що потребує від господарюючих суб'єктів як найшвидшого пристосування та здійснення випереджувальних заходів. Це спонукає підприємства до створення та підтримки постійного розвитку, який за умови інноваційної-орієнтованості значно більш перспективні. Інноваційність функціонування та розвитку суб'єктів господарювання все більше стає об'єктивним чинником життєздатності за глобалізації та лібералізації економічних відносин. Потреба у впровадженні нових підходів до управління та забезпечення конкурентоспроможності товарів (послуг) була нижчою в період командно-адміністративної економіки, коли діяльність підприємств управлялася «зверху», а поняття розвитку підприємства розглядалось як необоротна, спрямована та закономірна зміна матеріальних засобів праці. Розвиток передбачав більше матеріальну залежність підприємства та свідчив про виконання затверджених державними адміністраціями планів і норм.

Однак, для забезпечення системності і комплексності такої роботи на підприємстві слід упровадити та розвивати відповідний інвестиційний механізм забезпечення власного інноваційного розвитку, що потребує нових напрацювань в аналізованій сфері і методичного і прикладного характеру.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Інноваційний тип розвитку підприємств є безальтернативним якщо суб'єкт господарювання орієнтується на власну стабільно високу конкурентоспроможність. Цілий комплекс управлінських рішень, інструментів та засобів забезпечення інноваційного розвитку підприємств розкривається у публікаціях таких науковців, як А. Ковпака [1], В. Смесова, І. Іщенко [7, с.76-82], Р. Лупак, Б. Мізюк, В. Зайченко [11, с.70-88] та ін.

Дослідженням проблематики фінансового та зокрема інвестиційного забезпечення інноваційного зростання підприємств присвячені публікації таких дослідників, як М. Крупка,

М. Руцишин [2,с.85-94], Р. Лупак [3,с.88-92], О. Малій [4,с.71-74], Н. Рибалко [5,с.27-29], І. Рудченко [6,с.16-19], В. Фоміних, Д. Безпалова, А. Довгопола [8,с.61-64], Л. Чех, О. Корогодова [9], Н. Руцишин [10,с.12-18], Р. Лупак, М. Куницька-Іляш, Я. Березівський [12,с.1785-1798] та ін.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Позаяк, невіршеною частиною аналізованої проблеми залишається формування високоефективного інвестиційного механізму забезпечення інноваційного розвитку суб'єктів господарювання у сьогоденні складних соціально-економічних умовах.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ

Метою статті є удосконалення теоретико-методичних засад формування та реалізації механізму забезпечення інноваційного розвитку суб'єктів господарювання.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Завдання планування у інвестиційно-інноваційній сфері підприємств полягає у формуванні стратегічних пріоритетів, тактичних завдань, розробці поточних планів та бюджетів досягнення цілей і мети політики капіталізації та впровадження нових бізнес-ідей, складанні плану коригуючих дій в критичних ситуаціях, визначенні ризиків і загроз функціонування. Крім того, планування інноваційної діяльності передбачає пошук нових підходів до оцінювання якості прийняття управлінських рішень з удосконалення організації такої діяльності. Відповідно планування повинно стосуватись процесів використання інвестиційних ресурсів на інноваційні цілі, форм комерціалізації нових підходів до функціонування, витрат на впровадження інноваційних продуктів, міжсекторального, міжгалузевого співробітництва та державно-приватного партнерства.

Відомо, що лише після проведення аналізу середовища функціонування та визначення перспективних напрямів розвитку доцільно розпочинати реалізацію комплексних системних заходів по їх забезпеченню. Ефективність інноваційних заходів підприємства залежить від рівня їх регулювання, яке повинно бути системним і збалансованим. Так, на підприємстві важливо, щоб була приведена організаційно-управлінська структура у відповідність з цілями і завданнями інвестиційно-інноваційної діяльності, керівництво постійно приймало участь в обговоренні та реалізації державних програм розвитку територій функціонування, персонал своїми діями забезпечував активізацію інноваційного розвитку. Враховуючи, що реалізація програм інноваційного розвитку підприємствами в основному спрямована на удосконалення виробничо-технологічного процесу, регулювання не повинно стосуватись лише впровадження нових підходів, а й передбачати дослідження майбутніх фінансових очікувань від інноваційних розробок. Таким чином, для суб'єкта господарювання важливо не лише раціонально розробити інноваційний план, а й організаційно правильно вибрати інструменти його ефективної реалізації.

Система управління інвестиційно-інноваційною діяльністю є ефективною за умови прийняття своєчасних рішень щодо її обсягів та необхідного фінансування. Відповідно для підприємств важливо забезпечити комплексний об'єктно-суб'єктний контроль, який передбачатиме спостереження за ефективністю, раціональністю планування, інституційною безпекою інвестиційно-інноваційної діяльності, впливом інвестиційно-інноваційної діяльності на фінансово-економічний стан та капіталізацію підприємства, конкурентним середовищем, рівнем партнерства і співробітництва у інвестиційній та інноваційній сферах.

Для системи управління інноваційною діяльністю суб'єкта господарювання притаманні більш загальніші функції, а саме: аналітично-цільова (покликана забезпечити стратегічний характер здійснюваної діяльності); організаційно-управлінська (пов'язана зі створенням на підприємстві підрозділів та служб із впровадження інноваційної діяльності, наданням необхідного інформаційного забезпечення та розробкою методичного інструментарію управління інноваціями); соціально-розвиваюча (спрямована на формування інноваційної культури, розширення можливостей самореалізації). Водночас, науковці виділяють й специфічні функції: створення ефективних систем накопичення інформації, що забезпечують якість інноваційно спрямованих управлінських рішень та їх ефективну реалізацію; розробка системи критеріїв та показників, що визначають результативність інноваційної діяльності; формування системи інноваційних цілей на основі інтересів всіх зацікавлених сторін.

Управління інноваційним розвитком підприємства повинне виконувати такі функції: визначення інноваційних можливостей та стану підприємства; формування інноваційної стратегії; оцінка можливого інвестиційного ризику; підвищення інноваційної сприятливості персоналу; контроль за реалізацією інноваційного проекту; коригування нових управлінських рішень.

Відомо, що суб'єкти, які приймають участь в розробці та реалізації програм інноваційного розвитку підприємства діють в залежності від покладених на них функцій та на основі принципів, що підтверджують раціональність їх управлінських рішень. При цьому, оцінку їх діяльності проводять у відповідності до завдань, які необхідно виконувати при досягненні підприємством інноваційних цілей.

Попередньо, слід виділити групи суб'єктів, за якими будуть закріплені та потребуватимуть від них вирішення завдань. Вважаємо за доцільне виокремити внутрішніх (засновники, акціонери, керівництво, персонал) та зовнішніх (органи державного регулювання та контролю, фінансово-кредитні інституції, інші суб'єкти інвестиційної та інноваційної інфраструктури) суб'єктів. Необхідно зауважити, що про реалізації інвестиційно-інноваційних проектів функції внутрішніх суб'єктів часто виконують державні структури, що забезпечують інноваційну діяльність торговельних підприємств за рахунок бюджетних кредитів, інвестиційних податкових позик, державних гарантій.

Враховуючи особливості сфери діяльності того, чи іншого підприємства, до інвестиційно-інноваційних завдань суб'єктів господарювання слід віднести (1) формування та ефективне використання інтелектуально-кадрового капіталу інвестиційно-інноваційної діяльності, (2) забезпечення постійної системної модернізації матеріально-технічної та торгово-технологічної бази об'єктів торгівлі, (3) розширення участі у підготовці та реалізації фінансово-інвестиційних програм на різних рівнях, (4) запровадження підходів до модернізації товароруху, логістики та складування товарів, процесів обслуговування покупців, (5) посилення ув'язки обсягів соціального забезпечення та активності персоналу в інвестиційно-інноваційній сфері.

З огляду на завдання, які необхідно вирішувати підприємствам, щоб забезпечити інноваційний розвиток, важливо правильно обрати об'єкти в які будуть інвестовані кошти. Зокрема до таких об'єктів відносимо (1) фінансове, матеріально-технічне, торгово-технологічне, інтелектуально-кадрове забезпечення, (2) впровадження нових форматів просування товарів чи реалізації бізнес-процесів, (3) постачання та формування асортименту інноваційних товарів, створення торгових марок, (4) соціальна відповідальність та ділова репутація, (5) організація науково-дослідницької роботи, зовнішнього міжгалузевого партнерства та інвестиційно-інноваційного співробітництва. Безперечно, вибір об'єктів інвестування та їх управління передбачає цілеспрямовану діяльність з їх аналізу, регулювання, контролю, проте, все це повинно забезпечувати необхідний обсяг прибутку, приріст капіталу, рівень ліквідності та конкурентоспроможності підприємства.

Більше того, досягнення результатів інноваційного розвитку залежить від методів, які здатні забезпечити та підтримувати прийнятний рівень інноваційності суб'єкта господарювання. Так, окремі науковці вважають за доцільне використовувати в управлінні інноваційним розвитком роздрібного торговельного підприємства такі методи: збору та систематизації інформації; генерування ідей; компіляції; діагностики; прийняття революційних рішень; прогнозування та планування; структуризації управління інноваційними змінами; зменшення опорів впровадженню інновацій; комунікаційного комплексу.

Водночас, в багатьох наукових працях методи інноваційного розвитку суб'єктів господарювання розглядають стосовно окремих бізнес-процесів. Так, в управлінні інноваційною діяльністю підприємств слід розрізняти методи економічного стимулювання, правові методи, методи соціального та політичного регулювання. У межах інноваційної політики суб'єкта господарювання виділяють економічні, технологічні, соціально-психологічні та адміністративні методи. Інші науковці притримуються думки про об'єднання та використання таких груп методів: економічно-технологічні, адміністративно-правові, соціально-психологічні.

Використання економічних методів є необхідним для покращення можливостей торговельного підприємства на стадіях закупівлі, зберігання та збуту товарів впроваджувати процесні та продуктові нововведення. Своєю чергою, запровадження економічних методів характеризує як здатність і готовність будь-якого суб'єкта господарювання реалізовувати інноваційні проекти; наявність і збалансованість усіх видів ресурсів, необхідних для інноваційної діяльності. Економічні методи визначають міру готовності підприємства виконувати завдання, які забезпечують досягнення інноваційних цілей; його можливостей впроваджувати інноваційні

підходи, залежно від конкурентного статусу і фінансового стану. Таким чином використання економічних методів пов'язане із вирішенням проблем ресурсного забезпечення інноваційної діяльності суб'єкта господарювання, визначенням умов ефективного формування та використання інвестиційного капіталу.

Водночас, для того, щоб роздрібно підприємство змогло розвиватися в інноваційному напрямку, необхідно використовувати певні організаційні методи. Так, на сьогодні склалися такі форми організації та управління інноваційною діяльністю на підприємствах і в організаціях:

- спеціалізовані підрозділи, представлені у вигляді комітетів, робочих груп, рад, орієнтованих на розробку перспективних напрямів розвитку. Подібні підрозділи характерні, в основному, для великих підприємств, які здатні запропонувати широкий асортимент інноваційних товарів, володіють великими торговими площами, що дозволяє впроваджувати нові методи торговельного обслуговування, налагодили виробництво та продаж товарів під власною торговою маркою;

- відділення та центральні служби координування інноваційної діяльності. Їх основним завданням є забезпечення узгодженості між різними підрозділами в питаннях визначення цілей і напрямів розробки інноваційних програм функціонування;

- проектно-цільові групи, що формуються під конкретну інноваційну програму чи проект на тимчасовій або постійній основі. Діяльність таких груп спрямована на комплексну організацію всього інноваційного циклу – від досліджень до виходу на ринок продуктивних інновацій.

Проте організаційні зміни не можуть забезпечити підвищення ефективності функціонування підприємств, якщо не поєднують у собі технологічних новинок, оскільки прийняття та реалізація управлінських рішень з інноваційною ціллю повинно враховувати значну сукупність внутрішніх та зовнішніх факторів, які ефективно можна опрацювати лише технологічним способом. Найважливішою складовою інноваційного розвитку суб'єкта господарювання є вдосконалення бізнес-технологій, які являє собою сукупність робіт, що забезпечують реалізацію бізнес-процесу найбільш раціональними способами відповідно до конкретних господарських умов. На сьогодні в основному застосовуються дві технології управління бізнес-процесами – штрих кодування і RFID-системи. Втім, відмічає активний розвиток NFC-технологій (здійснення безконтактних платежів), терміналів самообслуговування, електронних цінників, надолонних кас, концепції SoLoMo (використання мобільних та інтернет-технологій). Незаперечно, що використання технологічних методів в управлінні інноваційним розвитком підприємства забезпечує безліч конкурентних переваг, як підвищення якості обслуговування покупців, розширення асортименту та відслідковування руху товарів, створення нового іміджу, проте це потребує підвищення якості системи професійної підготовки та кваліфікації кадрів, зростання витрат та інвестицій на інтелектуалізацію комерційної діяльності.

Проте використання економічних, організаційних чи інших методів повинно заохочувати суб'єктів інноваційного розвитку підприємства до нормативно-правової поведінки. інноваційна політика підприємств припускає вибір оптимальної організаційно-правової форми, згідно якої існує чітке розмежування відповідальності і прав власників, персоналу і споживачів, відбувається розвиток механізму корпоративного управління, забезпечується захист та вільний перерозподіл прав участі в інвестиційному капіталі.

Позитивним наслідком модернізації сфери товарного обігу в економічно розвинених державах стало удосконалення інституційного середовища бізнесу з узгодженням інтересів держави, підприємств та споживачів. Відповідно на рівні підприємств важливо сформулювати інституціонально-правове середовище з чітко визначеними звичаями та правилами поведінки, забезпечити дотримання принципів реалізації якісних і безпечних товарів, сприяти як зовнішній, так і внутрішній соціалізації бізнесу. При цьому до інституційно-правових інструментів інноваційної політики суб'єкта господарювання відноситься участь в реалізації державних, регіональних та галузевих програм модернізації економіки, удосконалення і узгодження організаційно-правових форм бізнесу і зайнятості, запровадження в законний спосіб стимулів активізації інноваційно-інвестиційних процесів. Інноваційна діяльність підприємств може бути ефективно реалізована завдяки підготовці інвестиційно-інноваційних проектів для державних і відомчих структур, ініціюванню державних та кооперативних програм стимулювання вертикальної інтеграції бізнесу. Додамо, що, у інституційно-правовому забезпеченні інноваційної діяльності підприємств не менш важливою є інституалізація соціального партнерства та системи колективно-договірного регулювання зайнятості і оплати праці, посилення регламентованості трудових відносин між керівництвом та працівниками.

Відповідно, варто звернути увагу на соціально-психологічні методи, які можуть використовуватися в процесі управління інноваційною діяльністю підприємств. Так, соціально-психологічні методи необхідно враховувати як вкрай важливі, адже інноваційний розвиток – це завдання, яке передбачає створення атмосфери творчої активності працівників на різних організаційних рівнях: чи на рівні лише інноваційного відділу, чи на рівні проектних груп, чи у середовищі всього підприємства. Створення такої атмосфери можливе коли є управлінський персонал, спроможний донести бачення вищого керівництва на перспективний розвиток підприємства, який достатньо вміло здатний ефективно використовувати мотиваційні аспекти корпоративної культури в руслі інноваційного розвитку. Менеджер може досить ефективно організувати роботу колективу, який займається пошуком чи впровадженням інновацій, спрямувати інвестовані кошти на реалізацію інноваційних проектів, проте саме спроможність бути носієм ентузіазму пошуку інновацій, вміння викликати у кожного учасника колективу відповідну психологічну мотивацію є одним з ключових факторів успіху інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства.

За недостатньої керованості процесів розвитку внутрішнього ринку, його монополізації, проявів корупції в системі доступу до ресурсів і ринків, швидких темпів концентрації торгівлі великої значимості набувають інструменти та засоби, що можуть забезпечити реалізацію інвестиційного механізму інноваційного розвитку суб'єкта господарської діяльності. На думку більшості дослідників проблем інноваційного розвитку підприємств, інструментами інвестиційного механізму слід вважати:

- модернізація інтелектуально-кадрового забезпечення та стимулювання інтелектуальної творчої та інноваційної діяльності;
- формування та удосконалення внутрішньої інфраструктури інвестиційно-інноваційної діяльності та участь у розвитку зовнішньої інфраструктури інвестиційно-інноваційної діяльності;
- забезпечення прийняттого рівня капіталізації створення і розвитку нових напрямів підприємницької діяльності;
- інституціоналізація створення нового типу організаційно-економічних, соціально-трудова відносин на підприємстві та розширення і осучаснення бізнес-процесів;
- формування та ефективне використання інформаційно-аналітичної програмно-комп'ютеризованої системи;
- впровадження сучасної техніки та удосконалення торгово-технологічного процесу через розширення науково-дослідницьких програм;
- удосконалення асортиментної політики за рахунок диференціації джерел постачання, включення інноваційних підходів;
- розширення межі та забезпечення розвитку вертикальної і горизонтальної інвестиційно-інноваційної інтеграції;
- запровадження практики державно-приватного партнерства, співпраці з прямими та опосередкованими конкурентами, створення спільних інвестиційних фондів розвитку в контексті реалізації регіональних інвестиційно-інноваційних проектів

Таким чином, формування інвестиційного механізму інноваційного розвитку підприємства повинно бути структурно-послідовним, де на суб'єктно-об'єктному рівні визначаються межі інноваційної діяльності, управлінські аспекти (функції, завдання та принципи) враховуються на наступному рівні, а завершується розробка механізму на інструментальному рівні обґрунтуванням методичних засад і прикладних інструментів.

В умовах високої динамічності суспільних потреб, науково-технічного прогресу, розвитку інтернет-комерції, мережевих технологій, IT-забезпечення, постійного пошуку шляхів адаптації до зовнішнього середовища інвестиційний механізм підприємства слід розглядати як основний чинник, що забезпечує його ефективне функціонування та інноваційний розвиток. Втім, інноваційні перетворення, у результаті яких зростають невизначеність і ризик, водночас розширюють можливості щодо формування та гармонізації інвестиційного механізму інноваційного розвитку суб'єкта господарювання. Функціонування інвестиційного механізму інноваційного розвитку підприємства має бути орієнтованим на дотримання балансу між ресурсними можливостями та перспективними напрямками розвитку бізнес-середовища, досягнення результатів стратегічного і тактичного розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності та підвищення її ефективності, побудову гнучкої системи контролю за етапами інвестування в інноваційну діяльність.

З огляду на зазначене, вважаємо, що для правильного вибору базового варіанту побудови інвестиційного механізму, досягнення мети та вирішення завдань інноваційного розвитку

необхідно провести аналіз передумов, обсягу та ефективності управління інвестиційно-інноваційною діяльністю підприємств.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Інноваційний підхід є специфічним типом прийняття стратегічних управлінських рішень в сфері функціонування та розвитку підприємств, що дозволяє скерувати усі бізнес-процеси на засадах нових та більш ефективних способів. Оскільки інноваційний підхід охоплює усі аспекти діяльності підприємства, при його використанні доцільно враховувати розлогу класифікацію типів інноваційного підходу, яка включає такі ознаки, як види інноваційних змін, напрями зорієнтованості інноваційної діяльності, цільові орієнтири фінансування інноваційних бізнес-процесів, функціональні сфери впровадження інновацій, типи інноваційної політики, способи впровадження інновацій.

Ефективне функціонування системи управління інноваційним розвитком суб'єкта господарювання має забезпечуватися інвестиційними механізмом, складовими якого є сукупність суб'єктів, об'єктів, принципів, функцій, завдань, методів та інструментів.

Відтак, належна ефективність інвестиційного механізму інноваційного розвитку підприємства потребує структурно-послідовного характеру його реалізації, де на суб'єктно-об'єктному рівні визначаються межі інноваційної діяльності, управлінські аспекти (функції, завдання та принципи) формуються на наступному рівні, а завершується розробка механізму на інструментальному рівні обґрунтуванням методичних засад і прикладних інструментів.

Подальші наукові дослідження у цьому напрямі стосуються удосконалення методики аналізування ефективності здійснення інвестицій в інноваційні проекти суб'єктів господарювання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ковпака А. Інноваційний розвиток країни як рушійний чинник підвищення національної конкурентоспроможності. *Економіка. Управління. Інновації. Серія: Економічні науки*. 2021. Вип. 1. URL: <http://eui.zu.edu.ua/article/view/234658/238776>.
2. Крупка М. І., Руцишин М. О. Фінансовий механізм державно-приватного партнерства в забезпеченні інноваційного розвитку підприємств України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2022. № 26 (54). С. 85–94.
3. Лупак Р. Л., Польова І. М., Васильців В. Г. Управління покращенням інвестиційного забезпечення підприємств. *Бізнес Інформ*. 2015. Вип. 12. С. 88-92.
4. Малій О. Г. Фінансові ресурси підприємств та джерела їх формування: теоретичні аспекти. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2016. № 2. С. 71–74.
5. Рибалко Н. О. Фінансові ресурси – основа діяльності підприємств. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2009. № 3 (94). С. 27–29.
6. Рудченко І. В. Удосконалення механізму управління фінансовими ресурсами підприємства. *Сучасні питання економіки і права*. 2011. Вип. 1. С. 16–19.
7. Смесова В. Л., Іщенко І. О. Інновації як основа підвищення якості продукції та забезпечення конкурентоспроможності підприємства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2020. Вип. 43. С. 76–82.
8. Фоміних В. І., Безпалова Д. І., Довгопола А. Д. Аспекти формування та використання фінансових ресурсів підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*. 2017. № 27 (2). С. 61–64.
9. Чех Л. М., Корогодова О. О. Інноваційний розвиток економіки України в умовах Індустрії 4.0. *Актуальні проблеми економіки та управління*. 2020. № 14. URL: <http://ape.fmm.kpi.ua/article/view/205849>.
10. Руцишин Н. М. Теоретико-методологічні засади та прикладні інструменти реалізації потенціалу банківської системи в забезпеченні структурного реформування економіки: монографія. Львів: СПОЛОМ, 2020. 404 с.
11. Lupak R., Mizyuk B., Zaychenko V., Kunytska-Iliash M., Vasylytsiv T. [Migration processes and socio-economic development: interactions and regulatory policy](#). *Agricultural and Resource Economics*. 2022. Vol. 8. no. 1. pp. 70-88.
12. Lupak R., Kunytska-Iliash M., Berezivskiy Y., Nakonechna N., Ivanova L., Vasylytsiv T. [Information and analytical support system of enterprise competitiveness management](#). *Accounting*. 2021. no. 7 (7). pp. 1785-1798.

13. Lyeonov, S., Yarovenko, H., Koibichuk, V., Boyko, A., & Kravchyk, Y. (2022). CREATION OF USERS' SCREEN FORMS OF THE FINANCIAL MONITORING AUTOMATED INFORMATION SYSTEM FOR ECONOMIC DEVELOPMENT AND ECONOMIC GROWTH. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 6(41), 212–222. <https://doi.org/10.18371/fcaptop.v6i41.251441>

REFERENCES:

1. Kovpaka, A. (2021). Innovative development of the country as a determining factor of increasing national competitiveness. *Economy. Management. Innovation. Economic sciences series*, vol. 1. URL : <http://eui.zu.edu.ua/article/view/234658/238776>.
2. Krupka, M. I., Demchyshak, N. B. (2017). Modern paradigm of financial regulation of innovative activity in Ukraine. *Finances of Ukraine*. no. 11. pp. 47-64.
3. Lupak, R. L., Poleva, I. M., Vasylytsiv, V. G. (2015). Management of the improvement of investment provision of enterprises. *Business Inform.* Iss. 12. pp. 88-92.
4. Malij, O. Gh. (2016). Financial resources of enterprises and sources of their formation: theoretical aspects. *Actual problems of innovative economy*, no. 2, pp. 71–74.
5. Rybalko, N. O. (2009). Financial resources are the basis of enterprise activity. *Formation of market relations in Ukraine*, no. 3 (94), pp. 27–29.
6. Rudchenko, I. V. (2011). Improving the mechanism of financial resources management of the enterprise. *Modern issues of economics and law*, no. 1, pp. 16–19.
7. Smiesova, V. L., Ishchenko, I.O. (2020). Innovation as the basis of increasing product quality and ensuring competitiveness of the enterprise. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Economics and management*, vol. 43, pp. 76–82.
8. Fominykh, V. I., Bezpalova, D. I., Dovghopola, A. D. (2017). Aspects of formation and use of financial resources of the enterprise. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Economic sciences series*, no. 27(2), pp. 61–64.
9. Chekh, L. M., Korohodova, O. O. (2020). Innovative development of ukrainian economy in Industry 4.0. *Actual Problems of Economy and Management*, vol. 14. URL : <http://ape.fmm.kpi.ua/article/view/205849>.
10. Rushchyshyn N. M. Theoretical and methodological principles and applied tools for realizing the potential of the banking system in ensuring structural reform of the economy. Lviv, 2020. 404 p.
11. Lupak, R., Mizyuk, B., Zaychenko, V., Kynytska-Iliash, M., Vasylytsiv, T. (2022). [Migration processes and socio-economic development: interactions and regulatory policy](#). *Agricultural and Resource Economics*. Vol. 8. no. 1. pp. 70-88.
12. Lupak, R., Kynytska-Iliash, M., Berezyvskyi, Y., Nakonechna, N., Ivanova, L., Vasylytsiv, T. (2021). [Information and analytical support system of enterprise competitiveness management](#). *Accounting*. no. 7 (7). pp. 1785-1798.
13. Lyeonov, S., Yarovenko, H., Koibichuk, V., Boyko, A., & Kravchyk, Y. (2022). CREATION OF USERS' SCREEN FORMS OF THE FINANCIAL MONITORING AUTOMATED INFORMATION SYSTEM FOR ECONOMIC DEVELOPMENT AND ECONOMIC GROWTH. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 6(41), 212–222. <https://doi.org/10.18371/fcaptop.v6i41.251441>

FORMATION OF INVESTMENT MECHANISM FOR ENSURING INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE BUSINESS ENTITY

IZHEVSKYI Pavlo¹, POTAPOVA Nataliya²

¹ Leonid Yuzkov khmelnytskyi university of management and law

² Pryazovskyi State Technical University

In the study, attention is updated to the problems of managing the development of processes of ensuring investment and innovation development of economic entities.

The purpose of the study is to improve the theoretical and methodological foundations of the formation and implementation of the mechanism for ensuring the innovative development of economic entities.

It has been proven that the innovative approach is a specific type of strategic management decision-making in the sphere of the functioning and development of enterprises, which allows directing all business processes on the basis of new and more effective methods. It was determined that when applying the innovative way of development of enterprises, it is advisable to take into account a broad classification of types of innovative approach, which includes such features as types of innovative changes, directions of orientation of innovative activity, target orientations for financing innovative business processes, functional areas of innovation implementation, types of innovation policy, methods implementation of innovations.

The applied value of the research results is in the formulation of the conclusion that the effective functioning of the management system for the innovative development of the business entity must be ensured by an investment mechanism, the components of which are a set of subjects, objects, principles, functions, tasks, methods and tools.

The scientific novelty of the research results lies in proving that at the subject-object level of the investment mechanism of innovative development of economic entities, the limits of innovative activity are determined, then management aspects (functions, tasks and principles) are determined, and the implementation of the mechanism at the instrumental level is completed equal to the substantiation of methodological principles and applied tools.

Keywords: investment and innovation activity, development, efficiency, activation, justification of management decisions, methodical approaches, invest mechanism.

МЕДІАЕКОНОМІКА ТА МЕДІАРИНОК В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРОДУКТІВ ТА ПОСЛУГ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ

РЕЗНИКОВА Наталія¹, БУЛАТОВА Олена², ІВАЩЕНКО Оксана³

¹ Навчально-науковий інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

<https://orcid.org/0000-0003-2570-869X>

reznikovanatalia@gmail.com

² Маріупольський державний університет

<https://orcid.org/0000-0001-7938-7874>

o.bulatova@mdu.in.ua

³ Національна академія статистики, обліку та аудиту

<https://orcid.org/0000-0002-8490-778X>

oaivashchenko@nasoa.edu.ua

Мета статті полягає у дослідженні медіаекономіки та трансформаційних процесів на медіаринку в умовах цифровізації інформаційних продуктів та послуг. В статті досліджено медіаекономіку, яка вивчає спосіб, в якій медіакомпанії та медіагалузі функціонують на різних рівнях діяльності: глобальному, національному, на рівні домогосподарства, індивідуальному) під впливом рушійних сил (глобалізації, регулювання, технологічних змін, соціальних факторів) за допомогою використання теорії, концепцій та принципів, в унікальний спосіб поєднує мікроекономічні (медіаринки, медіаіндустрія, поведінку виробників і споживачів медіапродукції) та макроекономічні фактори, і може бути досягнута шляхом виокремлення специфічних характеристик ринку, який вона собою уособлює. Під «медіаіндустрією» ми розглядаємо сукупність підприємств та всіх задіяних акторів у процесі формування контенту та його подальшого розповсюдження каналами медіатехнологій. З позицій медіаекономіки, «медіаіндустрія» є сферою економіки, яка каналами медіаринку продукує медіатовари та надає медіапослуги, а також впливає на формування сукупного випуску країни.

***Ключові слова:** медіаекономіка, медіаринок, медіаіндустрія, цифрові медіа, цифровізація, медіапродукти, інформація, цифрові платформи, інтерактивний маркетинг, міжнародний бізнес.*

<https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-21>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Поняття «медіа» охоплює всі існуючі технічні засоби або інструменти для отримання інформації в друкованій, візуальній або звуковій формах, а також організаційні та інституційні структури, що стоять за ними, які генерують і надають цю інформацію. Запит на міждисциплінарні дослідження «медіа» продиктований тим, що для фахівців, які вивчають засоби масової інформації та комунікації, економіка та менеджмент більше не можуть розглядатися як неактуальні і другорядні. В умовах, коли відбувається переосмислення інформації як фактору виробництва, для економістів та бізнес-тренерів ЗМІ та цифрові медіаплатформи більше не можуть вважатися несуттєвими для аналізу. Для політиків вплив медіакомпаній на національну економіку (зайнятість, платіжний баланс, конкурентоспроможність та зростання) з позицій управління нею набуває все більшого значення. Для медіапідприємців та керівників медіакорпорацій проблеми управління талантами та інтелектуальною власністю, збереження своїх позицій на існуючих ринках та перспективи завоювання нових ринкових ніш, самопозиціонування в глобальній економіці, прийняття чи відхилення нових технологічних рішень, стають дедалі складнішими. Навіть споживачі стикаються зі все більш складними рішеннями щодо того, які ресурси інвестувати в якийсь медіа-продукт чи досвід, оскільки вибір того, що купувати і як за це платити, стає дедалі менш очевидним. Хоча «медіа-менеджмент» та «медіаекономіка» є відносно новими галузями досліджень, їхня важливість є незаперечною. Сучасна політика, засоби масової інформації, кіноіндустрія – неподільні інструменти для забезпечення впливу на суспільну свідомість, а також культурного експансіонізму, коли певна держава ставить за мету заявити про себе у світі за допомогою притаманного тільки їй гуманітарного надбання [1, с.119]. В документальній стрічці «Соціальна дилема», яка вийшла у вересні 2020 року на Netflix і в якій колишні співробітники найбільших технологічних компаній розповідали про механізми й алгоритми, що лежать в основі діяльності соцмереж, було влучно зазначено: «якщо ви не платите за товар, значить, ви і є товар». Дана фраза стала квінтесенцією сутності наглядного капіталізму: на спостереженні за споживачем буде побудований увесь бізнес, адже змагання в цифрову еру йтиме не за нафту і навіть не за рідкоземельні метали, а за увагу користувача інтернет і медіаплатформ або споживача цифрових послуг. Бо світ впевнено рухатиметься в бік дедалі більшого наповнення нашого життя його

віртуальною складовою [1, с.515-516]. Міждисциплінарність підходу дослідження медіаіндустрій символізує використання при описі сегментів медіаринку термінів «ніша» (для визначення певних тематичних та жанрових запитів аудиторії) [2] та «конвергенція» (що перебуває на перетині технологічних рішень, контенту та комунікацій) [3].

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Для Г.А. Аранго-Фореро, С. Ронкалло-Доу та Е. Урібе-Джонгблуда [4], медіаекономіка поєднує вивчення економіки з вивченням медіа, досліджує мінливі економічні умови, які визначають (обмежують, корегують) вибір менеджерів, практиків та інших осіб, які приймають рішення в сфері медіа. Г. Болмер, С. Каннінгем, Т. Флю та А. Свіфт, характеризуючи медіаекономіку, вдаються до продовження дебатів між політекономами та дослідниками культури 1980-х та 1990-х років [5] і досліджують креативні індустрії, медіаіндустрії, спираючись на підхід критичної політичної економії комунікації (СПЕС). Згідно підходу Р. Пікарда, медіаекономіка досліджує відносини, які виникають у результаті взаємодії медіаоператорів та аудиторією як споживачем у процесі задоволення її інформаційних та розважальних потреб за участю рекламодавців та здійснення впливу на суспільство за допомогою доступних ресурсів [6]. Р. Пікард, поставивши перед собою задачу класифікувати за критерієм найбільшої жвиваності поняття, які дотичні до медіаекономіки, наводить такий перелік: медіаекономіка і урядове регулювання; політекономія медіа; економіка телебачення; економіка кінематографу; економіка культурної індустрії; медіабізнес; економіка медіа та розваг; медіаекономіка і економіка нових технологій [7]. Так само визначення медіаекономіки, запропоноване А. Албарраном, фокусується на тому, як медіаіндустрія використовує обмежені ресурси для виробництва контенту для задоволення різних бажань та потреб [8]. Для А. Александер медіаекономіка відноситься до ділових операцій та фінансової діяльності фірм, які виробляють та продають продукцію для різних медіаіндустрій [9]. Таким чином, в дослідницькому ракурсі медіаекономіки опиняються міжнародна торгівля, міжнародний бізнес, стратегічний менеджмент, політика ціноутворення, конкурентна політика та питання промислової концентрації, оскільки вони впливають на медіакомпанії та ринок медіапродуктів загалом. Міждисциплінарність медіаменеджменту [10] визначає останній як об'єкт досліджень економіки, менеджменту, політології та соціології — наук, кожна з яких має специфічні для неї дослідницькі питання, теоретичні проблеми та методологічні традиції. Втім за останні роки медіаменеджмент виріс із предметної галузі у самостійну змістовну міждисциплінарну дисципліну, яка опікується питаннями організаційно-економічного управління ЗМІ, в тому числі, і цифровими медіапродуктами.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті полягає у дослідженні медіаекономіки та трансформаційних процесів на медіаринку в умовах цифровізації інформаційних продуктів та послуг.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Медіаекономіка вивчає спосіб, в який медіакомпанії та медіагалузі функціонують на різних рівнях діяльності (наприклад, глобальному, національному, на рівні домогосподарства, індивідуальному) під впливом рушійних сил (наприклад, глобалізації, регулювання, технологічних змін, соціальних факторів) за допомогою використання теорій, концепцій та принципів, в унікальний спосіб поєднує мікроекономічні (медіаринки, медіаіндустрії, поведінку виробників і споживачів медіапродукції) та макроекономічні фактори, і може бути досягнута шляхом виокремлення специфічних характеристик ринку, який вона собою уособлює. Традиційно в галузі медіаекономіки медіаринок визначається як такий, що формується у вимірі продукції (газета, кінофільм, звукозапис, телевізійна програма, подкаст або будь-який інший продукт, пов'язаний із медіа) та географічному вимірі, який відображає, де пропонуються продукти, які можуть змінюватись від місцевих медіапродуктів (наприклад, газети або передачі радіо- або телестанції) до глобального ринку медіапродуктів (наприклад, фільмів, телевізійних програм та звукозаписів).

Характерною ознакою медіаекономіки в умовах цифровізації стає конвергенція, яка позначає собою різні процеси чи результати взаємодії залежно від часу, застосування та контексту, зокрема, оцифрування медіа та інформаційних технологій, діяльність зі злиття та придбання медіа, зміни в технологіях (найбільше в Інтернеті), перепрофілювання старих медіа на нові цифрові медіа-формати та зростаюча важливість соціальних мереж і віртуальних спільнот.

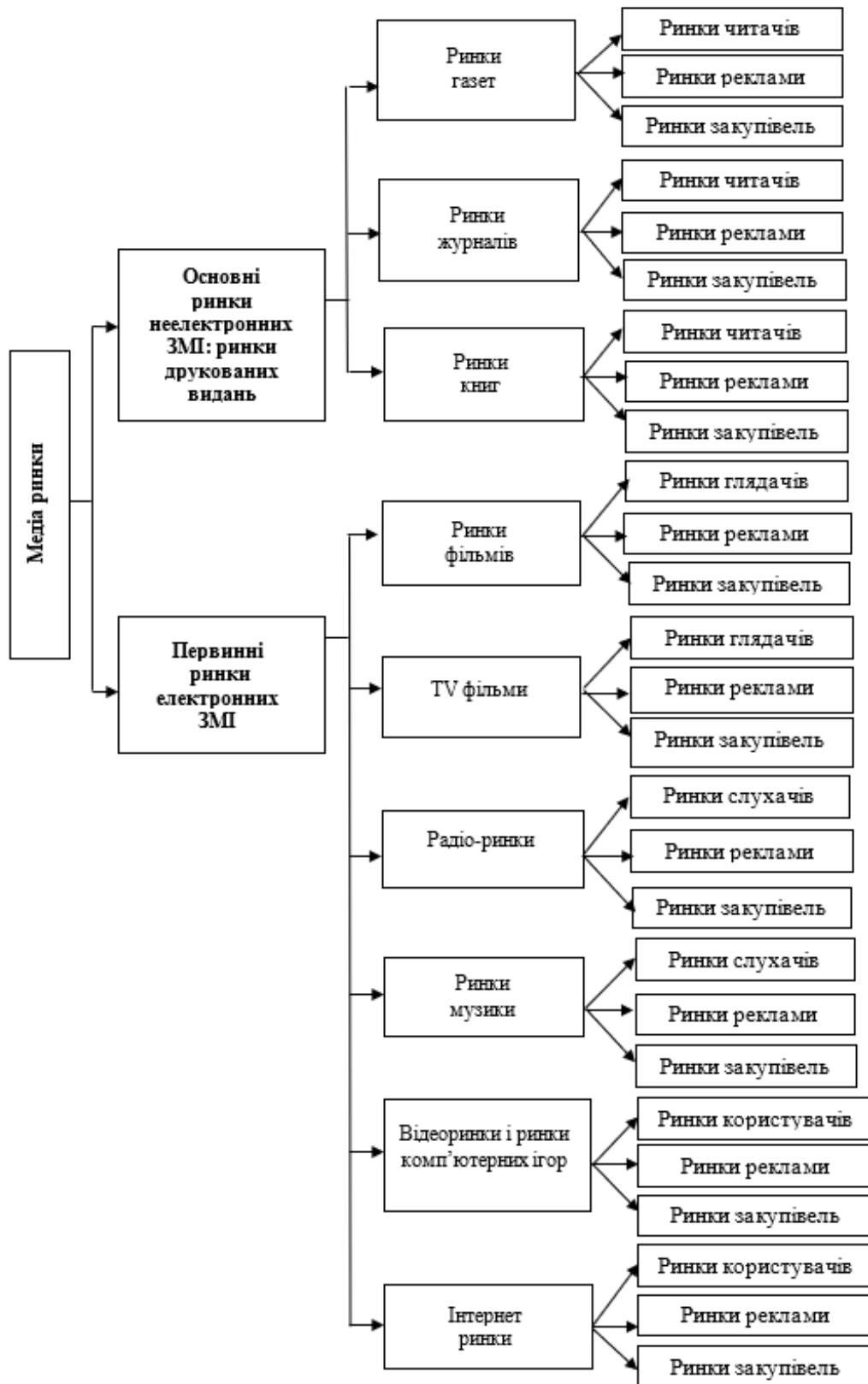

Рис. 1. Структура медіаринку

Джерело: [11]

Дослідники С. Каннінгем та Т. Флю [12] узагальнили п'ять нових тенденцій у медіаекономіці в епоху медіаплатформ: поширення конвергентних цифрових медіаплатформ на всі медіа; зростаючий інтерес до соціально-економічної цінності мереж; руйнівний вплив цифрових медіатехнологій на традиційні медіа-бізнес-моделі; зростання масового о медіаконтенту (UGC) на

соціальних платформах та необхідність перевизначити природу медіа-аудиторії/споживача; зростання впливу креативних індустрій як важливого джерела створення суспільного багатства та економічних інновацій. Окреслене дозволяє стверджувати, що структурні зміни в медіаекономіці, спричинені новими технологіями, не лише значно розширили сферу досліджень медіаекономіки, а й вплинули на основну парадигму медіаекономіки. У традиційній медіаекономічній системі медіапродукт має два атрибути – це базові атрибути та правила цінності медіа: медіа продає контентні продукти споживачам (читачам, телеглядачам, інтернет-користувачам тощо) і водночас продає рекламні продукти рекламодавцям; таким чином, засоби масової інформації отримують вигоду з двох вищезгаданих медіа-продуктів. Навпаки, платформи медіа-компаній у новій технологічній екосистемі розвивають свою подвійну природу продукту у двосторонній ринок. Усі види медіапродуктів є культурними продуктами, попри те, що загострюється конфлікт між соціальною цінністю культурних продуктів як суспільних благ та економічною цінністю культурних продуктів як інформаційних продуктів. Типовим прикладом є медіапродукти культури та освіти для початкової освіти, які стають ринковим продуктом на платних медіаплатформах. Не всі медіапродукти захищені авторським правом, і навіть для тих, що знаходяться під захистом, складно точно визначити вартість авторського права, тому цінність медіапродуктів може бути визначена лише як сукупність цінностей. Наприклад, авторське право на моделювання персонажів медіапродукту, включаючи зачіску, колір та дизайн костюма тощо, можливо встановити, але відповідність текстури та кольору дизайну костюма навряд чи можна розглядати як самостійну частину авторського права. В результаті незавершена ціннісна форма продукту стає універсальною характеристикою культурних медіапродуктів.

В науковому обороті як синонімічні використовують терміни «медіаіндустрія», «медіагалузь», «медіабізнес», «медіаринок», при чому однастайності у визначенні поняття «медіа» (чи під нею слід розуміти комунікацій процес, чи комунікаційне середовище) не існує. Якщо брати за основу підхід Л. Кюнга, Р. Пікара і З. Тоуз, згідно з яким «медіа» відноситься до технологій, за посередництвом яких відбувається генерування і розповсюдження смислів, продуктованих для певних груп споживачів [13], тоді під «медіаіндустрією» слід розуміти сукупність підприємств і всіх задіяних акторів в процесі формування контенту і його подальшого розповсюдження каналами медіатехнологій. З позицій медіаекономіки, «медіаіндустрія» є сферою економіки, яка каналами медіаринку продукує медіатовари та надає медіапослуги, а також впливає на формування сукупного випуску країни.

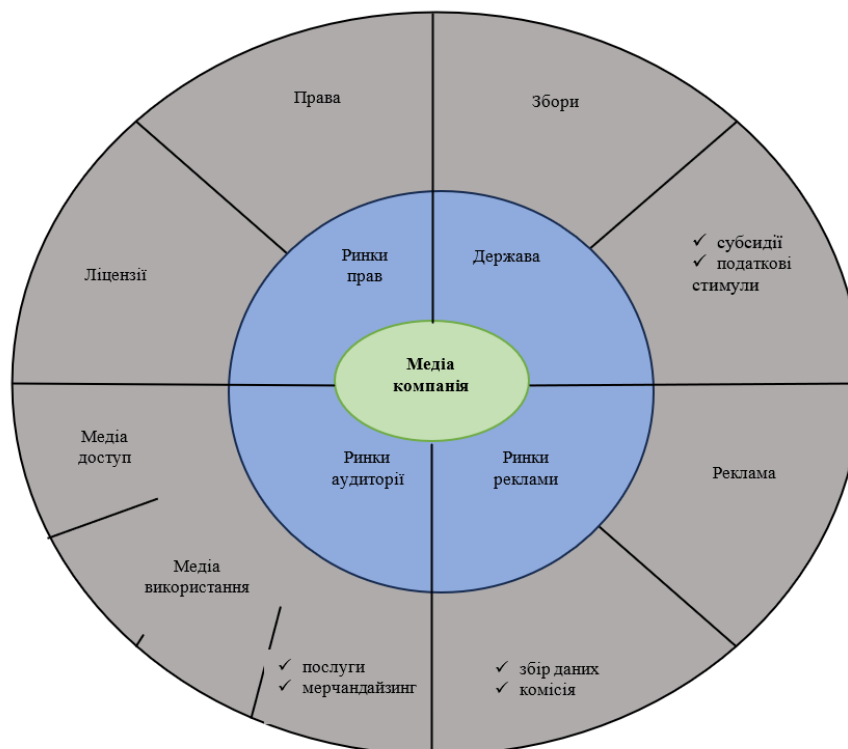

Рис. 2. Медіакомпанія як учасник медіаринку

Джерело: [11]

Особливістю медіаринку, як відзначає Р. Пікард [6], є те, що він виступає ринком подвійного продукту, адже медіаіндустрія виробляє два товари: по-перше, контент і, по-друге, аудиторію. Відтак унікальним аспектом медіаіндустрії є можливість пропонувати продукт на двох окремих, але пов'язаних ринках: ринку аудиторії та ринку рекламодавців. Розважальний чи новинний контент, який «споживають» слухачі, глядачі чи читачі, є однією з форм продукції, яку медіафірми можуть продавати. Аудиторія, яка була залучена цим контентом, є другим цінним продуктом, оскільки доступ до аудиторії може бути структурований, оцінений і проданий рекламодавцям. Аудиторія, за підходом Р. Пікарда [6], є «основною валютою» для багатьох медіакомпаній, оскільки вона забезпечує дохід від реклами, який є основним джерелом доходу для комерційних теле- та радіомовних компаній, а також для газет та багатьох журналів. Навіть некомерційні ЗМІ опікуються приростом аудиторії, яка впливає на їхні рейтинги: ступінь задоволеності аудиторії, яку вони можуть продемонструвати, зазвичай відіграє центральну роль у переговорах про те, який рівень фінансування вони можуть отримати. Інший тип медіа-продукції – медіаконтент, має низку специфічних особливостей: він класифікується як культурний товар; цінність медіаконтенту зазвичай пов'язана з нематеріальними атрибутами; він не витрачається та не знищується у процесі споживання; один і той самий контент може споживатись необмежену кількість разів. Загалом медіапродукти складаються із двох елементів: нематеріального компоненту (новини, вигадка, переконливий зміст) і матеріального компоненту (ресурси, за допомогою яких він досягає споживача), що дозволяє виокремити медіапродукти як інформаційні товари, медіапродукти як подвійні (множинні) товари та медіапродукти як культурні товари. Тож унікальною рисою медіаекономіки є можливість багаторазового повторного використання медіапродуктів та продажу їх різним аудиторіям та різним рекламодавцям. Це перепрофілювання медіапродуктів було посилено розвитком цифрового контенту, який зробив продукти більш доступними, але також більш схильними до піратства і крадіжки.

Г. Варіан визначає інформаційні товари як «все, що можна оцифрувати» [14] і те, що володіє трьома ключовими властивостями: вони є «товарами досвіду» (їх можна оцінити лише після того, як вони були спожиті), вони схильні до ефекту масштабу і мають властивості суспільних благ. При управлінні якістю медіапродукції необхідно гармонійно привести в дію кілька елементів: ознаки об'єктивної якості (умовно визначені самими професіоналами); особливості суб'єктивної якості (на основі того, як саме були задоволені конкретні потреби та очікування аудиторії); ознаки соціальної якості (здатність медіапродуктів виконувати культурні, політичні та соціальні цілі).

З позицій медіакомпаній, цифровізація надає нові можливості для підвищення цінності: цифровізація полегшує доступ до даних, покращує розуміння виникаючих та прихованих потреб клієнтів та дозволяє враховувати індивідуальні пропозиції клієнтів у режимі реального часу; цифровізація дозволяє фірмам створювати платформи та інтерфейси, які з'єднують та інтегрують раніше розрізаних учасників ринку, надаючи абсолютно нові можливості для створення вартості; цифровізація дозволяє фірмам взаємодіяти зі своїми клієнтами за допомогою нових типів цифрових інтерфейсів, які полегшують клієнтам участь у спільному створенні цінності; цифровізація дозволяє монетизувати увагу споживачів, які водночас виступають продуцентами контенту (надаючи коментарі, реакції і т.д.).

Цифровізація значною мірою змінила процеси в медіавиробництві: медіакомпанії не можуть більше ігнорувати соціальні мережі, так само як і ігнорувати користувачів та їх можливості шукати інформацію альтернативними способами. При цьому перехід до цифрових технологій не привів автоматично до більш різноманітного медіаландшафту, адже постачальники контенту пропонують стару інформацію на нових платформах. Основна перевага полягає в тому, що онлайн-платформи дозволяють постійно оновлювати контент та отримувати доступ до цього контенту у будь-який час. Сама можливість постійного оновлення медіаінформації є новим контекстом, який примушує виробників медіа прискорювати процес виробництва. Здатність до постійного оновлення медіапродукції сама по собі стає новою цінністю.

Вплив цифрової революції на організаційну структуру медіакомпаній, вартість медіапродуктів та їхню здатність генерувати ренгу поставило під сумнів ідею чітко визначених кордонів медіагалузі. Як наслідок, про визначенні останньої акцент зміщується на розгляд економічної цінності, яку забезпечує спільна діяльність у рамках низки медіа- та немедійних мереж. У цьому сенсі, як зауважує Г. Дойл [15], традиційні межі медіаіндустрії втратили сенс, і її вже не можна описати як звичайну мережу односпрямованого потоку контенту від виробників та дистриб'юторів до аудиторії, адже поява інтерактивних цифрових технологій збільшила різноспрямований обмін настільки, що медіаіндустрія тепер демонструє «мережеві ефекти»

економічної цінності для всіх користувачів. Крім того, конкурентне середовище [16], яке призвело до відмови від посередництва в раніше існуючих ланцюжках створення вартості та до появи високого рівня співпраці в межах стратегічних альянсів, трансформує медіаіндустрію в мережу взаємопов'язаних видів діяльності між фірмами, які приносять спільну вартість у процесі обміну.

За різними оцінками [17], перехід від фізичного до цифрового розповсюдження та споживання медіаконтенту здатний знизити поточні галузеві витрати приблизно наполовину в разі, якщо буде призупинено друк та припинено фізичне розповсюдження продукції. Видавцям буде важко ухвалити рішення про те, коли припинити виробництво друкованої продукції, тому що друкована та цифрова продукція однієї й тієї ж компанії – це спільні, а не незалежні продукти. Цілком ймовірно, що багато хто прийме рішення повністю перейти на цифрові платформи протягом наступних двох десятиліть, оскільки сукупний ефект зниження числа читачів друкованих видань у розвинених країнах, зростаюче поширення електронних носіїв і відтворювачів інформації, а також витрати на виробництво та розповсюдження продукції ускладнює покриття витрат на друк без значного підвищення цін. Перехід газет та журналів із категорії «засоби масової інформації» до категорії «нішевих ЗМІ» зменшив стимул багатьох рекламодавців використовувати їх для охоплення публіки.

Цифрові онлайн-медіа входять до категорії нових медіа. Традиційні медіа – це інструмент, який використовується для передачі повідомлень від комунікаторів до споживачів, а форма носія медіа консолідує в собі програмне забезпечення і обладнання. «Нові медіа» – це термін, призначений для пояснення впливу цифрових технологій, комп'ютерів та інших досягнень у галузі інформаційних та комунікаційних технологій на традиційні медіа. «Нові медіа» – це медіа, створені та сформовані технологічними змінами. Користувачі онлайн-цифрових ЗМІ легко отримують інформацію, не обмежуючись відстанню, отримують її безпосередньо, беруть участь у її поширенні та легко публікують особисту інформацію. Цифрові онлайн-медіа можуть використовуватися як інструмент інтерактивного маркетингу, під яким розуміють онлайн-діяльність та програми, призначені для залучення клієнтів або потенційних клієнтів з метою покращення іміджу (впізнаваності) або зростання продажів продуктів та послуг.

За допомогою нових цифрових медіа, таких як соціальні мережі та цифрові платформи, онлайн-клієнти можуть відкрито висловлювати свою думку про продукти та послуги, тим самим формуючи на них попит і опосередковано впливаючи на ціноутворення. Онлайн-споживачі можуть налаштовувати контент, що переглядається, за допомогою «розумних» платформ, сайтів, додатків, аналітичного програмного забезпечення, а також RSS-каналів і подкастів, які запам'ятовують їхні вподобання. Вплив нових цифрових медіа на медіаекономіку можна узагальнити через функції, які вони виконують: 1) нове персоніфіковане або предметно-орієнтоване джерело інформації з можливістю взаємодії; 2) новий спосіб споживання традиційних медіа, використовуючи всі типи медіа та пристроїв одночасно, в режимі онлайн і у будь-який час; 3) новий спосіб спілкування та взаємодії між споживачами, творцями медіа, підприємствами, установами; 4) каталізатор формування соціальних груп, рухів чи маніпулювання та масового поширення і аналізу об'єктивної інформації; 5) платформа для інновацій, яка часто змінює поведінку та процеси у медіагалузі.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

I ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Дослідження в галузі медіаекономіки охоплюють широкий спектр тем: від специфіки медіакомпаній та їх бізнес-моделей, особливостей використання матеріальних і нематеріальних, фінансових ресурсів у виробництві та розповсюдженні медіа, аналізу ринків, на яких працюють медіа-фірми, до макроекономічного середовища, яке справляє вплив на медіаринок. Втім більшість досліджень у галузі медіаекономіки носять прикладний характер, розглядаючи конкретні проблеми у конкретних компаніях. Про міждисциплінарність аналізу медіаринку свідчить використання широкого спектра методологій та інтелектуальних підходів, що спираються на соціологію та політологію, а також на дослідження в галузі менеджменту та економіки. Цифровізація означає використання цифрових технологій для надання нових можливостей для створення вартості та отримання доходу, і вона докорінно змінила моделі виробництва та споживання фірм та споживачів. Цифрова трансформація призвела до всеосяжних змін на медіаринку та в бізнес-моделях медіакомпаній. Вплив цифрової трансформації економіки на еволюцію медіаіндустрії призвів до того, що медіагалузь стала розглядатись як «мережа» чи

«екосистема», в якій об'єднуються телекомунікації, медіа та технологічні фірми для співпраці з метою отримання економічної вигоди у високодинамічному середовищі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Резнікова Н., Панченко В. Мінні поля міжнародної економічної політики: як країнам не втратити здатність до розвитку. Київ: Аграр Медіа Груп, 2022. 674 с.
2. Hven S. The affective niches of media. *European Journal of Media Studies*. 2019. Vol. 8(1). P. 105-123.
3. Dave A. Media Convergence: Different Views and Perspectives. *IMS Manthan*. 2011. Vol. VI(1). P. 171-176.
4. Arango-Forero G.Á., Roncallo-Dow S., Uribe-Jongbloed E. Rethinking Convergence: A New Word to Describe an Old Idea. 2016. URL: https://www.researchgate.net/publication/301231011_Rethinking_Convergence_A_New_Word_to_Describe_an_Old_Idea
5. Bollmer G. Stuart Cunningham, Terry Flew, and Adam Swift, *Media Economics. Communication Research and Practice*. 2017. Vol. 3(4). P. 386-388.
6. Picard R.G. Media Economics, Content and Diversity Primary Results from a Finnish Study. 2003. URL: <http://www.robertpicard.net/PDFFiles/MCDProjectResults.pdf>
7. Picard R.G. Comparative Aspects of Media Economics and its Development in Europe and in the United States. 2006. URL: <http://www.robertpicard.net/PDFFiles/econeuropeUS.pdf>
8. Albarran A.B. The Transformation of the Media and Communication Industries. 2010. URL: <https://dadun.unav.edu/bitstream/10171/36644/1/201407%20-%2011%20%282010%29%20The%20Transformation%20of%20the%20media.pdf>
9. Media Economics: Theory and Practice (2nd ed.) / A. Alexander et al. (eds.). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 1998. 304 pp.
10. Albarran A., Mierzejewska B., Jung J. *Handbook of Media Management and Economics*. London: Routledge, 2018. 476 pp.
11. Wirtz B. *Media Management. Strategy, Business Models and Case Studies*. Cham: Springer, 2020. 315 pp.
12. Cunningham S., Flew T. Reconsidering media economics: From orthodoxies to heterodoxies. *Media Industries*. 2015. Vol. 2(1). P. 1-18.
13. Küng L., Picard R., Towse R. *The Internet and the Mass Media*. London: Sage, 2008. 200 pp.
14. Varian H. Markets for information goods. 1999. URL: <https://people.ischool.berkeley.edu/~hal/Papers/japan/>
15. Doyle G. *Understanding media economics*. London: Sage Publications Limited, 2013. 232 pp.
16. Резнікова Н., Панченко В. Г., Булатова О. В. Регуляторна конкуренція в цифровій економіці: нові форми протекціонізму. *Міжнародна економічна політика*. 2020. № 1-2 (32-33). С. 50-80.
17. Picard R.G. Digitization and Media Business Models. 2011. URL: <https://www.opensocietyfoundations.org/uploads/226aec3a-9d1f-4cc0-b9a1-1ad9ccedda55/digitization-media-business-models-20110721.pdf>

REFERENCES:

1. Reznikova, N. and Panchenko, V. (2022), *Minni polia mizhnarodnoi ekonomichnoi polityky: iak krainam ne vtratyty zdatnist' do rozvytku* [Minefields of international economic policy: how countries do not lose their ability to develop], *Ahrar Media Hrup*, Kyiv, Ukraine.
2. Hven, S. (2019), "The affective niches of media", *European Journal of Media Studies*, vol. 8(1), pp. 105-123.
3. Dave, A. (2011), "Media Convergence: Different Views and Perspectives", *IMS Manthan*, vol. VI (1), pp. 171-176.
4. Arango-Forero, G.Á., Roncallo-Dow, S. and Uribe-Jongbloed, E. (2016), "Rethinking Convergence: A New Word to Describe an Old Idea.", available at: https://www.researchgate.net/publication/301231011_Rethinking_Convergence_A_New_Word_to_Describe_an_Old_Idea
5. Bollmer, G. (2017), "Stuart Cunningham, Terry Flew, and Adam Swift, *Media Economics*", *Communication Research and Practice*, vol. 3(4), pp. 386-388.
6. Picard, R.G. (2003), "Media Economics, Content and Diversity Primary Results from a Finnish Study", available at: <http://www.robertpicard.net/PDFFiles/MCDProjectResults.pdf>
7. Picard, R.G. (2006), "Comparative Aspects of Media Economics and its Development in Europe and in the United States", available at: <http://www.robertpicard.net/PDFFiles/econeuropeUS.pdf>

8. Albarran, A.B. (2010), "The Transformation of the Media and Communication Industries", available at: <https://dadun.unav.edu/bitstream/10171/36644/1/201407%20-%202011%20%282010%29%20The%20Transformation%20of%20the%20media.pdf>
9. Alexander A. et al. (eds.) (1998), *Media Economics: Theory and Practice* (2nd ed.), Lawrence Erlbaum Associates, New Jersey, US.
10. Albarran, A., Mierzejewska, B. and Jung, J. (2018), *Handbook of Media Management and Economics*, Routledge, London, UK.
11. Wirtz, B. (2020), *Media Management. Strategy, Business Models and Case Studies*, Springer, Cham, SE.
12. Cunningham, S. and Flew, T. (2015), "Reconsidering media economics: From orthodoxies to heterodoxies", *Media Industries*. vol. 2(1), pp. 1-18.
13. Küng, L., Picard, R. and Towse, R. (2000), *The Internet and the Mass Media*, Sage, London, UK.
14. Varian, H. (1999), "Markets for information goods", available at: <https://people.ischool.berkeley.edu/~hal/Papers/japan/>
15. Doyle, G. (2013), *Understanding media economics*, Sage Publications Limited, London, UK.
16. Reznikova, N., Panchenko, V. and Bulatova, O. (2020), "Regulatory competition in the digital economy: new forms of protectionism", *International economic policy*, no. 1-2 (32-33), pp. 50-80.
17. Picard, R.G. (2011), "Digitization and Media Business Models", available at: <https://www.opensocietyfoundations.org/uploads/226aec3a-9d1f-4cc0-b9a1-1ad9ccdda55/digitization-media-business-models-20110721.pdf>

MEDIA ECONOMY AND MEDIA MARKET IN THE CONDITIONS OF DIGITALIZATION OF INFORMATION PRODUCTS AND SERVICES: NEW OPPORTUNITIES FOR INTERNATIONAL BUSINESS

REZNIKOVA Natalia¹, BULATOVA Olena², IVASHCHENKO Oksana²

¹ Institute of International Relations Taras Shevchenko National University of Kyiv

² Mariupol State University

³ National Academy of Statistics, Accounting and Audit

A unified theoretical definition of media has not yet developed, and the various theoretical approaches to it have not received an operational dimension, since media remain a multidimensional and complex phenomenon that has a complex and contradictory nature, is constantly expanding, developing technologically, socially and culturally, and generates numerous and heterogeneous effects. Accordingly, in the context of the digital transformation of the economy and the dynamic development of the media, the media economy is acquiring new contours. The increased role of information and communication technologies and information disseminated through the media confirms that the dynamics of social development is largely determined by the infocommunication sphere, the emerging business alliance of the telecommunications, computer and media industries. In the information, network, digital society of the future, media, traditionally understood as a means of communication, is becoming increasingly important. In the context of an interdisciplinary approach, studies of media industries use the term "niche", which is especially widely used in describing segments of the media market that respond to certain thematic and genre requests of the audience, as well as the term "convergence", which describes current processes at different levels - technological, economic, professional. Under the "media industry", the next step is to understand the succession of enterprises and all the tasks of the actors in the process of shaping the content and further development of the channels of media technologies. From the position of the media economy, the "media industry" is the sphere of the economy, as the channels of the media market produce media goods and provide media services, and also contribute to the formation of the total output of the country.

Key words: media economy, media market, media industry, digital media, digitalisation, media products, information, digital platforms, interactive marketing, international business

КРИТЕРІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНИХ РІШЕНЬ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

СТРУТИНСЬКА Леся

Національний університет «Львівська політехніка»

<https://orcid.org/0000-0002-0401-5475>

На підставі аналізу впливу інноваційних заходів та управлінських рішень на ефективність виробничої діяльності організацій та підприємств розроблено математичні залежності для об'єктивної оцінки ефективності інноваційних заходів. Встановлено, що кінцевий результат інноваційних заходів у виробничій сфері діяльності підприємства пропорційний забезпечуваному приросту доходів від запровадження інновацій, але обернено пропорційний витратам підприємства на запровадження цих інновацій та терміну їх окупності.

Розроблено математичну залежність оцінки ефективності інноваційних рішень, яка надає спроможність для об'єктивного порівняння між собою тих чи інших новацій у виробничій діяльності підприємства. Кінцевим результатом цього є математично підтверджена інформація щодо об'єктивного виробу кращих із запропонованих варіантів впровадження інновацій.

Створена методика оцінки ефективності інноваційних заходів у виробничій діяльності підприємств запропонована вперше, що підтверджує наукову новизну матеріалів даного дослідження і свідчить про перспективу успішного практичного використання його рекомендацій та результатів.

Ключові слова: математична залежність, критерій ефективності, підприємство, виробнича діяльність, інноваційні заходи, економічна ефективність, оцінка.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-22>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Характерні ознаки світової економіки на сучасному етапі розвитку світової спільноти це стрімкі процеси глобалізації, інтенсивне зростання конкуренції, підвищення вартості усіх без винятку ресурсів. Обумовлено це переважно нестабільністю зовнішнього політичного та економічного середовища як окремих виробничих галузей, так і економіки окремих держав загалом. Усе це формує жорсткі умови для більшості підприємств як у сфері їх ефективної діяльності, так і конкурентоспроможності на внутрішньому, а ще більшою мірою, на зовнішньому ринку. Очевидно саме тому необхідною передумовою успішної виробничої діяльності підприємств постає ефективне управління ними як власними потенціалом, так і своїм персоналом. Зрозуміло і закономірно, що як інноваційні процеси у виробничій сфері, так і запровадження інновацій в середовищі управління персоналом цього ж підприємства загалом не є нерозривно взаємопов'язаними процесами. І перші, так і другі заходи можуть запроваджуватися незалежно один від іншого, до того ж ще і бути суттєво зміщеними у часовому проміжку. Та все ж, як слідує із вдалого досвіду успішних підприємств, саме їх поєднання гарантує найвищу ефективність інноваційних заходів, мінімізацію трудовитрат та коштів на їх запровадження.

Усі ці тенденції притаманні і економіці України, яка враховуючи непомірно високі військові втрати людського потенціалу, потребує термінових радикальних видозмін. Першочергово ці зміни повинні стосуватись підвищення інтелектуальної складової неминучого у сьогоднішній інноваційного розвитку підприємств. Переважно це обумовлено потребою набуття інтелектуально орієнтованих переваг у конкурентній боротьбі. При тому не тільки на окремих підприємствах, а і у переважаючій більшості різнопланових галузей промислового та сільськогосподарського виробництва.

Будь-яка організація чи підприємство, що зорієнтовані на власне процвітання та успіх, незаперечно повинні першочергово намагатися максимально ефективно використовувати інтелект та потенціал власних працівників. Тому установи, що зважено планують свою подальшу успішну діяльність, повинні створювати усі необхідні передумови для зацікавленості своїх працівників у максимальній їх самовіддачі. А отже як неминучі і належні мають сприйматися витрати підприємств на створення належних умов для успішного розвитку і вдосконалення потенціалу працівників. Бо саме потенціал працівників, незаперечно, є ключовим елементом успішного розвитку підприємств загалом і його конкурентоспроможності зокрема.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Широко розповсюджений термін «інновація» (від англ. innovation), що певною мірою ідентичний поняттю «нововведення», як науковцями, так і виробничниками трактується як комплексний процес створення, розповсюдження та використання нововведень. Нововведень, які

неодмінно сприяють розвитку та підвищенню ефективності інноваційної діяльності. У виробничій сфері під «інновацією» переважно розуміють об'єкт, що впроваджений у виробничий процес, як правило, внаслідок наукового винаходу чи дослідження, який якісно відрізняється від попередніх аналогів. До того ж об'єкт, що не тільки впроваджений у виробничий цикл, а як такий, що успішно впроваджений і спроможний забезпечити певну прибутковість.

Слід відзначити, що інноваційні рішення та заходи неодмінно супроводжували виробничу діяльність підприємств у минулому. Притаманні вони також сучасним виробництвам всіх без винятку галузей народного господарства. Незаперечно, що інновації як у виробничій діяльності, так і в управлінні персоналом підприємств будуть присутніми і в майбутній діяльності людства. Це закономірно, бо як і закони розвитку та вдосконалення видів у природі, виробничим галузям теж властиві невідворотні тенденції до вдосконалення [1]. Адже саме інноваційні заходи у діяльності підприємств є тією рушійною силою, що сприяє розвитку та самовдосконаленню не лише виробничої діяльності, а і самоорганізації підприємств як складової суспільної економічної формації [2].

Усвідомлюючи вагомість впливу інноваційних заходів та рішень на ефективність виробничої діяльності організацій і підприємств, їх динаміка та значимість закономірно і виправдано ґрунтовно досліджувалася науковцями багатьох держав світу, у тому числі і дослідниками економічних шкіл України [3]. Доречно відзначити, що науковці-економісти передових розвинутих країн світу, аналізуючи вплив інноваційних процесів на розвиток суспільних формацій та відносин, перевагу віддають інноваційним процесам у виробничих галузях. Саме тут вони вбачають основні мотиваційні стимули розвитку та вдосконалення не тільки суспільно-економічних відносин, а і шляхи до економічного розвитку як окремих держав, так і людства загалом [4]. На протигагу цьому українські економісти-дослідники, а зокрема науковці НУ «Львівської політехніки», де майже двадцять років тому створено кафедру менеджменту персоналу та адміністрування, більш схильні до виокремлення як визначальної у інноваційних процесах вагомості та ролі безпосередньо саме персоналу підприємств [2]. Певною мірою поділяють цю думку і науковці Західного регіону України. Це підтверджують опубліковані у економічних виданнях провідних навчальних закладів цього регіону праці науковців-економістів. Зокрема у Науковому віснику Ужгородського університету в роботах [5, 6] підкреслено вагомість ролі інноваційних технологій у формуванні сучасного персоналу успішних підприємств. Переконаливо підтверджують цю думку і автори роботи [7], яка опублікована у виданні «Економіка і суспільство» Мукачівського НУ.

Проте цілий ряд провідних науковців України схиляються до думки, що віддавати першість у визнанні переважаючої вагомості ролі інноваційних процесів позбавлено сенсу [2,8]. Ця позиція відстоюється у дослідженнях науковців Київського національного економічного університету, опублікованих у роботі [1]. Як це доволі часто спостерігається у наукових дискусіях, очевидно, «істина знаходиться десь по середині». Приблизно саме таку пропозицію пропонують обрати автори робіт [3,9]. Очевидно справедливо відзначають автори робіт [10,11], що проводячи аналіз обов'язково необхідно врахувати соціальні аспекти інноваційних процесів як у виробничій сфері, так і в управлінні персоналом. Історичне підтвердження цій позиції – відомий своїми наслідками «бунт ліонських ткачів», котрі не сприйняли неминучості інноваційних перемін та вдосконалень засобів виробництва.

Не менш важливе завдання, що постає перед економічною наукою, полягає у створенні методик та методологій оцінок ефективності запроваджуваних різноманітних інноваційних заходів, міроприємств чи процесів. Закономірно, що коли інноваційні заходи не передбачають потреби у вкладенні для їх реалізації відчутних трудозатрат чи коштів, то особливі проблеми не виникають. А от коли постає потреба у фінансово затратних інноваційних заходах, для прикладу, у виробничій діяльності підприємства, тоді вкрай необхідна методика оцінки економічної ефективності конкуруючих інноваційних рішень [12,13]. Методика, що буде підтверджена чітким математичним апаратом із числовим відображенням ефективності конкуруючих рішень. Певні спроби розробки таких порівняльних методологій було описано в роботі [2]. Переважно запропонована там методика порівняльної оцінки ефективності інновацій зорієнтована на інноваційні персонал-технології в управлінській сфері. Та все ще актуальними залишаються потреби у створенні математично обґрунтованих методик об'єктивної оцінки економічної ефективності конкуруючих інноваційних заходів у виробничій сфері діяльності підприємств, організацій та установ.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою дослідження є створення на підставі аналізу виробничої діяльності підприємств математичних залежностей для об'єктивної оцінки ефективності їх інноваційних заходів та міроприємств.

У основні **задачі** дослідження входили:

- аналіз впливу ефективності інноваційної діяльності підприємств на перспективи їх успішного розвитку та успішної діяльності;
- аналіз методик та методологій оцінок ефективності інновацій в управлінні персоналом та виробничій діяльності підприємств;
- розробка математичних залежностей для оцінки ефективності інноваційних заходів в управлінні персоналом та у виробничій діяльності підприємств;
- перевірка запропонованої математичної залежності на спроможність об'єктивної оцінки ефективності інновацій.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Досвід успішних підприємств та організацій свідчить, що доволі часто вдалі новації в царині управління персоналом не менш ефективні як у грошовому, так і у соціальному аспекті, ніж успішні виробничі інновації. Інноваційні видозміни в управлінні персоналом тою чи іншою мірою стосуватимуться усіх без винятку сфер і виробничих, і соціальної діяльності підприємств. Пропонується запровадити узагальнений відносний критерій економічної оцінки їх ефективності, виражений у відсотковому еквіваленті співвідношення доходів підприємства до та після запровадження інновацій в управлінні персоналом. Для цього пропонується авторська математична залежність, яка порівняно простими підрахунками дозволить завчасно оцінити ефективність запланованих інноваційних заходів у сфері управління персоналом. Ця залежність дозволяє, відштовхуючись від показників затрат на розробку і запровадження управлінської інновації, призначеного терміну їх окупності та планованого показника нарощування доходів підприємства, об'єктивно оцінити ефективність того чи іншого нововведення в управлінні персоналом підприємства.

Ефективність запланованого того чи іншого інноваційного заходу в сфері управління персоналом наближено можна оцінити математичною залежністю

$$E_n = \left(\frac{D_i - D_o}{D_o} - \frac{B_i \cdot T_{ок}}{D_o} \right) \cdot 100\% = \left(\frac{D_i - D_o - B_i \cdot T_{ок}}{D_o} \right) \cdot 100\%, \quad (1)$$

де D_i - річний дохід підприємства із врахуванням його нарощування завдяки запровадженню інноваційних заходів;

D_o - річний дохід підприємства до запровадження управлінських інноваційних заходів;

B_i - витрати на розробку і запровадження управлінських інноваційних заходів;

$T_{ок}$ - термін окупності запровадження управлінських інноваційних заходів впродовж певних років їх використання.

Нехай для прикладу при річному доході підприємства $D_o = 1 \text{ млн. грн.} = 10^6 \text{ грн.}$ на створення і впровадження на ньому певного управлінського інноваційного заходу витрачено $B_i = 50 \text{ тис. грн.} = 5 \cdot 10^4 \text{ грн.}$ Припустимо, що це передбачає забезпечення зростання річного доходу на 15%, тобто $D_i = 1,15 \text{ млн. грн.} = 1,15 \cdot 10^6 \text{ грн.}$ Припустимо, що заплановано однорічний термін окупності інноваційних затрат. Тоді згідно математичній залежності (1) ефективність такого інноваційного заходу можна оцінити як

$$E_n = \left(\frac{1,15 \cdot 10^6 - 10^6}{10^6} - \frac{5 \cdot 10^4 \cdot 1}{10^6} \right) \cdot 100\% = 10\%,$$

Отриманий результат відображає, що затративши на розробку і впровадження певного управлінського інноваційного заходу 50 тис. грн. дане підприємство впродовж року не тільки покорило б витрати на розробку управлінської інновації, а і підвищило б стій дохід на 10%. Якщо врахувати, що річне підвищення доходів підприємства на 5% можна вважати бажаним результатом динамічного розвитку підприємства, 15% його підвищення трактується як омріяно-бажане, то

реалізоване в розглянутому прикладі 10% річне нарощування доходів правомірно слід вважати доволі хорошим результатом інноваційної діяльності.

У запропонованій математичній залежності можна відзначити, що два із її складників, тобто дохід підприємства до запровадження інновацій D_0 та термін окупності затрат на розробку і впровадження інновацій $T_{ок}$ є величинами сталими з математичної точки зору, тобто $D_0=Const$, $T_{ок}=Const$. А от забезпечений в результаті впровадження інновацій дохід D_i та затрати на розробку і впровадження інновацій B_{in} перемінні величини. Перемінні величини, до того ж ще і певною мірою пов'язані поміж собою. Звичайно прямо пропорційної залежності між ними не спостерігається, та все ж певна функціональність наявна, отже $E_n = f(D_i, B_i)$.

Наявність функціональної залежності запропонованого показника ефективності E_n інноваційних заходів в управлінні персоналом від затрат B_i на їх розробку і впровадження та забезпечуваного цим приросту доходів D_i підприємства надає певну можливість графічно відобразити вплив цих чинників на ефективність інновацій, а також оптимізувати даний процес. Основна суть цієї оптимізації полягає у забезпеченні максимального нарощування доходів $D_{i,max}$ за мінімально можливих грошових (фінансових) вкладень $B_{i,min}$ у запровадження інновацій. За прийнятих у розглянутому прикладі числових значень рівняння регресії, що відображає вплив перемінних функціональних чинників, а саме витрат на розробку і впровадження інновацій B_{in} та забезпечуваного в результаті впровадження інновацій доходу D_i , матиме наступний вигляд

$$Y = E_n = 52,45 + (0,04D_i - 1,5 \cdot B_i) \cdot 10^{-3} \quad (2)$$

Аналіз рівняння (1) та (2) і даних впливу на ефективність E_n інноваційних заходів в управлінні персоналом витрат B_i на розробку та впровадження цих нововведень та забезпечуваний ними дохід D_i відображає наступне:

1. Нарощування термінів окупності $T_{ок}$ інноваційних заходів, які супроводжуються потребою в додатковому збільшенні витрат B_i на їх реалізацію, понижує ефективність E_n даних інновацій в управлінні персоналом.
2. Закономірно, що найвища ефективність ($E_n=33\%$ для даного прикладу) інновацій в управлінні персоналом при однорічному терміні їх окупності спостерігається при мінімальних значеннях $B_{i,min}$ витрат на розробку та впровадження цих інновацій.
3. При фіксованих величинах доходу D_i від запровадження інновацій в управлінні персоналом та перемінних значеннях витрат B_i на розробку та впровадження обсяги доходів $D_{i,min}$ зменшуються, а відповідно і понижується ефективність запровадження даних інновацій.

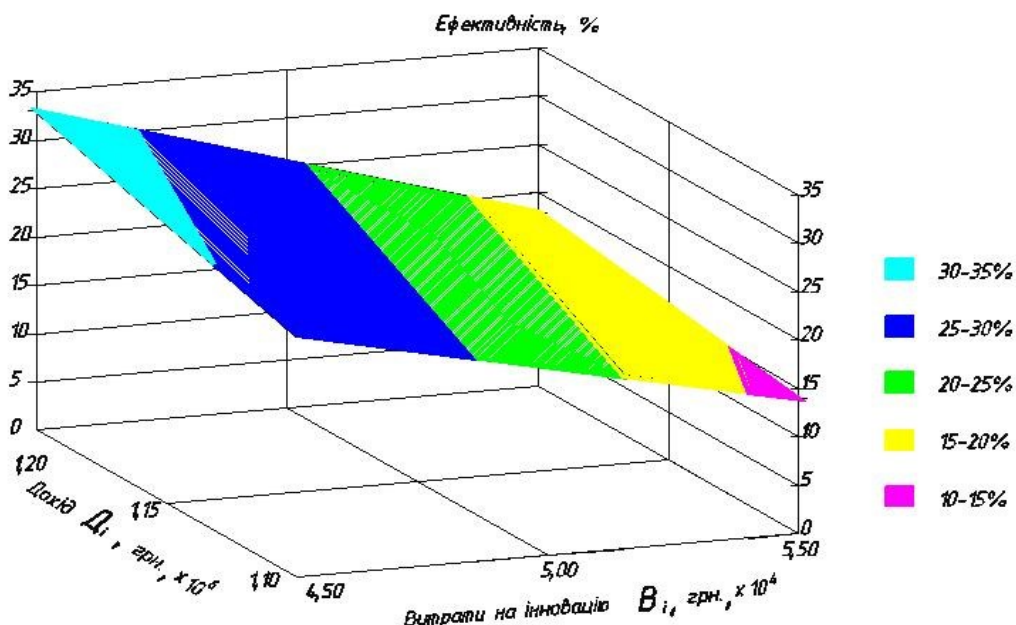

Рис. 1. Вплив витрат B_i на запровадження інновацій в управлінні персоналом на дохід D_i та ефективність E_n інноваційних заходів

На рис. 1 відображений графік функціональної залежності показника ефективності E_n інноваційних заходів в управлінні персоналом від маючих вплив на нього перемінних чинників D_i та B_i , тобто $E_n = f(D_i, B_i)$. По осях X та Y тут відкладено приріст доходів D_i , грн. від впровадження інноваційного заходу в управлінні персоналу та затрати B_i , грн. на розробку та впровадження цих інновацій. У якості функції відгуку по осі Z відкладено виражену у відсотках ефективність E_n запровадження даної інновації в управлінні персоналом. Графічну залежність побудовано для різних термінів T_i (рік) окупності інноваційних заходів в діапазоні від півріччя ($T_{i \min}=0,5$ р.) до двох років ($T_{i \max}=2$ р.) при часовому інтервалі в півріччя. Початком координат системи, тобто базовою точкою відліку, обрано річний дохід D_0 (грн.) підприємства до впровадження інновацій.

Як слідує із графічних побудов, оптимальні співвідношення мінімальних затрат $B_{i \min}$ на розробку і впровадження інновацій в управлінні персоналом при максимально можливих значеннях приросту доходів $D_{i \max}$ від запровадження інновації мають місце при річному терміні окупності $T_{ok}=1$ рік затрат на розробку і впровадження інновації. При перевищенні запланованих термінів окупності запропонованих інноваційних заходів $T_{ok}>1$ р. понад рік знижується інтенсивність нарощування доходів. Очевидно це обумовлено тим, що затрати на використання інновацій в управлінні персоналом в переважно не є разовими акціями, а потребують постійного поновлення. Наприклад, на вишкіл оновленого персоналу, забезпечення його сучасними програмним продуктом та офісною технікою тощо.

Ефективність інноваційних рішень у виробничій сфері можна оцінити за допомогою математичної залежності.

$$E_{ef.}^* = \frac{k \cdot t \cdot l \cdot D_i}{B_i \cdot T_{ok}} \cdot 100\%, \quad (3)$$

де D_i - річний дохід підприємства від запровадження виробничих інноваційних заходів, грн.;

B_i - витрати на запровадження інноваційних виробничих заходів, грн.;

T_{ok} - термін окупності розробки і запровадження інноваційних виробничих заходів;

t - коефіцієнт видозмін вартості сировини, основних та допоміжних матеріалів;

l - коефіцієнт собівартості готової продукції чи наданих послуг;

k - коефіцієнт, що враховує зміни якості готової продукції чи наданих послуг.

У даній залежності показник D_i відображає додатковий річний дохід підприємства від освоєного ним виробничого інноваційного заходу. Цей показник додаткового річного доходу D_i може набувати щорічно нових значень і видозмінюватись залежно від кон'єктури ринку.

Показник B_i відображає сумарні витрати підприємства на розробку і дослідження доцільності та використання конкретного інноваційного заходу. Для прикладу, це можуть бути витрати на придбання та освоєння нового технологічного обладнання чи новітніх технологій тощо. У туристичній сфері послуг типовим прикладом можуть бути додаткові витрати на освоєння нових туристичних маршрутів

У даній математичній залежності коефіцієнт якості k певною мірою є відносною величиною. Він може відзначатися, наприклад, по зміні попиту населення на надані послуги чи користувачів на готову продукцію тощо. Переважно величина коефіцієнта якості коливається в межах $1 \leq k < 1,5$.

Коефіцієнт t співвідношення вартості сировини, основних та допоміжних матеріалів відображає видозміни у вартості сировинних матеріалів на виготовлення одиниці продукції до та після запровадження інноваційних виробничих заходів.

Коефіцієнт $l = \frac{C_o}{C_i}$ відображає співвідношення собівартості виготовлення одиниці

продукції (C_o) до запровадження інноваційних заходів до собівартості виготовлення одиниці продукції (C_i) після його запровадження. Переважно видозміни цього коефіцієнта об'єктивно відображають видозміни витрат підприємства на заробітну плату робітників та управлінського персоналу, регулювання їх чисельності, видозміни витрат на енергетичні та сировинні ресурси тощо.

Закономірно, що чим більших кінцевих числових значень набуває запропонований показник економічної ефективності $E_{ef.}^*$ запропонованих інноваційних заходів, тим вища цінність цих заходів, тим кращі перспективи їх застосування.

- Отже розроблені математичні залежності та графічні побудови надають можливість:
- об'єктивно оцінити перспективи нарощування доходів підприємства у певних часових проміжках завдяки математично обґрунтованому аналізу ефективності інноваційної діяльності;
 - адміністрації підприємств уникнути не виправданих ризиків та трудових затрат, обумовлених запровадженням недостатньо ефективних інноваційних заходів;
 - оцінити ефективність запропонованих технологічних та управлінських інноваційних заходів;
 - дозволяють об'єктивно співставити обсяги затрат на розробку та впровадження інноваційних заходів із очікуваним ефектом від їх впровадження.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

1. Аналіз світового досвіду успішного розвитку підприємств передових держав засвідчує, що переважно першопричиною їх економічного зростання було аргументоване використання низки інноваційних заходів як у сфері управління власним персоналом, так і у виробничій діяльності.
2. Не зважаючи на широке розмаїття теоретичних обґрунтувань потреб підприємства у неперервному ланцюгу інноваційних вдосконалень та організаційних заходів, чітких механізмів та закономірностей визначення ефективності інноваційних заходів як у сфері управління персоналом, так і у виробничій галузі все ж поки що не створено. Ця задача все ще залишається актуальною.
3. Вперше створена математична функціональна залежність, яка завдяки відображенню впливу витрат на розробку і впровадження інноваційних заходів у сфері управління персоналом підприємства на зміни очікуваних доходів від їх застосування, надає можливість оптимізувати управлінські рішення в руслі досягнення максимальної вигоди підприємства при мінімальних фінансових та трудових затратах. Рівняння регресії на основі цієї математичної залежності дозволяють графічно відтворити характер впливу на очікуваний дохід підприємства фінансових витрат на створення інновацій в управлінні персоналом, а також оптимізувати доцільні терміни їх окупності.
4. Створена математична залежність, яка пов'язує ефективність використання інноваційних заходів у виробничій діяльності підприємств із витратами підприємства на розробку та використання інновацій. Її застосування дозволяє об'єктивно, а головне чисельно оцінити перспективу вибору оптимальних варіантів запровадження виробничих інноваційних заходів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Репіна І.М., Кукоба В.П., Кизенко О.О. та ін. Неоекономіка та імперативи розвитку підприємства: монографія. К.: КНЕУ, 2021, 243с.
2. Захарчин Г.М. Управління персоналом в умовах інтелектуалізації й трансформації суспільства: ідеологія, технологія та пріоритети: монографія – Львів: видавництво Львівської політехніки, 2021. – 280с.
3. Гетьман О.О. Білодід А.О. Інноваційні методи розвитку персоналу. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. Вип. 17. С.556-561.
4. Nikolic T.M., Peric N., Necak M.T. The role of Employee Engagement in performance management. World Applied Sciences Journal. 2019. Vol.37 (7).P.609-616.
5. Брич В.Я., Борисяк О.В. Інноваційні технології формування персоналу підприємств в умовах оптимізаційного розвитку // Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Економіка, 2017, 2 (50). С. 172-179.
6. Касич А.О., Бурба О.А. Інноваційні підходи в практиці управління персоналом конкурентно спроможного підприємства. Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Ужгород, 2017. Вип. 16 (1). С. 130-134.
7. Лизунова О.М., Іщенко Я.Г., Кондрашова Г.В. Використання інноваційних методів управління персоналом підприємства. Електронне фахове видання Мукачівського національного університету: Економіка та суспільство. Мукачево. 2018. №14. С.448-456.
8. Бутенко О.П., Чупир О.М., Опікунова М.В. Використання принципів гуманізації процесу управління на інноваційних підприємствах. Науковий вісник будівництва. 2020, т. 102, №4. С.243-248.

9. Волянська-Савчук Л.В., Мацишина М.В. Використання інноваційних персонал-технологій в управлінні персоналом на підприємствах. Економіка і організація управління 2019. №1. С.33-42.
10. Захарчин Г.М., Склярчук Т.В. Соціальні аспекти інноваційного розвитку вітчизняних підприємств. Вісник Одеського національного університету 2017. Серія: Економіка. 11 (64), С.160-169.
11. Захарчин Г.М. Інтелектуальна культура та духовний інтелект як сучасні чинники інноваційного розвитку. 2019. Причорноморські економічні студії: науковий журнал, №45, С.125-129.
12. Т.О. Погорелова Інноваційні технології в управлінні персоналом на сучасному підприємстві. Вісник НТУ «ХПІ» №15 (1291) 2018.
13. В.А. Кучинський Складові ефективного управління підприємством і його персоналом в умовах інноваційного розвитку. Вісник НТУ «ХПІ» №20 (1296) 2018.

REFERENCES:

1. Repina I.M., Kukoba V.P., Kyzenko O.O. ta in. Neoeconomika ta imperatyvy rozvytku pidpryjemstva: monoghrafija. K.: KNEU, 2021, 243s.
2. Zakharchyn Gh.M. Upravlinnja personalom v umovakh intelektualizaciji j transformaciji suspiljstva: ideologhija, tekhnologhija ta priorityty: monoghrafija – Ljviv: vydavnytvo Ljvivs'koji politekhniki, 2021. – 280s.
3. Ghetjman O.O. Bilodid A.O. Innovacijni metody rozvytku personalu. Ghlobaljni ta nacionaljni problemy ekonomiky. 2017. Vyp. 17. S.556-561.
4. Nikolic T.M., Peric N., Necak M.T. The role of Employee Engagement in performance management. World Applied Sciences Journal. 2019. Vol.37 (7).P.609-616.
5. Brych V.Ja., Borysjak O.V. Innovacijni tekhnologhiji formuvannja personalu pidpryjemstv v umovakh optymizacijnogho rozvytku // Naukovyj visnyk Uzhghorodskogho universytetu: Serija: Ekonomika, 2017, 2 (50). S. 172-179.
6. Kasych A.O., Burba O.A. Innovacijni pidkhody v praktyci upravlinnja personalom konkurento spromozhnogho pidpryjemstva. Naukovyj visnyk Uzhghorodskogho universytetu: Serija: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove ghospodarstvo. Uzhghorod, 2017. Vyp. 16 (1). S. 130-134.
7. Lyzunova O.M., Ishhenko Ja.Gh., Kondrashova Gh.V. Vykorystannja innovacijnykh metodiv upravlinnja personalom pidpryjemstva. Elektronne fakhove vydannja Mukachivskogho nacionaljnogho universytetu: Ekonomika ta suspiljstvo. Mukachevo. 2018. #14. S.448-456.
8. Butenko O.P., Chupyr O.M., Opikunova M.V. Vykorystannja pryncypiv ghumanizaciji procesu upravlinnja na innovacijnykh pidpryjemstvakh. Naukovyj visnyk budivnytva. 2020, t. 102, #4. S.243-248.
9. Voljans'ka-Savchuk L.V., Macyshyna M.V. Vykorystannja innovacijnykh personal-tekhnologhij v upravlinni personalom na pidpryjemstvakh. Ekonomika i organhizacija upravlinnja 2019. #1. S.33-42.
10. Zakharchyn Gh.M., Skljark T.V. Socialjni aspekty innovacijnogho rozvytku vitchyznjanykh pidpryjemstv. Visnyk Odes'kogho nacionaljnogho universytetu 2017. Serija: Ekonomika. 11 (64), S.160-169.
11. Zakharchyn Gh.M. Intelektualna kultjura ta dukhovnyj intelekt jak suchasni chynnyky innovacijnogho rozvytku. 2019. Prychornomors'ki ekonomichni studiji: naukovyj zhurnal, #45, S.125-129.
12. Т.О. Pohorielova Innovatsiini tekhnolohii v upravlinni personalom na suchasnomu pidpryjemstvi. Visnyk NTU «KhPI» №15 (1291) 2018.
13. V.A. Kuchynskyi Skladovi efektyvnogho upravlinnja pidpryjemstvom i yoho personalom v umovakh innovatsiinoho rozvytku. Visnyk NTU «KhPI» №20 (1296) 2018.

CRITERIA OF ECONOMIC EFFICIENCY OF INNOVATIVE SOLUTIONS IN THE ACTIVITIES OF ENTERPRISES

STRUTYNSKA Lesya
Lviv Polytechnic National University

Based on the analysis of the impact of innovative measures and management decisions on the efficiency of production activities of organizations and enterprises, mathematical dependencies have been developed for the objective assessment of the effectiveness of innovative measures. It was established that the final result of innovative measures in the production sphere of the enterprise is proportional to the ensured increase in income from the introduction of innovations, but inversely proportional to the costs of the enterprise for the introduction of these innovations and their payback period.

A mathematical dependence of the assessment of the effectiveness of innovative solutions has been developed, which provides the ability to objectively compare certain innovations in the production activity of the enterprise. The final result of this is mathematically confirmed information about the objective product of the best of the proposed options for implementing innovations.

The created methodology for evaluating the effectiveness of innovative measures in the production activities of enterprises is proposed for the first time, which confirms the scientific novelty of the materials of this study and indicates the prospect of successful practical use of its recommendations and results.

Key words: *mathematical dependence, efficiency criterion, enterprise, production activity, innovative measures, economic efficiency, evaluation.*

УДК 658.3

ЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ ПЕРСОНАЛОМ ЯК ЧИННИК ОПТИМІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ НАПРУЖЕНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ: МЕТОДИКА АНАЛІЗУВАННЯ

ЛЮБОХИНЕЦЬ Лариса¹, ПОПЛАВСЬКА Ольга², ОШОВСЬКИЙ Артем³

¹Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0000-0003-1578-615X>

e-mail: lubohinets@ukr.net

²Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0000-0003-0861-216X>

e-mail: l-o-v-88@ukr.net

³Хмельницький національний університет

e-mail: artem_asp@khmnu.edu.ua

У статті посилено актуальність проблематики ефективного управління персоналом підприємств, зокрема в частині недопущення надмірного рівня соціальної напруженості через формування раціональної забезпеченості підприємства персоналом. Метою дослідження визначено удосконалення методики аналізування забезпеченості підприємства персоналом в контексті її впливу на рівень соціальної напруженості праці. Показано яким чином формування штату висококваліфікованих фахівців, здатних генерувати і розвивати знання та навички, ініціювати, ефективно управляти та впроваджувати у бізнес-процеси інновації, результати науково-дослідної діяльності, забезпечує послаблення соціальної напруженості праці, натомість є запорукою стабільності, довгострокової фінансово-економічної ефективності, наявності передумов розвитку, захищеності підприємств від внутрішніх і зовнішніх ризиків та загроз. Саме такий підхід у сфері управління персоналом визначено як перспективний у контексті стабілізації та мінімізації рівня соціальної напруженості на підприємстві. Проведено аналіз методичних підходів до оцінювання стану соціального і інтелектуального капіталу за результатами досліджень наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених. Виокремлено методичні підходи до аналізування забезпеченості підприємств персоналом. З огляду на недостатність розробки методичного забезпечення оцінювання стану і рівня інтелектуально-кадрового забезпечення підприємств, а також виявлені недоліки інтегрального підходу до оцінювання доведено прикладний характер застосування такої послідовності: (1) аналіз показників ефективності використання персоналу, робочого часу та витрат на оплату праці; (2) оцінювання кількісних показників забезпечення підприємства інтелектуальними ресурсами та кадрами; (3) оцінювання передумов розвитку інтелектуального та кадрового потенціалу організації.

Ключові слова: підприємство; персонал; управління персоналом; соціальна напруга; забезпеченість персоналом; методика аналізування.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-23>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

В складних умовах сучасного етапу розвитку економіки України актуалізувалися проблеми забезпечення економічної стійкості та життєздатності підприємств всіх розмірів та видів економічної діяльності. Звичайно, підприємства мають адаптуватися до критично складних умов зовнішнього середовища. Але, при тому, цілий спектр викликів і загроз містяться в середині бізнесу, в трудовому колективі та можуть обумовлювати посилення соціальної напруги, а через неї – дестабілізацію внутрішньої соціально-трудова дисципліни, що призводить до посилення конфліктності та зниження рівня продуктивності і ефективності праці. Можливості ефективного функціонування підприємств все більше визначаються кадровими чинниками на тлі потреби в удосконаленні існуючої організаційно-правової та економічної системи господарювання з достатнім фінансово-інвестиційним та ресурсним забезпеченням. З-поміж факторів виробництва зростає значимість праці, а зокрема інтелектуально-кадрового ресурсу як джерела нагромадження і ефективного використання інтелектуального потенціалу розвитку.

Формування штату висококваліфікованих фахівців, здатних генерувати і розвивати знання та навички, ініціювати, ефективно управляти та впроваджувати у бізнес-процеси інновації, результати науково-дослідної діяльності у продуктивній, організаційній, економічній, юридичній, техніко-технологічній та інших сферах задля зміцнення конкурентних позицій і розвитку бізнес-процесів підприємства, є запорукою стабільності, довгострокової фінансово-економічної ефективності, наявності передумов розвитку, захищеності підприємств від внутрішніх і зовнішніх ризиків та загроз. Цей шлях перспективний і у контексті стабілізації та мінімізації рівня соціальної напруженості на підприємстві.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У більшості наукових дослідженнях з проблематики ефективного персонал-менеджменту увага здебільшого прикута до питань організації оплати та матеріального стимулювання праці.

Йдеться зокрема про результати досліджень К. Брезницької [1,с.30-31], І. Колобердянко та Ю. Рудька [7,с.123-130], С. Матюха [10,с.155-160], Д. Петраченко [11,с.23-27] та ін. дослідників. З іншого боку, достатньо багато уваги прикуто на нині й до питань нематеріальних аспектів та чинників управління персоналом. Це дослідження А. Козаченко [5], А. Колота [8,с.3-11], І. Кулика [9,с.62-66], С. Рукасова [12,с.93-96] та ін.

В окремих працях науковці досліджують інтелектуально-кадрову складову управління персоналом підприємств. Це головню праці Т. Васильців, Р. Уразалієва, О. Ярошко [2,с.153-158; 3,с.132-136] та ін.

Однак, коли йдеться про забезпеченість підприємств кадрами, то окрім мотивації на перший план виходять такі аспекти, як збереження, формування й розвиток трудового капіталу та потенціалу підприємств. Передусім йдеться про дослідження С. Гринкевич, Р. Лупака, Ю. Васильків [4,с.67-72], Я. Качмарика [6,с.105-110].

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Разом із тим, при формуванні складу і структури кадрів все ще недостатня увага як в сенсі теорії, так і практики приділяється взаємозв'язкам якості персоналу та соціальної напруженості, що потребує додаткових досліджень у цій сфері.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є удосконалення методики аналізування забезпеченості підприємства персоналом в контексті її впливу на рівень соціальної напруженості праці.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

В контексті оцінювання рівня інтелектуально-кадрового забезпечення підприємств важливим є також аналіз методик оцінювання стану соціального і інтелектуального капіталу. За результатами досліджень наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених можна виокремити наступні методичні підходи:

- вартісного ланцюжка (полягає у побудові матриці нефінансових показників, згрупованих за етапами інноваційної діяльності);
- визначення вартості нематеріальних активів (дозволяє отримати інформацію про розвиток підприємства на основі даних бухгалтерської звітності);
- «Skandia Navigator» (застосовується матриця для оцінювання соціального капіталу, яка дозволяє простежити як людський капітал у взаємодії зі споживчим капіталом, внутрішніми процесами й здатностями підприємства до інновацій, створює його фінансову цінність);
- «Коефіцієнт Тобіна» будується на розрахунку відносного показника вартості соціального капіталу, що визначається на основі співвідношення ринкової вартості підприємства та очікуваної відновної вартості його активів);
- модель Б. Лева «Value Chain Blueprint» (оцінюється здатність підприємства до інновацій, за якої виокремлюють такі групи характеристик як накопичені, придбані здатності, інтелектуальна власність, технологічна можливість реалізації інновацій, перспективи зростання підприємства);
- ринкової капіталізації (дослідження перевищення ринкової вартості підприємства над бухгалтерською вартістю, що формується за рахунок використання інтелектуальних активів);
- метод Хаусела-Канівського (оцінювання вартості організаційного капіталу підприємства здійснюється через визначення ефективності використання нематеріальних інтелектуальних активів у контексті самовдосконалення та самоорганізації);
- метод Konrad Group (заснований на розподілі соціального капіталу на індивідуальний і структурний та оцінюванні його шляхом використання системи індикаторів);
- метод індексу соціального капіталу (проведення розрахунків на основі об'єднання декількох різних індикаторів в один індекс і поєднання зміни в соціальному капіталі зі змінами на ринку);
- метод розраховуваної нематеріальної цінності активів (передбачає визначення залишкового операційного прибутку, який характеризує ефект, одержаний підприємством від використання як матеріальних, так і нематеріальних активів).

Розглянуті методичні підходи мають свої переваги та недоліки. Так, зокрема, у моніторі нематеріальних активів увагу зосереджено на сфері вимірювання рівня використання нематеріальних активів, але при цьому не беруться до уваги фінансові аспекти діяльності

підприємства. За допомогою моделі Skandia Navigator виявляється можливість підвищення показників ефективності інтелектуального капіталу, визначають напрями інноваційної та інтелектуальної політики, однак не існує збалансованого зв'язку між усіма показниками.

Критичний аналіз у методичних підходів до оцінювання соціального капіталу підприємства дозволяє згрупувати їх за напрямками: 1) як рівень соціальної ринкової капіталізації; 2) як міра впливу соціальних факторів на ефективність використання соціальних ресурсів та узагальнюючу економічну ефективність; 3) як оцінювання вартості організаційного капіталу підприємства; 4) як сукупність показників соціальної ефективності у вартісному ланцюжку. Втім, очевидною є різновекторність вирішення аналізованої проблеми і жодна з наведених методик не є досконалою, а з урахуванням браку достовірних статистичних даних, їх неможливо практично апробувати.

У табл. 1 наведено порівняльну характеристику методів оцінювання інтелектуально-кадрового забезпечення підприємств.

Таблиця 1

Сутнісна характеристика методів оцінювання інтелектуально-кадрового забезпечення підприємств

Методичні підходи	Характеристики підходів
Інтегрального показника	Оцінювання рівня інтелектуально-кадрового забезпечення здійснюється порівнюванням фактичних значень показників інтелектуально-кадрового забезпечення суб'єкта господарювання з їх оптимальними величинами.
Сумування добутків	Оцінювання рівня інтелектуально-кадрового забезпечення здійснюється за допомогою сумування добутків локальних функцій залежності рівня інтелектуально-кадрового забезпечення підприємства від відповідних показників його діяльності та коефіцієнтів, що відображають значущість кожного показника.
Індикативний	Оцінювання рівня інтелектуально-кадрового забезпечення підприємства проводиться на підставі зіставлення оптимальних (економічно доцільних) та фактичних значень індикаторів. При цьому експрес-оцінювання проводиться на основі графічного аналізу, що дозволяє виділити зону нормального рівня забезпечення, зону низького рівня, зону критично-низького рівня.
Бальних оцінок	Оцінювання рівня інтелектуально-кадрового забезпечення підприємства здійснюється в балах, які являють собою суму добутків рейтингу кожної характеристики на її вагове значення.
Експертної оцінки	Оцінювання інтелектуально-кадрового забезпечення здійснюється проведенням експертного оцінювання діяльності підприємств за критеріями якості, витрат, рівня новизни отриманих інтелектуальних результатів тощо.
Оцінювання соціального капіталу	Оцінювання інтелектуально-кадрового забезпечення здійснюється через міру впливу соціальних факторів на ефективність використання соціальних ресурсів та узагальнюючу економічну ефективність
	Оцінювання інтелектуально-кадрового забезпечення здійснюється за допомогою оцінювання вартості організаційного капіталу підприємства
	Оцінювання інтелектуально-кадрового забезпечення проводиться сукупністю показників соціальної ефективності у вартісному ланцюжку

Оцінювання інтелектуально-кадрового забезпечення підприємства доцільно здійснювати в такій послідовності: 1) переведення у відносні значення показників кожного з напрямів інтелектуально-кадрового забезпечення; 2) визначення вагомості кожного з напрямів забезпечення; 3) розрахунок інтегрального показника забезпечення. Його наближення до одиниці свідчатиме про вищий рівень інтелектуально-кадрового забезпечення підприємства.

Зауважимо, що наведені методичні підходи до оцінювання рівня і стану інтелектуально-кадрового забезпечення ще не слугують достатнім базисом обґрунтування методичних основ оцінювання достатності інтелектуально-кадрового забезпечення підприємств. Зокрема потрібно ідентифікувати об'єкти та завдання аналізу. Своєю чергою, об'єкти аналізу важливо узгодити з напрямками формування інтелектуально-кадрового забезпечення (забезпеченість персоналом та раціональність його структури; стабільність персоналу, сформованість та ефективність використання трудового потенціалу і робочого часу; ефективність і продуктивність праці; достатність матеріально-грошового забезпечення працівників; рівень соціально-економічного забезпечення персоналу; розвиненість системи навчання і розвитку персоналу).

Крім того, для ефективного оцінювання достатності інтелектуально-кадрового забезпечення підприємств необхідним є й ідентифікація його компонентів, до яких відносимо професійні, інтелектуальні, соціально-демографічні, кваліфікаційні, психофізіологічні та організаційні, а також вивчення показників, за якими можливо оцінити реальний їх стан.

Таким чином, проаналізувавши існуючі в науковій літературі підходи до оцінювання інтелектуально-кадрового забезпечення підприємства, зробимо такі висновки: розглянуті методи

вимірювання неповною мірою відображають вплив зовнішніх і внутрішніх факторів підприємств та не можуть бути стандартними для всіх видів і типів, вони потребують доопрацювання.

Крім того, оцінювати інтегральний показник рівня інтелектуально-кадрового забезпечення підприємства недоцільно через суб'єктивність думок експертів, складність доведення кількості складових, що визначають інтегральну оцінку, необхідність значної сукупності кількісних та якісних показників для надання системної характеристики, наявність потреби в розробці методики трактування значення інтегрального показника.

Таким чином, початковим етапом процесу оцінювання стану інтелектуального та кадрового забезпечення підприємства є аналіз показників ефективності використання персоналу, робочого часу та витрат на оплату праці. При перевищенні фактичних значень над середньо-галузевими та критичними значеннями індикаторів здійснюємо оцінювання рівня забезпеченості підприємства трудовими ресурсами, в іншому випадку потрібно виявити причини і розробити заходи підвищення ефективності у сфері праці.

Наступним етапом оцінювання стану інтелектуального та кадрового забезпечення у випадку забезпеченості підприємства трудовими ресурсами є оцінювання кількісних показників інтелектуального та кадрового забезпечення, в протилежному випадку – пошук джерел покращення ресурсного забезпечення. Якщо фактичні значення знаходяться в оптимальних межах переходимо до оцінювання якісних показників інтелектуального та кадрового забезпечення, якщо ні – здійснюємо реалізацію заходів, спрямованих на покращення кількісних та якісних показників.

На завершальному етапі оцінювання стану інтелектуального та кадрового забезпечення пропонуємо здійснювати оцінювання передумов розвитку інтелектуального та кадрового потенціалу. Очевидно, що стан інтелектуального та кадрового забезпечення на торговельному підприємстві буде належний лише у випадку існування нівельованих ризиків розвитку, наявних передумов, а також неістотних перешкод розвитку.

У будь-якому разі достатньо узагальнюючою характеристикою формування раціонального штату та трудових ресурсів підприємства на загал є інтелектуальний капітал і це поняття значно ширше ніж лише вміння і навички працівників, адже «носіями» інтелектуального капіталу ще є й власники та суб'єкти, що мають відношення до управління підприємством, значну роль тут відіграє і соціальний капітал, а також інфраструктура та фінансово-ресурсне забезпечення накопичення і ефективного використання інтелектуально-кадрового капіталу підприємств.

У процесі формування інтелектуально-кадрового капіталу необхідно враховувати специфічні умови, притаманні діяльності підприємства. З них, власне, і формуються основні особливості інтелектуального капіталу виробничих та торговельних підприємств (табл. 2). Так, базовими схемами управління інтелектуально-кадровим капіталом підприємств торгівлі, на відміну від промислових підприємств, є характеристики ділових якостей персоналу, його кваліфікація, здібність до праці, раціональність системи підготовки та перепідготовки кадрів, налагодженість відносин із споживачами.

Важливою особливістю інтелектуально-кадрового капіталу є втрата його властивостей унаслідок старіння. В торгівлі це більше пов'язано з моральним зносом через фізичне старіння кадрів та використання застарілих підходів до програм навчання і професійного розвитку персоналу. Таким чином, зниження вартості інтелектуально-кадрового капіталу відбувається шляхом природного старіння і морального зносу знань.

На відміну від промислових підприємств на підприємствах торгівлі об'єктивно в меншій мірі використовуються об'єкти промислової власності та елементи ноу-хау, тому більшість із елементів інтелектуального капіталу на цих підприємствах не тільки не враховуються у бухгалтерському балансі, але й не оцінюються. Витрати на тренінги, навчання персоналу, рекламні компанії найчастіше розглядаються як поточні витрати, а не інтелектуальні інвестиції. Цю практику потрібно змінювати та керівництвом підприємств роздрібної торгівлі потрібно ширше планувати і реалізовувати заходи програм розвитку інтелектуально-кадрового капіталу.

Додамо, що інтелектуально-кадровий капітал торговельного підприємства частіше не може бути відокремлений від його фізичної складової. Його можна придбати чи переуступити лише в складі підприємства загалом. Саме тому, інтелектуально-кадровий капітал торговельного підприємства відзначається обмеженою ліквідністю, на відміну від промислових підприємств. Йдеться й про те, що підприємства виробничого сектору більше використовують об'єкти промислової власності, які з використанням ліцензійних угод можуть продаватися або надаватися іншим суб'єктам у використання. Торгівля ж у цьому аспекті більш залежна від таких об'єктів інтелектуальної власності як комерційні позначення.

Таблиця 2

Порівняльна характеристика особливостей управління інтелектуально-кадровим капіталом підприємств торговельного та виробничого сектору

Напрями управління	Особливості для підприємств роздрібно́ї торгівлі	Особливості для підприємств промислового сектору
Формування базових елементів інтелектуально-кадрового капіталу	Характеристики ділових якостей персоналу, кваліфікація, і здібність до праці, раціональність системи підготовки та перепідготовки кадрів, ефективність комунікації зі споживачами	Промислові зразки, ноу-хау, бази даних, авторське право, технічне забезпечення, дослідження та розробки, комунікаційні системи
Протидія старінню інтелектуально-кадрового капіталу	Переважає моральне старіння	Переважає фізичне старіння
Оцінювання та облік інтелектуально-кадрового капіталу	більшість з елементів не враховуються у бухгалтерському обліку та не мають вартісної оцінки	в основному облік елементів ведеться в бухгалтерському балансі і їх можна кількісно оцінити
Взаємодія елементів інтелектуально-кадрового капіталу	елементи інтелектуально-кадрового капіталу не пов'язані між собою	елементи інтелектуально-кадрового капіталу пов'язані між собою
Забезпеченість здатності до реалізації інтелектуально-кадрового капіталу	Реалізація інтелектуально-кадрового капіталу тісно пов'язана з підприємством і досягненням його завдань	Реалізація інтелектуально-кадрового капіталу не пов'язана з підприємством
Напрями інвестування у розвиток інтелектуально-кадрового капіталу	підготовка персоналу, автоматизація торгово-технологічного процесу, формування позитивного іміджу підприємства, створення кваліфікованих зазначень походження товарів	об'єкти інтелектуальної власності, оновлення технологій та виробничих процесів, активізація НДКР

Варто зазначити, що елементи інтелектуально-кадрового капіталу на підприємствах торгівлі менш взаємопов'язані (наприклад, винахід та технологічний процес), тому при інвестуванні в інтелектуально-кадровий капітал необхідно стежити за раціональністю інвестицій. Якщо для промислових підприємств такі інвестиції більш доречні в структурний капітал (в об'єкти інтелектуальної власності, оновлення технологій та виробничих процесів, активізацію НДКР), то для підприємств роздрібно́ї торгівлі - у підготовку персоналу, автоматизацію торгово-технологічного процесу, формування позитивного іміджу підприємства, створення кваліфікованих зазначень походження товарів.

Отже, зазначені особливості потрібно враховувати при формуванні ефективної системи управління інтелектуально-кадровим капіталом підприємств. Разом з тим керівникам підприємств потрібно усвідомлювати й генеральну мету формування і реалізації інтелектуально-кадрового капіталу в системі функціонування і розвитку підприємства. Такою, беззаперечно, є вплив на забезпечення стійкої конкурентоспроможності підприємства як системи. Саме для цього й потрібне поєднання інтелектуального і кадрового капіталу. Важливо забезпечити його комплексний позитивний вплив на усі структурно-функціональні складові і напрями конкурентоспроможності підприємства.

Звернімо увагу, що в аспекті стратегічного управління складовими конкурентоспроможності є загальне управління (ризиком, кадровим потенціалом, корпоративною культурою, організацією впровадження інновацій), фінансування (фінансова стійкість, ліквідність, управління грошовими потоками), маркетинг (аналіз ринку, каналів руху товарів, вибір цільових сегментів ринку), торгово-технологічний процес (асортимент та якість товарів, управління запасами, розвиненість комерційних технологій), НДДКР (інноваційна активність, технічний рівень розробок, новизна).

Як бачимо, дві з чотирьох означень складових безпосередньо визначаються ефективністю використання інтелектуально-кадрового капіталу підприємства. Це системи загального управління та управління торгово-технологічним процесом. Але й фінансове забезпечення та маркетингова діяльність торговельного підприємства також потребують нових перспективних інноваційних рішень.

Аналогічний висновок робимо й щодо структурних параметрів конкурентоспроможності підприємства, яка утворюється в складі таких чотирьох підсистем: кадрова (рівень кваліфікації, стаж роботи, плінність кадрів, ефективність і продуктивність праці), майнова (вартість майна, забезпеченість активами і капіталом та швидкість їх обороту, оновлення), товарна (оборотність товарних запасів та ефективність асортиментної і цінової політики, продажу товарів), організаційна (ефективність використання торгової та загальної площі, їх забезпеченість).

Параметри структурної побудови конкурентоспроможності підприємства можна доповнити позицією на ринку (потенціал маркетингу, фінансові можливості, конкурентні переваги, імідж підприємства), потенціалом продажу товарів (переваги розташування підприємства, можливості зростання продуктивності праці), потенціалом НДДКР (рівень досліджень, потенціал і неперервність інновацій), рівнем кваліфікації кадрів (професіоналізм, якість управління, клімат для управлінських інновацій) та конкурентним статусом підприємства.

Але за такого підходу дієвість політики формування і ефективного використання інтелектуально-кадрового капіталу підприємства не послаблюється, а, навпаки, підсилюється, оскільки інноваційний потенціал або достатність науково-дослідних та конструкторських робіт залежить від наявності на підприємстві кваліфікованих працівників, фінансово-інвестиційного забезпечення та інноваційної мікро інфраструктури, розвиненості відносин з елементами зовнішнього інноваційного середовища.

Мабуть, є підстави визнати правомірність розширення функціонально-структурних складових конкурентоспроможності підприємств, як от економічним потенціалом і ефективністю діяльності (активи, основний капітал, прибуток, частка ринку, обсяги товарообороту), ефективністю управління (форми організації і досвід функціонування елементів господарського механізму), фінансовим становищем (платоспроможність, кредитоспроможність, структура капіталу), репутацією підприємства, раціональністю ринкової стратегії та інноваційної діяльності, станом і кваліфікацією кадрів, що розглядаються в сучасній економічній літературі як напрями забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання.

Але й за такої ідентифікації структурних напрямів конкурентоспроможності підприємства також доводиться визначати інтелектуально-кадровий капітал важливою передумовою формування конкурентних позицій. Підтвердженням цього є вплив на ефективність управління, накопичення і використання науково-дослідного потенціалу, активізацію інноваційної діяльності, а також безпосередній зв'язок із станом і кваліфікацією кадрів.

Визначальним є значення інтелектуально-кадрового капіталу підприємств й за обрання такого підходу до забезпечення їх конкурентоспроможності як методика СОП (стратегічного оцінювання ефективності діяльності підприємства), за якої конкурентоспроможність визначається рівнем загальної оцінки відносно структури підприємства, корпоративної культури, стилю керівництва; ресурсної забезпеченості та ефективності (фінансові ресурси, технології, комунікації, персонал); знань щодо фінансів, клієнтів, конкурентів, галузі та особливостей бізнесу; використання ресурсів і знань для досягнення стратегічних цілей фінансової, маркетингової, торгово-технологічної та стратегії впровадження планів.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

В процесі формування інтелектуально-кадрового забезпечення підприємство повинно вирішувати завдання, пов'язані з забезпеченням власної діяльності необхідною чисельністю працівників, дотриманням відповідності персонального складу за освітою, кваліфікацією, статтю, віком та професійними характеристиками, досягненням раціонального співвідношення між категоріями працівників, оптимізацією витрат підприємства на працю, зменшенням втрат робочого часу, забезпеченням впливу резервів праці на збільшення обсягу господарської діяльності, встановленням оптимальних режимів праці та відпочинку, забезпеченням ефективного управління персоналом, витратами на оплату праці, підвищенням ефективності та продуктивності праці, забезпеченням високого рівня якості трудового життя колективу та зростання професійно-кваліфікаційного рівня персоналу, стимулюванням покращення якості виконуваних робіт, запровадженням інноваційних програм розвитку підприємства.

Недостатня увага менеджменту бізнесу до взаємозв'язків формування раціональної структури персоналу та зниження рівня соціальної напруженості праці може призвести до залучення недостатньо кваліфікованих працівників, невідповідності кваліфікації працівників вимогам до них, неефективної структури персоналу, втрати якісних кадрів, зниження кількості раціоналізаторських пропозицій та ініціатив, відсутності передумов розвитку персоналу, відсутності інтелектуального потенціалу; низького інтелектуального капіталу; нераціонального режиму робочого часу, неефективного витрачання коштів на оплату та мотивацію праці, наявності випадків порушення соціального захисту, відсутності або низької якості програм розвитку інтелектуального потенціалу підприємства; відсутності об'єктів інтелектуальної власності.

З огляду на недостатність розробки методичного забезпечення оцінювання стану і рівня інтелектуально-кадрового забезпечення підприємств, а також виявлені недоліки інтегрального підходу до оцінювання доведено прикладний характер застосування такої послідовності: (1) аналіз показників ефективності використання персоналу, робочого часу та витрат на оплату праці; (2) оцінювання кількісних показників забезпечення підприємства інтелектуальними ресурсами та кадрами; (3) оцінювання передумов розвитку інтелектуального та кадрового потенціалу.

Подальші дослідження у цьому векторі мають стосуватися вдосконалення методики організації високо ефективної праці у трудових колективах з високим рівнем конфліктності праці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Брезницька К. Ф. Аналіз сучасних систем оплати праці в зарубіжних країнах. *Управління розвитком*. 2011. № 8 (105). С. 30-31.
2. Васильців Т. Г., Уразалієв Р. М. Узагальнення концептуальних основ економічної безпеки підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2018. Вип. 21.2. С. 153-158.
3. Васильців Т. Г., Ярошко О. Р. Фінансова безпека підприємства: місце в системі економічної безпеки та пріоритети посилення на посткризовому етапі розвитку економіки. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2018. Вип. 21.2. С. 132-136.
4. Гринкевич С. С., Лупак Р. Л., Васильків Ю. В. Формування системи та структурування інституційного забезпечення реалізації державної політики розвитку і використання трудового потенціалу України. *Бізнес Інформ*. 2015. № 7. С. 67-72.
5. Козаченко А. В. Зарубіжний досвід мотивації праці. URL : http://www.elitarium.ru/2010/10/22/zarubezhnyj_opyt_motivacii_truda.html.
6. Качмарик Я. Д., Лупак Р. Л. Система рішень процесу відтворення трудового потенціалу корпоративних систем. *Обліково-аналітичні системи суб'єктів господарської діяльності в Україні*. 2005. Спец. вип. 15 (Ч. 1). С. 105-110.
7. Колобердянко І. І., Редька Ю. А. Сучасні системи та організація оплати праці в зарубіжних країнах. *Вісник Запорізького національного університету*. № 2 (26), 2015. С. 123-130.
8. Колот А. М. Асиметрії розвитку соціально-трудової сфери: зарубіжний досвід і вітчизняні реалії. *Україна: аспекти праці*. 2011. № 1. С. 3-11.
9. Кулик І. Мотивація праці в Україні та за кордоном. *Вісник Київського Інституту бізнесу і технологій*. 2011. Вип. 1. С. 62-66.
10. Матюх С. А. Західноєвропейський досвід організації оплати праці. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2003. Ч. 2. № 6. С. 155-160.
11. Петраченко Д. Мотивація і стимулювання праці персоналу як інструмент удосконалення діяльності підприємства. *Схід*. 2009. № 9. С. 23-27.
12. Рукасов С. В. Аналіз систем мотивації персоналу з урахуванням досвіду провідних країн світу. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. № 5. С. 93-96.

REFERENCES:

1. Brezytska, K. F. (2011). Analysis of modern remuneration systems in foreign countries. *Development management*. Vol. 8 (105), pp. 30-31.
2. Vasylytsiv, T. G., Urazaliev, R. M. (2018). Generalization of the conceptual foundations of economic security of the enterprise. *Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*. Vol. 21.2. pp. 153-158.
3. Vasylytsiv, T. G., Yaroshko O. R. (2018). Financial security of the enterprise: place in the system of economic security and priorities of strengthening at the post-crisis stage of economic development. *Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*. Vol. 21.2. pp. 132-136.
4. Hrynkevych, S. S., Lupak, R. L., Vasylykiv, Yu. V. (2015). Formation of the system and structuring of institutional support for the implementation of state policy of development and use of labor potential of Ukraine. *Business Inform*. no 7. pp. 67-72.
5. Kozachenko, A. V. (2015). Foreign experience of work motivation, available at: http://www.elitarium.ru/2010/10/22/zarubezhnyj_opyt_motivacii_truda.html.
6. Kachmaryk, Ya. D., Lupak, R. L. (2005). System of decisions of the process of reproduction of labor potential of corporate systems. *Accounting and analytical systems of economic entities in Ukraine*. Vol. 15 (1). pp. 105-110.
7. Koloberdianko, I. I. and Redka, Yu. A. (2015). Modern systems and organization of wages in foreign countries. *Bulletin of Zaporizhia National University*. Vol. 2 (26), pp. 123-130.
8. Kolot, A. M. (2011). Asymmetries of development of social and labor sphere: foreign experience and domestic realities. *Ukraine: aspects of work*. Vol. 1, pp. 3-11.
9. Kulyk, I. (2011). Motivation to work in Ukraine and abroad. *Bulletin of the Kyiv Institute of Business and Technology*. Vol. 1, pp. 62-66.
10. Matiukh, S. A. (2003). Western European experience in the organization of wages. *Bulletin of Kyiv National University*. P. 2, Vol. 6, pp. 155-160.
11. Petrachenko, D. (2009). Motivation and stimulation of staff as a tool to improve the enterprise. *East*. Vol. 9, pp. 23-27.

12. Rukasov, S. V. (2009). Analysis of personnel motivation systems taking into account the experience of the world's leading countries. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*. Vol. 5, pp. 93-96.

STAFFING AS A FACTOR FOR OPTIMIZING SOCIAL TENSION AT THE ENTERPRISE: ANALYSIS METHODOLOGY

LIUBOKHYNETS Larysa, POPLAVSKA Olha, OSHOVSKY Artem
Khmelnytskyi National University

The article emphasizes the relevance of the issue of effective personnel management of enterprises, in particular in terms of preventing an excessive level of social tension due to the formation of a rational provision of personnel for the enterprise.

The purpose of the research is to improve the methodology for analyzing the company's personnel supply in the context of its impact on the level of social labor tension.

It is shown how the formation of a staff of highly qualified specialists capable of generating and developing knowledge and skills, initiating, effectively managing and introducing innovations into business processes, the results of scientific and research activities provides a relaxation of the social tension of labor, in turn, is a guarantee of stability, long-term financial and economic efficiency, existence of prerequisites for development, protection of enterprises from internal and external risks and threats. Such an approach in the field of personnel management is defined as promising in the context of stabilization and minimization of the level of social tension in the enterprise.

An analysis of the methods of assessing the state of social and intellectual capital was carried out based on the results of the research works of domestic and foreign scientists. We will single out methodological approaches to analyzing the staffing of enterprises. In view of the inadequacy of the development of methodological support for assessing the state and level of intellectual and personnel support of enterprises, as well as the identified shortcomings of the integrated approach to assessment, the applied nature of the application of the following sequence has been proven: (1) analysis of indicators of the efficiency of personnel use, working time and labor costs; (2) evaluation of quantitative indicators of providing the enterprise with intellectual resources and personnel; (3) assessment of prerequisites for the development of intellectual and personnel potential.

Keywords: enterprise; personnel; HR; social tension; staffing; analysis technique.

ОРГАНІЗАЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕРСОНАЛУ: АСПЕКТ ЕФЕКТИВНОСТІ

ЗАТОНАЦЬКА Тетяна¹, ГЕРАСИМЕНКО Оксана²

¹ Київський національний університет імені Тараса Шевченка

<https://orcid.org/0000-0001-9197-0560>

² Київський національний університет імені Тараса Шевченка

<https://orcid.org/0000-0002-1122-1189>

Квінтесенція статті – науково-прикладна платформа організаційного навчання у формуванні компетентності персоналу з моделями ефективності навчання персоналу.

Наголошується на комплексності проблеми дослідження, комбінаторику якої визначено компетентнісним підходом, навчанням персоналу організацій на системній основі, ефективністю процесів та технологій навчання персоналу з використанням різних моделей. Наведено складові бібліотеки компетентностей, яка стала теоретико-практичним доробком сучасних класиків компетентнісного підходу в управлінні персоналом. Розкрито логічний ланцюг формування політики у сфері навчання персоналу. Узагальнено традиційні методи організаційного навчання. Висвітлено можливості використання інноваційних методів навчання персоналу. Охарактеризовано комбінаторику чотирьохрівневої моделі оцінювання ефективності навчання за авторством Кіркпатріка. Розкрито сильні сторони та виокремлено обмеження моделі Кіркпатріка. Наведено перелік інших моделей оцінювання ефективності навчання, серед яких – цільовий підхід Тайлера, модель Скрівенса, прикладна теорія Поля Кірнса, модель Брюса Аарона, біпараметрична оцінка М. Гі та інші. Наведено структуру п'ятирівневої моделі CLICS як альтернативи моделі Кіркпатріка в епоху діджиталізації.

Ключові слова: організаційне навчання, компетентності персоналу, ефективність навчання персоналу, модель Кіркпатріка, модель CLICS.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-24>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

В соціоекономічній реальності третього десятиліття XXI століття з домінантним техніко-технологічним вектором розвитку відбувається суттєве посилення значущості людських ресурсів як стратегічної компоненти конкурентних переваг. Стійку позитивну динаміку розвитку підприємств та організацій можуть забезпечити лише висококомпетентні працівники, від професіоналізму та особистісного потенціалу яких залежить як визначення стратегічних горизонтів в діяльності, так і досягнення поставлених цілей організації (підприємства, фірми, компанії).

Масштабні та глибинні трансформації характеру і змісту праці, спричинені динамікою технологічних укладів нової економіки, продукують низку викликів для менеджменту персоналу, серед яких – необхідність переходу від підвищення кваліфікації як симбіозу професійних знань і навичок до формування та розвитку компетентностей, які відображають здатності працівників успішно здійснювати професійну діяльність. Одним з дієвих управлінських інструментів забезпечення компетентності персоналу є навчання, яке організовується в контурі актуальних потреб щодо жорстких та м'яких компетентностей працівників. Як переконує теорія та підтверджує практика, без оцінювання ефективності процесу та технологій навчання неможливо вибудувати систему організаційного навчання та розвитку, яка забезпечує досягнення намічених бізнес-результатів.

Проблема дослідження є комплексною, в її комбінаториці закладено три наукові аспекти:

- 1) компетентнісний підхід як формат організаційного навчання;
- 2) навчання персоналу організацій на системній основі з використанням управлінського інструментарію формування та розвитку компетентностей;
- 3) ефективність процесів та технологій навчання персоналу, що визначається на основі різних моделей.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Сучасну теорію компетентнісного підходу з аргументацією методологічних положень та розкриттям прикладних аспектів викладено у працях іноземних вчених, серед яких гуру сучасності – Бояцис Р. [1], Бургойн Дж. та Стюарт Р. [2], Додд-МакКью Д. [3], МакКлелланд Д. [4], Равен Дж. [5], Сангі С. [6], Шродер Х. [7], Лайл М. Спенсер-мол. та Сайн М. Спенсер [8], С. Холліфорд та С. Уїддет [9] та інші. Питання організаційного навчання персоналу підприємства в контексті визначення потреби, застосування технологій та інструментів висвітлено у працях як іноземних, так і

вітчизняних вчених, зокрема Р. Boxall, К. Macky [10], Е. Surface [11], S. Gilmore, S. Williams [12], А. Winning, S. Boag [13], Вишневської Н.М. [14], Іваницької С. Б., Неділько Н. В. [15], Ремньової Л., Забаштанської Т. [16], Хілухи О.А. [17]. При цьому недостатньо дослідженими на теоретико-концептуальному рівні та адаптованими до використання у практичній площині залишаються аспекти ефективності організаційного навчання, що зумовило постановку завдання дослідження.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є узагальнення моделей оцінювання та аргументація нових векторів і трендів у діагностиці та способах забезпечення ефективності навчання персоналу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Виклики, що продукуються турбулентним ринковим середовищем з елементами невизначеності та непередбачуваності; нестабільність, зумовлена санітарно-епідеміологічними обмеженнями; ризики та загрози, спричинені соціально-політичними потрясіннями, виконують роль драйверів трансформації компетентності працівників різних сфер діяльності, різних професійно-кваліфікаційних груп. Такі передумови соціально-економічного розвитку засвідчують необхідність розроблення та реалізації на практиці моделей компетентностей за різними позиціями організаційної структури, за різними ролями в автономній та командній роботі, в рамках різних масштабів влади та повноважень. Для вирішення такого управлінського завдання, на нашу думку, можуть успішно застосовуватись адаптовані до конкретних реалій компоненти так званої «бібліотеки компетентностей», до якої входять списки, словники та моделі, запропоновані різними науковцями, практиками та компаніями. Зокрема: список Дж. Равена, який складається із 37 компетенцій [5]; словник компетенцій Лайл М. Спенсер та Сайн М. Спенсер, до якого ввійшла 21 компетенція [8]; модель Р. Бояціса, в яку закладено 19 менеджерських компетенцій [1]; модель успішного керівника за авторством Х. Шпродера, яка містить 11 компетенцій [7]; модель компанії Ланкастер, серед компонент якої 11 управлінських компетенцій [18]; модель компанії Ломінгер, у складі якої 67 управлінських компетенцій [19].

Передусім підкреслимо, що передумовою ефективного організаційного навчання персоналу має стати виважена політика у сфері навчання персоналу, формування якої здійснюється за таким логічним ланцюгом:

1. Ідентифікація стратегії організації (підприємства, фірми, компанії), яка використовується для досягнення конкурентних переваг, з-поміж базових:
 - стратегії інновацій, яка зорієнтована на виробництво унікальних товарів;
 - стратегії якості, фокус якої – на пропонуванні високоякісної продукції та послуг споживачам;
 - стратегії лідерства у витратах, яка спрямована на уникнення зайвих витрат.
2. Вибір політики набору персоналу в організацію (на підприємство, у фірму, компанію) за домінантами – залучення висококваліфікованих фахівців чи початківців, зокрема випускників закладів вищої освіти.
3. Вибір політики заміщення керівних посад організації (підприємства, фірми, компанії): орієнтація на внутрішнє чи зовнішнє джерело закриття вакансій за керівними посадами.
4. З'ясування ступеня оригінальності кваліфікації, що вимагається від працівників організації (підприємства, фірми, компанії), для поточного ринку праці.
5. Оцінювання ступеню ризику та готовності організації (підприємства, фірми, компанії) ризикувати, здійснюючи інвестування в людський капітал у частині навчання.
6. Визначення та аргументація доцільності участі працівників організації (підприємства, фірми, компанії) у фінансуванні навчання власним коштом.
7. Визначення частоти чи інтенсивності навчання відповідно до бізнес-цілей організації (підприємства, фірми, компанії).
8. Політичні управлінські рішення втілюються у практичні заходи шляхом використання широкого спектру методів, технологій та інструментів навчання персоналу. Узагальнення наукового доробку дозволяє виокремити традиційні методи організаційного навчання, які застосовуються як з відривом, так і без відриву від професійної діяльності – лекції, семінари, ділові та рольові ігри, наставництво, курси підвищення кваліфікації, ротацію, участь у проєктах та навчальних програмах, консультування, моделювання ситуацій, участь у виставках, конференціях та симпозіумах – та визначити можливості застосування інноваційних методів навчання персоналу (таблиця 1).

Таблиця 1

Інноваційні методи навчання персоналу	
Метод	Можливості використання
Методи навчання на робочому місці	
Buddying	Інструмент, заснований на обміні інформацією між учасниками навчальної групи, що забезпечує ефективний зворотній зв'язок при досягненні цілей, пов'язаних із засвоєнням нових навичок
Secondment («відрядження»)	Тимчасове переміщення співробітників на певний термін в інші структури для отримання необхідних професійних навичок та знань
Job Shadowing («стеження»)	Прикріплення «тіні» до працівника, що займає певну посаду. «Тінню» виступає працівник, який претендує на посаду, аналогічну до посади наставника, за яким він закріплений
Екшн-навчання	Застосовується з метою вирішення поточних проблем в діяльності організації (підприємства, фірми, компанії)
Баскет-метод	Метод імітування ситуацій з практики керівної діяльності, в межах якого рядові співробітники організації (підприємства, фірми, компанії) долучаються до керівних ролей
Мозковий штурм	Дає змогу продукувати велику кількість ідей з метою вирішення проблемної ситуації у встановлений проміжок часу з подальшою аналітичною оцінкою та вибором найбільш вдалої альтернативи управлінського рішення
Коучинг	Сукупність методів індивідуального консультування і традиційного наставництва досвідченими працівниками над молодими. Мета – навички самостійного вирішення завдань
Методи навчання поза робочим місцем	
Кейс-навчання	Розгляд практичних ситуацій з досвіду діяльності організації (підприємства, фірми, компанії), що передбачає обговорення за командним принципом гіпотетичних чи реальних ситуацій
Тренінг	Мінімум теоретичної інформації і максимум вправ на відпрацювання нових практичних навичок шляхом моделювання різних виробничих ситуацій. Інструменти – ділова, імітаційна та рольова гра, дискусії тощо
E-Learning	Корпоративне навчання за допомогою мережі Інтернет і мультимедіа, яке забезпечує створення мережевого інформаційного середовища в організації (на підприємстві, у фірмі, компанії)
Сторітеллінг	Метод навчання нових співробітників для ознайомлення їх із специфікою діяльності організації (підприємства, фірми, компанії)
Поведінкове моделювання	Метод, що спрямований на вироблення у працівників певної моделі поведінки в звичайних і нестандартних ситуаціях
Майстер-клас	Метод активного навчання, під час якого провідний фахівець розповідає і демонструє певній групі заінтересованих осіб як правильно використовувати на практиці новий метод роботи, нову технологію тощо

Джерело: складено за [14–17].

Зауважимо, що на сьогодні в теорії та практиці управління приділяється велика увага питанням оцінювання ефективності навчання персоналу, проте універсальна модель відсутня. При проведенні оцінювання ефективності організаційного навчання персоналу широкого використання набули базові засади моделі, яка розроблена американським вченим Д. Кірпатріком. Квінтесенція даної моделі – у диференціації процесу навчання за чотирма рівнями – реакція, навчання, поведінка, результати, що дозволяє визначити, яким чином можна забезпечити застосування нових компетентностей на робочому місці, без яких навичок неможливо досягти очікуваних результатів. Критерії оцінювання за компонентами циклу навчання наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Чотири рівні оцінювання навчання за моделлю Кірпатріка		
Рівні	Що оцінюється	Ключові запитання
I рівень «Реакція»	Яким чином учасники навчання реагують на навчальний процес?	Чи імпонує учасникам процес навчання? Яким чином вони планують застосовувати нові знання та навички?
II рівень «Навчання»	Якою мірою учасники навчання опанували знання, навички та сформувавши необхідні комунікації після завершення навчального процесу?	Які зміни відбулись у компетентності працівників після навчання? Наскільки значними є зміни в навичках, знаннях, настановках?
III рівень «Поведінка»	Яким чином учасники процесу навчання застосовують на робочому місці сформовані компетентності?	Які зміни відбулись в моделі поведінки учасників на робочому місці після проходження навчання?
IV рівень «Результати»	На якому рівні за підсумками навчання досягнуто очікувані результати?	Чи прослідковується позитивний вплив на організацію змін в поведінці учасників навчання?

Джерело: складено за [20].

На думку експертів, сильними сторонами моделі Кірпатріка є легкість розуміння для всіх людей, не тільки для фахівців у галузі навчання; гарне опрацювання; широке використання (у промисловості, у закладах вищої освіти тощо); використання в якості основи для розроблення інших моделей оцінювання (наприклад, рівні Кауфмана і Келлера, модель ROI Філіпса та ін.). При цьому,

даній моделі характерні й певні обмеження: занадто спрощений підхід; не доведено причинно-наслідкового зв'язку між різними рівнями; рівні 1 і 2 можуть змішуватися (поєднуватися), тоді ймовірні помилкові висновки; багато організацій реалізують програми навчання, що відповідають лише рівням 1 і 2, ігноруючи необхідність формування поведінкових моделей, які потрібні для перенесення навичок і знань у робочі ситуації; рівні оцінювання не виходять за рамки навчання (не включають заходів із підвищення продуктивності) [21]. Окрім цього, модель витратна за часом, але допомагає сформулювати висновки: продовжувати чи припинити дію навчальної програми, як поліпшити її в майбутньому.

Існують й інші моделі оцінювання ефективності навчання: цільовий підхід Тайлера, модель Скрівенса, прикладна теорія Поля Кірнса, модель Брюса Аарона, біпараметрична оцінка М. Гі та інші. Кожна модель тією чи іншою мірою є похідною від моделі Кіркпатріка або використовує її елементи.

Альтернативним форматом моделі Кіркпатріка в епоху цифровізації є модель CLICS, в якій виділяється п'ять рівнів – Capacity, Layering, Intrinsic enablers, Coherence, Social connections (об'єм, нашарування, мотиваційні чинники, узгодженість з роботою, взаємодія) (таблиця 3).

Таблиця 3

П'ятирівнева модель оцінювання навчання CLICS

Рівні	Фактори навчання	Фактори на робочому місці
Capacity (об'єм)	Яким є ліміт пропускної спроможності в учасників процесу навчання?	Що не втратиться на практиці та не заважатиме впроваджувати головне?
Layering (нашарування)	Якою має бути послідовність опанування навичок і що важливо не пропустити в ній?	Яке прирощення буде отримано над наявним рівнем навичок?
Intrinsic enablers (мотиваційні фактори)	Причини небайдужості щодо впровадження нового для тих, хто навчається.	Як стимулювати потреби працівників, які проходять навчання?
Coherence (узгодженість з роботою)	Яку цільову зміну в поведінці учасники навчання мають намір впровадити в роботу?	Як буде змінюватись робота надалі після зміни поведінки учасників процесу навчання?
Social connections (взаємодія)	Яким чином зміна поведінки співробітника, котрий пройшов навчання, торкнеться інших співробітників?	Яким чином підтримати зміну завдяки середовищу?

Джерело: складено за [22].

Отже, оцінити ефективність організаційного навчання персоналу можливо, якщо розроблено модель, яка відповідає цілям і завданням організації (підприємства, фірми, компанії) та реалізується поетапно з використанням відповідних деталізованих метрик.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, оцінювати ефективність організаційного навчання персоналу можна з використанням різних моделей, оскільки кожна має свої переваги та недоліки. На якій моделі зупинити вибір, залежить від цілей управління організацією (підприємством, фірмою, компанією). У зв'язку з цим проблемою є не необхідність оцінювання ефективності навчання або відсутність такої, а вибір алгоритму й адаптація до потреб відповідного суб'єкта діяльності.

Горизонти подальших наукових розвідок авторів визначаються проблематикою підходів, моделей та методичного інструментарію оцінювання ефективності організаційного навчання з урахуванням стадій життєвого циклу та галузевої специфіки діяльності організацій (підприємств, фірм, компаній) як концептуально-прикладної платформи пошуку шляхів та визначення механізмів вдосконалення системи організаційного навчання в контексті імперативів сьогодення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Boyatzis R. E. The competent manager: A model for effective performance / R. E. Boyatzis. – John Wiley & Sons. 1982. – 308 p.
2. Burgoyne J. G. The nature, use and acquisition of managerial skills and other attributes / J. G. Burgoyne, R. Stuart // Personnel Review. – 1976. – Vol. 5, Issue 4. – Pp. 19–29.
3. Dodd-McCue D. Managerial Competence: The Key to Excellence: Review / D. Dodd-McCue // Academy of Management Review. – Oct. 1990. – Vol. 15, Issue 4.
4. McClelland D. C. A Guide to Job Competency Assessment / D. C. McClelland. – Boston : Mc Ber, 1974. – 381 p.

5. Raven J. Competence in Modern Society. Identification, development and implementation / J. Raven. – Publisher: H.K. Lewis, 1984. – 251 p.
6. Sanghi S. The handbook of competency mapping: Understanding, designing and implementing competency models in organizations / S. Sanghi. – SAGE Publications, Incorporated, 2007. – 227 p.
7. Schroder H. M. Managerial Competence: The Key to Excellence / H. M. Schroder. – Dubuque, Iowa: Kendall/Hunt, 1989.
8. Spencer L. M. Competence at work: Models for superior performance / L. M. Spencer, S. M. Spencer. – New York: John Wiley & Sons. 1993.
9. Whiddett Steve. A practical guide to competencies: how to enhance individual and organisational performance / Whiddett Steve; Hollyforde Sarah. – Chartered Institute of Personnel and Development, 2003. – 144 p.
10. Peter Boxall. High-involvement work processes, work intensification and employee well-being Work / Peter Boxall, Keith Macky // Employment and Society. – 2014. – Vol. 28, Issue 6. – Pp. 963-984. – DOI: <https://doi.org/10.1177/0950017013512714>.
11. Surface E. A. Training needs assessment: Aligning learning and capability with performance requirements and organizational objectives / E. A. Surface // The handbook of work analysis: The methods, systems, applications and science of work measurement in organizations / M. A. Wilson, W. Bennett, S. Gibson, & G. M. Alliger (Eds.). – New York, NY: Routledge Academic, 2012. – Pp. 437-462.
12. Sarah Gilmore. Conceptualising the “personnel professional”: A critical analysis of the Chartered Institute of Personnel and Development’s professional qualification scheme / Sarah Gilmore, Steve Williams // Personnel Review. – 2007. – Vol. 36, Issue 3. – DOI: <https://doi.org/10.1108/00483480710731347>.
13. Winning A. P. Does brief mindfulness training increase empathy? The role of personality/ A. P. Winning, S. Boag // Personality and Individual Differences. – 2015. – № 86. – Pp. 492-498. – DOI: 10.1016/j.paid.2015.07.011.
14. Вишнеvsька Н. М. Навчання персоналу як основний ресурс забезпечення продуктивності праці / Н. М. Вишнеvsька // Вісник Київського інституту бізнесу та технологій. – 2019. – № 2. – С. 49-52.
15. Іваницька С. Б. Особливості організації професійного навчання персоналу підприємства / С. Б. Іваницька, Н. В. Неділько // Modern economics. – 2019. – № 14. – С. 87-91.
16. Ремньова Л., Забаштанська Т. Концептуальні засади навчання персоналу в умовах діджитал-трансформації бізнесу / Л. Ремньова, Т. Забаштанська // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2021. – № 1. – С. 45-53.
17. Хілуха О. А. Особливості впровадження електронного навчання в контексті корпоративного розвитку персоналу / О. А. Хілуха // Сучасний стан наукових досліджень та технологій в промисловості. – 2019. – № 3. – С. 44-52.
18. Lancaster Model of Competencies [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gurutalks.com/lancaster-model-of-competencies/>.
19. Lominger Competency Model [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.constantcontact.com/download/get/file/1107007864445-56/Lominger+Competencies.pdf>.
20. Kirkpatrick, Donald L. Evaluating Training Programs: the Four Levels. San Francisco, CA: Berret-Koehler Publishers, Inc. 1994.
21. Модель оцінювання ефективності навчання Д. Кіркпатріка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hrliga.com/index.php?module=profession&op=view&id=1434>.
22. Корпоративне навчання зараз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://e.hrliga.com/uvpravlennie-personalom-2021-10/korporativnoe-obuchenie-seychas-eto-ekosistema-pogruzhennaya-v>.

REFERENCES:

1. Boyatzis R. E. The competent manager: A model for effective performance / R. E. Boyatzis. – John Wiley & Sons. 1982. – 308 p.
2. Burgoyne J. G. The nature, use and acquisition of managerial skills and other attributes / J. G. Burgoyne, R. Stuart // Personnel Review. – 1976. – Vol. 5, Issue 4. – Pp. 19-29.
3. Dodd-McCue D. Managerial Competence: The Key to Excellence: Review / D. Dodd-McCue // Academy of Management Review. – Oct. 1990. – Vol. 15, Issue 4.
4. McClelland D. C. A Guide to Job Competency Assessment / D. C. McClelland. – Boston: Mc Ber, 1974. – 381 p.

5. Raven J. Competence in Modern Society. Identification, development and implementation / J. Raven. –Publisher: H.K. Lewis, 1984. – 251 p.
6. Sanghi S. The handbook of competency mapping: Understanding, designing and implementing competency models in organizations / S. Sanghi. – SAGE Publications, Incorporated, 2007. – 227 r.
7. Schroder H. M. Managerial Competence: The Key to Excellence / H. M. Schroder. – Dubuque, Iowa: Kendall/Hunt, 1989.
8. Spencer L. M. Competence at work: Models for superior performance / L. M. Spencer, S. M. Spencer. – New York: John Wiley & Sons. 1993.
9. Whiddett Steve. A practical guide to competencies: how to enhance individual and organisational performance / Whiddett Steve; Hollyforde Sarah. – Chartered Institute of Personnel and Development, 2003. – 144 r.
10. Peter Boxall. High-involvement work processes, work intensification and employee well-being Work / Peter Boxall, Keith Macky // Employment and Society. – 2014. – Vol. 28, Issue 6. – Pr. 963-984. – DOI: <https://doi.org/10.1177/0950017013512714>.
11. Surface E. A. Training needs assessment: Aligning learning and capability with performance requirements and organizational objectives / E. A. Surface // The handbook of work analysis: The methods, systems, applications and science of work measurement in organizations / M. A. Wilson, W. Bennett, S. Gibson, & G. M. Alliger (Eds.). – New York, NY: Routledge Academic, 2012. – Rp. 437–462.
12. Sarah Gilmore. Conceptualising the “personnel professional”: A critical analysis of the Chartered Institute of Personnel and Developments professional qualification scheme / Sarah Gilmore, Steve Williams // Personnel Review. – 2007. – Vol. 36, Issue 3. – DOI: <https://doi.org/10.1108/00483480710731347>.
13. Winning A. P. Does brief mindfulness training increase empathy? The role of personality/ A. P. Winning, S. Boag // Personality and Individual Differences. – 2015. – № 86. – Rr. 492-498. – DOI: 10.1016/j.paid.2015.07.011.
14. Vyshnevskaya N. M. Navchannia personalu yak osnovnyi resurs zabezpechennia produktyvnosti pratsi / N. M. Vyshnevskaya // Visnyk Kyivskoho instytutu biznesu ta tekhnolohii. – 2019. – № 2. – S. 49–52.
15. Ivanytska S. B. Osoblyvosti orhanizatsii profesiinoho navchannia personalu pidpriemstva / S. B. Ivanytska, N. V. Nedilko // Modern economics. – 2019. – № 14. – S. 87–91.
16. Remnova L., Zabashtanska T. Kontseptualni zasady navchannia personalu v umovakh didzhytal-transformatsii biznesu / L. Remnova, T. Zabashtanska // Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia. – 2021. – № 1. – S. 45–53.
17. Khilukha O. A. Osoblyvosti vprovadzhennia elektronnoho navchannia v konteksti korporatyvnoho rozvytku personalu / O. A. Khilukha // Suchasnyi stan naukovykh doslidzhen ta tekhnolohii v promyslovosti. – 2019. – № 3. – S. 44–52.
18. Lancaster Model of Competencies [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.gurutalks.com/lancaster-model-of-competencies/>.
19. Lominger Competency Model [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://library.constantcontact.com/download/get/file/1107007864445-56/Lominger+Competencies.pdf>.
20. Kirkpatrick, Donald L. Evaluating Training Programs: the Four Levels. San Francisco, CA: Berret-Koehler Publishers, Inc. 1994.
21. Model otsiniuvannia efektyvnosti navchannia D. Kirkpatricka [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://hrliga.com/index.php?module=profession&op=view&id=1434>.
22. Korporatyvne navchannia zaraz [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://e.hrliga.com/upravlenie-personalom-2021-10/korporativnoe-obuchenie-seychas-eto-ekosistema-pogruzhennaya-v>.

ORGANIZATIONAL LEARNING AS A TOOL FOR ENSURING PERSONNEL COMPETENCE: THE ASPECT OF EFFECTIVENESS

ZATONATSKA Tetiana, HERASYMENKO Oksana
Taras Shevchenko National University of Kyiv

The quintessence of the article is a scientific and applied platform of organizational learning in the formation of personnel competence with models of personnel learning effectiveness.

The need to transition from professional development as a symbiosis of professional knowledge and skills to the formation and development of competencies that reflect the ability of employees to successfully carry out professional activities is highlighted. Emphasis is placed on the complexity of the research problem, the combinatorics of which is determined by the competency approach, learning of the personnel of organizations on a system basis, and the effectiveness of processes and technologies of personnel learning using various models. The components of the library of competences, which became a theoretical and applied development of modern classics of the competence approach in human resource management, are given. The logical chain of policy formation in the field of personnel learning is revealed. The traditional methods of organizational learning, applied under conditions of separation and without separation from professional activity, are summarized. The possibilities of using innovative methods of personnel learning at workplaces and outside workplaces are highlighted. The combinatorics of the four-level model of training effectiveness assessment by Kirkpatrick is characterized. The strengths and limitations of Kirkpatrick's model are highlighted. Emphasis is placed on the laboriousness of using this model and, in parallel, the possibility to draw a conclusion regarding the continuation or termination of the educational program and ways to improve it in the future. A list of other models for evaluating learning effectiveness is provided, including Tyler's target approach, Scrivens' model, Paul Kearns' applied theory, Bruce Aaron's model, M. Guy's biparametric evaluation, and others. It is emphasized that each model is to one degree or another derived from Kirkpatrick's model or uses its elements. The structure of the five-level CLICS model as an alternative to the Kirkpatrick model in the age of digitalization is presented. It is noted that the choice of a model for evaluating the effectiveness of personnel learning depends on the goals of managing the organization (enterprise, firm, company). In this regard, the issue of algorithm selection and its adaptation to the needs of the organization (enterprise, firm, company) is resolved.

Keywords: organisational learning, employees' competencies, employees' learning effectiveness, Kirkpatrick model, CLICS model.

РОЗВИТОК НЕОБАНКІВ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

ХОДАКЕВИЧ Сергій¹, ПОНОМАРЕНКО Катерина², ЖУРАВЛЬОВ Олег³

¹Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
<https://orcid.org/0000-0002-8951-2605>
khs@kneu.edu.ua

²Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
<https://orcid.org/0000-0002-1069-4881>
katie.ponomarenko@gmail.com

³Професійна асоціація корпоративного управління (ПАКУ)
<https://orcid.org/0009-0004-3243-9242>
zhuravlevoleg@gmail.com

В статті досліджуються тенденції та перспективи розвитку необанківського сектору в Україні та світі. Висвітлюється зростання популярності необанківських послуг, таких як цифрові платформи, мобільні додатки та їхній вплив на традиційний банківський сектор. Стаття аналізує ключові фактори успіху необанківських установ, зокрема швидкість, зручність та доступність послуг для клієнтів. Автор розглядає світові тренди в цьому секторі, включаючи зростання фінтех-стартапів, співпрацю з традиційними банками та використання інноваційних технологій. Аналізуються також виклики та ризики, пов'язані з розвитком необанківського сектору, включаючи безпеку даних та регуляторні аспекти.

Ключові слова. необанки, цифрові платформи, фінтех, мобільні додатки, блокчейн, регуляторні аспекти, традиційний банківський сектор, доступність послуг, безпека даних

<https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-25>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Пандемія коронавірусу змусила людство змінити свої погляди на світові тенденції. Інноваційні технології проникають у всі без виключення сфери нашого життя, і насамперед у фінансовий сектор. З кожним днем вони все швидше підкорюють нові ринки традиційних послуг, змінюють їх, роблять більш зручними, швидкими та вигідними.

Необанк – це модернізований та постійно оновлюваний банкінг з розвинутою сучасною функціональністю, формами зв'язку та передачі даних, включаючи такі основні елементи, як Інтернет (веб-сайти, офіси) та мобільний банк (програми, повідомлення). Необанки – найважливіший етап еволюції фінансових технологій. Одне з актуальних запитань на сьогодні – це питання тенденцій розвитку необанків в Україні та світі.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Необанки – найважливіший етап еволюції фінансових технологій. Вирішенням цієї проблеми може стати масова поява та розвиток необанків. Терміни «необанк» широко використовуються для опису банківських організацій, що починають діяльність з нуля та не покладаються на підтримку бек-офісу інших банків. Корінь «нео» у перекладі з грецької означає «молодий» і «новий», отже, необанки можна визначити як самі банки, але тільки оновлені і модернізовані. Оскільки будь-яка модернізація нині означає оцифровку і догляд інтернет, то необанки є звичайні банки, але не мають фізичних відділень, а надання послуг використовують мобільні додатки і сайти [1].

Методика дослідження. Методи дослідження, які використані у роботі, включають: табличний, графічний, метод порівнянь, узагальнення.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Визначити проблеми та перспективи розвитку необанків в Україні. Поставлена мета перебачає розв'язання наступних завдань:

- охарактеризувати поняття «необанк»;
- проаналізувати діяльність необанків в Україні та світі.
- визначити положення щодо перспектив необанків.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Головна ідея необанкінгу полягає у максимальному задоволенні потреб клієнтів, мінімізацією тимчасових, емоційних, фінансових витрат та усуненні проблем, що виникають у

рамках співпраці з традиційними кредитними організаціями. Його ефективне функціонування ґрунтується на повноцінній нормативно-законодавчій базі, розвиненій економіці та фінансовій грамотності населення.

Необанки почали активно розвиватися з 2015 року. Понад 70 необанків запускається щорічно останні роки, тобто кожні п'ять днів запускався новий небанк у світі.

Необанкінг є глобальним явищем, поширеним по всьому світу з більшим охопленням сегментів і банківських моделей на основних ринках. Революція необанкінгу була зосереджена в Європі. Великобританія, Франція, Фінляндія, Німеччина є першими прикладами, які були орієнтовані на мобільний зв'язок та досвід користувача. Наприклад, у Латинській Америці спостерігається надзвичайно динамічна еволюція: близько 50 необанків набувають досвіду успіху «Nubank» у Бразилії. Китай, у свою чергу, став свідком унікального розвитку з зростанням фінансових екосистем, таких як «Ant Financial» і «WeBank», які, окрім залучення сотень мільйонів клієнтів і отримання домінуючого положення в платежах, успішно розширилися на споживче кредитування та інші продукти.

Відмінності між країнами є величезними, і це також є результатом усвідомлених ринкових можливостей, залишених відкритими діючими банками. Існують приклади в країнах Європи – Великобританія та Польща. У Великобританії вже існують 37 необанків, і це є найбільшим індивідуальним інноваційним потенціалом у цьому секторі. Польща все ще чекає на свій перший домашній чистий цифровий банк. Імовірно, це не через відсутність можливостей у цій країні, яка вважається однією з найбільш цифрових банківських країн загалом, а через страх перед неспроможністю диференціюватися та конкурувати з сильними та високо цифровими банками.

Нині у світі налічується близько 280 необанків та ще ряд готуються до запуску. До найбільш відомих можна віднести британські «Tandem Bank» (заснований у 2013 р.), «Atom Bank» (2014 р.), «Monzo Bank» (2015 р.), «Starling Bank» – ліцензований мобільний банк, заснований у 2014 р., «WeBank» (розпочав діяльність на початку 2015 р. як перший цифровий банк у Китаї), «Simple» – американський небанк, заснований у 2009 р., німецькі «Fidor Bank», створений у Мюнхені у 2009 р., та «N26», запущений на початку 2015 р., а також «Monobank» – український віртуальний банк, який здійснює свою діяльність з 2017 р. і надає послуги на підставі банківської ліцензії «Універсал-Банк».

Європа є двигуном інновацій, оскільки там розташовані три з п'яти найрозвиненіших ринків необанкінгу. Великобританія - є центром необанкінгу, за нею йдуть Швеція та Франція. У той же час інші глобальні ринки швидко наздоганяють, зокрема Південна Корея та Бразилія, а також США. Китай, який, з огляду на його унікальний розвиток, важко порівняти з іншими, залишається неперевершеним щодо охоплення клієнтами своїх фінансових екосистем.

Для подальшого аналізу розглянемо позитивні та негативні сторони небанку. До переваг такого банку можна віднести (рис.1):

- мінімум витрат на будівництво, ремонт головного офісу та філій, оскільки банк створюється на цифровій платформі в інтернеті;
- мінімум витрат на ведення документообігу, вся документація ведеться онлайн режимі;
- ведення та управління операціями по рахунку у зручний час, у зручному місці будь клієнт вдома, в офісі, у пробці та з будь-якого цифрового носія (смартфон, планшет, персональний комп'ютер);
- позбавлення клієнта від очікування у черзі у питаннях роботи;
- швидкість та легкість контролю за станом рахунку в режимі онлайн;
- отримання консультацій фахівців банку у будь-який зручний час;
- конфіденційність;
- доступність.

Проте також є перешкоди, що стримують темпи розвитку небанків. Серед них можна виділити проблеми як зі сторони банку, так і з сторони клієнта. Негативними сторонами необанкінгу є (рис 2.):

- витрати на створення та використання додатків та спеціалізованих програм, сайтів для обслуговування клієнтів;
- витрати на розробку та впровадження надійного захисту від кібер-шахраїв та вірусних програм;
- недостатність інвестиційного капіталу;
- великі початкові вкладення коштів у розвитку небанку;

- можливість виникнення проблем на сервері;
- недовіра юридичних осіб, фізичних осіб, а також малого та середнього бізнесу до банків загалом та необанків зокрема;
- низький рівень фінансової грамотності населення та елементарних знань основ банківської справи.

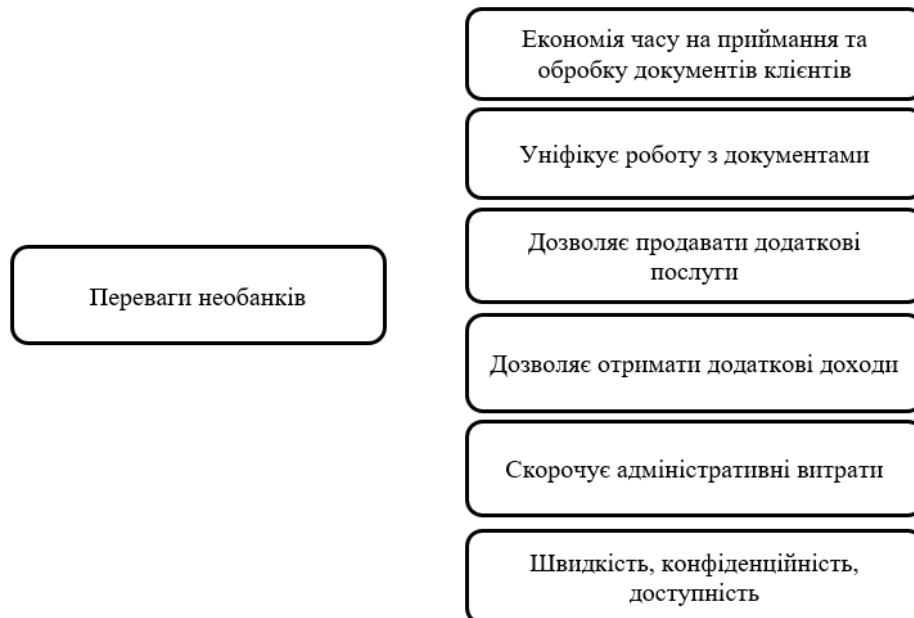

Рис.1 Переваги необанків

Джерело: побудовано автором за даними [11]

Рис.2 Недоліки необанків

Джерело: побудовано автором за даними [11]

Проаналізувавши позитивні та негативні сторони функціонування необанків, відзначимо, що є і стримуючі фактори розвитку, але насамперед, необанкінг – інновація в банківському секторі, яка розвивається дуже активно і буде розвиватися надалі, надаючи доступні послуги клієнтам.

Необанки набувають популярності через зручність використання. «Банки без відділень» відкривають віртуальні картки клієнтам, які здійснюють ідентифікацію. Отже, наразі спектр послуг у необанках виглядає наступним чином:

- ✓ рахунки та операції;
- ✓ кредитування;
- ✓ інвестиції;
- ✓ депозити тощо.

Наразі необанки починають використовувати і нові формати, такі як:

- ✓ P2P-кредитування;
- ✓ краудфандингові платформи;
- ✓ фінансові роботи-консультанти;
- ✓ криптовалюти.

Необанкінг – це новація, яка набула поширення у громадян, через доступність та зручність використання.

У Європі необанки активно розвиваються останні п'ять років, і цьому багато в чому сприяло сприятливе для фінансових інновацій законодавство [7]. Перший необанк «Atom Bank» з'явився у Великій Британії у 2014 році, а слідом за ним у 2015 році, другий англійський необанк «Monzo». Для відкриття рахунку та отримання стандартних послуг потрібно ввести лише дані паспорта або права водія. Для отримання більш складних послуг можуть знадобитися додаткові документи. Послуги банків можна отримати лише через мобільний додаток.

Варто зазначити, що переважна більшість нових банків знаходиться в Європі, а саме у Великобританії. (рис 3.)

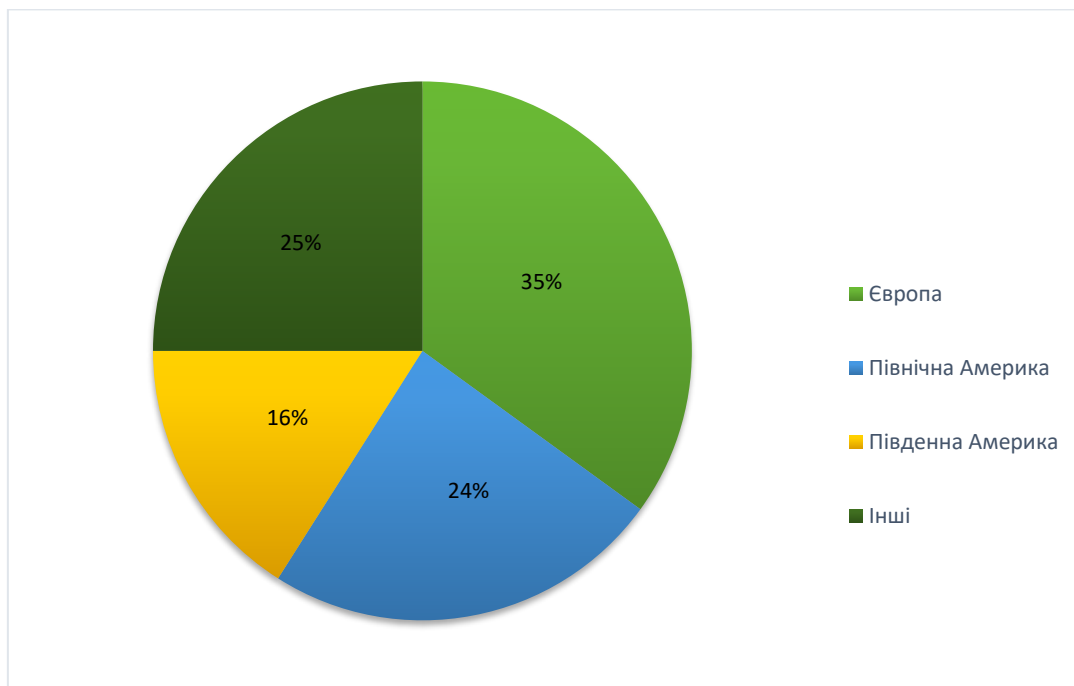

Рис.3 Розподіл чисельності необанків за регіонами станом на 01.01.2021

Джерело: побудовано автором за даними [11]

Однак, враховуючи стрімкий розвиток фінансових ринків, збільшення їх кількості може певною мірою змінити ці співвідношення. Сьогодні найпопулярнішими новими банками у світі є Monzo Bank та Revolut.

Monzo – це цифровий банк, який працює через мобільний додаток, надаючи послуги передоплаченої дебетової картки та поточних рахунків. Revolut – британська компанія з фінансових технологій, яка надає банківські послуги, включаючи передоплачені дебетові картки (Mastercard або VISA), обмін валют та операції з криптовалютою [2].

Мобільний додаток Revolut підтримує витрати та зняття коштів у 120 валютах в банкоматах, а також надсилання в 26 валютах безпосередньо з програми. [3]

Для України функціонування банківської системи необанки є абсолютно новим напрямом. Наразі, в Україні існує 7 необанків: «Monobank», «Sportbank», «Власний рахунок», «Izibank», «Todobank», «Neobank», «O.bank».

«Monobank» - це перший та найпопулярніший необанк в Україні, який був оснований у 2017 році, працює за ліцензією «Universal bank». Віртуальний банк набув успіху через продуктову лінійку - всі основні сервіси для фізичних осіб та юридичних осіб. Доступні платежі, перекази, кредити, розстрочка, депозити, кешбек, можна оформити автоцивілку, отримати eSIM- картку. У банку високі депозитні ставки, до 10% річних - одні з найвищих ставок на ринку. Необанк активно розвивається, пропонуючи великий спектр послуг. Наразі, у «Monobank» розвивається активно програма «акції в смартфоні», а отже, споживачі зможуть купляти акції на американському фондовому ринку.

«Sportbank» - з'явився на ринку в жовтні 2019 року. У цього банку існує певний акцент - кешбек на спортивні товари у розмірі 10% . В «Sportbank» існують і інші категорії кешбеку. Через віртуальну картку, можна здійснювати платежі, використовувати кредитний ліміт. Банк активно співпрацює з спортивною мережею «Sportlife», що дозволяє збільшувати клієнтську базу. «Sportbank» працює за ліцензією «Таскомбанку».

«Izibank» - ще один необанк, який працює за ліцензією «Таскомбанку». Наразі, необанк збільшує клієнтську базу. Віртуальна картка дозволяє проводити платежі, безкоштовно поповнювати через 10 000 терміналів City24, отримати кредитний ліміт. Існує акція - у п'ятницю, 2% кешбек на розваги - кафе, ресторани, клуби, кіно, боулінг.

«Todobank» та «O.bank» - необанки, які використовуються «Мегабанком» та «Ідея Банком» як маркетинговий інструмент. «Todobank» з'явився на ринку влітку 2019 року, спеціалізується на оплаті комунальних послуг без комісій, з кешбеком у 1%. Тоді як у конкурентів, як правило, кешбек не поширюється на оплату комунальних послуг. У мобільному застосунку «Todobank» понад 1500 постачальників послуг. Особливість необанку ще в тому, що клієнтом можна стати, просто завантаживши мобільний застосунок, маючи картку будь-якого іншого банку. «O.bank» - з особливістю, що має високий кешбек на сервіси Google та Apple, до 30%. Також, кешбек не на певні категорії, як в інших необанках, а на всі транзакції - 0,5%.

«Neobank» - віртуальний банк на основі ліцензії «Конкорд Банку». Через нього, можливі платежі, перекази, зняття коштів, оформлення кредиту, депозити, розстрочка. З картою існують привілеї - партнерські знижки, акційні пропозиції, та аеропортові сервіси. Кешбек на всі покупки - 1%, вищий, ніж у конкурента - «O.bank».

«Власний рахунок» - необанк для клієнтів мережі супермаркетів «Сільпо». Доступні платежі, перекази, депозити, кредити. Банк не має кешбеків, але як бонуси видаватимуть бали, за які можна буде розрахуватися в «Сільпо» за продукти. Картку можна поповнювати не в терміналі, а на касі «Сільпо». Необанк працює за ліцензією «Восток Банку».

Якщо порівнювати українські необанки (таб.1), можна зробити висновок, що «Monobank» має найбільшу ставку за депозитами, 10% річних. В трьох необанках: «Sportbank», «Todobank» та «O.bank» взагалі немає депозитів. Під найменший процент, надає кредити «Todobank», та на більші суми - до 200 000 тисяч гривень. Кешбеки найбільші в «Monobank», «Sportbank» та «O.bank». На мою думку, у кожного з необанків є місце для розвитку. Кожен необанк має окремий сегмент на якому спеціалізується. Але, найконкурентнішим та найпопулярнішим небанком України залишається «Monobank».

Таблиця 1

Необанки України: порівняльна таблиця

Необанк	Monobank	Sportbank	Izibank	Todobank	O.bank	Власний рахунок
Максимальна ставка за депозитом	10%	Немає депозитів	9,75%	Немає депозитів	Немає депозитів	8,5%
Кредит (сума, ставка, льотний період)	До 100 тис.грн, 37,2%, до 62 днів	До 100 тис.грн, до 121,77%, до 120 днів	До 200 тис.грн, 37% річних, до 62 днів	До 200 тис.грн, до 62 днів	До 200 тис.грн, від 34,8% річних, до 120 днів	
Кешбек	До 20%	10% на спортивні товари; до 20% на інші категорії	1-2%	1% - на все	2-5%, 10-30% на Google сервіс	немає

Порівнюючи, «Monobank» з іншими відомими небанками світу за вищезазначеними показниками (таб.2): країни, де карта активна, обслуговування, кількість клієнтів та декілька інших параметрів, то можна зробити висновок, що «Monobank» є досить конкурентоспроможним сервісом, який надає послуги на рівні всесвітньо відомих банків та має колосальний розвиток.

Таблиця 2

Небанки світу: порівняльна таблиця

	Monobank	Monzo Bank	Revolut Bank
Мобільний застосунок	App Store Google Pay	App Store Google Pay	App Store Google Pay
Країна дії карти	Україна та весь світ	Великобританія та весь світ	Великобританія та весь світ
Обслуговування	безкоштовно	безкоштовно	безкоштовно
Клієнтська підтримка	24/7 чат, мобільний застосунок та телефон	24/7 чат, мобільний застосунок та телефон	24/7 чат, мобільний застосунок та телефон
Кількість клієнтів (на січень 2022 року)	4 мільйони	Більше 2 мільйонів	Більше 16 мільйонів
Пільговий період	до 62 днів	до 30 днів	працюють з споживчими кредитами
Кешбек	до 20%	-	до 0,1%
Зняття коштів	0,5%	0%	0%
Поповнення карти	0%	0%	0%
Відсоток на залишок	10%	0%	0%
Річна ставка депозит	18%	-	-

Отже, як можна побачити, всі три порівнювальні банки мають безкоштовне обслуговування та клієнтську підтримку, де спеціалісти в чаті чи в телефонному режимі відповідають на питання клієнтів. Найбільший пільговий період, кешбек, відсоток на залишок та річну ставку має «Monobank», як результат, число клієнтів за рік його функціонування складає 900 тис. осіб.

Для України банківська система, яка функціонує у формі нових банків, є абсолютно новою, і цей напрямок банківської системи запрацював лише нещодавно. Порівнюючи вітчизняний небанк та європейські небанки, можна зробити висновок, що «Monobank» реалізувався на відмінному рівні та має багато простору для втілення інноваційних рішень. В Україні на даний момент існує вже 7 небанків, швидкий розвиток інноваційних технологій та пандемія коронавірусу змушує змінювати банківську систему. Надалі, небанкінг буде тільки розвиватися – це зручний сервіс для клієнтів, з вигідними тарифами, зручним користуванням, та службою підтримки 24/7.

Станом на 2021 р., за даними дослідницького центру Burnmark, у світі налічувалося близько 80 небанків, у тому числі 40 у Великій Британії, 8 в Індії, 6 у США, 5 у Франції, 3 у Німеччині. У Європі активний розвиток небанків відзначалося в останні п'ять років, і цьому багато в чому сприяло сприятливе положення фінансових інновацій. Перший небанк Atom Bank з'явився у Великій Британії в 2014 р., а слідом за ним у 2015 р. другий англійський небанк Monzo. Хоча у США перші небанки виникли раніше, ніж у Європі, – Simple був створений у 2009 р., а Moven – у 2011 р., за рівнем розвитку даного сегменту США відстають від Європи. На відміну від Європи, вважають експерти, у США донедавна не було сприятливого для нього розвитку законодавчого режиму Отримання відповідної банківської ліцензії та різного роду дозволів було досить тривалою та обтяжливою процедурою, що стримувало створення фінтех-стартапів. Однак у 2018 р. ситуація змінилася на краще: влада усвідомила необхідність зміни регулювання ініціатив у сфері небанкінгу [3].

Слід зазначити, що незважаючи на стрімке зростання користувальницької бази небанків, стійкість їх бізнес-моделі в довгостроковій перспективі викликає побоювання. Тут варто розглянути, як заробляють небанки. Традиційні банки мають два основні джерела доходів: комісії та чистий процентний дохід (різниця між відсотками, отриманими за виданими кредитами, та відсотками, виплаченими за депозитами).

Що стосується чистого процентного доходу, перевага небанків у наявності набагато більш гнучкої політики андеррайтинг у порівнянні з традиційними банками є водночас їх недоліком. З одного боку, завдяки більш гнучкій політиці небанки швидше набирають базу користувача, але, з іншого боку, це значно збільшує ризик кредитного портфеля. У зв'язку з цим постає питання, чи

дозволить така модель отримувати прибуток у разі значного погіршення якості кредитного портфеля та зростання простроченої заборгованості та невиплат за кредитами.

Також найважливішим джерелом доходу необанків є комісії. Навіть беручи до уваги той факт, що більшість стартапів у галузі використовують як маркетинговий хід для залучення нових користувачів повну відсутність комісійних, це твердження не зовсім вірне, тому що вони отримують частину міжбанківської комісії (комісія, яка стягується з кожної операції з банківських карток та ділиться між банком-емітентом картки, банком, що процесує транзакцію, платіжною системою та іншими учасниками системи).

У довгостроковій перспективі «комісійна модель» заробітку необанків швидше за все не спрацює. По-перше, розмір міжбанківської комісії знижується під тиском регуляторів і продовжуватиме рух униз – схожі процеси відбуваються у США, ЄС, Канаді та інших регіонах. По-друге, необанки, що не мають власної банківської ліцензії, змушені ділити міжбанківську комісію, яка в більшості випадків не перевищує 1,8-2,0% від транзакції, з банком, чиєю ліцензією вони користуються (хоча ряд банків отримують ліцензії, щоб як раз-таки підвищити розмір цієї комісії). По-третє, в абсолютному вираженні одного комісійного доходу може бути недостатньо для зростання бізнесу та досягнення рівня беззбитковості.

Щоб придбати значну перевагу над традиційними банками, необанкам час задуматися про пропозицію клієнтам складніших з погляду імплементації на мобільних пристроях, але при цьому найбільш прибуткових товарів як, наприклад, іпотечні кредити. Традиційні банки здебільшого сфокусовані на отриманні ЧПД та комісій і менш відкриті до впровадження нових продуктів та отримання нових джерел доходів. Необанки, навпаки, можуть бути більш гнучкими та креативними у створенні партнерств із небанківськими організаціями, що може підвищити прибутковість та знизити залежність від традиційних джерел банківського доходу [4].

На сьогоднішній день актуальна проблема – малому та середньому бізнесу дуже потрібний «кишеньковий банк» для вирішення повсякденних завдань. І необанки можуть надати потрібне рішення.

З 13 січня 2018 року в Європейському Союзі почала діяти друга платіжна директива PSD2. Вона пропонує рівні умови для представників фінансової індустрії, включаючи банки та фінтех-компанії, легалізує Open Banking та надає можливості для розвитку нових фінансових послуг. В Україні також передбачається поетапне запровадження євродирективи. Реалізація директиви PSD2 стане стимулом для розвитку та впровадження на ринок необхідних та зручних послуг для МСБ, таких як цифрове кредитування, беззаставні кредити та іпотечне кредитування.

Розглянемо перспективи найвідомішого українських необанку - Monobank. Значною перевагою Monobank, очевидно, є його простота та зручність використання, яку за кордоном називають UX (User Experience). У сучасному високотехнологічному суспільстві, позбавленому вільного часу, навіть цей фактор може зіграти ключову роль у досягненні популяризації такої продукції. Наразі проект не має банківської ліцензії, виданої НБУ, і має право вести розрахунковий бізнес, приймати депозити чи видавати кредити. Monobank – це лише онлайн-сервіс, який надає доступ до банківських послуг. UniversalBank здійснює прямі операції. Він фінансовий партнер Monobank і гроші для своїх клієнтів.

Іншими словами, підключившись до онлайн-сервісу, людина фактично стає клієнтом «UniversalBank». Але він не може отримати доступ до свого сервісу безпосередньо у відділенні «Universal», а віддалено отримати доступ до свого сервісу через «Monobank». По суті, Monobank надає клієнтам розрахункові операції. Наприклад, з його допомогою неможливо внести депозит. Однак є можливість переказувати гроші між картками, оплачувати різні послуги та послуги (додаткові мобільні рахунки, комунальні та бюджетні платежі), кредитний ліміт, варіанти повернення готівки, послуги розстрочки.

Ось основні переваги користування послугами «Monobank»:

- Тарифи: безкоштовно поповнювати картки та мобільні телефони, перераховувати гроші на іншу картку, оплачувати різні комунальні рахунки, перераховувати гроші на рахунки вітчизняних юридичних осіб;
- Кешбек: Monobank надає шість варіантів покупки в перший день кожного місяця, два з яких накопичують до 20% готівки;
- Надання розширених послуги з управління картковими рахунками, включаючи депозити та кредитні рахунки (кредитний ліміт до 100 тис. грн.);
- Забезпечення цілодобової підтримки клієнтів через сучасні канали зв'язку: Viber і Telegram.

«Monobank» – це конкурентоспроможний сервіс, який надає послуги всесвітньо відомого банківського рівня та має величезний розвиток. Тому створення Monobank є важливою рушійною силою розвитку сучасної платіжної системи країни. Це стало інноваційним рішенням для надання стандартних банківських послуг без відвідування відділення. Використання карток Monobank прискорює здійснення різноманітних платежів, відкриває нові можливості для клієнтів банку, адаптує сучасні платіжні системи до міжнародних стандартів. Хоча переваги цього банківського продукту очевидні, цьому новоствореному проекту важко відігравати роль у віртуальній бізнес-реальності України, особливо у відкритті та веденні банківських рахунків.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Отже, необанк – це відносно новий тренд в банківській системі. Необанкінг є глобальним явищем, поширеним по всьому світу з більшим охопленням сегментів і банківських моделей на основних ринках.

Протягом останніх кількох років спостерігається позитивна тенденція до швидкого зростання небанківських установ. Проаналізувавши позитивні та негативні сторони функціонування необанків, можна відзначити, що є і стримуючі фактори розвитку, але насамперед, необанкінг – інновація в банківському секторі, яка розвивається дуже активно і буде розвиватися надалі, надаючи доступні послуги клієнтам. Переважна більшість необанків знаходиться у Великобританії. Однак, враховуючи стрімкий розвиток фінансових ринків, збільшення їх кількості може певною мірою змінити ці співвідношення.

Для України функціонування банківської системи необанки є абсолютно новим напрямом. Наразі, в Україні існує 7 необанків: «Monobank», «Sportbank», «Власний рахунок», «Izibank», «Todobank», «Neobank», «O.bank». Порівнюючи вітчизняний необанк та європейські необанки, можна зробити висновок, що «Monobank» реалізувався на відмінному рівні та має багато простору для втілення інноваційних рішень.

Наразі актуальна проблема – малому та середньому бізнесу дуже потрібний «кишеньковий банк» для вирішення повсякденних завдань. І необанки можуть надати потрібне рішення. З метою збільшення клієнтської бази, необанки повинні забезпечити високий рівень довіри клієнта до них, підвищити фінансову грамотність населення, налагодити безперебійну роботу технологічного обладнання, якісний індивідуальний підхід до кожного клієнта, необхідно розробити відповідну нормативно-правову базу, порядок та умови ліцензування діяльності необанків [1].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Банкінг майбутнього: трансформація форми або суті. – URL: <https://www.terrasoft.ru/financial-services/insights/future-banking>.
2. Беззуб Р. Ю. Проблеми розвитку необанків в Україні / Р. Ю. Беззуб // Розвиток банківських послуг та інновацій в цифровій економіці: матеріали наук.-практ. інтерн. конф. студ. аспір. і молод. вчених, Київ : КНЕУ. – 14 квітня 2019 р. – 57-59.
3. В Україні запустили перший необанк 2017. – URL: <https://hromadske.ua/posts/v-ukraini-zapustily-pershymobilni-bank-bezviddilen>.
4. Городянська Л. В. Особливості функціонування необанків / Л. В. Городянська // Фінансово-кредитні системи в умовах зміни ділових циклів: Міжн. наук.-практ. Інтернет-конф., Київ. – 15 травня 2019р. – с. 141-143.
5. Губа М. О. Розвиток необанків в Україні та світі // Регіональна економіка та управління. № 2. 2019. С. 71 – 74.
6. Губа М. О., Лінник А. О., Колесник Д. С. Розвиток необанків в Україні та світі. Регіональна економіка та менеджмент. 2019. № 2(24). С. 71-73.
7. Гут Л. В. Небанки: зарубіжний та вітчизняний досвід функціонування / Л. В. Гут // Фінансово-кредитні системи в умовах зміни ділових циклів: Міжн. наук.-практ. Інтернет-конф., Київ. – 15 травня 2019р. – с. 143-145.
8. Житар М. О., Зелінська В. С. Небанкінг: зарубіжний досвід та українська перспектива. Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України. 2019. № 2. С. 81-95.
9. Калічак В. Необанк: поняття, історія та перспектива розвитку в Україні. <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/neobank-ponyattya-istoriya-ta-perspektiva-rozvitku-v-ukrayini.html>
10. Офіційний сайт Monobank. – URL: <https://www.monobank.com.ua/>

11. Офіційний сайт Monzo. – URL: <https://monzo.com/>
12. Офіційний сайт Revolut. – URL: <https://www.revolut.com/>
13. Романчук М. Необанки: закордонний досвід та перспективи розвитку в Україні. Монетарні і фінансові аспекти стабільного економічного розвитку : зб. тез доп. Всеукр. наук. Інтернет-конф. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. С. 248–251.
14. Рудская Е. Н., Полтавская Ю. Ю. Необанки: мировой опыт и перспективы. Молодой ученый. 2016. № 7. С. 959-969. URL: <https://moluch.ru/archive/111/27872>.
15. Рудська, Є. Н. Необанки: світовий досвід та перспективи / Є. Н. Рудська, Ю. Ю. Полтавська. // Молодий учений. – 2016. – № 7 (111). – С. 959-969.
16. Савченко Ю. Чи є в Україні віртуальні банки? Finance.ua. 2015. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/359990/avtorski-kolonky-chy-ye-v-ukrayini-virtualnibanky>.
17. Стечишин Т. Б. Необанки: особливості організації та перспективи розвитку в Україні. Розвиток банківських послуг та інновацій в цифровій економіці : матеріали наук.-практ. інтернетконф. студ., аспір. і молод. вчених. Київ : КНЕУ, 2019. С. 147–150.
18. Харламов П. Банк у кишені: що таке Monobank. mind.ua. 2017. URL: <https://mind.ua/publications/20179026-bank-u-kisheni-shchotake-monobank>.
19. Шапурова О. О. Фінансовий аспект необанкінгу. Економіка та менеджмент у період цифрової трансформації бізнесу, суспільства і держави : матеріали Ювілейної Міжнародної науково-практичної конференції (28-29 травня 2020 року, м. Запоріжжя) / наук. ред. Н. Г. Метеленко. Запоріжжя, 2020. С. 203–205.

REFERENCES:

1. Bankinh majbutn'oho: transformatsiia formy abo suti. – URL: <https://www.terrasoft.ru/financial-services/insights/future-banking>.
2. Bezzub R. Yu. Problemy rozvytku neobankiv v Ukraini / R. Yu. Bezzub // Rozvytok bankiv'skykh posluh ta innovatsij v tsyfrovij ekonomitsi: materialy nauk.-prakt. intern. konf. stud. aspir. i molod. vchenykh, Kyiv : KNEU. – 14 kvitnia 2019 r. – 57-59.
3. V Ukraini zapustyly pershyj neobank 2017. – URL: <https://hromadske.ua/posts/v-ukraini-zapustyly-pershyimobilni-bank-bezvididen>.
4. Horodians'ka L. V. Osoblyvosti funktsionuvannia neobankiv / L. V. Horodians'ka // Finansovo-kredytni systemy v umovakh zminy dilovykh tsyktiv: Mizhn. nauk.-prakt. Internet-konf.,Kyiv. – 15 travnia 2019r. – s. 141-143.
5. Huba M. O. Rozvytok neobankiv v Ukraini ta sviti // Rehional'na ekonomika ta upravlinnia. № 2. 2019. S. 71 – 74.
6. Huba M. O., Linnyk A. O., Kolesnyk D. S. Rozvytok neobankiv v Ukraini ta sviti. Rehional'na ekonomika ta menedzhment. 2019. № 2(24). S. 71–73.
7. Hut L. V. Neobanky: zarubizhnyj ta vitchyznianyj dosvid funktsionuvannia / L. V. Hut // Finansovo-kredytni systemy v umovakh zminy dilovykh tsyktiv: Mizhn. nauk.-prakt. Internet-konf.,Kyiv. – 15 travnia 2019r. – s. 143-145.
8. Zhytar M. O., Zelins'ka V. S. Neobankinh: zarubizhnyj dosvid ta ukrains'ka perspektyva. Zbirnyk naukovykh prats' Universytetu derzhavnoi fiskal'noi sluzhby Ukrainy. 2019. № 2. S. 81–95.
9. Kalichak V. Neobank: poniattia, istoriia ta perspektyva rozvytku v Ukraini. <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/neobank-ponyattya-istoriya-ta-perspektiva-rozvytku-v-ukrayini.html>
10. Ofitsijnyj sayt Monobank. – URL: <https://www.monobank.com.ua/>
11. Ofitsijnyj sayt Monzo. – URL: <https://monzo.com/>
12. Ofitsijnyj sayt Revolut. – URL: <https://www.revolut.com/>
13. Romanchuk M. Neobanky: zakordonnyj dosvid ta perspektyvy rozvytku v Ukraini. Monetarni i finansovi aspekty stabil'noho ekonomichnoho rozvytku : zb. tez dop. Vseukr. nauk. Internet-konf. Ternopil' : TNEU, 2018. S. 248–251.
14. Rudskaia E. N., Poltavskaja Yu. Yu. Neobanky: myrovoj opyt y perspektyvy. Molodoy uchenyj. 2016. № 7. S. 959-969. URL: <https://moluch.ru/archive/111/27872>.
15. Ruds'ka, Ye. N. Neobanky: svitovij dosvid ta perspektyvy / Ye. N. Ruds'ka, Yu. Yu. Poltav'ska. // Molodyj uchenyj. – 2016. – № 7 (111). – S. 959-969.
16. Savchenko Yu. Chy ie v Ukraini virtual'ni banky? Finance.ua. 2015. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/359990/avtorski-kolonky-chy-ye-v-ukrayini-virtualnibanky>.
17. Stechyshyn T. B. Neobanky: osoblyvosti orhanizatsii ta perspektyvy rozvytku v Ukraini. Rozvytok bankiv'skykh posluh ta innovatsij v tsyfrovij ekonomitsi : materialy nauk.-prakt. internetkonf. stud., aspir. i molod. vchenykh. Kyiv : KNEU, 2019. S. 147–150.
18. Kharlamov P. Bank u kysheni: scho take Monobank. mind.ua. 2017. URL: <https://mind.ua/publications/20179026-bank-u-kisheni-shchotake-monobank>.
19. Shapurova O. O. Finansovij aspekt neobankinhu. Ekonomika ta menedzhment u period tsyfrovoy transformatsii biznesu, suspil'stva i derzhavy : materialy Yuvilejnoi Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii (28-29 travnia 2020 roku, m. Zaporizhzhia) / nauk. red. N. H. Metelenko. Zaporizhzhia, 2020. S. 203–205.

DEVELOPMENT OF NEO-BANKS IN UKRAINE AND THE WORLD

KHODAKEVICH Serhiy¹, PONOMARENKO Kateryna¹, ZHURAVLEV Oleg²¹ Kyiv National University of Economics named after Vadym Hetman² Ukrainian Corporate Governance Institute

The coronavirus pandemic forced humanity to change its views on world trends. Innovative technologies permeate all spheres of our lives without exception, and primarily the financial sector. Every day, they conquer new markets of traditional services faster and faster, change them, make them more convenient, fast and profitable.

Neobank is modernized and constantly updated banking with developed modern functionality, forms of communication and data transmission, including such basic elements as the Internet (websites, offices) and mobile banking (programs, messages). Neobanks are the most important stage in the evolution of financial technologies. One of the most pressing questions today is the question of the development trends of neobanks in Ukraine and the world.

The article examines trends and prospects for the development of the neo-banking sector in Ukraine and the world. It highlights the growing popularity of neo-banking services, such as digital platforms and mobile applications, and their impact on the traditional banking sector. The article analyzes key success factors for neo-banking institutions, including speed, convenience, and accessibility of services for customers. The author explores global trends in this sector, including the rise of fintech startups, collaboration with traditional banks, and the use of innovative technologies. The challenges and risks associated with the development of the neo-banking sector are also discussed, including data security and regulatory aspects.

Keywords. neo-banks, digital platforms, fintech, mobile applications, blockchain, regulatory aspects, traditional banking sector, service accessibility, data security.

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА В СФЕРІ РОЗВИТКУ ЖИТЛОВОГО ФОНДУ В УКРАЇНІ

ЄПІФАНОВА Ірина

Вінницький національний технічний університет

<https://orcid.org/0000-0002-0391-9026>

e-mail: yepifanova@vntu.edu.ua

У статті привернуто увагу до проблематики державної політики забезпечення розвитку житлового фонду в Україні. Метою дослідження визначено розробку рекомендацій щодо державної політики покращення інвестиційного середовища в сфері розвитку житлового фонду країни. Охарактеризовано проблемні аспекти, а також переешкоди збільшення інвестиційної активності у сфері будівництва житла. Визначено чинники та умови покращення інвестиційного середовища у секторі житлового будівництва України. Окреслено напрями, а також комплекс заходів, які слід реалізувати для покращення інвестиційного середовища в сфері розвитку житлового фонду в Україні. Констатовано, що головними напрямками державної інвестиційної політики повинні стати податкове стимулювання інвестицій, застосування прискореної амортизації, створення стабільних умов для іноземних інвесторів, підтримання інноваційної діяльності та заохочення науково-технічного прогресу в системі будівельного комплексу країни та житлового будівництва зокрема.

Ключові слова: житловий фонд, житлове будівництво, ринок житла, державна політика, інвестиції, інвестиційне середовище.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-26>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Житло – базова потреба кожної людини. Відтак, забезпечення усіх громадян країни житлом – одна з головних функцій кожної держави.

Однак, ринок житлового будівництва, попри свою високу комерційну та інвестиційну привабливість, дуже складний з позиції державного регулювання. Тут на шальках терезів і вирішення гострих соціальних проблем, і жорсткий контроль зі якістю та стандартами ведення будівництва й здачі в експлуатацію житла, і великі інвестиції, обіг капіталу, відповідно, всі питання, пов'язані зі сплатою податків, управлінням капіталом, включно з його детінізацією тощо.

Як свідчить позитивний зарубіжний досвід, найбільш раціональним та ефективним підходом до регулювання розвитку складних системних ринків є застосування економічних методів і важелів впливу. Відносно будівельного комплексу, то це створення сприятливого інвестиційного середовища. Фактично, це провідна умова залучення в сектор інвестиційного капіталу, що супроводжується зростанням ділової активності бізнесу, збільшенням обсягів будівельних робіт, розширенням місткості внутрішнього, зокрема житлового, ринку і т. ін.

Вказане актуалізує завдання обґрунтування ефективних механізмів та інструментів державної політики підвищення інвестиційної привабливості і нарощення обсягів капітальних вкладень у секторі житлового будівництва України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Соціально-економічна проблематика забезпеченості населення країни житлом, а також роль в цих процесах державної політики стимулювання розвитку сектора житлового будівництва достатньо системно розкрита у дослідженнях А. Кузнецової, Д. Штейнгауз [3,с.3-12], В. Заяця [7,с.137-151], Л. Єлісеєвої [8,с.80-85], В. Кравченка [11,с.5-12] та інших науковців.

Розуміння, що ринок житла та, відповідно, пропозиція житла, дуже тісно корелюють з інвестиційною привабливістю національної економіки в цілому, а також сектора будівництва зокрема, забезпечило напрацювання теоретико-методичних і прикладних засад державної фінансово-інвестиційної політики, які системно розкриті в публікаціях В. Зянька, Т. Нечипоренка, І. Вальдшмідта [1,с.40-45], М. Вознюка, М. Садов'як [2,с.57-60], В. Прохорової, С. Мушникової [9], Т. Васильців, М. Флейчук, Р. Лупака [12,с.10-19].

Визначення умов, чинників, параметрів, а також конкретних механізмів й інструментів державної політики, спрямованих на покращення параметрів інвестиційного середовища безпосередньо в секторі житлового будівництва, пов'язані з дослідженнями таких науковців, як О. Кліпкова, Н. Міценко, І. Міщук [4,с.320-330], А. Богданенко [5,с.175-186], С. Маляр [6,с.305-309], М. Садов'як [10,с.92-100], А. Мирошниченко [13,с.30-36].

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Однак, постійна зміна ситуації, а також стану й тенденцій розвитку як національної економіки на загал, так і промислово-будівельного сектора зокрема, внутрішніх та зовнішніх фінансово-інвестиційних можливостей на тлі соціально-демографічних змін, що відбуваються в Україні, обумовлюють об'єктивно існуючу потребу у нових підходах, механізмах та засобах державного регулювання, запровадження яких здатне в значній мірі повпливати на покращення інвестиційної привабливості сектора житлового будівництва, а, відтак, забезпечити нарощення обсягів інвестування, що безпосередньо пов'язано зі збільшенням масштабів будівництва і введення в експлуатацію житла, покращенням стану забезпеченості українців житловими площами.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є розробка рекомендацій з удосконалення державної політики покращення інвестиційного середовища в сфері розвитку житлового фонду України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Питання забезпечення інвестиційної привабливості територій та секторів, галузей національної економіки як об'єкт науково-практичного дослідження неодноразово піднімалося та аналізувалося. В сучасних економічних дослідженнях науковцями та у багаточисельних звітах інвестиційних агентств пропонуються різноманітні рейтинги, застосовується широкий перелік факторів, які впливають на обсяги залучення іноземних інвестицій в економіку країни, а також характеризують ефективність державної політики у цій сфері.

Разом з тим, по-перше, кожна держава і територія мають свої особливості, як соціально-економічні, так і інвестиційні; по-друге, важливість тих, чи інших чинників значно варіюється в часі; по-третє, у переважній більшості випадків метою оцінювання стають інвестиційні рейтинги територій, а не висновки відносно ефективності державної інвестиційної політики.

Також важливою проблемою постає визначення зворотного впливу, а саме факторів, які характеризують соціально-економічний розвиток будівельного сектора країни на можливість залучення інвестиційного капіталу. Також при виборі чинників впливу на інвестиційну привабливість житлового будівельного комплексу країни в наукових дослідженнях не достатньо оцінюється ступінь взаємозв'язків обраних чинників. Відтак, для здійснення аналізу ефективності реалізації державної інвестиційної політики доцільно розглянути взаємозалежність між обраними чинниками та обсягами залучених інвестицій.

Вважаємо також, що в цілях оцінювання ефективності державної політики в аналізованій сфері доволі прикладне значення має застосування економіко-математичних методів та зокрема розробка відповідних моделей, які можуть застосовуватися як для прогнозування, так і підтвердження необхідних тенденцій.

Після здійснення цього дослідження обрані показники складатимуть основу механізму підвищення ефективності реалізації державної інвестиційної політики України загалом та у сфері житлового будівництва зокрема.

Проблема формування ефективної економічної політики є однією з найактуальніших у процесі побудови соціально орієнтованої ринкової економіки, становлення ринкових відносин і закладання основи для економічного зростання країни. Економічна політика спрямована на раціональне формування і використання інвестиційного потенціалу будівельного комплексу, а також на застосування комплексного підходу до розв'язання соціально-економічних проблем, які тут накопичилися. Розв'язання цих проблем повинно здійснюватися шляхом вивчення, аналізу та творчого осмислення як вітчизняного, так і світового досвіду в інвестиційній сфері.

Розглядаючи регулювання інвестиційних процесів з боку державних органів за допомогою адміністративної форми, не можна не звернути увагу на те, що саме адміністративні бар'єри серйозно гальмують іноземні вкладення в українську економіку та сферу її житлового будівництва.

За експертними оцінками, повне проходження усіх бюрократичних процедур щодо іноземних інвестицій займає від 6 до 9 місяців. Корумпованість державних службовців примушує інвестора нести значні трансакційні витрати, особливо на так званій передінвестиційній стадії, на яку припадає основний обсяг таких витрат на дозволи, які необхідно отримати. У зв'язку з цим вже протягом тривалого часу говорять про необхідність запровадження принципу «єдиного вікна», який дає змогу мати справу з одним уповноваженим органом.

Для ефективної реалізації інвестиційної політики в сфері житлового будівництва державі необхідно розробляти дієву інвестиційну стратегію із конкретизованими тактичними завданнями. Формування такої стратегії сприяє активізації господарської діяльності, допомагає зрівноважити кон'юнктуру на ринку, а також врегулювати пропорції в економічній структурі виробництва та обміну.

Інвестиційна стратегія являє собою комплекс довгострокових цілей в області інвестицій, а також сукупність дій щодо їх досягнення. Це цілісна система дій суб'єкта інвестування, спрямованих на реалізацію мети, завдань та пріоритетів економічного відтворення з урахуванням взаємодії ендогенних та екзогенних чинників впливу протягом тривалого періоду часу.

Чітке визначення основних етапів формування інвестиційної стратегії сприятиме здійсненню оперативного та тактичного управління інвестиційними ресурсами у секторі житлового будівництва. Серед них можна виділити: визначення загального періоду формування інвестиційної стратегії (який залежить від: прогнозованості розвитку економіки в цілому; прогнозованості розвитку інвестиційного ринку; галузевої приналежності інвесторів); формування стратегічних цілей інвестиційної діяльності (наприклад, забезпечення приросту капіталу, зростання рівня прибутковості інвестиційної зміни пропорцій у формах реального і фінансового інвестування, зміна галузевої та регіональної спрямованості інвестицій); розробка найбільш ефективних шляхів реалізації стратегічних цілей інвестиційної діяльності (яка здійснюється за двома напрямками: розробка стратегічних напрямів інвестиційної діяльності; розробка стратегії формування інвестиційних ресурсів); конкретизація інвестиційної стратегії за періодами її реалізації (із забезпеченням зовнішньої та внутрішньої синхронізації у часі); оцінка розробленої інвестиційної стратегії.

Проблемою оцінки розробленої інвестиційної стратегії підвищення рівня інвестиційної привабливості сектора житлового будівництва стає розробка певних критеріїв, які допоможуть встановити ефективність її реалізації. Першим з критеріїв може стати узгодженість інвестиційної стратегії із загальною стратегією економічного розвитку. Для цього необхідно провести паралель між цілями, напрямками та етапами, які описуються в обох стратегіях.

Наступним критерієм може бути перевірка збалансованості інвестиційної стратегії у внутрішньому середовищі та узгодженість із зовнішніми її аспектами. Ключовим питанням постає прийнятність рівня ризику, який пов'язаний із реалізацією інвестиційної стратегії. Проводити його оцінку необхідно за допомогою економіко-математичних моделей, у т. ч. з метою аналізування реалізованості інвестиційної стратегії з урахуванням наявного ресурсного потенціалу.

На сучасному етапі необхідно сконцентрувати інвестиційний потенціал у тих сферах, де Україна має найбільші конкурентні переваги, до яких в тому числі відноситься житлове будівництво. При цьому деталізацію даної стратегії необхідно проводити у виборі напрямів інвестиційної політики держави. Оскільки, формуючи дієву інвестиційну політику держава здійснює значний вплив на реалізацію суспільного продукту, темпів нагромадження капіталу та технічного оновлення виробничого потенціалу держави.

Слід вказати, що основні засади нової інвестиційної політики України зводяться до таких аспектів: держава цілеспрямовано і послідовно переводить безповоротне бюджетне фінансування на кредитування на основі повернення і платності. Безповоротне фінансування зберігається переважно для соціально важливих некомерційних об'єктів, що не мають власних джерел доходів. Таке фінансування має охоплювати лише найважливіші життєзабезпечуючі виробництва і соціальну сферу; посилення державного контролю за цільовим використанням коштів бюджету, які спрямовуються на інвестиції; частину централізованих інвестиційних коштів необхідно використовувати на реалізацію швидкоокупних і ефективних інвестиційних проектів; постійне удосконалення нормативної бази залучення інвестицій, приведення її до світових стандартів.

Найбільш перспективним стратегічним шляхом розвитку житлового будівництва України є технологічна модель, яка ґрунтується на підтримці й стимулюванні інноваційних "точок зростання". Проте сьогодні в Україні немає для цього фінансового, а тим більше – соціального "запасу тривкості".

Сьогодні, з огляду на дефіцит фінансових ресурсів, а також тривалий термін окупності більшості інноваційних проектів пропонується інша модель вибору пріоритетів, що складається з двох етапів, які частково можуть поєднуватися.

1. Пріоритетне фінансування проектів у сфері житлового будівництва. Це дасть змогу завдяки швидкому обороту капіталу збільшити податкові надходження в бюджет за короткий термін і поступово створити матеріальну основу для подальшого фінансування структурної

перебудови. Під пріоритетним фінансуванням слід розуміти цільове, контрольоване пільгове кредитування лише тих інвестиційних проектів, реалізація яких дасть змогу “розширити” вузькі місця у технологічних процесах будівництва, поліпшити фінансовий стан вітчизняних будівельних компаній з найменшими витратами й найменшим інфляційним ефектом.

2. Пріоритетне фінансування розвитку інфраструктури житлового будівельного комплексу.

Однак принципи цієї макроекономічної політики і структурної перебудови потрібно опрацювати. Вибір наведених інвестиційних напрямків ґрунтується на тому, що поки інноваційні “точки зростання” не визначені, необхідно надати пріоритетне значення проектам, розвиток яких дасть змогу реалізувати факторні переваги і використовувати високотехнологічну складову наявного виробничого потенціалу.

Початок реалізації другого етапу можливий в міру виникнення вільних фінансових ресурсів. Проекти житлового будівництва, що не є пріоритетними і не пов’язані з пріоритетними технологічними ланцюжками, повинні функціонувати на загальних принципах, тобто, як правило, без особливої державної підтримки.

Також слід забезпечити умови для зближення норми прибутку в реальному секторі та грошово-фінансовій сфері, формування в національній економіці обґрунтованої норми прибутку, яка б стимулювала перетік інвестицій у реальний сектор, зокрема у будівельну сферу. Особливу увагу необхідно приділити проблемам стимулювання переходу на енергозберігаючі технології, оскільки удосконалення процесів постачання та споживання в Україні енергоносіїв може розглядатися як вагомий засіб вивільнення значних інвестиційних ресурсів.

За умов недозавантаження основних засобів необхідними є інвестиції в оборотні кошти, зокрема у подоланні платіжної кризи, розвиток інфраструктури будівництва тощо. Наповнення каналів обігу платіжними інструментами, відновлення платоспроможності будівельних підприємств та населення мають стимулювати господарські обороти та забезпечити доцільність інвестицій в основний капітал, знизять їхню ризиковість та підвищать прибутковість. Умовно ці кошти можна назвати пусковими інвестиціями.

Для пускової стадії характерні дві основні задачі: залучення інвестицій за умов інвестиційної непривабливості; організаційна підготовка до ефективного сприйняття масштабних інвестицій.

У результаті їхнього освоєння економіка повинна давати віддачу і тим самим залучати інвестиції. Мають утворитися умови, за яких інвестори отримують змогу коректно визначати та використовувати найефективніші напрями вкладання власних фінансових ресурсів.

Внутрішніми джерелами фінансування технічного переозброєння підприємств, які спеціалізуються на житловому будівництві, безумовно мають бути прибуток і амортизаційні відрахування, зовнішніми – емісія цінних паперів і кредит. Причому частка зовнішніх джерел фінансування технічного розвитку повинна збільшуватись. Однак, у структурі видатків на фінансування технічного розвитку підприємств частка власних фінансових ресурсів, зокрема амортизаційних відрахувань, є надто малою і до того ж не забезпечують покриття необхідних витрат на реновацію основних засобів.

Практика свідчить, що діючі будівельні підприємства не зовсім готові освоїти інвестиції. Потрібні спеціальні організаційні форми, що настроюють господарський механізм на роботу за умов ринку та сприяють відповідній зміні психології адміністративного складу.

Регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні має бути спрямоване на зменшення економічної залежності від зовнішніх чинників, забезпечення конкурентоспроможності на світовому ринку, а також на розробку та реалізацію антидемпінгових заходів. Для цього слід детально вивчити такі питання: кон’юнктура і політика зовнішньоекономічної діяльності основних партнерів України з економічного співробітництва; розробка прогнозів торговельно-економічних зв’язків; іноземні кредити та інвестиції; міжнародна технічна допомога та її використання; прийняття антидемпінгових законодавчих актів тощо.

За оцінками як внутрішніх, так і іноземних економічних суб’єктів, на сьогодні інвестиційний клімат в будівельному секторі України все ще залишається недостатньо сприятливим. Існуюча сьогодні нестача внутрішніх інвестиційних ресурсів, обумовлена, по-перше, тривалим періодом спаду вітчизняного житлового будівництва у кризові періоди, що сприяло недостатності ресурсів будівельних підприємств для оновлення та модернізації основних засобів. По-друге, різким падінням рівня доходів переважної більшості населення України за рахунок високого рівня інфляції і, як результат, недостатністю заощаджень домогосподарств для здійснення прямих та портфельних інвестицій. І по-третє, недостатньою є капіталізація української банківської системи, що обмежує можливості здійснення масштабних інвестиційних проектів у сфері

житлового будівництва.

Окрім того, як відомо з результатів аналізування зарубіжного досвіду, для залучення у ту, чи іншу галузь, сектор національної економіки інвестицій важливо створити сприятливе економічне середовище, провідними ознаками якого слугують:

- зниження рівня державного регулювання підприємницької діяльності та забезпечення стабільності відповідного законодавства;
- усунення неоднозначності у трактуваннях нормативно-правових актів;
- подолання бюрократизму та проявів корупції;
- зниження податкового навантаження;
- підтримування стабільності політичного середовища;
- збільшення зусилля для покращення іміджу системи державного управління та адміністрування;
- удосконалення нормативної бази із питань реалізації та захисту права приватної власності.

В силу своєї нереалізованості, вищенаведені пропозиції залишаються актуальними і на сьогоднішній день. Однак, необхідно більш досконало зайнятися розвитком інформаційного забезпечення. Центри допомоги інвесторам мають інформувати бізнесменів про різні проекти та умови їх здійснення у сфері житлового будівництва, систему оподаткування, адміністративно-правові процедури, які необхідно здійснити для інвестування тощо. Існує також значна кількість перешкод. Насамперед це бюрократичні перешкоди та легітимна невизначеність у процесі приватизації, відсутність належного законодавства щодо кредитування, внутрішнього виробництва будівельної продукції. Недостатня розвиненість фондового ринку і наявність малого числа фінансових інструментів на ньому, низькій рівень корпоративної культури на вітчизняних підприємствах, нездатність діючого законодавства регулювати спірні питання, що виникають на цьому ринку, також стримують інвестиційну діяльність у секторі житлового будівництва в Україні. Іноземні інвестори не дуже сподіваються на стабільний дохід по акціях українських будівельних підприємств.

Таким чином, політика держави має бути сконцентрована на прискоренні темпів економічного зростання, поширенні інформації про реальну економічну ситуацію, внутрішні та зовнішні ринки, кон'юнктурні процеси, нормативну базу, а також зниження рівня тінізації вітчизняної економіки, формуванні ефективного конкурентного середовища та створення додаткових економічних стимулів для залучення інвестицій у пріоритетні галузі та сектори національної економіки, як от – будівельний комплекс. Серед першочергових заходів щодо покращення інвестиційного клімату варто зазначити:

- стримування інфляційних процесів;
- створення в країні цивілізованого некримінального будівельного ринку, радикалізація боротьби зі злочинністю;
- перегляд податкового законодавства у бік його спрощення і стимулювання житлового будівництва;
- мобілізація вільних коштів підприємств і населення на інвестиційні нестатки шляхом підвищення процентних ставок по депозитах і внесках;
- досягнення національної згоди між різними владними структурами, соціальними групами, політичними партіями й іншими громадськими організаціями.

Іншим ефективним засобом акумуляції засобів для інвестицій є випуск цінних паперів. В Україні серед випущених цінних паперів переважають акції. Проте сьогодні додатковий випуск акцій є переважно інструментом контролю над підприємством, а не засобом повернутому засобів. В той же час у разі випуску і реалізації облігацій підприємство, згідно чинному законодавству, повинне ввести отримані кошти у валовий дохід, з якого потрібно буде сплатити податок. Таким чином, можливості інвестування різко знижуються.

Саме тому облігації підприємств в Україні ще не доставали чинником акумуляції інвестиційних засобів. Замість цього в країнах з розвинутою економікою за допомогою іменних боргових цінних паперів підприємств повертають найбільші засоби. Зокрема, за даними Міжнародної федерації фондових бірж, питома вага облігацій у фінансуванні інвестиції США складає 72%, Німеччині - 40,4, Великобританії - 81,2%.

Діяльність ринку цінних паперів може бути ефективною, якщо є довіра інвестора до емітента, забезпечений захист прав інвесторів, є можливість заробляти засоби і тому подібне. Надзвичайно важливу роль у виконанні цих умов грає державне регулювання фондового ринку.

У західних країнах, окрім традиційних способів залучення капіталу (акціонування, боргове фінансування, кредитування, оренда і т. п.), з'явилися нові, оскільки франчайзинг, лізинг, форфейтинг, венчурне фінансування, селенг і ін. Вибір найбільш сприятливого способу забезпечує інвесторові економію інвестиційних ресурсів і запобігає втрати на всіх стадіях життєвого циклу інвестицій.

В період економічної кризи Україні необхідно привертати іноземні інвестиції, зокрема таких інвесторів, як ООН, Європейський Союз, група Всесвітнього банку, Європейський банк реконструкції і розвитку, Міжнародний валютний фонд та інші. Кожна з цих організацій ставить перед потенційними інвесторами певні вимоги до оформлення передінвестиційної документації з вказівкою пріоритетних напрямів.

Ефективність співпраці з іноземними інвесторами значно залежить від вдалого вибору його форм. Проте для України важливішим є питання ефективності використання цих інвестицій. Більшість вітчизняних підприємств функціонують завдяки довгостроковим кредитам Державного інвестиційного банку. В цьому випадку інвестиції направляють, спираючись на результати конкурсу інвестиційних проектів, бізнес-планів, на підставі чинного законодавства України. Пріоритети тут надаються малому бізнесу.

Міжнародні інвестиційні правила, як правило, не здатні гарантувати надходження іноземних інвестицій до усіх країн. Тому ці країни самі повинні здійснювати певні кроки, спрямовані на підсилення бажання міжнародних компаній робити інвестиції. Варто звернути увагу на те, що такі умови, включаючи вимоги прозорості, також сприяють боротьбі з корупцією, ухиленню від сплати податків та «відмиванню грошей».

Пріоритетні завдання в галузі інвестиційної діяльності у вітчизняному секторі житлового будівництва, на жаль, не можна вважати дієвими та перспективними. Поліпшити стан справ у інвестиційній сфері здатне введення в дію системних змін до податкового, митного, бюджетного, земельного та цивільного кодексів; прийняття нового механізму нарахування та використання амортизаційних нарахувань; створення технопарків, розвиток страхових та фондових ринків; впровадження системи спільного інвестування тощо.

Подальша економічна стратегія України повинна передбачати насамперед активні заходи щодо сприяння формуванню основних джерел інвестицій, таких як власні ресурси підприємств, кошти населення, державні кошти, ресурси фінансово-кредитної сфери. З цією метою стратегія повинна спиратися на викладені нижче положення.

По-перше, це заходи щодо сприяння зростанню обсягів житлового будівництва, зниження рівня його витратомісткості, підвищення ефективності, активізація процесів капіталотворення на вітчизняних будівельних підприємствах. Пріоритет у політиці стимулювання інвестиційних процесів має надаватися сектору житлового будівництва, спроможному до швидкого розвитку, формування фінансових ресурсів, та розвиток якого матиме мультиплікативний ефект для інших виробництв та галузей народного господарства. Необхідно стимулювати реструктуризацію будівельних компаній, яка забезпечить поліпшення управління активами, впровадження ефективного фінансового планування, відновлення мотивів до довгострокової інвестиційної діяльності.

По-друге, це заходи щодо підвищення рівня доходів населення та індексування їх відповідно до рівня інфляції згідно з чинним законодавством, орієнтація на заощадження, акумулювання тимчасово вільних грошових ресурсів населення для потреб інвестування в будівництво житла.

Потрібно відновити довіру населення до вітчизняних кредитно-фінансових установ та цінних паперів, стимулювати використання коштів населення для потреб забезпечення самозайнятості, підприємницької діяльності, утворення малих підприємств.

По-третє, це заходи щодо достатнього наповнення державного бюджету, гармонізації його витратної частини, підвищення ефективності використання державних коштів.

По-четверте, це пріоритетність забезпечення завдань інвестиційної і структурної політики, заходів монетарної, валютної та фінансово-кредитної політики, спрямування акумульованих ресурсів на інвестиції у житлове будівництво з урахуванням визначених структурних орієнтирів.

По-п'яте, це забезпечення іноземним інвесторам сприятливих умов в економічному просторі України нарівні з українськими інвесторами, надання виважених преференцій довгостроковим інвестиційним проектам, які розраховані на подальше реінвестування частини одержаного прибутку і спрямовані у сфери економіки, що визначені як пріоритетні. На сьогодні, це в тому числі сектор житлового будівництва. Водночас слід підвищити ефективність використання

іноземних інвестицій, посилити контроль за дотриманням інвестиційних зобов'язань. Інвестиційна політика повинна максимально враховувати інтереси потенційних інвесторів. Перспективною видається орієнтація на реімпорт "тіньових" капіталів, які раніше були вивезені з країни, а також заохочення інвестицій української діаспори за кордоном в будівельний сектор України. Слід створювати умови для розробки та реалізації спільних інвестиційних проектів у рамках регіонального співробітництва з країнами Центральної та Південно-Східної Європи.

Але, для того, щоб інвестиційні процеси протікали зі зростанням в обсязі, необхідно першочергово забезпечити виконання принаймні двох умов у законотворчому процесі у даній галузі:

1) законодавство повинно забезпечувати такі юридичні рамки, завдяки яким усі зацікавлені сторони (і країна-донор, і країна-реципієнт) могли би брати участь безпосередньо (уряди інших країн) та опосередковано (у випадку інституцій громадськості) у регулюванні надходження іноземних інвестицій;

2) законодавчі акти повинні забезпечувати значну юридичну впевненість щодо умов, на яких іноземні інвестиції будуть здійснюватися, з розумінням, що тільки у такому випадку, інвестиції сприятимуть сталому економічному зростанню.

Поетапне впровадження цих заходів забезпечить зниження ризиковості, стабільність надходження та ефективне використання інвестиційних ресурсів у секторі житлового будівництва України.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Для врегулювання економічної структури, а також активізації господарської діяльності у секторі житлового будівництва України державі необхідно розробити та впровадити дієву інвестиційну стратегію. Реалізація напрямів інвестиційної стратегії тісно корелює з політичною, соціальною, гуманітарною та іншими стратегіями держави. Тому чітке визначення етапів формування інвестиційної стратегії у секторі житлового будівництва України сприятиме покращенню оперативного і тактичного управління інвестиційними ресурсами у цій сфері. Узгодженість між цілями, напрямками та етапами допоможе збалансувати інвестиційну стратегію із зовнішніми її аспектами.

Складовою інвестиційної стратегії покращення інвестиційного середовища у секторі житлового будівництва України є інвестиційна політика. Основними її завданнями мають стати: визначення пріоритетних напрямів використання капіталовкладень, зокрема податкове стимулювання інвестицій (податкові канікули, зменшення податкових ставок), застосування прискореної амортизації та створення стабільних умов для іноземних інвесторів; вдосконалення відтворювальної та технологічної структури інвестицій (інноваційна діяльність); першочергова реалізація швидкоокупних та ефективних інвестиційних проектів; збільшення обсягу інвестиційних ресурсів за рахунок усіх джерел фінансування; забезпечення зменшення регіональних та галузевих диспропорцій при залученні іноземних інвестицій тощо.

Маючи в руках такі вагомні важелі, як податкова, амортизаційна, фінансово-кредитна політика, держава може суттєво впливати на розвиток інвестиційної діяльності у сфері житлового будівництва України. Головними напрямками державної інвестиційної політики повинні стати податкове стимулювання інвестицій, застосування прискореної амортизації, створення стабільних умов для іноземних інвесторів, підтримання інноваційної діяльності та заохочення науково-технічного прогресу в системі будівельного комплексу країни та житлового будівництва зокрема.

У подальших наукових дослідженнях варто сконцентрувати увагу на розробленні та реалізації механізмів державного управління, які передбачатимуть формування необхідних умов для збільшення обсягів житлового будівництва та повноцінного розвитку ринку житла.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Зянько В., Нечипоренко Т., Вальдшмідт І. Тенденції та сучасні зрушення в інвестиційному середовищі на ринку житлової нерухомості. *Innovation and Sustainability*. 2021. № 1. С. 40–45.
2. Вознюк М. А., Садов'як М. Сучасні особливості інвестування сфери житлового будівництва. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2016. Вип. 2(118). С. 57–60.
3. Кузнєцова А., Штейнгауз Д. Ринок нерухомості: його сутність і роль у фінансово-інвестиційних процесах. *Socio-Economic Relations in the Digital Society*. 2020. № 1 (37). С. 3–12.

4. Vasylytsiv T. G., Klipkova O. I., Lupak R. L., Mitsenko N. G., Mishchuk I. P. Monetary and financial policy of Ukraine: theoretical-empirical connections and priorities of state regulation. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2019. Vol. 4. № 31. P. 320–330.
5. Богданенко А. І. Становлення системи інвестиційної діяльності в житлове будівництво. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2019. № 1(3). С. 175–186.
6. Маляр С. А. Формування організаційно-економічного механізму розвитку житлового фонду. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічна науки*. 2022. № 1. С. 305–309.
7. Заяць В. С. Розвиток житлового будівництва як фактор формування житлових умов населення. *Демографія та соціальна економіка*. 2019. № 2(3). С. 137–151.
8. Єлісеєва Л. Особливості розвитку ринку житла в Україні: мікро- та макроекономічні аспекти. *Економічний аналіз*. 2022. Том 32. № 3. С. 80–85.
9. Прохорова В., Мушнікова С. Державне регулювання інвестиційної діяльності житлового будівництва : ризик-превентивний підхід. *Адаптивне управління: теорія і практика*. Серія Економіка. 2021. Вип. 10(20). URL : <https://amtp.org.ua/index.php/journal2/article/view/386/336>.
10. Садовьяк М. С. Регулювання розвитку інвестиційно-будівельної діяльності в Україні: організаційно-правовий аспект. *Економічний аналіз*. 2019. № 1. Том 29. С. 92–100.
11. Кравченко В. І. Житлова економіка України: проблеми теорії та практики. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 15. С. 5–12.
12. Васильців Т. Г., Флейчук М. І., Лупак Р. Л. Пріоритети і засоби державної політики забезпечення економічної безпеки розвитку внутрішнього ринку в Україні. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. 2017. Вип. 53. С. 10–19.
13. Мирошниченко А. В. Інституційно-правове забезпечення основних засад державної житлової політики в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2021. Том 32 (71) № 6. С. 30–36.
14. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

REFERENCES:

1. Zyankov, V., Nechyporenko, T., Waldschmidt, I. (2021). Trends and modern shifts in the investment environment in the residential real estate market. *Innovation and Sustainability*. no. 1. P. 40–45.
2. Voznyuk, M., Sadovyak, M. (2016). Modern features of investing in the field of housing construction. *Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*. Issue 2(118). P. 57–60.
3. Kuznetsova, A., Shteinhaus, D. (2020). The real estate market: its essence and role in financial and investment processes. *Socio-Economic Relations in the Digital Society*. no. 1 (37). P. 3–12.
4. Vasylytsiv, T. G., Klipkova, O. I., Lupak, R. L., Mitsenko, N. G., Mishchuk, I. P. (2019). Monetary and financial policy of Ukraine: theoretical-empirical connections and priorities of state regulation. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. Vol. 4. no. 31. P. 320–330.
5. Bohdanenko, A. I. (2019). Formation of the system of investment activity in housing construction. *Expert: paradigms of legal sciences and public administration*. no. 1(3). P. 175–186.
6. Malyar, S. A. (2022). Formation of the organizational and economic mechanism for the development of the housing stock. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*. no. 1. P. 305–309.
7. Zayats, V. S. (2019). Development of residential construction as a factor in the formation of living conditions of the population. *Demography and social economy*. no. 2(3). P. 137–151.
8. Eliseeva, L. (2022). Peculiarities of housing market development in Ukraine: micro- and macroeconomic aspects. *Economic analysis*. Vol. 32. no. 3. P. 80–85.
9. Prokhorova, V., Mushnikova, S. (2021). State regulation of housing construction investment activity: a risk-preventive approach. *Adaptive management: theory and practice. Economy series*. Issue 10(20). URL : <https://amtp.org.ua/index.php/journal2/article/view/386/336>.
10. Sadovyak, M. S. (2019). Regulation of development of investment and construction activity in Ukraine: organizational and legal aspect. *Economic analysis*. no. 1. Vol. 29. P. 92–100.
11. Kravchenko, V. I. (2019). Housing economy of Ukraine: problems of theory and practice. *Investments: practice and experience*. no. 15. P. 5–12.
12. Vasylytsiv, T. G., Flejchuk, M. I., Lupak, R. L. (2017). Priorities and means of state policy to ensure economic security of the development of the domestic market in Ukraine. *Bulletin of the Lviv University of Trade and Economics. Economic sciences*. Issue 53. P. 10–19.
13. Myroshnychenko, A. V. (2021). Institutional and legal support of the main principles of state housing policy in Ukraine. *Academic notes of TNU named after V.I. Vernadskyi. Series: Public administration*. Vol. 32 (71). no. 6. P. 30–36.
14. State Statistics Service of Ukraine. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

IMPROVEMENT OF THE INVESTMENT ENVIRONMENT IN THE FIELD OF HOUSING FUND DEVELOPMENT IN UKRAINE

YEPIFANOVA Iryna
Vinnytsia National Technical University

The article draws attention to the problems of the state policy of ensuring the development of the housing stock in Ukraine.

The purpose of the research is to develop recommendations for the state policy of improving the investment environment in the field of development of the country's housing stock.

It was concluded that the residential construction market, despite its high commercial and investment attractiveness, is very complex from the point of view of state regulation. Here on the scales are the solution of acute social problems, and strict control over the quality and standards of construction and commissioning of housing, and large investments, capital circulation, respectively, all issues related to the payment of taxes, capital management, including its deshadowing, etc.

Problematic aspects, as well as obstacles to increasing investment activity in the field of housing construction, are characterized. The factors and conditions for improving the investment environment in the housing construction sector of Ukraine are determined. Directions are outlined, as well as a set of measures that should be implemented in Ukraine to improve the investment environment in the field of housing development in Ukraine.

It has been proven that in order to regulate the economic structure, as well as to activate economic activity in the housing construction sector of Ukraine, the state needs to develop and implement an effective investment strategy with a vision of the stages of investment strategy formation in the housing construction sector of Ukraine, which will contribute to the improvement of operational and tactical management of investment resources in this area.

It was established that the main directions of the state investment policy should be tax incentives for investments, the use of accelerated depreciation, the creation of stable conditions for foreign investors, the maintenance of innovative activities and the promotion of scientific and technical progress in the system of the country's construction complex and housing construction in particular.

Keywords: housing fund, housing construction, housing market, state policy, investments, investment environment.

БОРГОВА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: КЛЮЧОВІ ІМПЕРАТИВИ ВОЄННОГО СТАНУ

СТЕЦЕНКО Богдан¹, БУРЯЧЕНКО Андрій², ЗАХОЖАЙ Костянтин³, ПРІСНЯК Сергій⁴

¹ Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
<https://orcid.org/0000-0002-0858-2629>

² Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
<https://orcid.org/0000-0002-7354-7491>

³ Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
<https://orcid.org/0000-0003-1001-8012>

⁴ Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
<https://orcid.org/0009-0007-0313-8602>

Стаття присвячена дослідженню практичних засад управління державним боргом та формуванню підходів до боргової безпеки України в умовах воєнного стану. Артикульовано, що з початком відкритої агресії проти нашої держави в лютому 2022 року, катастрофічно низилися ключові макроекономічні показники, а здатність держави наповнювати державний бюджет суттєво скоротилася. Поряд з цим, з метою виконання державних функцій у сфері національної безпеки та оборони виникла потреба у різкому збільшенні фінансування цих напрямів. Фактично, у 2022-2023 рр. постало питання про фінансову спроможність України не тільки фінансувати оборонні статті державного бюджету, але й на мінімально можливому рівні спрямовувати ресурси на інші напрямки. Аналіз даних засвідчив, що виконання цих завдань було б неможливим без допомоги зовнішніх донорів. Разом з тим, треба визнати, що проблеми у сфері боргової безпеки України виникли задовго до 2022 року. Дисбаланси політики у сфері публічних фінансів змушували постійно використовувати боргове фінансування, що в кінцевому варіанті призвело до формування численних загроз та ризиків. Враховуючи надзвичайно потужну підтримку України серед країн-лідерів глобальної економіки, можна припустити, що зазначений рівень фінансової підтримки буде збережено. Проте, немає підстав стверджувати, що час та обсяги зовнішнього фінансування будуть нескінченними. Навіть в умовах воєнного стану державі потрібно реалізувати комплекс заходів, які б дали можливість зменшити рівень боргового тиску на державний бюджет. А в поствоєнному періоді зазначені задачі матимуть першочергове значення. Зазначені кроки у сфері боргової безпеки мають опиратися на досвід інших держав та використовувати сучасні сучасні технології державного боргового менеджменту.

Ключові слова: бюджетний дефіцит, державний борг, боргова безпека, боргова політика, фінансовий ринок, ринок державних цінних паперів, фінансові ресурси, фінансові інституції, фінансові ризики, боргові ризики.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-27>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Лютий 2022 року став відправною точкою для перегляду багатьох принципів та правил життя в Україні. Повномасштабна агресія, яка фактично прийшла на зміну гібридній війні, визначила необхідність трансформації як державної політики в усіх сферах, так і змін у функціонуванні суспільних інституцій. На перший план вийшли питання, пов'язані з національною безпекою та обороною. Проте, це не означає, що варто ігнорувати складні економічні проблеми, які накопичувалися на протязі усіх років незалежності. Прикладом таких проблем беззаперечно є управління державним боргом в контексті боргової безпеки України. З цілого ряду об'єктивних та суб'єктивних причин наша держава постійно вдавалася до запозичень. І хоча бюджетний дефіцит та державний борг – цілком звичне явище для сучасної економічної моделі – в Україні ці питання набували особливої гостроти, не в останню чергу, через вплив політичних факторів. Зараз, в умовах, коли здатність виконувати державний бюджет за доходами різко знизилася, ми є свідками безпрецедентного зростання рівня різноманітних ризиків, пов'язаних з борговою безпекою України. Відповідно, актуалізуються дослідження, спрямовані на розробку оптимальних моделей управління державним боргом в Україні як нині, так і в період поствоєнного відновлення нашої держави.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Питання управління державним боргом, боргової безпеки України досліджувалися в працях відомих вітчизняних науковців О. Барановського, Т. Богдан, Г. Котіної, А. Кулінської, В. Мартиненко, Л. Меренкової, О. Новосолової, М. Степури, В. Федосова та багатьох інших авторів. Проте очевидно, що в умовах війни розуміння суті та ролі державного боргу і боргової безпеки видозмінюються, а підходи до державного боргового менеджменту мають бути трансформовані.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті – ідентифікувати ключові загрози для боргової безпеки України в умовах воєнного стану та обґрунтувати концептуальні напрямки зниження ризиків державного боргу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сучасні дослідження сутності боргової безпеки держави базуються насамперед на ідентифікації сутнісних сторін цього поняття. Підкреслимо, що навіть з врахуванням значної кількості праць з досліджуваного напрямку, до цього часу відсутній науковий консенсус.

Так, в дослідженні вітчизняних авторів пропонується такий підхід «... дотримання безпечного рівня державної заборгованості, на основі якого буде формуватися стійкість фінансової системи країни до внутрішніх та зовнішніх загроз, економічна незалежність держави з підтриманням належного рівня платоспроможності та кредитного рейтингу держави» [1]. З нашої точки зору, в цьому науковому підході варто звернути увагу на кілька важливих моментів. По-перше, тут боргова безпека розглядається в контексті певного рівня боргового навантаження. Фактично, мова йде про кількісні критерії, які дають можливість уникнути негативного впливу державного боргу на фінансову систему держави, її платоспроможність та кредитні рейтинги.

В праці О. Новосьолової акцентовано на такій позиції: «Певний рівень державної заборгованості, співвідношення її складових, вартості обслуговування та обсягів погашення, який дає змогу уникнути виникнення дисбалансів у системі державних фінансів та забезпечити сталий економічний розвиток країни» [2]. Як бачимо, тут можна виділити багато спільних рис із наведеною вище науковою позицією. Але є й ключова відмінність – зазначена авторка говорить не тільки безпосередньо про обсяги державного боргу, але й про інші кількісні параметри, які характеризують рівень боргового навантаження (зокрема, вартість запозичень, графік погашення тощо).

Досить часто боргову безпеку держави розглядають як певний критичний рівень заборгованості, який не можна перевищувати. Зокрема, саме така позиція висвітлена в праці А. Кулінської: «Певний критичний рівень державної заборгованості, який дозволяє зберегти стійкість фінансової системи країни до внутрішніх або зовнішніх загроз, забезпечити певний рівень незалежності держави, зберігаючи при цьому економічну можливість здійснювати самостійно виплати за обов'язками і підтримуючи належний рівень платоспроможності та кредитного рейтингу» [3].

Загалом, компаративний аналіз праць провідних вітчизняних науковців [1-5] дає можливість ідентифікувати ключові риси боргової безпеки держави наступним чином (рис. 1).

Рис. 1. Сутнісні характеристики поняття «боргова безпека держави»

Джерело: складено авторами за [1-5].

Не можна ігнорувати і визначення боргової безпеки, яке зафіксоване у національному законодавстві України: «...відповідний рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування та ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для задоволення нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує суверенітету держави та її фінансовій системі» [6].

Вище вже зазначалося, що абсолютна більшість наукових праць щодо боргової безпеки держави акцентує увагу на існуванні певної множини показників, які дають можливість здійснити її оцінку. На сьогодні немає підстав говорити про існування уніфікованого підходу до використання таких критеріїв. Найчастіше в цьому контексті використовуються:

- відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП;
- відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП;
- середньозважена дохідність запозичень на первинному ринку (в Україні, наприклад, дохідність ОВДП);
- відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу;
- відношення загальної суми річних платежів за державним боргом до доходів державного бюджету;
- середньозважений термін погашення державного боргу;
- відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг

Зрозуміло, що перевищення певних максимальних значень за одним або навіть за кількома показниками не завжди означатиме моментального дефолту чи інших подібних катастрофічних наслідків. Тут скоріше необхідно говорити суттєвий інформаційний ефект. Погіршення зазначених показників – важливий сигнал для інвесторів, які не тільки купують інструменти державного боргу, а взагалі інвестують в активи на території тієї чи іншої країни. Найбільш виразно це можна продемонструвати на прикладі показника середньозваженої вартості запозичень. Очевидно, що зростання відсоткової ставки за державними запозиченнями буде чинити додатковий тиск і на вартість приватних боргових інструментів. За усіх інших рівних умов під час збільшення відсоткової ставки за державними цінними паперами зростатиме і вартість боргового капіталу для приватних емітентів. Що в кінцевому результаті призведе до погіршення умов ведення бізнесу в країні.

Зазначимо, що військова агресія проти України надзвичайно потужно окреслила коло складних проблем у сфері боргової безпеки нашої держави. Проте, не треба відкидати і того факту, що численні «точки біфуркації» у цій сфері формувалися на протязі багатьох років. Зокрема, про це свідчить динаміка показника дефіциту державного бюджету України у 2013-2021 рр. (рис. 2).

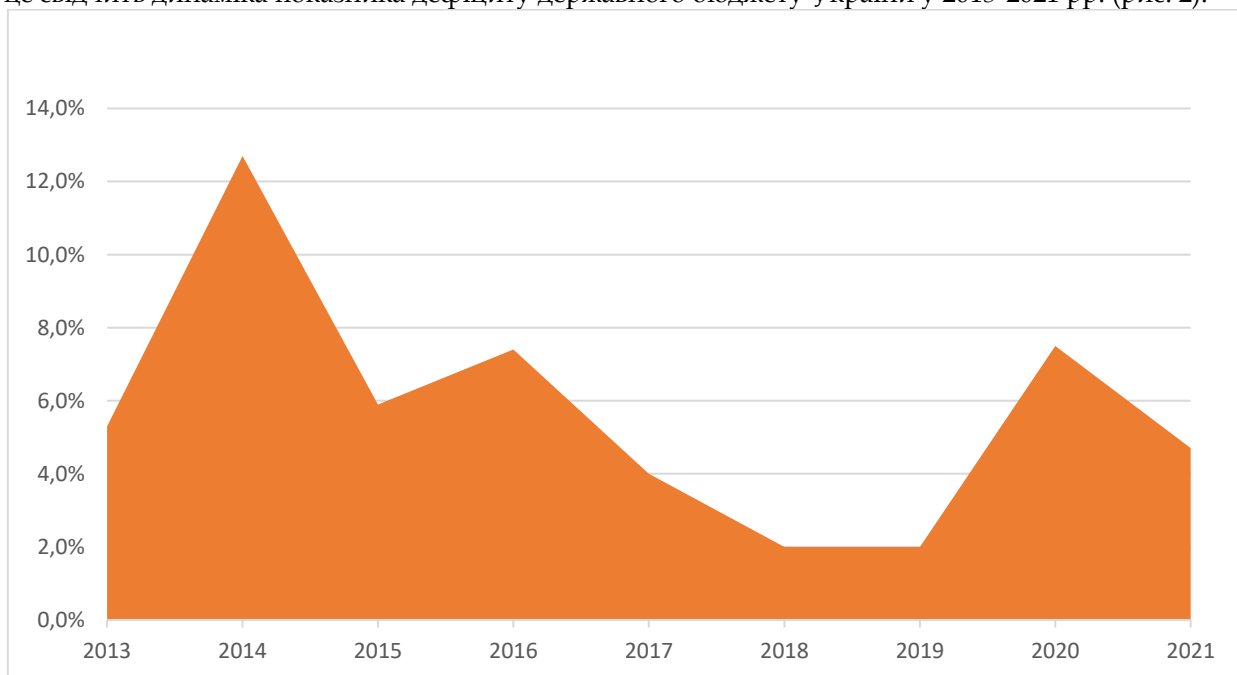

Рис. 2. Дефіцит державного бюджету України у 2013-2021 рр., % до ВВП

Джерело: складено автором за [7].

Бюджетний дефіцит притаманний багатьом країнам світу, навіть тим, де економіка характеризується набагато вищим рівнем розвитку у порівнянні з Україною. Зазначимо, що саме дефіцит бюджету є одним із ключових індикаторів бюджетної, а з нею і боргової безпеки. Не можна оминати увагою той факт, що в окремі періоди часу дефіцит державного бюджету України перевищував 12 % (наприклад, у 2014 році). На більш-менш прийнятному рівні (2 %) цей показник

був у 2018-2019 рр. Але варто розуміти, що наведені цифри характеризують т. з. відкритий бюджетний дефіцит, тому на їх основі не можна охарактеризувати кілька важливих проблем бюджетної політики в Україні. По-перше, прихований дефіцит, коли розробники бюджету намагаються необґрунтовано збільшити обсяги доходів та/або приховати серед видатків певні джерела покриття дефіциту. По-друге, «завуальовану» відмову держави від виконання своїх економічних та соціальних функцій. Зокрема, за рахунок «тимчасового» скорочення певних соціальних стандартів, перенесення термінів їх фінансування тощо. Треба особливо підкреслити, що протягом чи не усіх років незалежності нашої держави бюджетний процес був, серед іншого, елементом гострої політичної боротьби. Досить часто політична мотивація була навіть домінуючою у порівнянні з суто економічними та фінансовими факторами. Загальновідомими є приклади фінансово безвідповідальних дій Урядів, які намагалися за короткий час до виборів штучно та необґрунтовано збільшити окремі соціальні виплати для того, щоб здобути додаткові електоральні вигоди.

Висновок щодо впливу політичних факторів на бюджетний процес повною мірою можна застосувати і для ситуації з оцінкою рівня державного боргу. Можновладці запекло відстоювали необхідність збільшення боргу, але після переходу в опозицію так же запекло і критикували цю ситуацію. Відповідно, ще перед початком агресії у лютому 2022 року були сформовані значні дисбаланси у фінансовій політиці держави, а рівень боргових ризиків був достатньо високим (рис. 3).

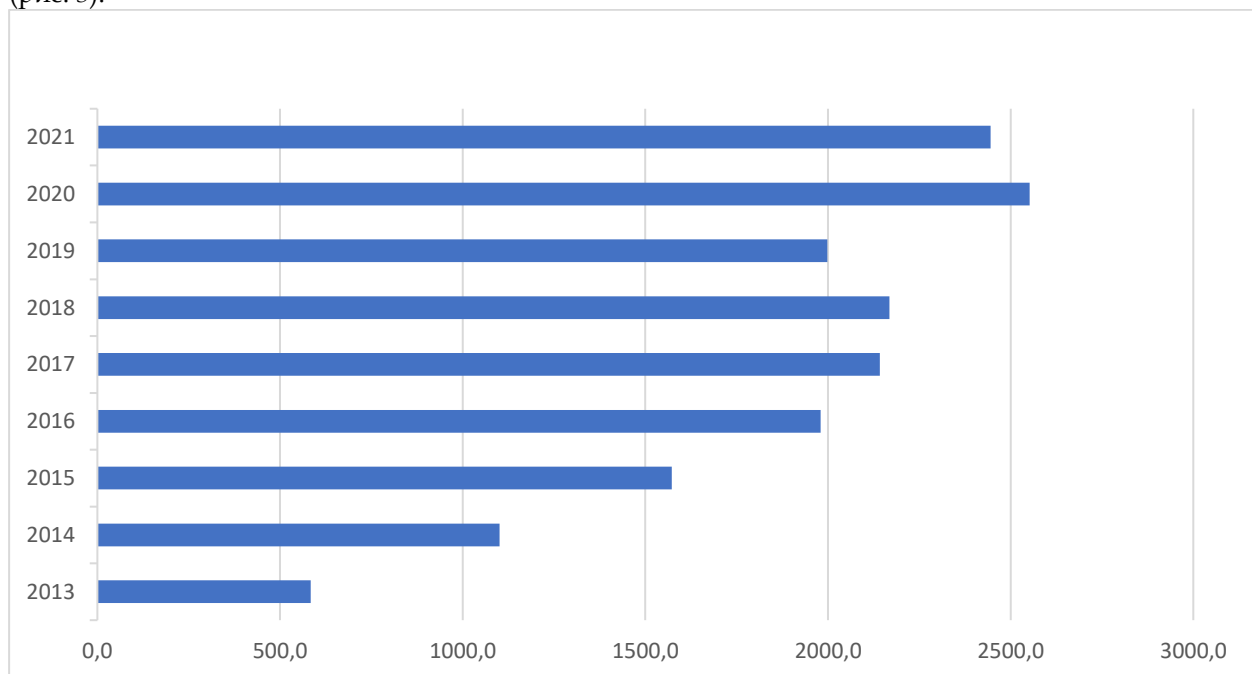

Рис. 2. Державний борг України у 2013-2021 рр., млрд. грн.

Джерело: складено автором за [8].

Як бачимо, завдяки відносній фінансовій стійкості 2018-2019 рр. вдалося стабілізувати та навіть дещо скоротити обсяг державного боргу, проте вже у 2020 році відбулося його різке зростання на 27,7 %. Очевидно, що найбільш гостро питання боргової безпеки України постало у 2022 році. Зрозуміло, що на тлі падіння реального ВВП на 30,4 %, інфляції у 26,6 %, зниження експорту товарів та послуг на 29,9 % розраховувати на виконання державного бюджету України за доходами було практично неможливо. А зростання видатків на сектор національної безпеки та оборони майже у 8,9 раза визначило необхідність пошуку відповідних джерел фінансування. Як наслідок, офіційні трансферти від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ у 2022 році становили 481,1 млрд. грн.

На наступному рис. 4 зображено джерела фінансування державного бюджету України в період з 24 лютого по 30 грудня 2022 року.

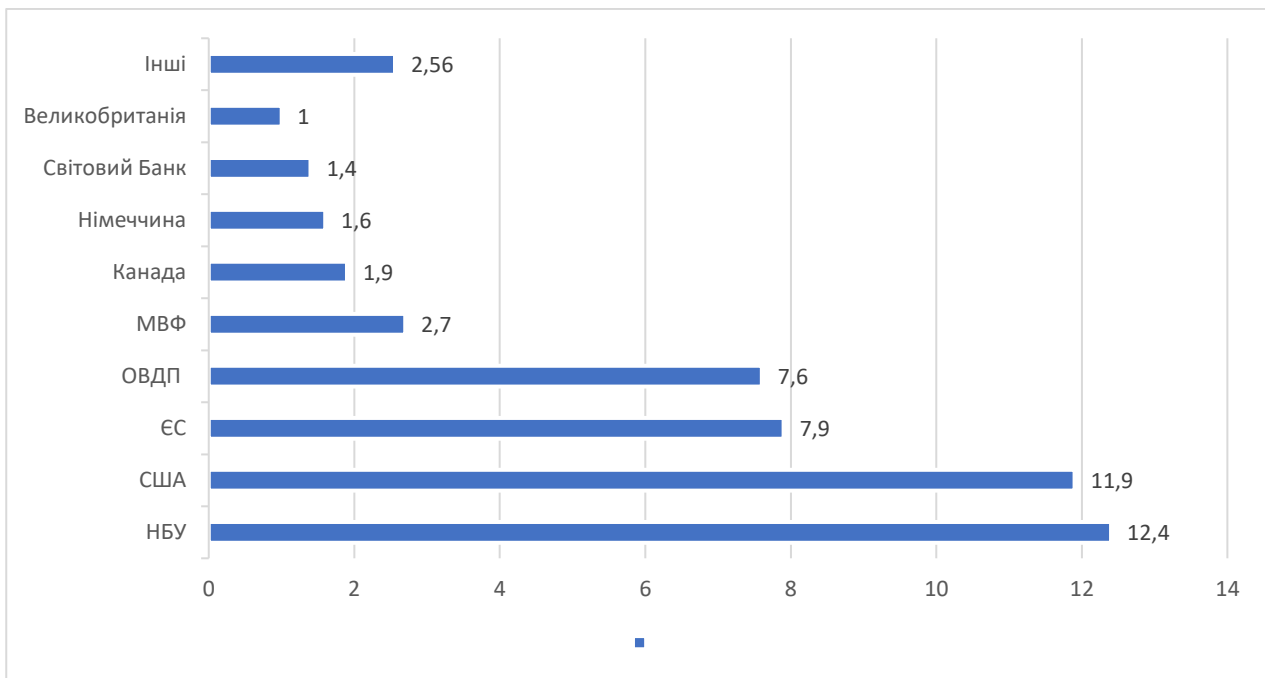

Рис. 4. Джерела фінансування державного бюджету України у лютому – грудні 2022 р., млрд. дол. США
Джерело: складено автором за [7].

Дані рис. 4 підтверджують висновок, що відкрита агресія стала справжнім викликом для публічних фінансів. Як наслідок, Україна стала реципієнтом капіталу, що надходить від країн-партнерів та міжнародних фінансових організацій. Найбільші обсяги ресурсів надали США, країни ЄС, Міжнародний валютний фонд, Канада, Німеччина. З точки зору загальноновизнаних критеріїв боргової безпеки, ключове питання можна сформулювати наступним чином: «Як довго і в яких масштабах країни та організації-донори будуть фінансувати бюджетні витрати в Україні?». Зрозуміло, що нині кожна країна чи організація, яка надає ресурси не використовує в якості критеріїв для України загальноновизнані підходи до рівня боргової безпеки. Основне завдання на сьогодні таких донорів – підтримка нашої держави в умовах агресії, забезпечення її фінансовими ресурсами, лівова частка яких спрямовується на фінансування сектору національної безпеки та оборони. Так, в умовах безпрецедентної підтримки України постійно звучать запевнення, що країни-союзники будуть підтримувати нашу державу стільки, скільки це буде потрібно. Але чи потрібно це самій Україні? Адже таким чином формується постійна залежність від результатів виборів у тих державах, які на сьогодні є донорами для України. Очевидно, що західні політики враховуватимуть думку виборців щодо масштабів та тривалості такої підтримки. Відповідно, Україна в поствоєнному періоді має зробити усе можливе, щоб зменшити власну залежність від «боргової голки». Ключове завдання на цьому шляху – швидкі та результативні економічні реформи, в тому числі – у сфері публічних фінансів. Одним із складників таких реформ має стати формування сучасної моделі управління державним боргом в Україні, спрямованої на підвищення рівня боргової безпеки.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

На сучасному етапі стійкість України відносно зовнішньої агресії формується як за рахунок функціонування сектору безпеки та оборони, так і з врахуванням економічного потенціалу. В умовах масштабізації обсягу воєнних витрат гостро постало питання про стан бюджетного фінансування, здатність держави виконувати свої ключові функції. Досвід 2022 року засвідчив, що на сьогодні виконання цих завдань неможливе без фінансової допомоги країн та організацій донорів. В таких умовах постає цілий ряд питань щодо зниження рівня ризиків державного боргу у післявоєнний час. На нашу думку, ефективне управління рівнем боргової безпеки можливе за рахунок:

- оптимізації структури державного боргу в розрізі валюти запозичення, строків погашення та інших параметрів;
- практичного застосування концепції середньострокового бюджетного планування;

- подальшого розвитку взаємовідносин з фізичними особами інвесторами, в тому числі на основі детального вивчення вдалого досвіду розміщення військових облігацій;
- вдосконалення практики функціонування в Україні гарантованого державою боргу;
- спрямування коштів, отриманих від державних запозичень на розвиток економіки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Чуй І., Мицак О. Теоретичні підходи до визначення боргової безпеки. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 11. С. 822–827. URL: <http://global-national.in.ua/archive/11-2016/170.pdf>. (дата звернення 28.02.2023 р.).
2. Новосолова О. Боргова безпека як визначальний фактор макроекономічної стабільності держави. *Збірник наукових праць ЧДТУ. Серія «Економічні науки»*. 2014. Вип. 35. Ч. 1. С. 123–128.
3. Кулінська А. Систематизація підходів до оцінювання боргової безпеки та її складових елементів в Україні. *Економіка і регіон*. 2015. № 4. С. 91–95.
4. Кравчук Н. Колізії боргової безпеки держави: Україна в системі світових індикаторів безпеки глобального економічного простору. *Наука молода*. 2005. № 3. С. 74–82.
5. Барановський О. Дослідження теоретичних засад боргової безпеки держави. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка*. 2016. Вип. 1(1). С. 327–337.
6. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277.
7. Державний бюджет. Міністерство фінансів України. URL.: https://www.mof.gov.ua/uk/budget_2022-538 (дата звернення 27.02.2023).
8. Державний борг. Міністерство фінансів України. URL.: https://www.mof.gov.ua/uk/budget_2022-538 (дата звернення 27.02.2023).

REFERENCES:

1. Chui I., Mytsak O. Teoretychni pidkhody do vyznachennia borhovoï bezpeky. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*. 2016. Vyp. 11. S. 822–827. URL: <http://global-national.in.ua/archive/11-2016/170.pdf>. (data zvernennia 28.02.2023 r.).
2. Novosolova O. Borhova bezpeka yak vyznachalniy faktor makroekonomichnoi stabilnosti derzhavy. *Zbirnyk naukovykh prats ChDTU. Seriiia «Ekonomiczni nauky»*. 2014. Vyp. 35. Ch. 1. S. 123–128.
3. Kulinska A. Systematyzatsiia pidkhodiv do otsiniuvannia borhovoï bezpeky ta yii skladovykh elementiv v Ukraini. *Ekonomika i rehion*. 2015. № 4. S. 91–95.
4. Kravchuk N. Kolizii borhovoï bezpeky derzhavy: Ukraina v systemi svitovykh indykatoriv bezpeky hlobalnoho ekonomichnoho prostoru. *Nauka moloda*. 2005. № 3. S. 74–82.
5. Baranovskyi O. Doslidzhennia teoretychnykh zasad borhovoï bezpeky derzhavy. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriiia : Ekonomika*. 2016. Vyp. 1(1). S. 327–337.
6. Metodychni rekomendatsii shchodo rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy. *Nakaz Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy vid 29.10.2013 № 1277*.
7. Derzhavnyi biudzheth. *Ministerstvo finansiv Ukrainy*. URL.: https://www.mof.gov.ua/uk/budget_2022-538 (data zvernennia 27.02.2023).
8. Derzhavnyi borh. *Ministerstvo finansiv Ukrainy*. URL.: https://www.mof.gov.ua/uk/budget_2022-538 (data zvernennia 27.02.2023).

DEBT SECURITY OF UKRAINE: KEY IMPERATIVES OF MARTIAL LAW

STETSENKO Bogdan, BURIACHENKO Andrii, ZAKHOZHAI Kostiantin, PRISNIAK Sergiï
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

This article examines the practical principles of managing state debt and the formation of approaches to the debt security of Ukraine in a state of war. It articulates that with the onset of open aggression against our state in February 2022, key macroeconomic indicators catastrophically declined, and the state's ability to fill the state budget significantly diminished. Additionally, in order to fulfill state functions in the sphere of national security and defense, there arose a need for a sharp increase in funding for these areas. In fact, in 2022-2023, the issue of Ukraine's financial capacity arose not only to finance defense items in the state budget but also to allocate resources at the minimum possible level to other areas. Data analysis has shown that the accomplishment of these tasks would have been impossible without the assistance of external donors. However, it should be acknowledged that problems in the sphere of Ukraine's debt security arose long before 2022. Imbalances in public finance policy necessitated constant reliance on debt financing, which eventually led to the formation of numerous threats and risks. Taking into account the compelling support for Ukraine among the leaders of the global economy, it can be assumed that the aforementioned level of financial support will be maintained. However, there is no basis to claim that the duration and volumes of external financing will be infinite. Even in a state of war, the state needs to implement a set of measures that would reduce the level of debt pressure on the state budget. And in the post-conflict period, these tasks will be of paramount importance. The steps taken in the sphere of debt security should be based on the experience of other states and utilize modern technologies of state debt management.

Keywords: budget deficit, state debt, debt security, debt policy, financial market, government securities' market, financial resources, financial institutions, financial risks, debt risks.

ІНВЕСТИВАННЯ ТРАНСПОРТНОЇ ГАЛУЗІ – ЯК ОСНОВА ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ

ЛОЗА Світлана

Національний університет «Запорізька політехніка»

<https://orcid.org/0000-0002-2566-5020>

e-mail: loza_sveta@ukr.net

Головним драйвером розвитку будь якої держави є інвестиції. Активізація інвестиційної діяльності в Україні є необхідною передумовою сталого розвитку, модернізації і оновлення транспортно-логістичного сектору країни. У зв'язку з повномасштабними військовими діями на території України виникли логістичні перепони, утворилося додаткове навантаження на енергетичну та транспортну інфраструктуру, перш за все, пов'язане з функціонуванням транспортних мереж, роботою морських та річкових портів. З огляду на те, що військові дії набули затяжного характеру, перспективи стабілізації економіки залишаються вкрай невизначеними.

Метою статті є дослідження процесів інвестування в розвиток транспортної інфраструктури України, виявлення основних проблем, аналіз критичних умов, обґрунтування основних напрямків та перспектив відбудови і подальшого розвитку транспортної галузі в умовах повоєнного відновлення. В статті проведено аналіз частки транспортного сектору у валовому внутрішньому продукті країни, динаміки та структури вантажо- та пасажирообігу за видами транспорту впродовж 2010-2021 рр. Виконаний аналіз основних тенденцій, структури, проблем та особливостей інвестування транспортного сектору за останнє десятиріччя. Проведено аналіз рівня розвитку інфраструктури різних видів транспорту. Вивчено основні виклики та перспективні напрямки інвестування у транспортну галузь в умовах тривалого військового стану. Досліджено обсяги та структуру потреб у реконструкції транспортного сектору України в короткостроковій та довгостроковій перспективі на базі оцінки Світового банку. З'ясовано, що українські компанії, незважаючи на тривалі військові дії та високий ступінь невизначеності післявоєнного відновлення, впевнені у необхідності інвестування у розвиток транспортної інфраструктури, яка виступає ключовим драйвером відбудови економіки держави в цілому. Досліджено основні напрямки підтримки, відновлення та розбудови транспортної інфраструктури України в умовах продовження військових дій.

Ключові слова: відбудова, ефективність, інвестиції, інвестиційний проєкт, криза, транспорт, транспортна інфраструктура.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-28>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Транспортна система завжди була, є і буде основним об'єднуючим елементом без якого неможливе функціонування економіки держави. Недарма транспорт порівнюють з нервовою системою і кровоносними судинами живого організму. Без відповідного розвитку транспорту неможливе зростання економіки і культури країни, забезпечення обороноздатності держави. Транспортна система є головною ланкою державної інфраструктури, яка, перш за все, забезпечує досягнення цілей соціально-економічного і геополітичного характеру. Ефективність реалізації інвестиційних проєктів з розбудови транспортної системи виходить далеко за межі транспортної галузі і має позитивний вплив на загальний стан країни та її регіонів. Для інвестицій у розвиток транспорту властиве продукування транспортного та позатранспортного ефектів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми розвитку та розбудови інфраструктури всіх видів транспорту достатньо ґрунтовно досліджені у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі. Багато уваги зосереджено саме на вивченні прогресивних підходів та методів управління інноваційно-інвестиційним розвитком транспортних підприємств. Питання підвищення ефективності інвестиційної діяльності, залучення та оптимального розподілу інвестицій перебувають у фокусі наукових досліджень багатьох вітчизняних науковців та практиків: О.О. Бакаєва, Ю.С. Бараша, В.Л. Диканя, Г.Д. Ейтутіса, В.П. Ільчука, Ю.Ф. Кулаєва, Є.М. Сича та інших дослідників. Однак, проблема залучення достатнього обсягу інвестиційних ресурсів для своєчасного відновлення стабільної роботи транспортного сектору потребує надзвичайної уваги.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Попри чисельні дослідження у сфері інвестування інфраструктурних транспортних проєктів, додаткових досліджень потребують саме питання фінансування відбудови транспортного сектору та його вплив на відновлення країни в цілому.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є дослідження процесів інвестування в розвиток транспортної інфраструктури України, виявлення основних проблем, аналіз критичних умов, обґрунтування основних напрямків та перспектив відбудови й подальшого розвитку транспортної галузі в умовах повоєнного відновлення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Транспортний комплекс України об'єднує залізничний, автомобільний, авіаційний, морський, річковий та трубопровідний транспорт, мережу автомобільних доріг загального користування, міський електротранспорт. Україна має розвинуту транспортну мережу, до якої входять: 21 тис. км залізничних колій, 169,7 тис. км автомобільних доріг з твердим покриттям, 2,7 тис. км річкових судноплавних шляхів, майже 46 тис. км нафто- і газопроводів, 13 морських портів, 20 аеропортів (інформація наведена станом на кінець 2021 року, без врахування окупованих території Донецької та Луганської областей та АР Крим) [1, 2]. Питома вага транспортного сектору у валовому внутрішньому продукті України на протязі 2010-2021 років коливалась у межах від максимальних 7,9% у 2011 році до мінімального рівня 5,4% у 2021 році (табл. 1).

Таблиця 1

Валовий внутрішній продукт за 2010-2021 рр., фактичні ціни

Роки	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Валовий внутрішній продукт												
Млн. грн	1079346	1299991	1404669	1465198	1586915	1988544	2385367	2981227	3560302	3977198	4222026	5450849
У тому числі транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність												
Млн. грн	83027	103179	98859	104483	100889	134978	156745	190825	227140	264689	262453	295300
Частка, %	7,7	7,9	7	7,1	6,4	6,8	6,6	6,4	6,4	6,7	6,2	5,4

Джерело: складено автором за [2]

Зниження частки транспортної галузі у ВВП цілком передбачуване. Впродовж 2010-2021 років у транспортній сфері України намітилася стійка тенденція до зниження вантажо- та пасажирообігу на всіх видах транспорту (рис. 1).

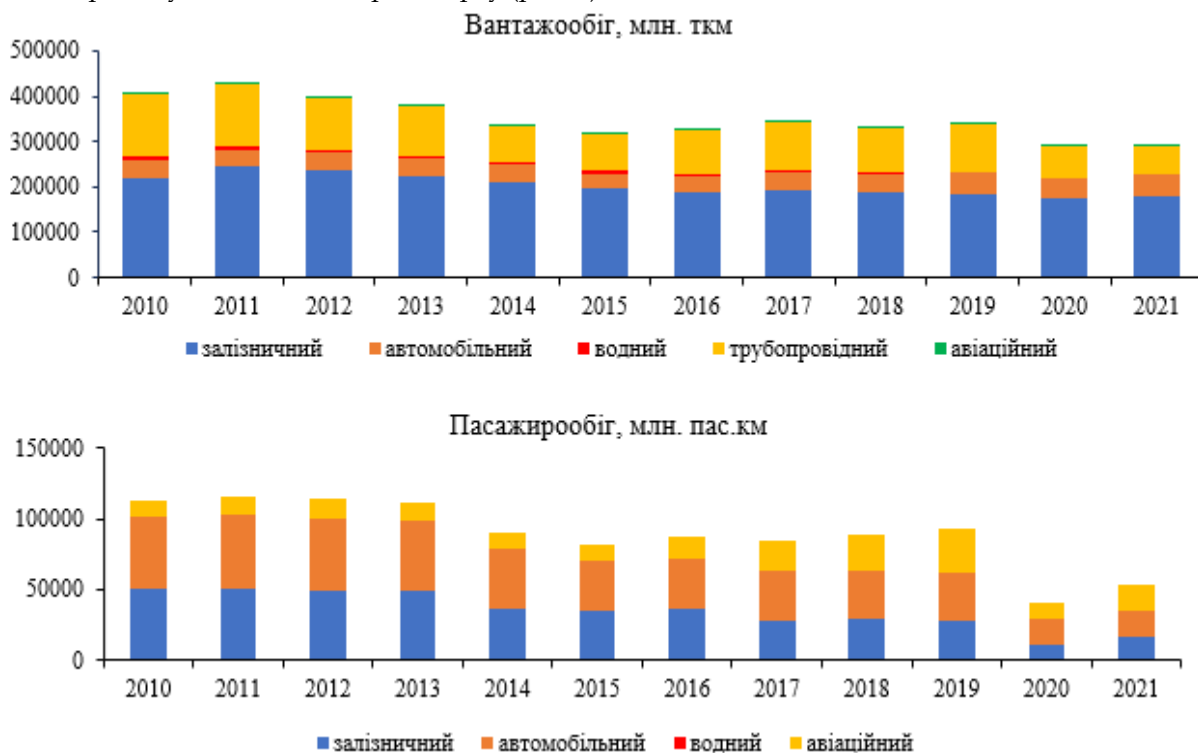

Рис. 1. Динаміка вантажо- та пасажирообігу за видами транспорту (складено автором за [3, 4, 5])

Провідне місце у загальному обсязі перевезень займає залізничний транспорт, який забезпечує більше 80% вантажообігу (без трубопровідного транспорту) та близько 30% пасажирообігу. Протягом 2017-2019 років тільки не почалося стабільне зростання обсягів перевезень після спаду 2014-2015 років, але на початку 2020 року у всьому світі виникли непередбачувані перепони у роботі транспорту. Основною причиною суттєвого зниження обсягів перевезень вантажів та пасажирів у 2020 році стала пандемія Covid-19. У березні 2020 року в Україні були введені карантинні обмеження, які суттєво вплинули на рівень економічної активності підприємств. За підсумками 2020 року загальний вантажообіг транспорту знизився порівняно з 2019 роком на 15%, пасажирообіг впав більше ніж на 50%. Найсуттєвіші втрати пасажирообігу сталися на залізничному транспорті – 63%, найменше постраждав автомобільний транспорт, де зниження становило 44%.

Пріоритетні напрямки розвитку транспортної інфраструктури були чітко визначені у Національній транспортній стратегії України до 2030 року «Drive Ukraine 2030», яка була затверджена Кабінетом Міністрів України у травні 2018 року [1]. В стратегії були чітко окреслені основні проблеми транспортно-дорожнього комплексу України, а саме: розбитість шляхів сполучення; високий відсоток доріг, які не ремонтувалися 30 років; найвища у Європі смертність на дорогах; середній вік тягового рухомого складу більше 40 років; високий відсоток зносу вантажних та пасажирських вагонів; низький рівень використання авіаційного транспорту; низький рівень використання річкового транспорту; поважний вік автобусного парку. Було визнано, що Україна потребує принципово нової якості розбудови та модернізації транспортної інфраструктури. Стратегічна мета - інтеграція України в світову економіку. Обґрунтовано необхідність інтеграції до європейської та світової транспортної системи.

План заходів із реалізації Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року, затверджений у квітні 2021 року [6]. Документ визначає більш конкретні терміни та кроки у напрямку комплексного розвитку транспортної галузі в рамках європейської інтеграції. Пріоритетними напрямками плану є впровадження інновацій у всі сфери діяльності, підвищення конкурентоспроможності та ефективності транспортної інфраструктури України в цілому. У документі поставлені не тільки завдання, але і визначені відповідальні органи, терміни виконання, окреслено основні результати, обґрунтовано вартість та основні джерела фінансування запланованих заходів.

Інвестування в розбудову, модернізацію та оновлення транспортної інфраструктури завжди було, є та буде основним чинником розвитку економіки країни в цілому. Аналіз динаміки та структури капітальних інвестицій за видами економічної діяльності за попередні роки показав, що загальні обсяги інвестицій у 2021 р. порівняно з 2010 р. збільшилися майже у 3 рази, при цьому сталися структурні зміни щодо обсягів залучення в різні види економічної діяльності (рис. 2).

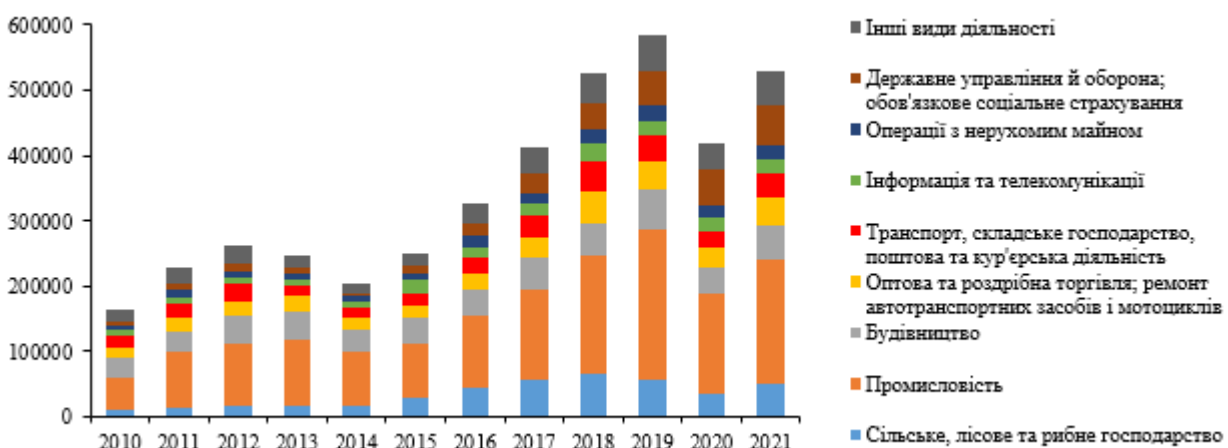

Рис. 2. Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності, млн. грн (складено автором за [7])

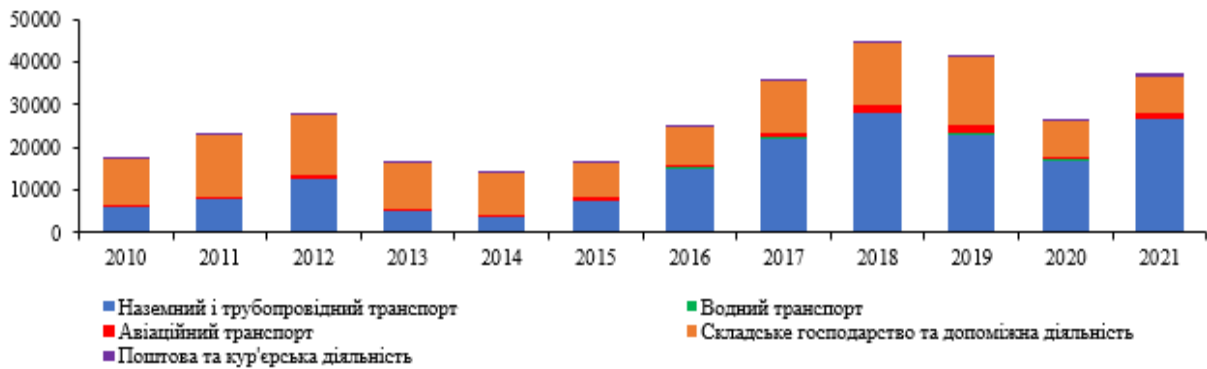

Рис. 3. Капітальні інвестиції за видом економічної діяльності транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність, млн. грн (складено автором за [7])

У загальному обсязі капітальних інвестицій в транспортну сферу (рис. 3) найбільш вагома частка припадає на інвестування в наземний і трубопровідний транспорт, на другому місці за обсягом вкладених коштів складське господарство та допоміжна діяльність. Частка авіаційного та водного транспорту й поштової та кур'єрської діяльності у сукупності складає менше 10% від загального обсягу капітальних інвестицій за всіма видами діяльності.

Складні та непередбачувані умови функціонування економіки України викликають підвищений інтерес суб'єктів господарської діяльності до пошуку додаткових джерел фінансування інвестицій для відновлення матеріально-технічної бази, технічного переоснащення, впровадження прогресивних технологій і сучасного обладнання, створення робочих місць. Мова йде про активізацію залучення інвестицій з усіх можливих джерел. Обмеженість внутрішніх інвестицій робить принципово важливим залучення зовнішніх фінансових ресурсів і, перш за все, іноземних інвестицій. Достатньо чітко переваги іноземних інвесторів відображає структура іноземних інвестицій за видами економічної діяльності (рис. 4), на яку впливають не тільки уявлення інвесторів, але й активність підприємств-реципієнтів.

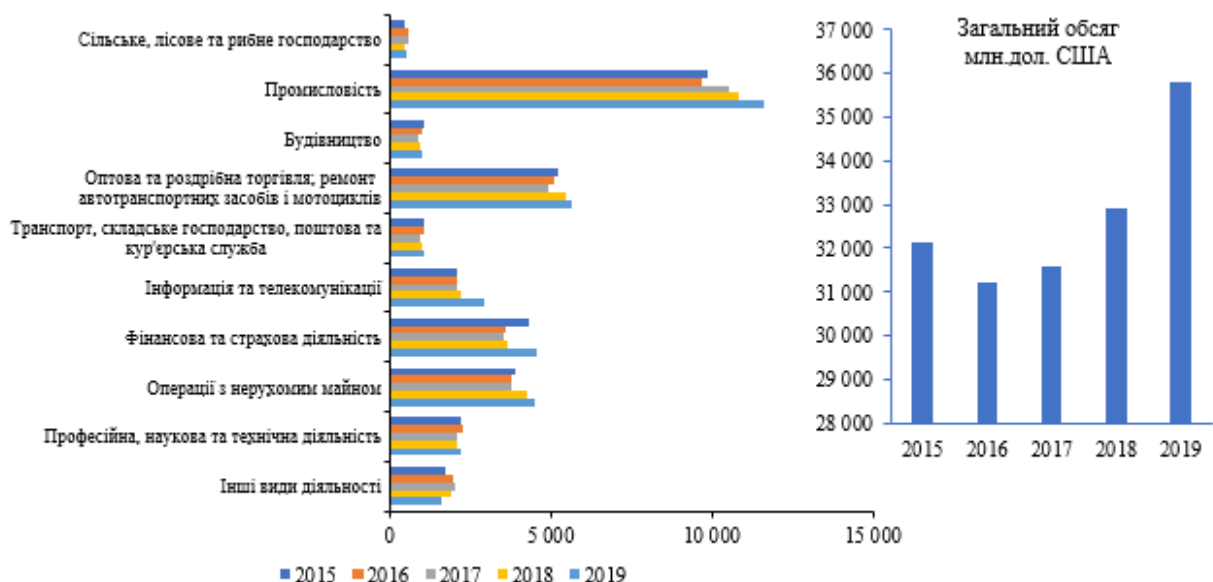

Рис. 4. Прямі інвестиції (акціонерний капітал) в економіку України за видами економічної діяльності а 2015-2019 рр., млн.дол. США (складено автором за [8])

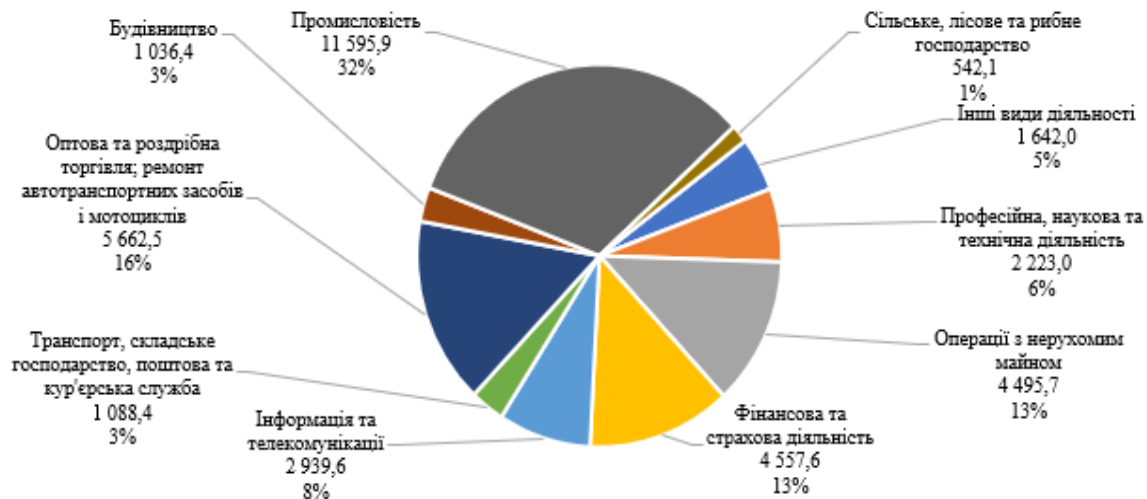

Рис. 5. Структура прямих інвестицій (акціонерний капітал) в економіку України за видами економічної діяльності за 2019 р., млн. дол. США (складено автором за [8])

В структурі прямих іноземних інвестицій за видами економічної діяльності (рис. 5) лівая частка спрямована у промисловість - майже третина від загального обсягу прямих іноземних інвестицій (32%). Друге місце за обсягами фінансування посіла оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (16%). Третю сходинку поділили між собою два види діяльності, а саме операції з нерухомим майном і фінансова та страхова діяльність (по 13% кожна). На четвертому місці галузь інформації та телекомунікацій (8%). На п'ятому місці професійна, наукова та технічна діяльність (6%). Транспорт, складське господарство, пошта та кур'єрська служба разом із будівництвом поділили між собою лише шосту сходинку із загальним обсягом інвестування по 3%.

Можливості залучення іноземних інвестицій нерозривно пов'язані зі значними ризиками. До основних ризиків фінансування підприємств транспортної інфраструктури належать: політичні, які можуть суттєво впливати на стимулювання або заборону транспортування певних видів вантажів; загальноекономічні, пов'язані з невизначеністю шляхів розвитку економіки і суспільства, зі зниженням темпів економічного розвитку країни та кризовими явищами; інфляційні, викликані певними очікуваннями серед вантажовласників та населення; валютні ризики, які виникають в процесі фінансування інвестиційних проєктів в іноземній валюті; корупційні, пов'язані з хабарництвом та бюрократичною тяганиною; непрогнозовані та непередбачувані зміни у податковому законодавстві, які можуть суттєво вплинути на фінансові результати діяльності підприємств.

Починаючи з 2020 року Європейська Бізнес Асоціація (ЄБА) у співпраці з юридичними фірмами Agresca та Sayenko Kharenko проводить опитування з метою оцінки стану розвитку транспортної інфраструктури в Україні за допомогою інфраструктурного індексу (рис. 6). За підсумками 2021 року індекс склав 2,76 балів з 5-ти можливих, що на 7% більше рівня 2020 року (2,58 балів). У рамках цього дослідження рівень розвитку авіаційного, автомобільного, морського, внутрішнього водного та залізничного транспорту оцінювався за чотирма критеріями: законодавство та державна політика, інвестиційна активність, діяльність транспортних монополістів та державних органів, транспортна логістика. Для розрахунку індексу використовувалася шкала Лайкерта, яка має 5 градацій, де: 1 – це вкрай негативно, 3 – задовільно, 5 – вкрай позитивно [9].

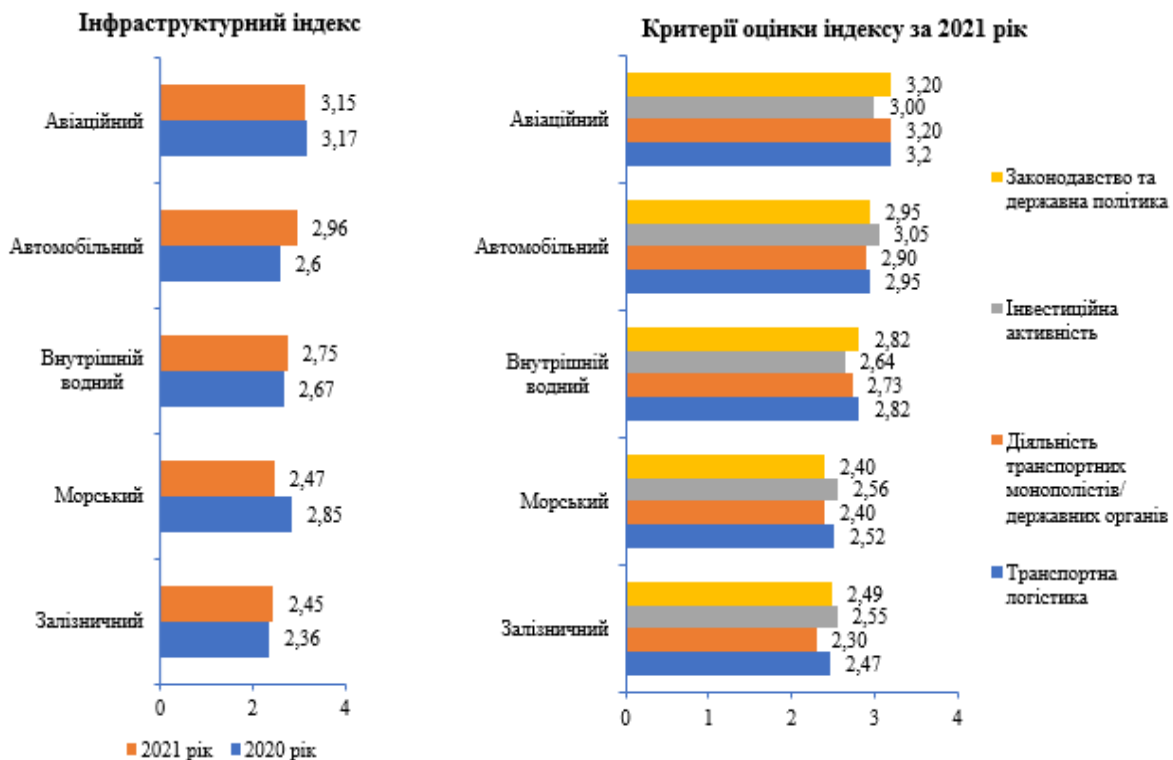

Рис. 6. Інфраструктурний індекс оцінки рівня розвитку транспортної інфраструктури України та його складові за 2021 рік (складено автором за [9])

За оцінкою компаній ЄБА найвищий індекс отримав авіаційний транспорт 3,15 балів, що вказує на нейтральний рівень. Інші чотири види транспорту мають негативні оцінки: автомобільний – 2,96, внутрішній водний – 2,75, морський – 2,47, залізничний транспорт – 2,45 балів. Критерії оцінки інфраструктурного індексу наведено на рис. 6. Серед респондентів опитування найбільша частка користується залізничним транспортом, другу сходинку посідає автомобільний транспорт, останню – внутрішній водний транспорт [9].

Однак, починаючи з лютого 2022 року транспортний сектор України зазнав непередбачуваних руйнівних змін. Вже наприкінці 2022 року дослідження ЄБА сумісно з Arzinger та Sayenko Kharenko не передбачало розрахунок інфраструктурного індексу, а було сфокусовано на оцінці впливу військових дій на функціонування транспортної сфери. Результати дослідження переконливо свідчать про необхідність інвестування у транспортну інфраструктуру, попри військові дії (рис. 7). Серед опитаних компаній збитків зазнали більше половини респондентів (66%). Оговтавшись від першого шоку, більшість компаній впевнені, що незважаючи на продовження масштабних військових дій, необхідно розвивати транспортну інфраструктуру країн-сусідів за рахунок українських інвестицій.

Рис. 7. Результати опитування представників бізнесу [складено автором за [10]]

Проведені опитування виявили (рис. 8), що найбільшими викликами війни стали: зміна логістики внаслідок блокади морських портів (49%), зменшення попиту на товари та послуги (40%), проблеми з енергопостачанням. В той же час, виклики обумовили формування пріоритетних напрямків розвитку транспортного сектора. Найбільш перспективним визнано необхідність розвитку автомобільних шляхопроводів з Європою (59%), будівництво стратегічних універсальних транспортних хабів (55%), розбудова євроколії на території України (51%) [10]

Рис. 8. Виклики воєнного стану та пріоритетні інвестиційні проєкти в транспортній сфері (складено автором за [10])

Швидка оцінка Світового банку розміру завданої шкоди та потреб на відновлення (RDNA2) за рік повномасштабної війни відображає системний аналіз наслідків військових дій в основних секторах економіки. За даними звіту загальна сума збитків від безпосередніх руйнувань складає \$135 млрд., при цьому найбільші втрати в житловому секторі (37%), транспорт (26%), енергетика (8%), торгівля та промисловість (8%), сільське господарство (6%) (рис. 9). Визначені загальні потреби на відновлення та відбудову України, які складають \$411 млрд. Найбільші потреби є у транспортному секторі (22%), житловому (17%), енергетиці (11%), секторі соціального захисту та засобів до існування (10%), розмінування (9%) та сільському господарстві (7%) (рис. 9). Після проведення RDNA1, рівень руйнувань найбільше зріс у енергетичному, житловому та транспортному секторах. Також потребує уточнення шкода, задіяна сільському господарству. Урядом України на 2023 рік визначені 5 пріоритетних напрямків першочергового відновлення: житло, критична та енергетична інфраструктура, економічний сектор та гуманітарне розмінування [11].

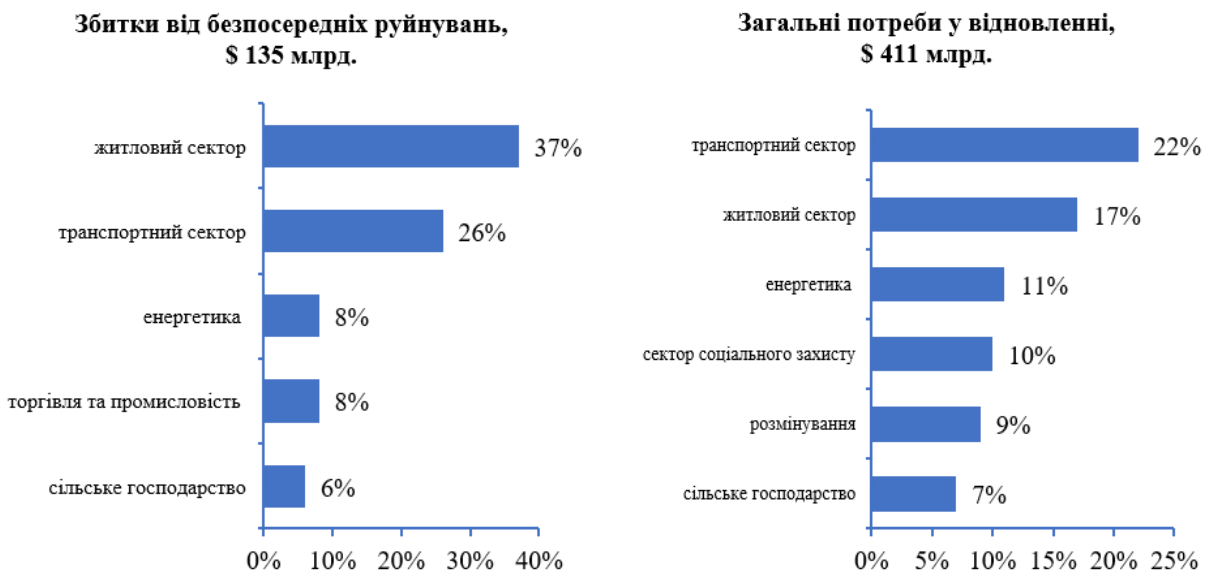

Рис. 9. Безпосередні збитки та потреби у відновленні основних секторів економіки України за оцінкою Всесвітнього банку RDNA2 (складено автором за [11])

В рамках оцінки Світового банку потреби на пріоритетні напрямки фінансування впродовж 2023 року становлять приблизно \$14 млрд. – близько 3,5% від загальних потреб. В загальній сумі лівову частку складають три сектори: транспорт, енергетика та житлове господарство. Крім цих секторів, значна підтримка (\$ 2,7 млрд) передбачена для стимулювання інвестицій з боку приватного сектора у відновлення інших галузей економіки, перш за все, сільського господарства, промислового виробництва та торгівлі (рис. 10). Ця підтримка включає поєднання грантів і

субсидованих кредитів разом із гарантіями та інструментами страхування для зниження ризику приватних інвестицій [12].

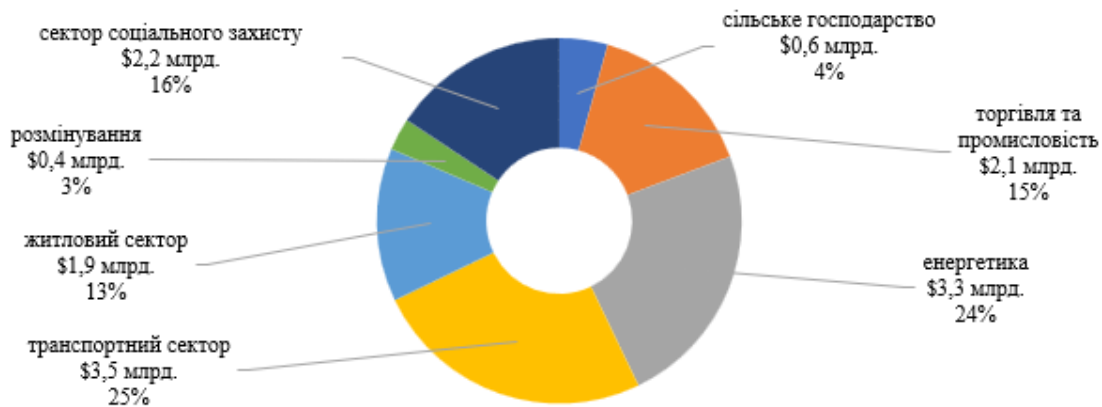

Рис. 10. Пріоритетні напрямки інвестування на 2023 р. (складено автором за [12])

Загальний збиток транспортного сектору оцінюється в \$35,7 млрд., з яких найбільша концентрація пошкоджень приходить на місцеві обласні, сільські та комунальні дороги (32%); автостради, шосе та інші національні дороги (21%); залізнична інфраструктура, рухомий склад, обладнання та інші активи (19%) [12].

За оцінками Світового банку загальні потреби в реконструкції та відновленні транспортного сектору України на протязі 2023-2033 рр. становлять \$92,1 млрд. З них у короткостроковій перспективі потрібні \$14,1 млрд, у середньостроковій \$78 млрд. Розподіл потреб у реконструкції за напрямками у короткостроковому та середньостроковому періодах наведений на рис. 11., потреби у відновленні надання послуг на рис. 12.

Рис. 11. Потреби у реконструкції в транспортному секторі України станом на 24 лютого 2023 року, млн. дол. США (складено автором за [12])

Рис. 12. Потреби у відновленні надання послуг у транспортному секторі України в короткостроковому періоді за 2023-2026 рр., млн. дол. США (складено автором за [12])

Найбільша частка потреб у реконструкції припадає на залізничну інфраструктуру, рухомий склад, обладнання та інші активи (30%); автостради, шосе та інші національні дороги (29%); місцеві обласні, сільські та комунальні дороги (16%). Серед загальної суми потреб у відновленні (\$3,5 млрд.) більше половини припадає на ремонт та технічне обслуговування доріг і мостів державного значення та близько 20% на ремонт та відновлення інфраструктури та рухомого складу залізниць (рис. 12). Потреби на відновлення включають витрати на розширення логістики на захід та витрати на аварійний ремонт і відновлення послуг з метою пом'якшення впливу пошкодженої інфраструктури та збоїв у наданні послуг.

Результати оцінки, проведеної Світовим банком, також підтверджені дослідженням, яке проводилося аналітичним центром при Київській школі економіки KSE Institute. За оцінкою експертів проєкту KSE «Росія заплатить» за рік повномасштабних військових дій інфраструктурі України завдані збитки на суму \$144 млрд. Експерти проєкту продовжують фіксувати зростаючі збитки в основних сферах діяльності, таких як: енергетика, транспорт, інфраструктура, освіта, торгівля та охорона здоров'я. Інфраструктурний сектор зайняв друге місце за сумою завданих збитків – \$36,2 млрд. Протягом року через війну було пошкоджено або зруйновано більше 25 тис. км доріг державного та місцевого значення, 344 мости та мостові переходи. За даними Міністерства розвитку громад та інфраструктури, за 2022 рік на дорогах державного значення було відновлено проїзд через 78 мостів. Вже у 2023 році було відновлено проїзд 2 мостовими переходами у Миколаївській та Харківській областях [13].

У липні 2022 року за матеріалами робочої групи «Відновлення та розбудова інфраструктури» був оприлюднений Проєкт Плану відновлення України, розроблений Національною радою з відновлення України від наслідків війни [14]. Пропозиції робочої групи з відновлення та розбудови транспортної інфраструктури включають проєкти на загальну суму в 3418,7 млрд. грн в період 2022-2032 рр.. З них на залізничний транспорт припадає 146,7 млрд. грн, авіаційний – 51,4 млрд. грн, морський та внутрішній водний 14,6 млрд. грн, автомобільний, міський електричний транспорт, автомобільні дороги та дорожнє господарство загалом 3206 млрд. грн. (у тому числі 2213 млрд. грн на виконання робіт на автомобільних дорогах для реалізації довгострокового плану за 2026-2032 рр.)

В умовах жорсткого обмеження та унеможливлення використання морських портів, Урядом України на сьогодні визначені пріоритетні напрямки розвитку транспортної інфраструктури. Це, перш за все, розвиток транспортних коридорів на західному кордоні країни, розширення їх пропускної спроможності. Найбільш перспективними у цьому напрямку визнані будівництво нових та модернізація існуючих пунктів пропуску на кордоні з Румунією, розвиток портів на Дунаї та поромних переправ. Це дозволить втричі збільшити вантажопотік у цьому напрямку, з

урахуванням того, що після початку повномасштабного вторгнення товарообіг у цьому напрямку зріс майже на 100% [15]. Так, реалізація ініціативи «Чорноморське зерно» дозволила перевезти через порти України з серпня 2022 р. по березень 2023 р. близько 22 млн. тонн українського зерна. «Шляхи солідарності» залишаються основним варіантом експорту українських товарів та критичного імпорту. За оцінками Світового банку завдяки цій ініціативі з травня 2022 р. по березень 2023 р. загальна вартість торгівлі склала близько 65 млрд. євро [12].

Блокування морських портів та повна зупинка авіаційного транспорту вимагає додаткової уваги до оптимізації та покращення роботи залізниць. Залізничний транспорт прийняв на себе величезну соціальну відповідальність при організації евакуації населення, в рамках якої було перевезень понад 4 млн. осіб. Але результати діяльності АТ «Укрзалізниця» за 2022 р. вказують, що залізниця України також потребують додаткових фінансових ресурсів. Збиток від пасажирських перевезень у 2022 р. склав 13,3 млрд. грн., хоча державний бюджет для підтримки роботи галузі виділив 10 млрд. грн. Незважаючи на рекордні обсяги інвестицій, заплановані на 2023 рік (50 млрд. грн), за підсумками діяльності у 2023 р. «Укрзалізниця» очікує збитки у сумі 20,2 млрд. грн [16]. Пріоритетними напрямками розвитку залізничного транспорту залишаються модернізація та відновлення критичної інфраструктури й рухомого складу. Залізничний транспорт залишається найважливішим сегментом транспортно-дорожнього комплексу є невід'ємною складовою у забезпеченні сталого відновлення економіки України.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Починаючи з лютого 2022 р. транспортний сектор України зазнав непередбачуваних нищівних змін. Триваючі військові дії та необхідність повоєнної відбудови вказують на необхідність відновлення на якісно новому рівні. Недостатньо відновити у довоєнному стані, є гостра необхідність побудови нової більш досконалої інфраструктури. Масштаби руйнувань потребують кардинально нових підходів. Ураховуючи загальний стан економіки України, фінансові можливості підприємств транспортної інфраструктури та державного бюджету, пріоритетним джерелом інвестування першочергових потреб стають зовнішні фінансові ресурси. Обсяги інвестицій, необхідних для відновлення транспортного сектору України, вимагатимуть залучення зовнішнього фінансування не тільки за рахунок державних коштів. Буде неможливо обійтися без участі міжнародних організацій та донорського приватного інвестування.

Важлива роль у масштабному залученні інвестицій від міжнародних фондів та приватних інвесторів належить державі, яка шляхом надання гарантій за кредитами може впливати на рішення стейкхолдерів. Однак, позиція інвесторів все ж залишається визначаючою. Приватний сектор не цікавить у які види економічної діяльності, на думку приймаючої країни, необхідно спрямовувати інвестиції. Вони, перш за все, зацікавлені перспективами отримання прибутку, строками окупності інвестицій і надійністю своїх вкладень. Головною умовою залучення коштів міжнародних стейкхолдерів є максимальна прозорість та цифровізація всіх процесів, покликани компенсувати недоліки високого рівня невизначеності, а також посилити довіру міжнародних партнерів та громадськості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 травня 2018 р. № 430-р «Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-nacionalnoyi-transportnoyi-strategiyi-ukrayini-na-period-do-2030-roku> – (Дата звернення: 10.02.2023).
2. Виробництво та розподіл валового внутрішнього продукту за видами економічної діяльності. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/vvp/vvp_ric/arh_vtr_u.htm – (Дата звернення: 10.02.2023).
3. Статистичний збірник "Транспорт України" 2021 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/10/zb_Transpot.pdf – (Дата звернення: 05.02.2023).
4. Статистичний збірник "Транспорт і зв'язок в Україні" 2016 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2017/zb/09/zb_tr_2016pdf.zip – (Дата звернення: 05.02.2023).

5. Пасажирообіг за видами транспорту. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/tr/tr_rik/po_v/arh_po_v_u.htm – (Дата звернення: 10.02.2023).
6. Розпорядження кабінет міністрів України від 07 квітня 2021 р. № 321-р Про затвердження плану заходів з реалізації Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/321-2021-%D1%80#Text> – (Дата звернення: 15.03.2023).
7. Капітальні інвестиції. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ioz_19.htm – (Дата звернення: 01.02.2023).
8. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності (2015–2019). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/zd_inv_new/arh_inv_zd.htm – (Дата звернення: 10.02.2023).
9. Бізнес оцінив стан і визначив пріоритети розвитку транспортної інфраструктури, – опитування ЕВА. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eba.com.ua/biznes-otsinyv-stan-i-vyznachyv-priorytety-rozvytku-transportnoyi-infrastruktury-opytuvannya-eva/> – (Дата звернення: 10.02.2023).
10. Інвестувати в транспортну інфраструктуру варто навіть попри війну. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eba.com.ua/investuvaty-v-transportnu-infrastrukturu-varto-navit-popry-vijnu/> – (Дата звернення: 10.02.2023).
11. Прес-реліз Світового банку №: 2023/ЕСА/82. Оновлена оцінка потреб України на відновлення та відбудову. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2023/03/23/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment> – (Дата звернення: 25.02.2023).
12. World Bank. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment: February 2022 - February 2023 (English). Washington, D.C.: World Bank Group. – URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/099184503212328877/P1801740d1177f03c0ab180057556615497> (Accessed: 20.02.2023)
13. За рік повномасштабної війни росія завдала збитків інфраструктурі України на майже \$144 млрд. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/za-rik-povnomashtabnoyi-viyni-rosiya-zavdala-zbitkiv-infrastrukturi-ukrayini-na-mayzhe-144-mlrd/> – (Дата звернення: 05.02.2023).
14. Проект Плану відновлення України (презентація українською). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.unc-international.com/plan-vidnovlennya-ukrayini> – (Дата звернення: 10.02.2023).
15. Україна працюватиме над розширенням транспортних коридорів на західному кордоні – прем'єр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uaprom.info/news/189103-ukrayina-pracyuvatime-nad-rozshirenniam-transportnih-koridoriv-kordoni-z-rumuniyeyu-premyer.html> – (Дата звернення: 15.02.2023).
16. Підсумки 2022 року. Пресслужба Укрзалізниці. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.2022.zalizno.online/> – (Дата звернення: 05.02.2023).

REFERENCES:

1. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30 travnia 2018 r. № 430-r «Pro skhvalennia Natsional'noi transportnoi stratehii Ukrainy na period do 2030 roku». [Elektronnyj resurs]. – URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/proshvalennya-natsionalnoyi-transportnoyi-strategiyi-ukrayini-na-period-do-2030-roku> – (Accessed: 10.02.2023).
2. Vyrobnnytstvo ta rozpodil valovoho vnutrishn'oho produktu za vydamy ekonomichnoi diial'nosti. [Elektronnyj resurs]. – URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/vvp/vvp_rik/arh_vtr_u.htm – (Accessed: 10.02.2023).
3. Statystychnyj zbirnyk "Transport Ukrainy" 2021 rik. [Elektronnyj resurs]. – URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/10/zb_Transpot.pdf – (Accessed: 05.02.2023).
4. Statystychnyj zbirnyk "Transport i zv'язok v Ukraini" 2016 rik. [Elektronnyj resurs]. – URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2017/zb/09/zb_tr_2016pdf.zip – (Accessed: 05.02.2023).
5. Pasazhyroobih za vydamy transportu. [Elektronnyj resurs]. – URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/tr/tr_rik/po_v/arh_po_v_u.htm – (Accessed: 10.02.2023).
6. Rozporiadzhennia kabinet ministriv Ukrainy vid 07 kvitnia 2021 r. № 321-r Pro zatverdzhennia planu zakhodiv z realizatsii Natsional'noi transportnoi stratehii Ukrainy na period do 2030 roku. [Elektronnyj resurs]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/321-2021-%D1%80#Text> – (Accessed: 15.03.2023).
7. Kapital'ni investytsii. [Elektronnyj resurs]. – URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ioz_19.htm – (Accessed: 01.02.2023).
8. Investytsii zovnishn'oekonomichnoi diial'nosti (2015–2019). [Elektronnyj resurs]. – URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/zd_inv_new/arh_inv_zd.htm – (Accessed: 10.02.2023).

9. Biznes otsinyv stan i vyznachyv priorytety rozvytku transportnoi infrastruktury, – opytuvannia EVA. [Elektronnyj resurs]. – URL: <https://eba.com.ua/biznes-otsinyv-stan-i-vyznachyv-priorytety-rozvytku-transportnoyi-infrastruktury-opytuvannya-eva/> – (Accessed:10.02.2023).
10. Investuvaty v transportnu infrastrukturu varto navit' popry vijnu. [Elektronnyj resurs]. – URL: <https://eba.com.ua/investuvaty-v-transportnu-infrastrukturu-varto-navit-popry-vijnu/> – (Accessed:10.02.2023).
11. Pres-reliz Svitovoho banku №: 2023/ECA/82. Onovlena otsinka potreb Ukrainy na vidnovlennia ta vidbudovu. [Elektronnyj resurs]. – URL: <https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2023/03/23/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment> – (Accessed:25.02.2023).
12. World Bank. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment: February 2022 - February 2023 (English). Washington, D.C.: World Bank Group. – URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/099184503212328877/P1801740d1177f03c0ab180057556615497> (Accessed: 20.02.2023)
13. Za rik povnomashtabnoi vijny rosiia zavdala zbytkiv infrastrukturi Ukrainy na majzhe \$144 mlrd. [Elektronnyj resurs]. – URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/za-rik-povnomashtabnoyi-viyini-rosiya-zavdala-zbitkiv-infrastrukturi-ukrayini-na-majzhe-144-mlrd/> – (Accessed:05.02.2023).
14. Projekt Planu vidnovlennia Ukrainy (prezentatsiia ukrains'koiu). [Elektronnyj resurs]. – URL: <https://ua.unc-international.com/plan-vidnovlennya-ukrayini> – (Accessed:10.02.2023).
15. Ukraina pratsiuvatyme nad rozshyrenniam transportnykh korydoriv na zakhidnomu kordoni – prem'ier. [Elektronnyj resurs]. – Режим доступу: <https://uaprom.info/news/189103-ukrayina-pracyuvatyme-nad-rozshyrennyam-transportnih-koridoriv-kordoni-z-rumuniyeyu-premyer.html> – (Accessed:15.02.2023).
16. Pidsumky 2022 roku. Pressluzhba Ukrzaliznytsi. [Elektronnyj resurs]. – URL: <https://www.2022.zalizno.online/> – (Accessed:05.02.2023).

INVESTMENT IN THE TRANSPORT INDUSTRY - AS THE BASIS OF RECOVERY OF THE COUNTRY'S ECONOMY

LOZA Svitlana
National University "Zaporizhzhia Polytechnic"

The main driver of the development of any country is investment. Activation of investment activities in Ukraine is a prerequisite for sustainable development, modernization, and renewal of the country's transport sector. In connection with full-scale military operations on the territory of Ukraine, logistical obstacles arose, and an additional load was created on the energy and transport infrastructure, primarily related to the functioning of transport networks and the operation of sea and river ports. Because military operations have become protracted, the prospects for stabilizing the economy remain highly uncertain.

The purpose of the article is to research the processes of investing in the development of the transport infrastructure of Ukraine, identify the main problems, analyze critical conditions, and justify the main directions and prospects for the reconstruction and further development of the transport industry in the conditions of post-war recovery. The article analyzes the transport sector in the country's gross domestic product and freight and passenger traffic dynamics and structure by mode of transport during 2010-2021. The transport sector's leading trends, structure, problems, and investment features over the last decade are analyzed. An analysis of the level of infrastructure development of various types of transport was carried out. The main challenges and future directions of investment in the transport industry during a prolonged state of war have been studied. The scope and structure of the needs for the reconstruction of the transport sector of Ukraine in the short-term and long-term perspectives were studied based on the World Bank assessment. It was found that despite the extended military operations and the high uncertainty of the post-war recovery, Ukrainian companies are confident in the need to invest in the development of transport infrastructure, which is a crucial driver of the reconstruction of the country's economy. The main areas of support, restoration, and development of the transport infrastructure of Ukraine in the conditions of the continuation of military operations have been studied.

Key words: reconstruction, efficiency, investment, investment project, crisis, transport, transport infrastructure.

ПРІОРИТЕТИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ЖИТЛОВОГО ФОНДУ УКРАЇНИ: АСПЕКТ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ

ЗАБАШТАНСЬКИЙ Максим¹, РОГОВИЙ Андрій²

¹ Національний університет «Чернігівська політехніка»

<http://orcid.org/0000-0001-9417-0163>

e-mail: mazani@ukr.net

² Національний університет «Чернігівська політехніка»

<http://orcid.org/0000-0001-5445-214X>

e-mail: rogovoy1976@ukr.net

У статті обґрунтовано необхідність реалізації державної політики стимулювання розвитку житлового фонду України. Наголошено на перешкодах та проблемах в сфері житлового будівництва, що стримують формування та реалізацію її інвестиційного потенціалу і забезпечення. До пріоритетів державної політики стимулювання розвитку житлового фонду України враховуючи аспекти інвестиційної активності віднесено створення сприятливого інвестиційного середовища, збільшення обсягів капітальних інвестицій, покращення структури інвестицій, забезпечення високого рівня захисту інтересів та прав інвестора, підвищення ефективності використання інвестицій та інвестиційного процесу, розвиток співробітництва у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності. В контексті пріоритетів державної політики визначено актуальні засоби їх досягнення.

Ключові слова: житловий фонд, житлове будівництво, ринок житла, державна політика, інвестиції, інвестиційне середовище.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-29>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Свідченням розвитку соціальної сфери в країні є здатність задовольняти основні життєві потреби громадянина. Тому до основних життєвих цінностей людини, окрім забезпеченості продуктами харчування, фізичного здоров'я, безпеки життя, відносять також доступність житла. В рамках сучасного суспільного розвитку реалізація права громадян на житло закріплена конституційно і є невід'ємною частиною розбудови цивілізованої країни та її соціально-економічного розвитку. В Україні формування достатнього житлового фонду для забезпечення первинних потреб населення у житловій площі є складним і має ознаки системної кризи, яка стала джерелом ризиків і загроз національній безпеці. Позитивних змін можливо досягнути при реалізації державної політики стимулювання розвитку житлового фонду, у якій всіляко буде забезпечене економіко-ресурсне стимулювання приватних інвестиційних ініціатив громадян в житловому будівництві, функціонування та інвестиційний розвиток житлово-будівельних кооперативів, будівельно-промислових кластерів та інше.

До теперішнього часу Україна здійснила значну кількість заходів зі створення, а потім удосконалення, нормативно-правового забезпечення інвестиційної діяльності на ринку житла. Однак, постійна зміна та удосконалення нормативної бази, її неузгодженість з інтересами суб'єктів інвестиційного процесу є значним дестимулятором (а в деяких випадках першочерговою причиною відмови інвестора) для здійснення інвестицій в розвиток житлового фонду нашої країни. Тому для покращення інвестиційного середовища першочергово необхідно стабілізувати законодавчий розвиток, мінімізувати процеси удосконалення нормативних актів, забезпечити високий рівень захисту інтересів та прав інвестора і вирішити інші стратегічні завдання при реалізації державної житлової політики.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематиці житлового будівництва в Україні приділено достатньо багато уваги у наукових дослідженнях. Зокрема останнім часом акцентується на таких основних проблемах його функціонування і розвитку, як низький (недостатній) рівень забезпечення українських громадян житлом, не у повній мірі задовільна якість житлового фонду, особливо у сільських поселеннях, на віддалених територіях, ускладнення реалізації програм зі створення / модернізації комунального і державного житлового фонду в умовах війни та під впливом економічної кризи, яка зводять нанівець всі зусилля зі розв'язання проблеми черг. Окрім цих аспектів у дослідженнях А. Кузнецової, Д. Штейнгауз [3, с. 3-12], В. Заяця [7, с. 137-151], Л. Єлісеєвої [8, с. 80-85], В. Кравченка [11, с. 5-12] та інших науковців йдеться про те, що не варто очікувати суттєвого збільшення обсягів фінансування з державного та місцевих бюджетів на ці програми і в найближчому майбутньому, зокрема в період повоєнної стабілізації ситуації.

Тим не менше, проблема забезпечення населення житлом має вирішуватися за будь-яких умов, тому вельми актуальним інструментом у вказаному напрямку слугують приватні інвестиції як ключовий фактор, умова активізації будівництва на загал та житлового будівництва зокрема. У сучасних умовах обмеженість інвестиційних ресурсів стримує не тільки житлове будівництво, але й процес формування повноцінної і спроможної ринкової економіки України, перешкоджає розвитку безпосередньо підприємств будівельного комплексу країни та її регіонів, оскільки інвестиції та їх ефективне використання формують матеріальну базу сучасного будівництва, створюють передумови для розширеного відтворення сектору. Питання інвестиційної привабливості національної економіки, зокрема її будівельної сфери, чинників, які її визначають, достатньо системно розкриті в публікаціях В. Зянька, Т. Нечипоренка, І. Вальдшмідта [1, с. 40-45], М. Вознюка, М. Садов'як [2, с. 57-60], В. Прохорової, С. Мушникової [9], Т. Васильців, М. Флейчук, Р. Лупака [12, с. 10-19].

Однак, ці та інші напрацювання все ще не переросли у систему рекомендацій для органів влади різних рівнів, впровадження яких здатне істотно активізувати інвестиційні процеси, зокрема в будівельному секторі національної та регіональних економічних систем, наростити обсяги житлового будівництва та вирішити комплекс проблем соціальної вразливості вітчизняного населення, пов'язаних із забезпеченістю житлом належного рівня обсягу та якості. Хоча, певні напрацювання у цьому керунку наявні та пов'язані з дослідженнями таких науковців, як О. Кліпкова, Н. Міценко, І. Міщук [4, с. 320-330], А. Богданенко [5, с. 175-186], С. Маляр [6, с. 305-309], М. Садов'як [10, с. 92-100], А. Мирошниченко [13, с. 30-36].

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Відомо, що сприятливе інвестиційне середовище передбачає побудову інституційної бази, запровадження економічних інструментів та методів регулювання інвестиційної діяльності тощо. Тому при налагодженні державної політики стимулювання розвитку житлового фонду України необхідно розробити чіткий механізм реалізації інвестиційних заходів, що включатиме в себе організаційну та економічну складові на загальнодержавному та місцевих рівнях. У підсумку важливо ідентифікувати стратегічні пріоритети державної політики стимулювання розвитку житлового фонду, які б визначали процес внутрішнього та державного інвестування на основі стабільного і перспективного економічного ефекту.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є визначення пріоритетів державної політики стимулювання розвитку житлового фонду України враховуючи аспекти інвестиційної активності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Основною метою побудови державної політики стимулювання розвитку житлового фонду України варто розглядати забезпечення інвестиційного ресурсу та потенціалу стійкого економічного зростання, використовуючи можливості інвестиційного ринку. Тому пріоритетне значення в процесі реалізації такої політики має бути створення сприятливого інвестиційного середовища, що включає в себе формування сприятливого інвестиційного клімату та позитивного інвестиційного іміджу України. Це допоможе у подальшому покращити соціально-економічні показники розвитку країни в цілому та окремих її регіонів, а також забезпечить збільшення обсягів залученого іноземного капіталу на внутрішній ринок житла.

Варто відмітити, що в Україні сформувала значна диференціація між регіонами щодо забезпечення населення житловим фондом (табл. 1). Зокрема, у 2021 р. краща забезпеченість житловими приміщеннями спостерігалася у Дніпропетровській (51,7 млн м²), Харківській (42,6 млн м²), Львівській (39,9 млн м²), Одеській (38,2 млн м²) обсягах, що в декілька разів більше у порівнянні з іншими областями. Якщо порівнювати з показником Дніпропетровської області, то житлова площа житлових приміщень у Луганській області була в 4,5 рази меншою, Чернівецькій – 3,7 рази, Волинській – 3,3 рази, Миколаївській – 3,2 рази, Кіровоградській – 3,1 рази.

На сьогодні в Україні визначається низка негативних факторів, що погіршують стан інвестиційного середовища та інвестиційного клімату в сфері житлового будівництва, зокрема це політичні, економічні, фінансові ризики, а також ризики пов'язані із судовою системою.

Політичні ризики зумовлені нестабільністю політичної ситуації, частою зміною законодавчого урегулювання житлових відносин та відсутності належного контролю за його виконанням.

Економічні ризики полягають у недостатності внутрішніх джерел інвестування розвитку житлового фонду, малою часткою допомоги у фінансуванні проєктів будівництва з боку держави, зростання інфляції та існування значних регіональних диспропорцій у забезпеченості та благоустрою житла в різних за розміром населених пунктах, а особливо до занепаду житлового фонду в сільській місцевості.

Фінансові ризики та ризики, пов'язані із функціонуванням вітчизняного фінансового ринку вбачаємо перш за все у недостатньому розвитку останнього, а також слабкій його інтеграції у світовий фондовий ринок. У цьому питанні також постає проблема у стабільності функціонування грошово-кредитної системи України та непрозорістю роботи фінансового ринку. Як наслідок, падіння довіри населення та підприємців при здійсненні капіталовкладень у житлове будівництво, що має негативний вплив на інвестиційне середовище ринку житла країни. Характеристика правових ризиків полягає у високому рівні корупції, значною бюрократизацією усіх процесів будівництва та введення в експлуатацію житла, що одночасно посилюється низькою ефективністю судової системи України.

Таблиця 1

Показники забезпеченості населення регіонів України житловим фондом (на 1 січня відповідного року)

Регіони	Показники						Відхилення 2021 / 2019			
	Загальна площа житлових приміщень, млн м ²			Житлова площа житлових приміщень, млн м ²			За загальною площею		За житловою площею	
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	+/-	%	+/-	%
Україна	993,3	1011,4	1014,8	625,3	634,2	636,8	21,50	102,16	11,50	101,84
Вінницька	48	48,7	49,1	31,9	32,4	32,6	1,10	102,29	0,70	102,19
Волинська	24,7	25,3	25,5	15,3	15,6	15,7	0,80	103,24	0,40	102,61
Дніпропетровська	76,9	81,2	82,7	48	50,8	51,7	5,80	107,54	3,70	107,71
Донецька	51,6	51,9	52,1	32,6	32,8	32,9	0,50	100,97	0,30	100,92
Житомирська	33,9	34	33,7	21,6	21,6	21,4	-0,20	99,41	-0,20	99,07
Закарпатська	31,1	32,6	32,9	18	18,9	19,2	1,80	105,79	1,20	106,67
Запорізька	40,9	41,2	40,7	25,3	25,4	25,1	-0,20	99,51	-0,20	99,21
Івано-Франківська	37,5	38,6	38,9	23,2	23,7	23,9	1,40	103,73	0,70	103,02
Київська	63,9	65,7	65	37,9	38,8	38,2	1,10	101,72	0,30	100,79
Кіровоградська	25,3	25,6	25,8	16,4	16,6	16,7	0,50	101,98	0,30	101,83
Луганська	18,8	18,9	18,8	11,7	11,7	11,6	0,00	100,00	-0,10	99,15
Львівська	60,2	62	64,6	37,3	38,3	39,9	4,40	107,31	2,60	106,97
Миколаївська	25,6	25,5	25,3	16,6	16,5	16,4	-0,30	98,83	-0,20	98,80
Одеська	57,1	58,7	59,3	36,8	37,9	38,2	2,20	103,85	1,40	103,80
Полтавська	36,4	36,6	35,9	23,2	23,3	22,9	-0,50	98,63	-0,30	98,71
Рівненська	26,4	29,2	27,8	17	18,8	17,9	1,40	105,30	0,90	105,29
Сумська	28,4	28,5	28,5	18,5	18,6	18,6	0,10	100,35	0,10	100,54
Тернопільська	27,9	28,6	28,7	17,7	18,1	18,1	0,80	102,87	0,40	102,26
Харківська	65,2	66,1	67,4	41,3	41,9	42,6	2,20	103,37	1,30	103,15
Херсонська	26	26,6	26,7	17,1	17,5	17,6	0,70	102,69	0,50	102,92
Хмельницька	36,6	37,9	38,2	23,6	24,3	24,4	1,60	104,37	0,80	103,39
Черкаська	34,3	34,9	34,6	22,5	22,9	22,7	0,30	100,87	0,20	100,89
Чернівецька	22,7	23	23,1	13,9	14,1	14,1	0,40	101,76	0,20	101,44
Чернігівська	30,3	30,7	30,5	19,3	19,5	19,4	0,20	100,66	0,10	100,52
м. Київ	63,5	59,1	58,8	38,6	34,2	35,1	-4,70	92,60	-3,50	90,93

Джерело: розраховано за [14]

Таким чином при реалізації державної політики стимулювання розвитку житлового фонду України та вирішенні завдань покращення інвестиційного клімату на внутрішньому ринку житла та зменшенні впливу вищезазначених ризиків необхідними є наступні заходи: забезпечення нормалізації чинного житлового вітчизняного законодавства шляхом усунення неоднозначностей у його трактуванні; зниження бюрократизму на усіх етапах житлового будівництва до поступової повної відмови від нього; спрямування зусиль на покращення інвестиційного іміджу країни як основного регулятора ринку житла; підвищення інвестиційної привабливості вітчизняних будівельних організацій та підприємств; запровадження радикальних заходів для боротьби з корупцією та економічною злочинністю у сфері управління житловим фондом; забезпечення відкритості та прозорості діяльності владних структур для соціально вразливих верств населення при наданні спеціалізованої житлової підтримки; активізація інформаційного та організаційного забезпечення процесу економіко-ресурсного стимулювання приватних ініціатив громадян в

житловому будівництві; приведення до стабільного рівня конкуренції та усунення адміністративних бар'єрів на ринку житлового будівництва.

У контексті реалізації державної політики стимулювання житлового фонду в Україні стратегічне значення має збільшення обсягів капітальних інвестицій. Саме капітальні інвестиції вбачаються як каталізатор покращення показників розвитку ринку житла через призму покращення господарської діяльності будівельного бізнесу. Загалом збільшити обсяги надходження капітальних інвестицій можливо розглядаючи проблему тільки у комплексі з різних аспектів, на основі чого побудувати ефективний механізм реалізації цих завдань. Найбільш проблемним питанням протягом багатьох років для забудовників залишається стабільне фінансування будівельних робіт, реалізації інноваційних проєктів будівництва і реконструкції житла. Регіональним та місцевим органам влади пропонується розробляти та реалізовувати низку організаційно-економічних заходів (зокрема цільові інвестиційні проєкти), спрямованих на стимулювання розвитку житлового фонду. Іншим аспектом стимулювання розвитку житлового фонду є структура капітальних вкладень за джерелами фінансування. На сьогодні найбільшими інвесторами є самі підприємства, тобто у структурі переважають власні джерела фінансування. Однак, на шляху власного фінансування господарської діяльності підприємства сектора житлового будівництва стикаються із низкою проблем і при їх вирішенні важливу роль повинні відіграти органи державного управління.

Іншим стратегічним пріоритетом державної політики стимулювання житлового фонду в Україні варто розглядати покращення структури інвестицій за різними їх характеристиками. Одною з найбільш визначних проблем, яка постає з року в рік – це низький рівень інвестиційних вкладень в сектор житлового будівництва України. Так, фінансування будівельного сектору має здійснюватись в достатньому обсязі як за рахунок державного й місцевих бюджетів, так і за рахунок іноземного та позикового капіталу. Для цього пропонується звернути увагу на: створення податкових преференцій для фінансування програм придбання (будівництва) житла для різних верств населення; запровадження з використанням доступних засобів податкового та адміністративного впливу на розвиток ринкових структур із забезпечення фінансування житлового будівництва; сприяння входженню в Україну інвесторів, що мають проєкти комплексного освоєння сільських та віддалених територій; активної інформаційної роботи на загальнодержавному, регіональних та місцевих рівнях у загальному доступі при розвитку комунальної та соціальної інфраструктури житлового будівництва.

Державна політика стимулювання розвитку житлового фонду України повинна передбачати забезпечення високого рівня захисту інтересів та прав інвестора. Так, найбільшою проблемою на сьогодні є відсутність контролю за виконанням інвестиційного законодавства, який би застосовувався з метою захисту прав та законних інтересів українських підприємств, у т. ч. в секторі житлового будівництва. Також, негативно впливає на рівень впевненості інвесторів (національних та іноземних) постійна зміна чинного житлового законодавства. Додаючи низку проблем із судовою системою в країні, яка на основі цього ж суперечливого законодавства не здатна у повній мірі відстояти права та інтереси інвесторів у житловому будівництві. Тому, пріоритетними завданнями у цій сфері постають: розробка та прийняття чіткої та стабільної законодавчої і нормативної бази регулювання житлового будівництва, згідно міжнародних вимог; створення сучасної системи державних гарантій захисту приватних (у т.ч. іноземних) інвестицій та інвесторів у проєктах із будівництва та реконструкції житла; створення справедливої та надійної системи врегулювання комерційних спорів між суб'єктами інвестиційного процесу та ін.

Також до стратегічних пріоритетів державної політики стимулювання розвитку житлового фонду України варто віднести підвищення ефективності використання інвестицій та самого інвестиційного процесу. Так, часта зміна урядів, різкі зміни політичного курсу та умов ведення будівельного бізнесу, нестабільна економічна ситуація в країні, нерозвиненість інституційної інфраструктури житлової політики та недосконалість ринку житла загалом посилюють негативні передчуття інвестора та сприймаються ним як ризики. Тому, серед завдань, які мають бути вирішені на державному рівні мають бути: посилення інтеграції регіонів на основі використання їхніх ресурсів для забезпечення найбільшої ефективності інвестиційного процесу та посилення конкурентних переваг при фінансуванні програм придбання (будівництва) житла для різних верств населення; створення умов для запровадження та активного використання інноваційних технологій у житловому будівництві; посилення інвестиційного спрямування розвитку інфраструктури житлової політики; спрощення доступу підприємств до довгострокових кредитів та інвестицій у житлове будівництво.

Таким чином реалізація державної політики стимулювання розвитку житлового фонду України в контексті вирішення важливих завдань із забезпечення інвестиційної активності повинна передбачати створення сприятливого інвестиційного середовища, збільшення обсягів капітальних інвестицій, покращення структури інвестицій за різними їх характеристиками та ін. (рис. 1).

Неабияке стратегічне значення для суб'єктів сектора житлового будівництва має співробітництво у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності. Найбільшою проблемою реалізації інноваційних проєктів будівництва і реконструкції житла визначається складність та відносно велика тривалість реєстраційних і ліцензійних процедур. Також значною перешкодою розвитку такого співробітництва є значна кількість неточних формулювань та трактувань базових теоретичних понять в інноваційній сфері та відсутність механізму виконання основних законів та контролю за їх дотриманням на державному та місцевому рівнях. Тому для покращення розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності у секторів житлового будівництва варто реалізувати такі заходи: спрощення процесів отримання ліцензій, дозволів та іншу реєстрацію на здійснення будівельної діяльності; збільшення пропозиції бюджетно-грантової підтримки впровадження нових сучасних технологій і проєктів при здійсненні житлового будівництва; відділення інноваційної діяльності від вираженого прояву корупційних змовин та існування тінювих відносин у житловому будівництві та ін.

Потрібно додати, що особливої актуальності на сучасному етапі соціально-економічного поступу нашої держави набуває питання визначення та обґрунтування стратегічних пріоритетів удосконалення інвестиційного забезпечення розвитку житлового будівництва, прогнозування позитивних результатів їх досягнення, впливу на динаміку головних макроекономічних і соціальних параметрів функціонування і розвитку держави. При цьому ці орієнтири мають бути узгодженими з базовими пріоритетами модернізації національної економіки, особливо такими, як інклюзивне зростання або спрямованість результатів економічного розвитку на поліпшення якості життя громадян і подолання соціальної нерівності та несправедливості, побудова відкритої конкурентоспроможної економіки, активізація євроінтеграційного курсу, демонтаж системної корупції, непорушне забезпечення захисту права приватної власності, випереджальний розвиток економіки України на основі підвищення рівня технологічності, гарантування належного рівня економічної безпеки держави та її складових, диверсифікація і активний розвиток міжнародного співробітництва, покращення місця держави в системі міжнародного поділу праці.

Відповідно, вибудування комплексу стратегічних пріоритетів державної політики в загальному має забезпечити досягнення певного узагальнюючого комплексного ефекту. Йдеться про генеральну мету політики. На сьогодні практично аксіоматичною, і ми також дотримуємося такої думки, стала теза про безальтернативність інноваційного шляху розвитку в цілях забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного житлового будівництва. Інноваційний складник та застосування сучасних передових технологій стають все більш визначним чинником збільшення обсягів виробництва продукції. Проте інноваційна діяльність потребує належного інвестиційного та фінансово-ресурсного забезпечення. Відповідно, нарощування її обсягів та підвищення ефективності об'єктивно узаляжуються від системи інвестиційного забезпечення.

Третім аспектом, який важливо врахувати при формулюванні генеральної мети державної політики в аналізованій сфері, є необхідність забезпечення комплексного впливу збільшення обсягів, а також впровадження результатів інноваційної діяльності у всіх сферах суспільного життя, галузях реального сектору економіки та фазах відтворювального процесу для нівелювання або принаймні мінімізації негативного впливу ризиків і загроз соціально-економічного поступу України, передусім таких як, поглиблення рецесії національної економіки, збільшення економічного розриву в порівнянні з іншими країнами, скорочення експортного потенціалу, поглиблення стагнації в інвестиційній сфері, загострення проблеми фізичного і морального зносу основних засобів, звуження внутрішнього ринку.

Виходячи з наведених аргументів, генеральною метою державної політики удосконалення інвестиційного забезпечення розвитку житлового будівництва визначимо формування ефективно функціонуючої незалежної і захищеної системи інвестиційно-інноваційної підтримки інклюзивного зростання, реалізації потенціалу цього сектору національної економіки, стабільного забезпечення і посилення структурно-функціональних складових його економічної безпеки.

Такий підхід до ідентифікації мети державної політики в аналізованій сфері характеризується низкою особливостей та відмінностей в порівнянні з найбільш важливими цільовими орієнтирами інноваційно-інвестиційного розвитку України, які визначаються владою на новітньому етапі функціонування держави, а, через це, і переваг та очікувань на кращі результати.

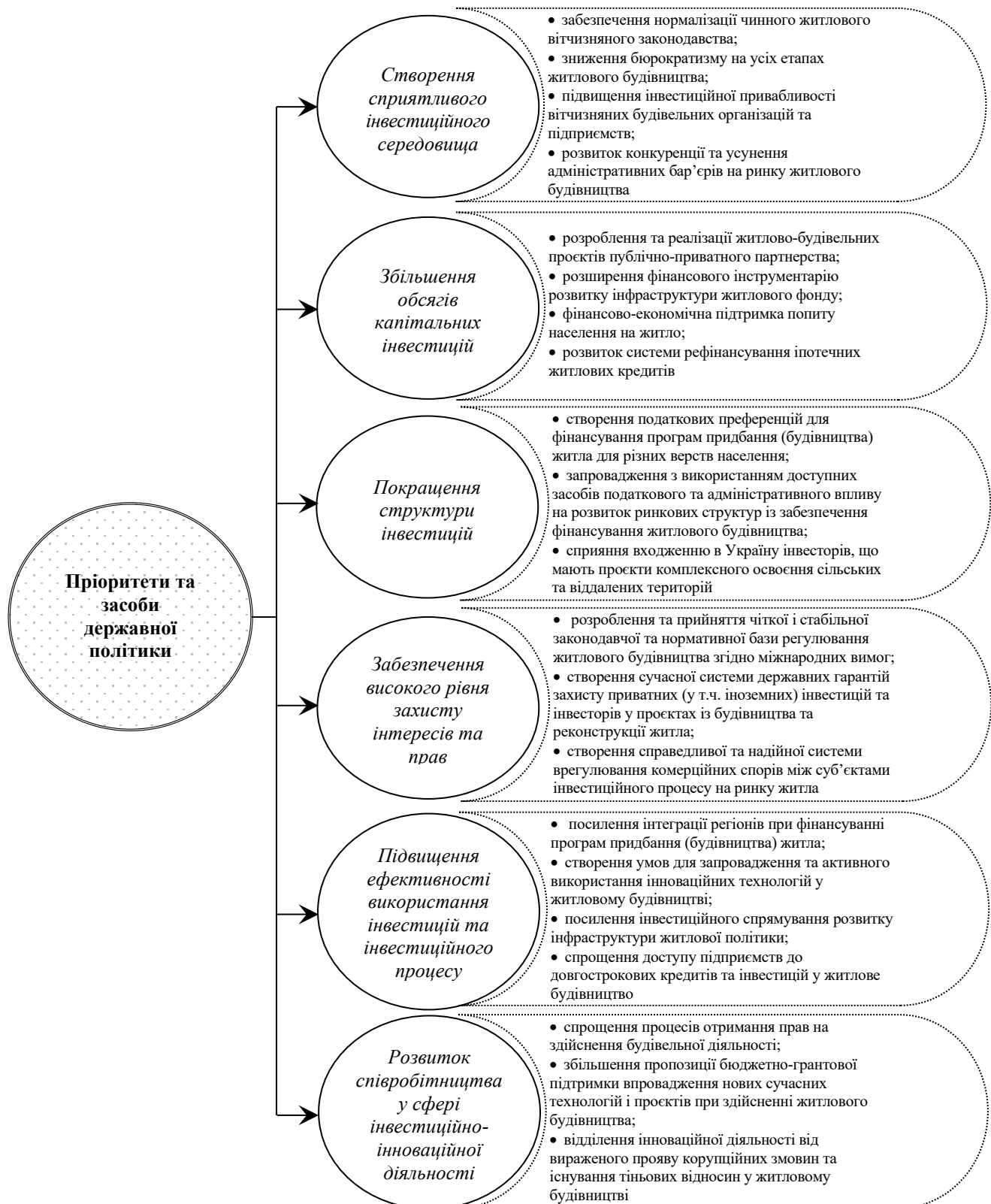

Рис. 1. Пріоритети та засоби державної політики стимулювання розвитку житлового фонду України враховуючи аспекти інвестиційної активності

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Основною проблемою державної політики стимулювання розвитку житлового фонду вбачаємо у неможливості державних органів влади узгодити теоретичну та практичну частини реалізації усіх необхідних дій та заходів. Тому окрім органів державного регулювання до основних реалізаторів даної державної політики слід віднести законодавчу гілку влади та місцеві органи

влади. У підсумку за допомогою таких основних кроків, Україна зможе наблизитись до формування позитивного інвестиційного клімату та створити привабливе інвестиційне середовище на ринку житлового будівництва.

У подальших наукових дослідженнях варто сконцентрувати увагу на розробленні та реалізації механізмів державного управління, які передбачатимуть формування необхідних умов для збільшення обсягів житлового будівництва та повноцінного розвитку ринку житла.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Зянько В., Нечипоренко Т., Вальдшмідт І. Тенденції та сучасні зрушення в інвестиційному середовищі на ринку житлової нерухомості. *Innovation and Sustainability*. 2021. № 1. С. 40–45.
2. Вознюк М. А., Садов'як М. Сучасні особливості інвестування сфери житлового будівництва. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2016. Вип. 2(118). С. 57–60.
3. Кузнецова А., Штейнгауз Д. Ринок нерухомості: його сутність і роль у фінансово-інвестиційних процесах. *Socio-Economic Relations in the Digital Society*. 2020. № 1 (37). С. 3–12.
4. Vasyltsiv T. G., Klipkova O. I., Lupak R. L., Mitsenko N. G., Mishchuk I. P. Monetary and financial policy of Ukraine: theoretical-empirical connections and priorities of state regulation. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2019. Vol. 4. № 31. P. 320–330.
5. Богданенко А. І. Становлення системи інвестиційної діяльності в житлове будівництво. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2019. № 1(3). С. 175–186.
6. Маляр С. А. Формування організаційно-економічного механізму розвитку житлового фонду. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічна науки*. 2022. № 1. С. 305–309.
7. Заяць В. С. Розвиток житлового будівництва як фактор формування житлових умов населення. *Демографія та соціальна економіка*. 2019. № 2(3). С. 137–151.
8. Єлісеєва Л. Особливості розвитку ринку житла в Україні: мікро- та макроекономічні аспекти. *Економічний аналіз*. 2022. Том 32. № 3. С. 80–85.
9. Прохорова В., Мушнікова С. Державне регулювання інвестиційної діяльності житлового будівництва : ризик-превентивний підхід. Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Економіка. 2021. Вип. 10(20). URL : <https://amtp.org.ua/index.php/journal2/article/view/386/336>.
10. Садов'як М. С. Регулювання розвитку інвестиційно-будівельної діяльності в Україні: організаційно-правовий аспект. *Економічний аналіз*. 2019. № 1. Том 29. С. 92–100.
11. Кравченко В. І. Житлова економіка України: проблеми теорії та практики. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 15. С. 5–12.
12. Васильців Т. Г., Флейчук М. І., Лупак Р. Л. Пріоритети і засоби державної політики забезпечення економічної безпеки розвитку внутрішнього ринку в Україні. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. 2017. Вип. 53. С. 10–19.
13. Мирошниченко А. В. Інституційно-правове забезпечення основних засад державної житлової політики в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2021. Том 32 (71) № 6. С. 30–36.
14. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

REFERENCES:

1. Zyanko, V., Nechyporenko, T., Waldschmidt, I. (2021). Trends and modern shifts in the investment environment in the residential real estate market. *Innovation and Sustainability*. no. 1. P. 40–45.
2. Voznyuk, M., Sadovyak, M. (2016). Modern features of investing in the field of housing construction. *Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*. Issue 2(118). P. 57–60.
3. Kuznetsova, A., Shteinhaus, D. (2020). The real estate market: its essence and role in financial and investment processes. *Socio-Economic Relations in the Digital Society*. no. 1 (37). P. 3–12.
4. Vasyltsiv, T. G., Klipkova, O. I., Lupak, R. L., Mitsenko, N. G., Mishchuk, I. P. (2019). Monetary and financial policy of Ukraine: theoretical-empirical connections and priorities of state regulation. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. Vol. 4. no. 31. P. 320–330.
5. Bohdanenko, A. I. (2019). Formation of the system of investment activity in housing construction. *Expert: paradigms of legal sciences and public administration*. no. 1(3). P. 175–186.
6. Malyar, S. A. (2022). Formation of the organizational and economic mechanism for the development of the housing stock. *Bulletin of the Khmelnytskyi National University. Economic sciences*. no. 1. P. 305–309.
7. Zayats, V. S. (2019). Development of residential construction as a factor in the formation of living conditions of the population. *Demography and social economy*. no. 2(3). P. 137–151.

8. Eliseeva, L. (2022). Peculiarities of housing market development in Ukraine: micro- and macroeconomic aspects. *Economic analysis*. Vol. 32. no. 3. P. 80–85.
9. Prokhorova, V., Mushnikova, S. (2021). State regulation of housing construction investment activity: a risk-preventive approach. *Adaptive management: theory and practice. Economy series. Issue 10(20)*. URL : <https://amtp.org.ua/index.php/journal2/article/view/386/336>.
10. Sadovyak, M. S. (2019). Regulation of development of investment and construction activity in Ukraine: organizational and legal aspect. *Economic analysis*. no. 1. Vol. 29. P. 92–100.
11. Kravchenko, V. I. (2019). Housing economy of Ukraine: problems of theory and practice. *Investments: practice and experience*. no. 15. P. 5–12.
12. Vasylytsiv, T. G., Flejchuk, M. I., Lupak, R. L. (2017). Priorities and means of state policy to ensure economic security of the development of the domestic market in Ukraine. *Bulletin of the Lviv University of Trade and Economics. Economic sciences*. Issue 53. P. 10–19.
13. Myroshnychenko, A. V. (2021). Institutional and legal support of the main principles of state housing policy in Ukraine. *Academic notes of TNU named V.I. Vernadskyi. Series: Public administration*. Vol. 32 (71). no. 6. P. 30–36.
14. State Statistics Service of Ukraine. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

STATE POLICY PRIORITIES FOR STIMULATING THE DEVELOPMENT OF THE HOUSING STOCK OF UKRAINE: THE ASPECT OF INVESTMENT ACTIVITY

ZABASHTANSKYI Maksym, ROGOVYI Andrii
Chernihiv Polytechnic National University

The article substantiates the need to implement the state policy of stimulating the development of the housing stock of Ukraine. Until now, Ukraine has implemented a significant number of measures to create, and then improve, regulatory and legal support for investment activities in the housing market. Obstacles and problems in the field of housing construction that prevent the formation and realization of its investment potential and provision are emphasized. To date, while implementing its state policy of stimulating the development of the housing stock, Ukraine has not been able to create a favorable and sufficiently competitive investment environment. The biggest problem today is the lack of control over the implementation of investment legislation, which would be applied to protect the rights and legitimate interests of Ukrainian enterprises, including in the housing construction sector. One of the most significant problems that emerges from year to year is the low level of investments in the residential construction sector of Ukraine. The priorities of the state policy of stimulating the development of the housing stock of Ukraine, taking into account the aspects of investment activity, include creating a favorable investment environment, increasing the volume of capital investments, improving the structure of investments, ensuring a high level of protection of the interests and rights of investors, increasing the efficiency of the use of investments and the investment process, developing cooperation in the field of investment - innovative activity. In the context of state policy priorities, actual means of achieving them are defined. We consider the main problem of the state policy of stimulating the development of the housing stock to be the impossibility of state authorities to coordinate the theoretical and practical parts of the implementation of all necessary actions and measures. Therefore, in addition to state regulatory bodies, the main implementers of this state policy should include the legislative branch of government and local authorities.

Keywords: housing fund, housing construction, housing market, state policy, investments, investment environment.

АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ ЯК КОМПЛЕКСНА СИСТЕМА ЗАПОБІГАННЯ КРИЗОВИМ СИТУАЦІЯМ

ТКАЧЕНКО Алла

Національний університет «Запорізька політехніка»

<https://orcid.org/0000-0003-1061-4594>

e-mail: alla0676128584@gmail.com

Антикризове управління підприємством це комплекс заходів та стратегій, що застосовуються з метою подолання кризових ситуацій та забезпечення сталого розвитку організації. У сучасному динамічному бізнес-оточенні підприємствам необхідно готуватися до можливих криз, а також ефективно реагувати на загрози і проблеми, що вже виникли. Антикризове управління є невід'ємною частиною стратегічного планування та керівництва підприємством. Воно передбачає аналіз поточної ситуації, виявлення ризиків та вразливостей, розробку планів запобігання та реагування на кризові явища. Грамотне управління за умов кризи дозволяє підприємству мінімізувати втрати, зберегти конкурентоспроможність і навіть знайти нові можливості для його розвитку.

Сучасне ділове середовище характеризується високим ступенем невизначеності, складності та мінливості. Наразі підприємства постійно стикаються з різними кризовими ситуаціями, такими як економічні спади, фінансові проблеми, зміна ринкової кон'юнктури, конкуренція, технологічні зміни, природні та соціальні катаклізми тощо. В умовах такої нестабільності щоб мінімізувати ризики та забезпечити стійкість підприємства необхідно вчасно реагувати на загрози та проблеми, запобігати кризам або швидко виходити з них, мінімізуючи втрати. Глобалізація та посилення конкуренції підприємства стають перед кризами більш вразливими. Міжнародні ринки, зміни у законодавстві та політичній ситуації, торговельні війни, фінансові кризи в різних країнах – все це може позначитися на стабільності та результативності роботи підприємств. Антикризове управління допомагає адаптуватися до змін, знаходити нові можливості та залишатися суб'єктам господарювання у складних умовах бути суттєво конкурентоспроможними.

Ключові слова: антикризове управління, криза, кризова ситуація, кризові явища, ризик, загроза, економічний спад

<https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-30>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У будь-якому суспільстві як у цілісній соціально-економічній системі час від часу виникають кризові процеси, які загрожують існуванню самої системи. Найбільш істотне значення в такій ситуації має подолання кризового стану на підприємствах, які формують первинну ланку національної економіки. У країнах із розвинутою ринковою економікою антикризове управління є невід'ємним елементом системи управління підприємством, що являє собою систему заходів, спрямованих на запобігання кризовим ситуаціям, а в разі їх виникнення – розробку заходів для виходу суб'єкта господарювання з кризи та ліквідації її наслідків. У зв'язку з цим дедалі більшого значення набуває своєчасне виявлення причин виникнення майбутньої кризової ситуації. Завданням статті є систематизація теоретико-методологічної та методичної бази для вироблення більш ефективних заходів щодо покращення фінансового стану підприємства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Актуальні аспекти антикризового управління підприємством достатньо широко досліджено вітчизняними та зарубіжними науковцями. Існують різні підходи до визначення сутності антикризового управління. Здійснюючи аналіз наявних підходів, описаних в працях вітчизняних та зарубіжних науковців, можна зробити висновок, що переважна більшість поглядів авторів наголошують, що антикризове управління є функцією менеджменту, яка забезпечує [8]:

- уникнення кризових ситуацій;
- зменшення або ліквідацію наслідків фінансової кризи на підприємстві;
- забезпечення належного рівня платоспроможності.

Згідно з концепцією конкурентоспроможності, антикризове управління в цілому спрямовується на підвищення конкурентоспроможності підприємства. Кризові ситуації можуть бути через втрати конкурентних переваг, зниження попиту продукцію чи послуги, неправильного позиціонування над ринком та інших чинників.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування інструментів по управлінню кризовими ситуаціями, а також здатність суб'єкта господарювання швидко адаптуватися до змін та успішного подолання кризи.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Головною внутрішньою першопричиною розвитку кризи на підприємстві є помилки в управлінні, а також не досить ефективне та своєчасне реагування на несприятливі зовнішні фактори. Крім того, внутрішні причини безпосередньо мають свої джерела в середовищі підприємства та пов'язані з високим ризиком у стратегії маркетингу, внутрішніми конфліктами, недоліками в організації виробництва, недосконалістю інноваційної й інвестиційної політики. Висока імовірність виникнення і розвитку кризи в процесі діяльності будь-якого підприємства зумовлює необхідність здійснення антикризового управління, яке повинно ґрунтуватися на розробці комплексу заходів щодо виходу з кризи та подолання неплатоспроможності.

Антикризове управління пов'язано з управлінням ризиками та невизначеністю. Ризики та невизначеність можуть бути спричинені внутрішніми та зовнішніми факторами, такими як зміна законодавства, економічні коливання, технологічні зміни тощо. Антикризове управління включає ідентифікацію, оцінку та управління ризиками з метою зниження негативного впливу кризових ситуацій.

На тлі економічної, політичної, фінансової нестабільності, недосконалості ринку товарів і послуг, системи інвестування, значної кількості банкрутств вітчизняних підприємств характерним є підвищення інтересу до проблем дослідження кризових явищ, природи їх виникнення, факторів, що їх зумовлюють, механізмів попередження та ліквідації наслідків.

Криза – це крайнє загострення протиріч у соціально-економічній системі, що загрожує її життєстійкості в навколишньому середовищі; це переломний етап у функціонуванні будь-якої системи, у процесі якої вона піддається впливу як ззовні так і з середини, що вимагає з боку керівництва якісно нового реагування на це явище.

Криза порушує стійкість системи, при цьому радикальним чином її оновлюючи. Стабільний стан і криза виступають постійними антагонізмами в розвитку будь-якої системи, при цьому очисна сила кризи потрібна системі не менше, ніж стабільне існування. Ці дві сторони (криза і стабільність) не можуть існувати одне без одного, це свого роду закон єдності й боротьби протилежностей (оскільки без боротьби – немає й розвитку). Отже, криза (при широкому на неї погляді), так само потрібна системі, що розвивається, як і стабільний стан. Кризу слід розглядати як переломний момент у розвитку системи, що дає простір новому витку економічних змін.

Якщо є типологія та розуміння характеру кризи, з'являються можливості зниження її гостроти, скорочення часу та забезпечення безболісного протікання. Зовнішні причини криз пов'язані з тенденціями та стратегією макроекономічного розвитку чи навіть розвитку світової економіки, конкуренцією, політичною ситуацією в країні. Внутрішні – з ризикованістю стратегій маркетингу, внутрішніми конфліктами, недоліками в організації виробництва, недосконалістю управління, інноваційною й інвестиційною політикою. На мікрорівні криза може бути пов'язана зі скороченням або захопленням конкурентами стратегічної зони господарювання; зумовлена невідповідністю обсягу й структури продукції підприємства обсягу й структури попиту споживачів продукції; невідповідністю стилю, форм і засобів управління підприємством його існуючому статусу, стратегічним цілям господарювання, якості персоналу тощо; невідповідністю між грошовими доходами та видатками підприємства, загальною розбалансованістю фінансового механізму підприємства.

Поняття «антикризове управління» вперше стало застосовуватися в Україні наприкінці 1990-х років. З розвитком ринкових відносин у країні, поняття «антикризове управління» також набувало більш широкого трактування. Настало розуміння необхідності скоординованих дій, спрямованих на запобігання моменту настання кризового стану на підприємстві. Своєчасність виявлення кризи та усвідомлення кризової ситуації – стали провідними завданнями антикризового управління. Швидкість реагування на дані ситуації дозволила застосовувати більш ефективні заходи щодо виведення організації із небезпечної зони. Внаслідок чого сталося зниження гостроти негативних наслідків. На сучасному етапі додалися напрямки «попередження» та «прогнозування» кризових ситуацій.

У роботі будь-якого суб'єкта господарювання завжди є ризик опинитись в ситуації, коли підведені результати року, здана звітність, але підсумки не задовольняють керівництво та власників, адже є прострочені кредити, постачальники відмовляють у розстрочки оплати товару. По суті, очевидно, що для організації настала кризова ситуація. Зазвичай така ситуація виникає в наслідок не правильної організації бюджетної та кредитної політики; припущення помилок при розробці фінансової стратегії; непрофесіоналізму в роботі фінансових менеджерів; наявності великого

ступеня зносу основних фондів, у тому числі й виробничого обладнання; кадровий склад непрофесійно здійснює свою роботу, рівень робітників низької кваліфікації.

Якщо говорити про глобальні, зовнішні чинники, то можна назвати: інфляцію, що швидко розростається; збільшення безробітних; нестабільність у курсі валют; політична та економічна ситуації у державі загалом нестабільні.

Криза на підприємстві – це стан, коли виникають серйозні проблеми, які можуть загрожувати його стабільності, ефективності та навіть виживанню. Криза характеризується значним зниженням прибутковості, погіршенням фінансового стану, зниженням виробничої активності, втратою ринкової частки, порушенням бізнес-процесів та довіри зацікавлених сторін. Криза на підприємстві може виявлятися через низку симптомів. Це можуть бути зниження обсягу продажу, збільшення боргового навантаження, нерентабельність, чимала втрата клієнтів, звільнення співробітників, скорочення виробництва, падіння ринкової частки та загальна нестабільність. Криза для підприємства має негативний вплив на всі його сфери діяльності. Вона може призвести до погіршення фінансового стану, втрати репутації, зниження конкурентоспроможності, втрати довіри з боку інвесторів та партнерів, а також негативно позначатися на мотивації та продуктивності співробітників. Криза створює ситуацію, коли підприємство не може точно передбачити майбутні події та має обмежені ресурси для реагування на зміни. Криза може становити серйозну загрозу для виживання підприємства, особливо якщо не вживаються ефективні заходи щодо його подолання. Криза потребує негайного та ефективного реагування з боку керівництва та співробітників підприємства, щоб мінімізувати збитки та відновити нормальне функціонування.

Розуміння поняття та сутності кризи на підприємстві важливе для розробки та реалізації антикризових стратегій та заходів, які допоможуть запобігти кризам або ефективно подолати їх, зберігаючи стабільність та розвиток підприємства. Якщо криза виявиться непереборною, підприємство або припинить своє існування, або може існувати тривалий час в умовах кризи, наприклад, за умови надання державних дотацій, залучення додаткових ресурсів за рахунок невишлати заробітної плати та неплатежів у бюджет чи по рахунках з контрагентами. Переборення кризи зумовлює перехід підприємства до нового стану, який більше відповідає ринковій ситуації, тобто підвищується здатність підприємства до самопідтримки свого розвитку.

Факторів, які зумовлюють збільшення ймовірності виникнення кризи на підприємстві, досить багато. Для кожного підприємства такий набір є індивідуальний, він залежить від внутрішніх можливостей підприємства протидіяти факторам потенційної загрози. Система таких факторів не є статичною, вона змінюється в часі, фактори, які в минулому сприяли розвитку негативних тенденцій в тому чи іншому сегменті організаційно-виробничої сфери підприємства, та вхід його траєкторії розвитку в «кризову» область, можуть не бути такими в поточному чи майбутньому періоді. Існування підприємства це постійна адаптація його до умов зовнішнього середовища, при тому, що параметри підприємства, в свою чергу, можуть змінюватися незалежно від зовнішнього середовища.

Наслідки криз в організації бувають тривалими та нетривалими, оборотними та незворотними, кількісними та якісними. Наслідки визначаються як природою і параметрами кризи, а й ефективністю антикризового управління. Ефективність управління залежить від професіоналізму менеджменту, існуючої стратегії мотивації, методів прогнозування причин і наслідків, що застосовуються, ефективної методології.

Сучасна ситуація в Україні зобов'язує керівників різних підприємств щодня приймати ті чи інші управлінські рішення, оскільки за наявності фінансової нестабільності діяльність суб'єктів піддається різноманітним кризовим ситуаціям, які можуть призвести до банкрутства. На сьогодні приблизно 80% всіх підприємств України вже слід вважати банкрутами, про що свідчить постійно зростаюча кількість справ про банкрутство. Отже, виникає потреба у антикризовому управлінні, і це стосується як української економіки, а й економіки розвинених країн. Зважаючи на це фінансовим менеджерам, економістам необхідно систематично здійснювати діагностику фінансового стану підприємства з метою уникнення кризового стану, а за загрози банкрутства – розробляти стратегію фінансового оздоровлення.

Антикризове управління підприємством спрямоване на запобігання кризовим ситуаціям або ефективне їх подолання. Воно включає аналіз та попередження криз, розробку стратегій та заходів щодо усунення причин та наслідків кризи, фінансове управління, керування змінами та комунікаційне управління. Антикризове управління – це спеціальним чином організована система управління, яка має комплексний системний характер, націлена на найбільш оперативне

виявлення ознак кризи та створення відповідних передумов для їх своєчасного подолання з метою забезпечення, відновлення життєдіяльності суб'єкта підприємницької діяльності, недопущення виникнення його банкрутства та запобігання кризи в майбутньому. Антикризове управління підприємством повинно здійснюватися поетапно, передбачати послідовність дій, ґрунтуватися на низці ключових принципів та виконувати певні завдання з метою подолання кризових ситуацій [9].

Система антикризового управління є одним із елементів управління організацією, що складається з забезпечувальної та функціональної частин. В забезпечувальну частину входять підстратегії організаційного, нормативного, методичного, і правового забезпечення. Функціональна частина являє собою комплекс організаційних та економічних заходів, що відносяться до функції управління кризовими ситуаціями і передбачають вирішення завдань діагностики фінансового стану організації, контролю та своєчасного попередження, і запобігання кризових ситуацій, що насуваються, подолання неплатоспроможності і вихід на шлях фінансового оздоровлення.

У стратегії антикризового управління виділяють комплекс підсистем, де кожна відповідає певній підсистемі управління функціонує організації. До основних підсистем антикризового управління відносять [1]:

1. Підсистема діагностики за коштами фінансового аналізу та прогнозування фінансового стану підприємства. Метою аналізу є констатація отриманих результатів та висновки щодо цих результатів про фінансовий стан на звітну дату при цьому основними вимогами, що висуюються до аналізу, є точність та об'єктивність.

Нині характерними ознаками існуючого непростого економічного стану повсюдно є взаємна неплатоспроможність, скорочення замовлень на послуги та виробництво продукції, низька ліквідність активів, паралельно з цим високі відсоткові ставки за кредитами, зростання податкового навантаження.

Основним показником успішного підприємства вважається його фінансовий стан, що відображає результати фінансово-господарської діяльності, що визначає рівень ділової активності, надійності. Аналіз фінансового стану дозволять менеджменту виявити наявність симптомів та ознак фінансової кризи.

2. Підсистема антикризової інвестиційної політики, що включає розробку ефективної інвестиційної програми.

3. Підсистема управління персоналом передбачає впровадження ефективних мотиваційних стимулів та санкцій за недобросовісне виконання своїх обов'язків, удосконалення трудової та технологічної дисципліни працівників.

До пріоритетних напрямів антикризового управління належать: систематичний моніторинг фінансово-економічного стану підприємства, розробка нових фінансових, маркетингових та управлінських стратегій, зниження витрат, зростання продуктивності праці, використання коштів засновників, розробка ефективної стратегії мотивації [10].

В основі стратегічного плану розвитку підприємства лежить базова стратегія, яку визначає найвище керівництво. Цей вибір ґрунтується на наявній інформації, на індивідуальних особливостях підприємства та стадіях циклу його розвитку.

Антикризове управління є складним та багатогранним процесом, який потребує систематичного підходу, комплексних заходів та активної участі всіх учасників. Кризова ситуація – це несподівана або непередбачувана ситуація, позначена високою небезпекою, станом непевності, що призводить до пошкодження внутрішніх механізмів підтримки адаптивності, гнучкості та сталості, які забезпечують підтримку рівноважного стану підприємства, що потребує якісно нового реагування з боку керівництва в умовах обмеженості у часі.

Реагування на процес розвитку кризової ситуації відбувається завдяки застосовуваним методам діагностики та прогнозування кризових явищ, які можуть відігравати як превентивну роль, так і сприяти зниженню втрат у діяльності підприємства завдяки розробці заходів мінімізації ризиків розгортання кризової ситуації в несприятливому для підприємства напрямку.

Слід пам'ятати, що кризова ситуація не завжди несе виключно шкоду для підприємства, вона може сприяти змінам, які забезпечать покращення його становища на ринку, підвищувати конкурентоспроможність його продукції, покращать фінансову дисципліну тощо.

Проблема дослідження можливостей виживання в умовах глобальної економічної кризи на сьогодні є однією із найактуальніших проблем для всіх господарюючих суб'єктів. Кризові ситуації частішають, а їх наслідки набувають все більших масштабів. За умов поширення глобалізаційних процесів у світі, країни, що розвиваються, стають найбільш вразливими під час виникнення кризи,

спричиненої економічними, фінансовими, технологічними та іншими факторами. З огляду на це, організації повинні адаптуватись до тих умов, що створюються факторами зовнішнього середовища, а внутрішні керовані фактори повинні визначати можливість антикризової діяльності та адаптації суб'єкта господарювання до умов сьогодення.

Саме забезпечення антикризової діяльності на постійній основі дає змогу цілеспрямовано формувати в кризових ситуаціях ефективну підсистему управління підприємством. Усвідомлення необхідності формування, а також ролі, місця та варіантів побудови системи антикризового управління на підприємстві як особливої підсистеми – нагальна проблема, що потребує подальшого розгляду.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Суб'єкти господарювання використовують сучасний інструментарій антикризового управління передусім за допомогою стратегічних планів розвитку. На збанкрутілих підприємствах вона проводиться обов'язково в процесі процедури спостереження та конкурсного управління. У свою чергу, на підприємствах, що нормально функціонують, діагностика вірогідності банкрутства здійснюється постійно. Таким чином, очевидно, що вдосконалення методики проведення діагностики вірогідності банкрутства суб'єкта господарювання в умовах антикризового управління на сьогоднішній день має величезну актуальність і значущість.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Єпіфанова І. Ю. Сутність антикризового управління підприємства [Електронний ресурс] / Єпіфанова І. Ю., Оранська Н. О. // Економіка та суспільство. – 2016. – №2. – С. 265-269. – Режим доступу: www.economyandsociety.in.ua
2. Журавська А. Р. Теоретичні засади антикризового управління сільськогосподарськими підприємствами / А. Р. Журавська // Вісник Житомирського національного агроекологічного університету. – 2013. – № 1-2(2). – С. 227-235.
3. Афанасьєва О. Б. Методологічне підґрунтя реалізації системного підходу до антикризового управління / О. Б. Афанасьєва // Вісник Академії митної служби України. Сер.: Економіка. -2011. - № 1. - С.138-144
4. Герасимов Б.І. Комплексний економічний аналіз фінансово-господарську діяльність організації: навчальний посібник. Тамбов: ТДТУ, 2018. 160 с.
5. Безверхнюк Т. М. Державний механізм антикризового управління на засадах проектного підходу: обґрунтування предметного поля [Електронний ресурс] / Т. М. Безверхнюк, І. А. Сенча, Т. В. Сивак // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління. - 2014. - Вип. 2. - С. 23-29. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2014_2_6
6. Гуляев Г.Ю. Сучасні проблеми економічного розвитку України // Економіка та управління: проблеми, рішення. 2017. Т. 2. №11. С. 3-11.
7. Гуляев Г.Ю. Сутність та закономірності конкурентних відносин / Г. Ю. Гуляев // Управління економічними системами: електронний науковий журнал. 2019. №10 (58). 3. 6.
8. Бурій С. А. Антикризове управління та управлінські рішення – проблеми підприємств малого бізнесу : Монографія. – Хмельницький : ТОВ «Тріада-М», 2006. – 93 с
9. Романяк Г. М. Сутність антикризового управління підприємством в умовах нестабільного ринкового середовища / Романяк Г. М. // Наукові записки. – 2016. – №1. – С. 235-239.
10. Скібіцький О. М. Антикризовий менеджмент : навч. посібник / О. М. Скібіцький. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 568 с.
11. Ткаченко А.М., Левицька О.О. Посилення ролі короткострокового моніторингу антикризового менеджменту у формуванні конкурентоспроможності суб'єкта Прометей: регіональний збірник наукових праць з економіки / Донецький державний університет управління МОН України; Інститут економіки

REFERENCES:

1. Yepifanova I. Yu. Sutnist antykrizovoho upravlinnia pidpriemstva [Elektronnyi resurs] / Yepifanova I. Yu., Oranska N. O. // Ekonomika ta suspilstvo. – 2016. – №2. – S. 265-269. – Rezhym dostupu: www.economyandsociety.in.ua
2. Zhuravska A. R. Teoretychni zasady antykrizovoho upravlinnia silskohospodarskymy pidpriemstvamy / A. R. Zhuravska // Visnyk Zhytomyrskoho natsionalno ahroekolohichnoho universytetu. – 2013. – № 1-2(2). – S. 227-235.

3. Afanasieva O. B. Metodolohichne pidgruntia realizatsii systemnoho pidkhodu do antykrizovoho upravlinnia / O. B. Afanasieva // Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy. Ser.:Ekonomika. -2011. - № 1. - S.138-144
4. Herasymov B.I. Kompleksnyi ekonomichnyi analiz finansovo-hospodarsku diialnist orhanizatsii: navchalnyi posibnyk. Tambov: TDTU, 2018. 160 s.
5. Bezverkhniuk T. M. Derzhavnyi mekhanizm antykrizovoho upravlinnia na zasadakh proektnoho pidkhodu: obgruntuvannia predmetnoho polia [Elektronnyi resurs] / T. M. Bezverkhniuk, I. A. Sencha, T. V. Syvak // Visnyk Natsionalnoho universytetu tsyvilnoho zakhystu Ukrainy. Serii : Derzhavne upravlinnia. - 2014. - Vyp. 2. - S. 23-29. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2014_2_6
6. Huliaiev H.Iu. Suchasni problemy ekonomichnoho rozvytku Ukrainy // Ekonomika ta upravlinnia: problemy, rishennia. 2017. T. 2. №11. S. 3-11.
7. Huliaiev H.Iu. Sutnist ta zakonomirnosti konkurentnykh vidnosyn / H. Yu. Huliaiev // Upravlinnia ekonomichnymy systemamy: elektronnyi naukovyi zhurnal. 2019. №10 (58). Z. 6.
8. Buryi S. A. Antykrizove upravlinnia ta upravlinski rishennia – problemy pidprijemstv maloho biznesu : Monohrafiia. – Khmelnytskyi : TOV «Triada-M», 2006. – 93 s.
9. Romaniak H. M. Sutnist antykrizovoho upravlinnia pidprijemstvom v umovakh nestabilnoho rynkovoho seredovyscha / Romaniak H. M. // Naukovi zapysky. – 2016. – №1. – S. 235-239.
10. Skibitskyi O. M. Antykrizovyi menedzhment : navch. posibnyk / O. M. Skibitskyi. – K.: Tsentri uchbovoi literatury, 2009. – 568 s.
11. A. M. Tkachenko, O. O. Levytska Posylennia roli korotkostrokovoho monitorynhu antykrizovoho menedzhmentu u formuvanni konkurentospromozhnosti subiekta hospodariuvannia // Prometei. - 2014. - № 3. - S. 121-125. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prom_2014_3_24.

CRISIS MANAGEMENT AS A COMPREHENSIVE SYSTEM OF CRISIS PREVENTION

TKACHENKO Alla
National University "Zaporizhzhia Polytechnic"

Enterprise crisis management is a set of measures and strategies to overcome crisis situations and ensure the sustainable development of an organization. In the current dynamic business environment, companies need to prepare for possible crises. It is also important to respond effectively to threats and problems. Crisis management is an integral part of strategic planning and enterprise management. It involves analyzing the current situation, identifying risks and vulnerabilities, and developing plans to prevent and respond to crises. Competent crisis management allows a company to minimize losses, maintain competitiveness and find new opportunities for its development.

The modern business environment is characterized by a high degree of uncertainty, complexity and volatility. Companies face economic downturns, financial problems, changing market conditions, competition, technological changes, natural and social disasters, etc. In the face of such instability, businesses need to respond to threats and problems in a timely manner, prevent crises or quickly recover from them, minimizing losses. Globalization and increased competition make businesses more vulnerable to crises. International markets, changes in legislation and the political situation, trade wars, and financial crises in different countries can affect the stability and performance of enterprises. Crisis management helps to adapt to changes, find new opportunities, and remain competitive in difficult conditions.

The purpose of the article is to substantiate the tools for managing crisis situations, managing the ability to quickly adapt to changes and successfully overcome the crisis.

Keywords: crisis management, crisis, crisis situation, crisis phenomena, risk, threat, economic downturn, competition.

ЗАВДАННЯ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

ВОЙНАЛОВИЧ Ірина

Державний університет "Житомирська політехніка"

<https://orcid.org/0000-0002-6580-8049>

e-mail: fem_via@ztu.edu.ua

У дослідженні наголошено на проблематиці загострення та необхідності вирішення проблем збереження людського капіталу України на сучасному етапі функціонування та розвитку соціально-економічної системи країни в умовах війни. Метою дослідження визначено обґрунтування завдань соціально-гуманітарної політики у сфері збереження людського капіталу України в умовах війни. Зроблено висновок, що повномасштабна війна обумовила глибоку соціально-економічну кризу і велику кількість ВПО та біженців з України за кордон, значна частина яких орієнтується на життя і працевлаштування за кордоном. Подальший розвиток цих процесів призведе до критичного погіршення людського капіталу України, послаблення її демографічної стійкості. Обґрунтовано нові завдання, а також окреслено параметри формування та впровадження ефективних механізмів, інструментів і засобів соціально-гуманітарної політики збереження людського капіталу України, необхідного для повоєнної відбудови країни та її регіонів, зокрема в частині послаблення міграційної кризи, стабілізації внутрішніх вимушених переміщень і високої соціальної вразливості ВПО, недопущення гуманітарної катастрофи та посилення загроз національній єдності, нівелювання загроз для релокованого бізнесу та мінімізації ризиків посилення дестабілізації соціально-економічної системи країни, стабілізації внутрішнього ринку праці в умовах війни та повоєнного відновлення соціально-економічної системи України.

Ключові слова: соціально-гуманітарна політика, людський капітал, людський потенціал, державне регулювання, стратегічні завдання та пріоритети, виклики війни.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-31>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Повномасштабна війна, що розпочалася у лютому 2022 р., критично посилила існуючі та оголила нові виклики соціальної безпеки і гуманітарної стабільності України. Особливо критичними для збереження потенціалу для подальшого соціально-гуманітарного розвитку України стали масові зовнішні міграції населення, значні обсяги внутрішніх переміщень, втрата домівок і робочих місць, зниження рівня доходів населення, зростання обсягів та рівня безробіття, нарощення проблем соціальної вразливості населення та зростання навантаження на і без того слабку, кволу соціальну інфраструктуру країни, особливо на місцевому рівні.

Вказане актуалізує гостроту напруження, а ще головніше – впровадження інструментів більш якісної та проактивної соціально-гуманітарної політики, орієнтованої на вирішення завдань збереження людського капіталу України та нівелювання сучасних викликів й соціально-гуманітарної кризи. Важливо аби вдосконалення теоретико-методичних засад та розробка нових практичних рекомендацій були орієнтовані на послаблення міграційної кризи, стабілізацію ситуації щодо внутрішніх вимушених переміщень, недопущення гуманітарної катастрофи та загроз національній єдності, подолання проблеми низького рівня захищеності ВПО, нівелювання загроз для релокованого бізнесу та мінімізації ризиків посилення дестабілізації соціально-економічної системи областей країни, стабілізацію внутрішнього ринку праці в умовах війни та повоєнного відновлення соціально-економічної системи України та ін.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Принципи формування та реалізації, функції і завдання, роль та значимість, а також безпосередньо прикладні інструменти й засоби державної соціально-гуманітарної політики достатньо комплексно розкриті у публікаціях таких дослідників, як О. Грішнова, С. Дмитрук [1,с.11-16], Г. Міщук, О. Олійник [2,с.17-22], А. Колот [3,с.23-41], В. Куценко [4,с.15-25], Е. Лібанова [5,с.12-18] та інші.

Специфіка проблематики соціально-гуманітарного розвитку України та її проблеми у дослідженнях таких вчених, як А. Меляков [7,с.32-37], О. Власюк [8,с.396-459], Р. Лупак, Б. Мізюк, В. Зайченко, М. Куницька-Іляш [9,с.70-88], О. Мульська, О. Левицька, Т. Васильців, О. Іляш [10,с.283-300] та інші.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Однак, повномасштабні військові дії обумовили глибоку соціально-економічну кризу і велику кількість ВПО та біженців за кордон. Україну вже зараз покинуло багато молоді і ще її значна частина орієнтується на життя і працевлаштування за кордоном. Масштабування цих процесів за граничні межі призведе до критичного погіршення людського капіталу України, критичного послаблення демографічної стійкості для національної безпеки. Зазначене актуалізує потребу в нових дослідженнях і розробках, здатних обґрунтувати нові ефективні механізми соціально-гуманітарної політики збереження людського капіталу України, необхідного для повоєнної відбудови країни та її регіонів.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування завдань соціально-гуманітарної політики у сфері збереження людського капіталу України в умовах війни.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Повномасштабна війна спричинила масові вимушені переміщення населення як в середині країни, так і за кордон, дестабілізацію ринків праці і зайнятості, що об'єктивно розвинуло цілу низку критично гострих соціальних проблем, викликів і загроз рівня національної безпеки країни. Попередні оцінки міграційних втрат України, спричинених воєнними діями, свідчать про критичні їх обсяги, що призведуть до поглиблення демографічної кризи, а, відтак, зменшення ресурсної спроможності до відбудови і швидкого повноцінного відновлення у повоєнний період.

Проблема міграційних втрат України в умовах війни все більше обумовлюється критичними масштабами міграції молоді, що особливо в негативному світлі та сенсі дестабілізує проблеми збереження людського капіталу України. Це також і втрата значного ресурсу знань, низькі мотиваційні установки населення щодо життя і застосування своєї праці в Україні і, що найголовніше, економічна «девальвація» інтелектуально-кадрового та трудового ресурсу. Критичного послаблення зазнає якість людського капіталу через виїзд з країни найбільш креативного прошарку осіб, потенційних висококваліфікованих кадрів.

Така ситуація об'єктивно потребує формування та реалізації положень більш ефективної та якісної соціально-гуманітарної політики, орієнтованої на врегулювання гострих соціальних проблем та міграційних процесів, яка здатна стримати міграційні втрати українських громадян і уберегти людський капітал як ключовий інтелектуальний та кадровий ресурс, необхідний для відбудови України та її регіонів у критично складних умовах війни і її соціально-економічних наслідків, критично високої соціальної вразливості і економічної нестабільності, невизначеності майбутнього за повоєнної депресії. Актуалізуються методичні та прикладні дослідження з метою розроблення інструментарію регулювання міграційних процесів у контексті збереження людського капіталу України.

Людський капітал є головним чинником розвитку країни. Саме тому розвинені держави проводять активну політику розвитку людського капіталу та залучення людських ресурсів. Проте, попри війну, в Україні намітилися й інші негативні тенденції щодо збереження та відтворення людського капіталу, що загрожують економічній, інтелектуальній, інформаційній та іншим складовим національної безпеки. Це, зокрема, неефективна зайнятість і втрата значного ресурсу знань через відсутність діалогу в системі «освіта – ринок праці», незадовільний стан суспільного здоров'я в силу порушення медико-демографічної рівноваги, низькі мотиваційні установки населення щодо застосування своєї праці в Україні і, що найголовніше, економічна «девальвація» людського ресурсу, наслідком чого є низький рівень і якість життя.

Україна належить до числа країн, населення яких відзначається високим рівнем мобільності. Останні роки ознаменовані омолодженням та інтелектуалізацією зовнішніх переміщень з України з помітним зростанням освітньої і професійної міграції. Відтак, проблеми розвитку людського капіталу істотно посилюються в умовах зростаючої міграційної активності молоді, що призводить до послаблення його соціокультурної компоненти через втрату поколінь, розриви зв'язків «батьки-діти», знецінення інституту сім'ї, поширення ідеології «child-free», утвердження міграції та соціальної мобільності як життєвих пріоритетів; звуження демографічного розвитку унаслідок структурних деформацій у відтворенні населення, порушення гендерно-вікової збалансованості і зменшення потенціалу здоров'я; критичного погіршення якості професійно-кваліфікаційної складової через виїзд з країни значного прошарку молодих найбільш креативних осіб,

підготовлених кадрів для сучасних професій кадрів; зростання загальної нестабільності суспільства і зниження її безпекоспроможності через стійкі міграційні втрати молоді.

Розвиток та реалізація людського капіталу України значною мірою залежить від глобальних чинників, одним з найважливіших з яких на сьогодні є міграційна нестабільність. На європейському просторі міграційні виклики пов'язані головню з двома аспектами. З одного боку, геополітичні загострення та воєнні конфлікти спричиняють значну міграцію не тільки з України, але й з країн Близького Сходу, Південної Азії та Африки, що є викликом ефективному функціонуванню економічної, соціальної та політичної систем країн Європи. Це змушує переглядати імміграційну політику країн ЄС в бік жорсткіших умов прийняття біженців та загалом іммігрантів. З іншого боку, країни Європи зіткнулися зі складними внутрішніми соціодемографічними проблемами: старіння населення та нестача працівників. Ці проблеми ставлять завдання забезпечення динамічних економік країн Європи все більшим обсягом трудових ресурсів, що покликані заповнити передусім ніші низькокваліфікованої праці та простих робітничих професій.

Усі ці фактори призводять до активізації селективної імміграційної політики країн, які зумовлюють спрощення процедур працевлаштування іноземців на ринках праці. Створення такого сприятливого середовища для трудової міграції у поєднанні зі значними розривами у рівнях оплати праці в Україні та країнах Європи зумовлюють значні міграційні потоки з України, що, як показують дослідження, має міграційні настанови на працю та, в перспективі, проживання за кордоном.

Поряд з цим Україна в глобальних міграційних потоках не обмежується роллю донора людських ресурсів, а продовжує залишатися країною-транзитером мігрантів та країною з високим рівнем освітніх послуг, що приваблює іноземних студентів, які, однак, здебільшого повертаються після навчання до своїх країн.

Розроблення пропозицій та рекомендацій стосовно збереження та розвитку людського капіталу країни, запобігання надмірним міграційним втратам серед молоді та деформації статевікової структури населення, вироблення підходів до селективної імміграційної політики відображають головні складові мети Стратегії державної міграційної політики на період до 2025 р., схваленої Кабінетом міністрів України (Розпорядження від 12 липня 2017 р. № 482-р), а саме «формування та реалізація державної міграційної політики, яка б ... прискорювала соціально-економічний розвиток, сприяла уповільненню темпів депопуляції, стабілізації кількісного та якісного складу населення, задоволенню потреб економіки в робочій силі...».

Натомість, міграційні процеси в Україні набувають все більш загрозливих масштабів, призводячи до значних проблем різномодального характеру, зокрема: втрат людського капіталу, руйнування родин, депопуляції сільських територій і малих міст, формування працедефіцитної кон'юнктури та диспропорцій на ринку праці тощо. Останнім часом змінюється соціально-демографічна структура міграційних потоків, зокрема зростає участь осіб молодого віку як у процесах зовнішньої трудової, так і освітньої, міграції. Збільшується інтенсивність інтелектуальної міграції, що посилює загрози демографічній, інтелектуальній, соціальній та іншим компонентам безпеки західних територій та держави в цілому. Спостерігаються взаємозв'язки та взаємовплив міграційної активності і соціально-економічного розвитку України. Міграційні процеси впливають на офіційну зайнятість населення працездатного віку, наявний дохід, капітальні інвестиції та валову додану вартість. Аналіз просторово-часових особливостей потенційної та реалізованої міграційної активності підтверджує ризикогенність існуючої ситуації, яка у випадку не вирішення проблеми може трансформуватися у серйозні загрози сталому розвитку та регіональній безпеці.

З метою усунення визначених проблемних аспектів та збереження людського капіталу України, мінімізації ризиків та загроз, а також підвищення ефективності державної соціально-гуманітарної політики необхідно реалізувати наступні інструменти інституційних форм співпраці (державний, громадський і бізнес-сектори): розвиток системи програмування міграційної політики; покращання організаційної структури регулювання міграційних процесів; запровадження моніторингу та інформаційно-аналітичного забезпечення управління процесами міграції; активізація діяльності щодо підготовки і реалізації спільних міждержавних, освітніх, науково-дослідних та бізнес-проектів; стимулювання економічної активності населення; покращання інституційної інфраструктури регулювання міграційних процесів.

Одним з важливих пріоритетів державної соціально-гуманітарної політики України має стати стримування міграційних втрат населення. Скоротити критичні втрати людського капіталу можливо шляхом: скорочення темпів еміграції (не адміністративними, а соціально-економічними

методами); стимулювання зворотності міграції, зокрема рееміграції, репатріації та циркулярної міграції; посилення внутрішньої міграції. Крім того, політична стабільність, економічне зростання, що є основою для підвищення рівня реальної заробітної плати, покращення можливостей працевлаштування на національному ринку праці, створення сприятливого середовища для розвитку підприємництва здатні не лише уповільнити темпи відтоку людських ресурсів за межі країни, а й сприяти поверненню довготривалих трудових мігрантів. Посилити дію соціально-економічних інгібіторів, забезпечити успіх економічних реформ може активна інформаційна, освітня, культурна політика, національно-патріотичне виховання молоді, просвітницька і роз'яснювальна робота з усім населенням.

Не меншої важливості за сучасних умов набувають й чинники соціального середовища. За останні роки якість життя значно знизилася, що пов'язано зі суспільними і соціально-економічними наслідками повномасштабної війни, внутрішніми вимушеними переміщеннями населення, соціально-економічною нестабільністю, зростанням інфляції, зниженням реальних доходів населення, підвищенням цін і тарифів, вартості транспортних і житлово-комунальних послуг тощо.

Природне середовище (довкілля) є одним з головних чинників якості життя. Проте, в Україні загалом існує низка екологічних проблем, які слід враховувати крізь призму їх впливу на якість життя населення. Це забруднення поверхневих та підземних вод, потрапляння забруднюючих речовин у водні об'єкти, забруднення повітря та зміна його складу через промислові та інші викиди, порушення балансу природного середовища внаслідок виснажливого видобування корисних копалин та мінеральних вод, незаконне вирубування лісів Карпат, зміна структури земельних ресурсів через забудови, негативні фізико-географічні процеси, зниження родючості ґрунтів і т. ін. Відповідно, підтримання екологічної рівноваги та забезпечення соціальної стабільності стають все більш потужними чинниками добробуту й якості життя населення, врешті – забезпечення сталого розвитку регіону. На сучасному етапі розвитку особливо актуальними є дослідження якості життя саме на регіональному та локальному рівнях.

Комплекс існуючих умов та чинників обумовлює потребу в застосуванні програмно-системного підходу до планування та реалізації державної соціально-гуманітарної політики покращення якості життя в Україні. Метою політики за такого підходу має стати конвергенція стандартів якості та рівня життя населення України та країн ЄС, тоді як стратегічними пріоритетами – смартпросторовий розвиток, зростання ролі секторів зеленої економіки, дотримання принципів безпеки споживання та соціальної відповідальності, посилення резистентності системи охорони здоров'я, збалансування ринку праці й зайнятості населення, формування чистого та безпечного життєвого простору.

Різносторонній та системний характер у контексті впливу на покращення якості життя населення має функціонування соціальної інфраструктури, що охоплює такі сфери, як освіта, охорона здоров'я, культура, транспорт, житлове і комунальне господарство, ін. Особливості проблематики соціального та екологічного середовища, а також наявного потенціалу дають підстави до виокремлення таких напрямів політики модернізації соціальної інфраструктури України, як покращення доступу населення до об'єктів соціальної сфери, ефективне використання оздоровчо-рекреаційного потенціалу, активізація транскордонної співпраці у сфері розвитку комплексу послуг соціального обслуговування населення та захисту довкілля, модернізація системи освіти, перехід до смарторієнтованого розвитку житлово-комунального господарства, реалізація транспортно-транзитного потенціалу, збереження та покращення культурного середовища України та її регіонів.

Не менш важливим завданням в системі соціально-гуманітарної політики України залишається й забезпечення збереження навколишнього природного середовища та перехід до політики сталого розвитку на засадах програмно-системного підходу. Метою політики в цьому керунку є подолання екологічної кризи та покращення параметрів екологічної компоненти якості життя населення, а цільовими орієнтирами – збереження і відновлення природного капіталу; забезпечення чистоти повітря, води і території; перехід до зеленої економіки; формування моделі екологічно доцільної поведінки суб'єктів господарювання і населення країни. При цьому базисною умовою успішності досягнення перших трьох цілей є екологічно доцільна поведінка населення, яку слід визначити як систему дій і вчинків людини, що спрямована на збереження довкілля та покращення його стану. Модель її формування передбачає взаємодію зовнішніх стосовно людини механізмів (нормативно-правовий та інформаційний) та її індивідуальних соціально-психологічних особливостей.

Та все ж потужною соціально-гуманітарною проблемою залишаються масові міграції українських біженців за кордон. Зрозуміло, що за активної фази війни потік емігрантів зупинити об'єктивно неможливо. Втім, вже зараз важливо запровадити моніторингові дослідження не тільки кількісних показників вимушеної міграції, але й актуальних проблем, потреб та намірів осіб, які стали її учасниками. Крім того, необхідно починати відновлення комунікації та інфраструктури, реконструкцію і відновлення житла, важливо, щоб Україна зуміла втримати позитивний імідж у світі, що допоможе стабілізувати післявоєнну соціально-економічну ситуацію, посилить патріотизм українців та їх бажання працювати на благо своєї країни.

В частині подальшого врегулювання проблем ВПО управлінські заходи центральних і регіональних органів державної влади мають бути спрямовані на вирішення проблем, пов'язаних з низьким рівнем їх захищеності на тлі високої фінансової вразливості, проблем забезпеченості житлом, зниження якості послуг соціальної інфраструктури. Провідні заходи мають бути спрямовані на послаблення соціального напруження між постійним населенням і внутрішньо переміщеними особами. Пріоритетними заходами регулювання внутрішньої вимушеної міграції в Україні є облік переселенців з узагальненим оприлюдненням фактичних даних їх реєстрації і перебування, а також реалізація заходів стимулювання самозабезпечення внутрішньо переміщених осіб з можливістю їх адаптації до регіональних особливостей та умов нестабільності.

З метою стабілізації внутрішнього ринку праці в умовах війни органам влади слід реалізувати низку заходів, орієнтованих на забезпечення зростання мобільності робочої сили, навчання найбільш конкурентним професіям внутрішньо переміщених осіб, запуск механізмів реверсної трудової міграції, виділення внутрішньо переміщеним особам житла на території сільських поселень, в малих містах, використання потенціалу бізнесу, який релокалізується, відкриття нових індустріальних парків з метою алокації нових бізнесів та зростання масштабів діяльності вже переміщених виробництв, активізації діяльності центрів підтримки підприємництва, надання консалтингової підтримки підприємницьких ініціатив внутрішньо переміщених осіб і т. д.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Повномасштабна війна спричинила комплекс викликів і загроз, зокрема масові вимушені переміщення населення, у т. ч. молоді, як в середині країни, так і за кордон, дестабілізацію ринків праці і зайнятості, що оголило низку критично гострих соціальних проблем рівня національної безпеки.

В частині послаблення міграційної кризи важливо вже зараз запровадити моніторингові дослідження як кількісних показників вимушеної міграції, так і вивчення актуальних проблем, потреб та намірів осіб, які стали її учасниками; починати відновлення інфраструктури і житла; розробити програми повернення мігрантів та заохочення інвестицій мігрантів.

Вимагаються й управлінські рішення з метою стабілізації ситуації щодо внутрішніх вимушених переміщень, недопущення гуманітарної катастрофи та загроз національній єдності, які мають бути спрямовані на подолання проблеми низького рівня захищеності ВПО, їх високої фінансової вразливості, труднощів пошуку місця тимчасового перебування, зниження якості послуг соціальної інфраструктури через надмірні навантаження.

Інструментами та засобами нівелювання загроз для релокованого бізнесу та мінімізації ризиків посилення дестабілізації соціально-економічної системи областей регіону є: імплементація мобілізаційно-партнерської моделі ведення бізнесу, фінансово-організаційна допомога експортно-орієнтованим бізнесам, надання дозволу закордонним юридичним та фізичним особам інвестувати у воєнні облігації, цифровізація бізнес-процесів та ін.

З метою стабілізації внутрішнього ринку праці в умовах війни регіональним органам влади слід реалізувати низку заходів, орієнтованих на забезпечення зростання мобільності робочої сили, навчання найбільш конкурентним професіям внутрішньо переміщених осіб, запуск механізмів реверсної трудової міграції, виділення ВПО житла на території сільських поселень, в малих містах, використання потенціалу бізнесу, який релокалізується, відкриття нових індустріальних парків з метою алокації нових бізнесів та зростання масштабів діяльності вже переміщених виробництв та ін.

Подальші наукові дослідження у цьому напрямі стосуються удосконалення методики аналізування ефективності державної соціально-гуманітарної політики в умовах війни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Грішнова О. А., Дмитрук С. М. Людський капітал в умовах кризи: оцінка та пошук можливостей збереження. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2015. № 5 (170). С. 11-16.
2. Грішнова О. А., Міщук Г. Ю., Олійник О. О. Соціальна відповідальність у трудових відносинах: теорія, практика, регулювання ризиків : монографія. Рівне : НУВГП, 2014. 216 с.
3. Колот А. Соціальна політика в умовах глобалізації та лібералізації економічних відносин: здобутки, втрати, тенденції. *Демографія та соціальна економіка*. 2009. № 1 (9). С. 23-41.
4. Куценко В. Соціальна держава (проблеми теорії, методології, практики). К.: Заповіт, 2013. 228 с.
5. Лукашевич М. Гуманітарна політика в Україні. К.: ІПК ДСЗУ, 2010. 30 с.
6. Лібанова Е. Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу. К. : КНЕУ, 2012. 330 с.
7. Меляков А. Гуманітарна сфера як предмет до# сліджень в науці державного управління. *Теорія та практика державного управління*. Х.: Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр». 2012. № 1. С. 32-37.
8. Структурно-інституціональні трансформації та економічна безпека держави : монографія за ред. Власюк О. С. Львів : Апriori. 2012. С. 396-459.
9. Lupak R., Mizyuk B., Zaychenko V., Kunytska-Iliash M., Vasylytsiv T. Migration processes and socio-economic development: interactions and regulatory policy. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2022. Т. 8. Вип. 1868-2022-397. С. 70-88.
10. Mulska O., Levytska O., Zaychenko V., Vasylytsiv T., Ilyash O. Pull environment of migration in the EU countries: Migration vector from Ukraine. *Problems and Perspectives in Management*. 2021. № 19 (4), С. 283-300.

REFERENCES:

1. Grishnova O. A., Dmytruk S. M. (2015). Human capital in crisis conditions: assessment and search for preservation opportunities. *Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University*. no. 5 (170). pp. 11-16.
2. Grishnova O. A., Mishchuk G. Yu., Oliynyk O. O. (2014). Social responsibility in labor relations: theory, practice, risk regulation. Rivne: NUVHP. 216 p.
3. Kolot, A. (2009). Social policy in the conditions of globalization and liberalization of economic relations: gains, losses, trends. *Demography and social economy*. no. 1 (9). pp. 23-41.
4. Kutsenko, V. (2013). Social state (problems of theory, methodology, practice). K.: Zapovit, 228 p.
5. Lukashevich, M. (2010). Humanitarian policy in Ukraine. K.: IPK DSZU, 30 p.
6. Libanova, E. (2012). Poverty of the population of Ukraine: methodology, methodology and practice of analysis. K.: KNEU, 330 p.
7. Melyakov, A. (2012). The humanitarian sphere as a subject of research in the science of public administration. *Theory and practice of public administration*. no. 1. pp. 32-37.
8. Structural and institutional transformations and economic security of the state: monograph edited by Vlasjuk O. S. Lviv: Apriori. 2012. P. 396-459.
9. Lupak, R., Mizyuk, B., Zaychenko, V., Kunytska-Iliash, M., Vasylytsiv, T. (2022) [Migration processes and socio-economic development: interactions and regulatory policy](#). *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. Vol. 8. Iss. 1868-2022-397. pp. 70-88.
10. Mulska, O., Levytska, O., Zaychenko, V., Vasylytsiv, T., Ilyash, O. (2021). [Pull environment of migration in the EU countries: Migration vector from Ukraine](#). *Problems and Perspectives in Management*. no. 19 (4), pp. 283-300.

THE TASK OF THE SOCIAL AND HUMANITARIAN POLICY OF PRESERVING THE HUMAN CAPITAL OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF WAR

VOINALOVYCH Iryna
State University «Zhytomyr Polytechnic»

The research emphasizes the problem of aggravation and the need to solve the problems of preserving the human capital of Ukraine at the current stage of functioning and development of the country's socio-economic system in the conditions of war. The purpose of the research is to substantiate the tasks of the social and humanitarian policy in the field of preserving the human capital of Ukraine in the conditions of war.

It was concluded that the full-scale war caused a deep socio-economic crisis and a large number of IDPs and refugees from Ukraine abroad, a large part of which is focused on life and employment outside the country. The further development of these processes will lead to a critical deterioration of the human capital of Ukraine, a weakening of its demographic stability. The new tasks are substantiated, as well as the parameters of the formation and implementation of effective mechanisms, tools and means of the social and humanitarian policy of preserving the human capital

of Ukraine, necessary for the post-war reconstruction of the country and its regions, in particular in terms of mitigating the migration crisis, stabilizing internal forced displacement and high social vulnerability, are outlined. IDPs, preventing a humanitarian catastrophe and increasing threats to national unity, leveling threats to relocated business and minimizing the risks of increased destabilization of the country's socio-economic system, stabilization of the internal labor market in war conditions, and post-war recovery of Ukraine's socio-economic system.

The scientific novelty of the research results lies in the identification of solutions in the state policy system of ensuring social and humanitarian development in the critically difficult conditions of a full-scale war.

The applied value of the research results consists in the identification of strategic priorities, challenges and tasks of stabilizing the social and humanitarian situation in Ukraine, taking into account spatial and structural features.

Keywords: social and humanitarian policy, human capital, human potential, state regulation, strategic tasks and priorities, challenges of war.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

ДРОГОБЕЦЬКИЙ Іван

Західноукраїнський національний університету

У статті з'ясовано, що становлення та розвиток інституту комунальної власності в Україні базується на **соціально-економічних**: децентралізація влади (перехід до децентралізованого управління означає передачу частини повноважень і ресурсів з центрального рівня до місцевого самоврядування, що створює основу для розвитку комунальної власності та переходу деяких об'єктів з державної власності до комунальної); потреба у підтримці інфраструктури (муніципалітети забезпечують розвиток і підтримку інфраструктури на місцевому рівні, такої як дороги, парки, лікарні, школи, тощо, при цьому комунальна власність дозволяє краще відповідати на потреби населення в якісних комунальних послугах); розвиток місцевого господарства (комунальна власність може сприяти розвитку місцевого господарства, привертанню інвестицій та створенню нових робочих місць, що позитивно впливає на економічний розвиток регіону) та організаційно-правових: законодавство про місцеве самоврядування (в Україні існує низка законів, що регулюють правові аспекти функціонування місцевого самоврядування, в тому числі інститут комунальної власності, що надає юридичний фундамент для розвитку комунальної власності); реформа державного управління (реформи в державному управлінні спрямовані на забезпечення ефективної діяльності органів місцевого самоврядування, що включає удосконалення механізмів управління комунальною власністю та переходу об'єктів до комунальної власності); європейська інтеграція (у контексті європейської інтеграції Україна зобов'язана впроваджувати стандарти щодо управління майном та стимулювати розвиток комунальної власності, що допомагає досягти високих стандартів управління і підвищити ефективність муніципальних структур) передумовах. Ці соціально-економічні та організаційно-правові передумови сприяють становленню та розвитку інституту комунальної власності в Україні, сприяючи покращенню управління муніципальним майном та розвитку територіальних громад.

Ключові слова: власність, комунальна власність, інститут комунальної власності, передумови розвитку, місцеве самоврядування, територіальна громада, управління майном.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-32>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

В сучасних умовах соціально-економічного розвитку України гостро постає проблема переходу на якісно новий рівень управління комунальною власністю, а також використання інноваційних методів, що сприяють підвищенню ефективності роботи з об'єктами комунального майна. В останні роки пошук шляхів ефективного управління муніципальною власністю набуває особливої актуальності, оскільки одним з негативних результатів реформування даної сфери стало те, що кількість об'єктів муніципального майна скорочується рік у рік, а власність, що знаходиться в розпорядженні територіальних громад, здебільшого має високий рівень зношеності та занепаду. Взаємозв'язок соціально-економічного розвитку території муніципальних адміністративно-територіальних одиниць та управління комунальною власністю дозволяє нам говорити, що забезпечення якісного управління об'єктами комунального майна впливає на всі сфери життя територіальних громад. Зокрема, якість організації управління комунальною власністю безпосередньо впливає на рівень життя населення, що пов'язано, в першу чергу, з використанням об'єктів інфраструктури населенням конкретної адміністративно-територіальної одиниці і лише потім фінансовою забезпеченістю району для здійснення не тільки якісного управління муніципальною власністю, але і для стратегічного розвитку об'єктів управління загалом.

Окреслена тема набуває дедалі більшої актуальності в наші дні, що пов'язано з кризовою ситуацією в країні, скороченням об'єктів комунальної власності та не завжди ефективним використанням наявних ресурсів для розвитку території муніципальної адміністративно-територіальної одиниці. Окреслені постулати актуалізують тему нашого дослідження.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню даної проблематики свою увагу присвятили такі науковці: О. Андрощук [1], О. Глазов [2], Л. Горошкова [3], І. Гуськова [4], А. Дорош [5], В. Єсіна [6], М. Коханій [8], А. Маковецький [9], О. Настіна [10] та ін. Однак, у контексті децентралізації місцевим громадам делегуються повноваження щодо власності на комунальні об'єкти, такі як муніципальні підприємства, території, будівлі тощо. У зв'язку з цим, необхідним є дослідження передумов розвитку інституту комунальної власності в Україні, що у подальшому стимулюватиме розвиток місцевого господарства та вдосконалення управління комунальними ресурсами.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є дослідження соціально-економічних та організаційно-правових передумов розвитку інституту комунальної власності в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Комунальна власність – це майно муніципальної адміністративно-територіальної одиниці – територіальної громади – та фінансові ресурси, які є одночасно сукупністю засобів, що формують місцевий бюджет, спрямований на вирішення питань місцевого значення, і пов'язані з фінансуванням заходи щодо виконання зобов'язань органів місцевого самоврядування перед населенням певної території. Будучи формою суспільної власності та, одночасно, виступаючи засобом соціального захисту населення України, комунальна власність дозволяє задовольнити потреби жителів території муніципальної адміністративно-територіальної одиниці, сприяє забезпеченню гідного рівня життя громадян. Управління муніципальною власністю – складний процес, який характеризується особливостями суб'єктно-об'єктних відносин і переважною спрямованістю на процеси не виробництва, а споживання з метою реалізації територіальних інтересів населення.

Інституції в сучасному організованому суспільстві відіграють значущу роль, і це сильно впливає на розвиток сучасної теорії інновацій. Особливо важливим аспектом є вплив інституціоналізму, оскільки у період трансформації країни головним завданням є створення та розвиток ринкових інститутів. Історія розвитку інституту муніципального управління в Україні на початку ХХ ст. пов'язана з подіями, що відбувались на території нашої держави. Так, створювались такі інститути місцевого самоврядування як Ради. Наступний етап розвитку муніципального управління належить до епохи соціалізму. Територіальне управління в радянський період базувалося на таких принципах:

- по-перше, ієрархічність соціальних відносин у структурі країни, яка зумовила сувору установку на вертикальну підпорядкованість окремих інститутів внутрішньодержавного управління;

- по-друге, авторитарність в управлінні державою – цей принцип дозволив сформулювати відповідне уявлення про структуру взаємовідносин як окремих інститутів місцевого управління, так і органів місцевого управління з інститутами державної влади;

- по-третє, принцип, що поєднує функціональний зміст держави, з одного боку, як регулятора соціальних відносин, і з іншого – як інструменту політичної мобілізації.

Проводячи дослідження систем муніципального управління в розріз становлення інституту комунальної власності в Україні, слід зазначити, що у період соціалістичного розвитку нашої країни було втрачено економічну основу функціонування муніципальних утворень. У цілому нині слід зазначити, що становлення системи управління комунальною власністю в Україні має глибоке історичне, соціальне, правове коріння. Історичний досвід муніципального управління останньої чверті ХХ – початку ХХІ ст. свідчить про те, у нашій країні зрештою реалізується загальносвітова тенденція децентралізації структури державної влади.

Після проголошення державної незалежності України перед суспільством та країною постали важливі проблеми, пов'язані з розвитком місцевого самоврядування як одного з ключових елементів взаємодії територіальних громад, держави та місцевості. Серед цих проблем особлива роль належить утвердженню юридичних та економічних засад права власності територіальних громад або, іншими словами, – комунальної власності. Певні труднощі викликає той факт, що майже всі суспільні блага та майно були монополізовані попередніми державними органами, і що на початковому етапі трансформації виявилось необхідним проведення розмежування компетенції місцевих та державних органів влади.

Коріння цієї ідеї сягає початку 1990-х років. Так, «перший президент України Л. Кравчук в 1992 році висловився за збереження радянського адміністративно-територіального устрою. Тоді як І. Плющ запропонував реалізувати принцип федералізації, надавши всім 24 областям статусу автономії. Було також висловлено пропозицію створити на території країни 9–12 країв із широкими повноваженнями» [1, с. 190-191].

Навесні 1998 року у Верховній раді було представлено проект закону «Про адміністративно-територіальний устрій України», внесений до ВР Р. Безсмертним. Законопроект фактично зберігав статус-кво, що існував на той момент. Робота над поправками та зауваженнями, що надійшли у тому числі і від президента, тривала близько року, після чого законопроект повернули до Ради. Така

низька результативність діяльності з реформування адміністративно-територіального устрою пояснювалася декількома факторами.

Насамперед інертністю як центральних органів державної влади, так і регіональних фінансово-політичних груп, які не бажали давати хід реформі, здатної послабити їхній вплив. Разом з тим, як резюмує І. Гуськова, «державі не вистачало коштів на проведення реформи. Окрім того, вкрай низьким був рівень суспільної підтримки реформаторських ініціатив: за даними соціологічних досліджень, 48% громадян взагалі нічого не чули про президентські укази з питань адміністративної реформи, близько 44% чули про них, але не мали уявлення про їх зміст» [4].

У 1999 році Л. Кучма вніс у свою передвиборчу програму курс на регіоналізацію країни – зміну відносин центру та регіонів шляхом посилення самостійності місцевих органів влади. Розробити відповідну концепцію була покликана створена у 2000 році комісія з питань адміністративно-територіального устрою під керівництвом тодішнього голови адміністрації президента В. Червонограда. Зокрема, перед нею ставилося завдання вивчення іноземного досвіду. Діяльність комісії звелася до підготовки збірки матеріалів з історії та сучасного стану адміністративно-територіального устрою України. У 2001 році Верховною радою знову було розглянуто законопроект «Про адміністративно-територіальний устрій України», який відбив всі внесені раніше поправки. За підсумками дискусії було прийнято принципове рішення щодо необхідності активного обговорення положень та доопрацювання проекту майбутньої реформи.

В умовах політичної нестабільності останніх років президентства Кучми, проблема зміни адміністративно-територіального устрою відійшла на задній план. Далі у першому уряді Ю. Тимошенко пост віце-прем'єра з адміністративно-територіальної реформи обійняв Р. Безсмертний, під керівництвом якого були розроблені концепція реформування публічної адміністрації в Україні та законопроект «Про територіальний устрій України». Останній було внесено до ВР у квітні 2005 року.

Тоді передбачалося запровадити трирівневу систему адміністративно-територіального устрою: регіони та міста-регіони (з населенням, що перевищує 750 тисяч), у тому числі автономна республіка Крим; райони та міста-райони (з населенням понад 70 тисяч); громади із населенням від 5 тисяч осіб. Планувалося утворити 4000 громад, 280 районів та 70 міст-районів, 33 регіони та міста-регіони. Кордони областей залишалися колишніми, а території громад і районів значно укрупнялися. Стратегічною метою оголошувалась максимальна децентралізація системи управління державою.

Як пілотний об'єкт реформування розглядалася Київська область, проте на презентації реформи в Миронівському районі в липні 2005 року Безсмертний зазнав такої різкої критики, що незабаром подав у відставку. Надалі вона була прийнята президентом В. Ющенко, проте про реформу почали говорити значно менше. Найшвидше реформування, на якому продовжував наполягати Безсмертний, підтримки не отримало.

З того часу різними урядами було зроблено кілька спроб провести необхідні реформи, але з різних причин ці спроби не мали успіху. Втілення в життя системних змін розпочалося одразу після зіткнень на Майдані та зміни уряду на початку 2014 року. 1 квітня 2014 року Кабінетом Міністрів України було прийнято Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади [12].

Нині Концепцію місцевого самоврядування виписано у Хартії досить чітко, адже мова йдеться про «широке залучення громадян до управління територіями власного проживання, самостійного вирішення питань місцевого значення на користь територіальної громади» [5, с. 80-81]. Проте, з моменту прийняття Конституції України та базових для місцевого самоврядування нормативно-правових актів у площині децентралізації зберігаються суттєві диспропорції та архаїзми радянської системи перебудови адміністративно-територіального устрою.

На першому етапі втілення реформи (до кінця 2014 року) Концепція передбачала:

- внесення необхідних змін до Конституції України;
- створення законодавчої бази для об'єднання громад;
- регулювання нового адміністративно-територіального устрою;
- надання фінансової підтримки новосформованим громадам, чітке розмежування їхніх власних та делегованих повноважень;
- створення необхідних матеріальних, фінансових та організаційних умов для виконання цих повноважень.

На другому етапі (2015-2017 роки) планувалося уніфікувати стандарти надання послуг, реорганізувати місцеву владу на новій територіальній основі, провести вибори та ін. У результаті реформи територіального устрою в Україні було сформовано три рівні місцевого самоврядування: *область (або регіон), район і громада*, що складається з кількох об'єднаних населених пунктів. На рівень громади були передані повноваження відповідно до її компетенції відповідно до принципу субсидіарності.

Перша спроба змінити Конституцію до кінця 2014 року виявилася невдалою: Верховна Рада не встигла розглянути внесений Президентом законопроект до осінніх виборів, і в результаті його було знято з розгляду. Законопроект, який регулює об'єднання громад, пройшов перше читання влітку 2014 року, але був прийнятий лише у лютому 2015 року. Також у лютому було прийнято закон «Про засади державної регіональної політики» [11], яким було закладено нові засади формування регіональної політики.

Зовсім незаплановано першими змінами у законодавстві стали зміни Бюджетного та Податкового кодексів, внесені новообраною Верховною Радою наприкінці грудня 2014 року. Ці зміни зміцнили фінансову базу місцевого самоврядування та створили стимули для об'єднання громад. Згідно зі змінами, частина існуючих податків залишалася на місцях, нові громади отримали можливість встановлювати власні податки та регулювати їх ставки. Також було створено Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР), а бюджети новостворених громад отримали можливість перейти на прямі відносини з державним бюджетом, тобто отримувати бюджетні субвенції, оминаючи місцеві державні адміністрації. Так, «територіальні громади безпосередньо чи через утворені ними органи місцевого самоврядування керують майном, яке перебуває у комунальній власності; створюють, реорганізують та ліквідують комунальні підприємства, організації та установи, а також контролюють їхню діяльність» [7].

Загальні контури системи комунальної власності відображені у ключових законодавчих актах України, включаючи Конституцію (ст. 142, 143); Закон України «Про місцеве самоврядування» (ст. 16, 17, 26, 29, 43); Закон України «Про власність» (ст. 2, 31, 32, 33, 35, 36). Існуюча законодавча база не вирішує проблеми чіткого розмежування державної та комунальної власності. Будучи підвидом державної форми власності, комунальна власність законодавчо не визнана незалежною формою власності нарівні з приватною, колективною та державною власністю. В Україні відсутнє спеціальне законодавство, яке визначило б правовий статус комунальної власності. У зв'язку з цим відсутній і чіткий розподіл прав та повноважень щодо управління об'єктами комунальної власності.

Наразі в Україні триває процес розмежування державної власності та власності місцевих територіальних громад (комунальної власності). Загалом формування, законодавче закріплення та управління комунальною власністю є на сьогодні джерелом численних суперечок та дискусій. Зауважимо, що становлення та розвиток інституту комунальної власності в Україні базується на соціально-економічних та організаційно-правових передумовах:

Соціально-економічні передумови:

1. Децентралізація влади. Перехід до децентралізованого управління означає передачу частини повноважень і ресурсів з центрального рівня до місцевого самоврядування. Це створює основу для розвитку комунальної власності та переходу деяких об'єктів з державної власності до комунальної.

2. Потреба у підтримці інфраструктури. Муніципалітети забезпечують розвиток і підтримку інфраструктури на місцевому рівні, такої як дороги, парки, лікарні, школи, тощо. Комунальна власність дозволяє краще відповідати на потреби населення в якісних комунальних послугах.

3. Розвиток місцевого господарства. Комунальна власність може сприяти розвитку місцевого господарства, привертанню інвестицій та створенню нових робочих місць, що позитивно впливає на економічний розвиток регіону.

Організаційно-правові передумови:

1. Законодавство про місцеве самоврядування. В Україні існує низка законів, що регулюють правові аспекти функціонування місцевого самоврядування, в тому числі інститут комунальної власності. Це надає юридичний фундамент для розвитку комунальної власності.

2. Реформа державного управління. Реформи в державному управлінні спрямовані на забезпечення ефективної діяльності органів місцевого самоврядування. Це включає удосконалення механізмів управління комунальною власністю та переходу об'єктів до комунальної власності.

3. Європейська інтеграція. У контексті європейської інтеграції Україна зобов'язана впроваджувати стандарти щодо управління майном та стимулювати розвиток комунальної

власності, що допомагає досягти високих стандартів управління і підвищити ефективність муніципальних структур.

Ці соціально-економічні та організаційно-правові передумови сприяють становленню та розвитку інституту комунальної власності в Україні, сприяючи покращенню управління муніципальним майном та розвитку територіальних громад. Відзначимо, що сучасний процес реалізації реформи децентралізації й розвитку оновленої системи управління комунальною власністю в умовах адміністративно-територіальної реформи пов'язаний з низкою потенційних викликів та ризиків у сфері соціокультурної, соціальної й економічної політики, ефективного управління в громадах, серед яких:

- посилення соціально-економічних диспропорцій: ризики соціально-економічної диференціації, зростання соціально-економічних диспропорцій між ресурсозабезпеченими та економічно вразливими об'єднаними громадами, а також ризики в системі державного управління та у взаємовідносинах центр-регіони;
- невиконання поточних зобов'язань: є побоювання, пов'язані з порушенням домовленостей соціального плану у процесі життєдіяльності об'єднаної громади;
- національні меншини: використання різними політичними партіями теми мобілізації національних меншин у ході об'єднання громад, де представники національних меншин становили більшість до початку децентралізації;
- законодавчі питання: існують потенційні ризики, пов'язані із законністю діяльності органів місцевого самоврядування, корупційні ризики, пасивність громадського контролю, слабкість судової системи України;
- управління та компетентність: на перших етапах реформи існують ризики управління та компетентності в адмініструванні процесів соціально-економічного управління в громадах, а також нестачі менеджерів;
- формування нової соціальної ідентичності: формування нових соціокультурних ідентичностей об'єднаних громад, з одного боку, та важливість включення цих ідентичностей до регіональної, загальноукраїнської ідентичності, нівелювання ізоляціонізму – з іншого;
- нечіткий поділ повноважень та ін.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Підсумовуючи усе вищесказане, можемо зробити висновок, що становлення та розвиток інституту комунальної власності в Україні базується на соціально-економічних (децентралізація влади, потреба у підтримці інфраструктури, розвиток місцевого господарства) та організаційно-правових (законодавство про місцеве самоврядування, реформа державного управління, європейська інтеграція) передумовах. Ці соціально-економічні та організаційно-правові передумови сприяють становленню та розвитку інституту комунальної власності в Україні, сприяючи покращенню управління муніципальним майном та розвитку територіальних громад.

Очевидно, що нині управління об'єктами комунальної власності в Україні здійснюється системою органів місцевого самоврядування з метою забезпечення потреб населення. Водночас, використання передового досвіду під час організації управління муніципальною власністю становить величезний інтерес в межах подальшого дослідження, оскільки передбачає можливість впровадження апробованих в умовах муніципальних одиниць механізмів управління комунальною власністю в діяльність управлінських структур.

Література

1. Андрощук О. Конструювання територіального устрою України: від проектів до спроб реалізації (кінець ХХ – початок ХХІ ст.). Регіональна історія України. Збірник наукових статей. 2007 Вип. 1. С. 189-193.
2. Глазов О. М. Практика співробітництва територіальних громад України в умовах децентралізації. Бізнес Інформ. 2022. № 7. С. 74-78.
3. Горошкова Л. А. Багатовекторна модель управління програмою децентралізації управління в Україні. Економічний вісник університету. 2022. Вип. 55. С. 83-97.
4. Гуськова І. Б. Особливості управління комунальною власністю як специфічною формою групової власності. Публічне управління: теорія та практика. 2012. № 4. С. 162–167.
5. Дорош А. Й. Нові підходи до територіального планування в Україні з врахуванням децентралізаційних процесів та досвіду Австрії. Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. 2016. № 3. С. 79-84.

6. Єсіна В. О. Ефективне управління комунальною власністю територіальної громади. Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія : Економічні науки. 2022. № 2. С. 29-35.
7. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
8. Коханій М. С. Стан та напрями удосконалення нормативно-правового регулювання управління комунальною власністю територіальних громад в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2022. № 17. С. 135-143.
9. Маковецький А. Окремі питання здійснення права власності територіальними громадами в умовах воєнного стану. Юридичний вісник. 2022. № 3. С. 181-187.
10. Настіна О. І. Становлення правового регулювання у сфері закріплення статусу територіальних громад як суб'єктів комунальної власності на землю. Право. Людина. Довкілля. 2021. Vol. 12, № 2. С. 49-55.
11. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>.
12. Про прийняття Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р, Верховна Рада України, 2014 р., URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>.

References

1. Androshchuk O. Konstruiuvannya terytorialnoho ustroiu Ukrainy: vid proektiv do sprob realizatsii (kinets KhKh – pochatok KhKhI st.). Rehionalna istoriia Ukrainy. Zbirnyk naukovykh statei. 2007 Vyp. 1. S. 189-193.
2. Hlazov O. M. Praktyka spivrobitnytstva terytorialnykh hromad Ukrainy v umovakh detsentralizatsii. Biznes Inform. 2022. № 7. S. 74-78.
3. Horoshkova L. A. Bahatovektorna model upravlinnia prohramoiu detsentralizatsii upravlinnia v Ukraini. Ekonomichnyi visnyk universytetu. 2022. Vyp. 55. S. 83-97.
4. Huskova I. B. Osoblyvosti upravlinnia komunalnoiu vlasnistiu yak spetsyfychnoiu formoiu hrupovoi vlasnosti. Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka. 2012. № 4. S. 162–167.
5. Dorosh A. Y. Novi pidkhody do terytorialnoho planuvannya v Ukraini z vrakhuvanniam detsentralizatsiinykh protsesiv ta dosvidu Avstrii. Zemleustrii, kadastr i monitorynh zemel. 2016. № 3. S. 79-84.
6. Iesina V. O. Efektyvne upravlinnia komunalnoiu vlasnistiu terytorialnoi hromady. Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal "Internauka". Seriia : Ekonomichni nauky. 2022. № 2. S. 29-35.
7. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon vid 28.06.1996 № 254k/96-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
8. Kokhanii M. S. Stan ta napriamy udoskonalennia normatyvno-pravovoho rehuliuвання upravlinnia komunalnoiu vlasnistiu terytorialnykh hromad v Ukraini. Investytsii: praktyka ta dosvid. 2022. № 17. S. 135-143.
9. Makovetskyi A. Okremi pytannia zdiisnennia prava vlasnosti terytorialnykh hromadamy v umovakh voiennoho stanu. Yurydychnyi visnyk. 2022. № 3. S. 181-187.
10. Nastina O. I. Stanovlennia pravovoho rehuliuвання u sferi zakriplennia statusu terytorialnykh hromad yak subiektiv komunalnoi vlasnosti na zemliu. Pravo. Liudyna. Dovkillia. 2021. Vol. 12, № 2. S. 49-55.
11. Pro zasady derzhavnoi rehionalnoi polityky: Zakon Ukrainy vid 05.02.2015 № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>.
12. Pro pryiniattia Kontseptsii reformuvannya mistsevoho samovriaduvannya ta terytorialnoi orhanizatsii vlady v Ukraini: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 1 kvitnia 2014 r. № 333-r, Verkhovna Rada Ukrainy, 2014 r., URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>.

SOCIO-ECONOMIC AND ORGANIZATIONAL AND LEGAL PREREQUISITES OF THE DEVELOPMENT OF THE INSTITUTE OF COMMUNAL OWNERSHIP IN UKRAINE

DROHOBETSKY Ivan
West Ukrainian National University

*The article found that the formation and development of the institution of communal property in Ukraine is based on **socio-economic**: decentralization of power (the transition to decentralized management means the transfer of part of the powers and resources from the central level to local self-government, which creates the basis for the development of communal property and the transition some objects from state ownership to communal ownership); the need for infrastructure support (municipalities ensure the development and support of infrastructure at the local level, such as roads, parks, hospitals, schools, etc., while communal ownership allows better response to the population's needs for quality communal services); development of the local economy (communal property can contribute to the development of the local economy, attracting investments and creating new jobs, which positively affects the economic development of the region) and **organizational and legal**: legislation on local self-government (in Ukraine there are a number of laws regulating the legal aspects of the functioning of local self-government, including the institute of communal property, which provides a legal foundation for the development of communal property); public administration reform (reforms in public administration are aimed at ensuring the effective operation of local self-government bodies, which includes improving the mechanisms of communal property management and the transition of objects to communal property); European integration (in the context of European*

integration, Ukraine is obliged to implement property management standards and stimulate the development of communal property, which helps to achieve high management standards and increase the efficiency of municipal structures) prerequisites. These socio-economic and organizational and legal prerequisites contribute to the establishment and development of the institution of communal property in Ukraine, contributing to the improvement of municipal property management and the development of territorial communities.

Keywords: property, communal property, institution of communal property, prerequisites for development, local self-government, territorial community, property management.

Full requirements for the design of the manuscript
Повні вимоги до оформлення рукопису
<https://mdes.khmnu.edu.ua/index.php/mdes>

No editorial responsibility is required for the content of messages sub
За зміст повідомлень редакція відповідальності не несе

To print 29.12.2022. Mind. Printing. Arch. 7.59. Obl.-vid. Arch. 7,30
Format 30x42 / 4, offset paper. Another risography.
Overlay 100, deputy. №

Підп. до друку 29.12.2022. Ум. друк. арк. 7.59. Обл.-вид. арк. 7,30
Формат 30x42/4, папір офсетний. Друк різнографією.
Наклад 100, зам. №

Replication is made from the original layout, made edited
by the scientific journal «**MODELING THE DEVELOPMENT OF THE ECONOMIC SYSTEMS**»

Тиражування здійснено з оригінал-макету, виготовленого
редакцією журналу «**MODELING THE DEVELOPMENT OF THE ECONOMIC SYSTEMS**»

Editorial and publishing center of Khmelnytskyi national university
29016, Khmelnytskyi, street Institutska, 7/1, tel. (0382) 72-83-63
Certificate of entry in the state register, series DK № 4489 dated 18.02.2013

Редакційно-видавничий центр Хмельницького національного університету
29016, м. Хмельницький, вул. Інститутська, 7/1, тел. (0382) 72-83-63
Свідоцтво про внесення в державний реєстр, серія ДК № 4489 від 18.02.2013 р.
